

UiT Norges arktiske universitet

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Turisme med omsorg for sted

En studie av reiselivs- og stedsutvikling i Ilulissat og Lofoten

Astrid Maria Cabrera

Avhandling levert for graden philosophiae doctor - april 2023

Førord

Takk for en så privilegert jobb der jeg har fått dyrke nysgjerrigheten min og fordype meg i et tema jeg brenner for. Takk for muligheten til å dra på feltarbeid og møte spennende folk og steder. Jeg vil takke alle som har stilt opp og tatt seg tid til å la seg intervjuet. Takk for spennende samtaler, nye innsikter og flotte opplevelser.

Takk til forskningsgruppa *Sted, makt og mobilitet* og til forskningsmiljøene på gangen, både samfunnsplanlegging og kulturforståelse og sosiologi –en stor kunnskapskilde som jeg har benyttet meg mye av, både over kaffemaskinen og ellers. Takk til Brynhild som har hjulpet meg å sortere tankene mine og kommet med interessante perspektiver. Særlig takk til Arvid Viken på reiselivsstudier som har delt så mye av kunnskapen sin om reiseliv – han har jo skrevet om alt! Likevel er han alltid nysgjerrig på hva en stipendiat måtte ha å si. Takk for turen til Kabelvåg og støtte med fokusgruppeintervjuene.

Kjære stipendiater som gjør det så gøy å komme på jobb! Takk for pusterommene, alle lunsjene, kvissinga, trening, øl, middag og turene. En fantastisk fin gjeng som har funnet hverandre på tvers av disipliner og forskningstemaer, og som har støttet og bygget hverandre opp.

Kjære familie, her og på Vestlandet: takk for tålmodigheten. Selv om det til tider er litt frustrerende at dere alltid har troa, så takk for det. Særlig takk til den lille familien min her i Tromsø som jeg gleder meg å komme hjem til hver eneste dag.

En særlig stor takk til drømmelaget, Anniken Førde og Torill Nyseth. Dere er en fantastisk motivasjonskraft. Jeg har ofte følt på at det er dere som burde skrive denne avhandlinga med deres vakre formuleringer og sylskarpe blikk. Jeg vil først og fremst takke for tilgjengeligheten deres. Dere er aldri langt borte for de små eller store spørsmålene. Anniken – takk for enhver stein du har plukket fra skuldrene mine, stigene du har rekt ned til kjelleren, og for hvert spadetak du har tatt for å tette hullene jeg har gravd meg ned i.

Sammendrag

Turisme er en av verdens hurtigst voksende næringer og en betydelig drivkraft i lokale endringsprosesser. I Arktis har reiselivet vokst betraktelig de siste ti årene, og i takt med veksten, har også utfordringene blitt flere. Denne avhandlinga går inn i konflikter og paradokser i reiselivs- og stedsutviklinga i Ilulissat på vestkysten av Grønland, og i Lofoten nordvest i Norge. Dette er små lokalsamfunn som ofte tar imot et antall besøkende som overskrider de lokale innbyggertallene med flere tusen, noe som medfører opphetede diskusjoner lokalt om hvor reiselivsutviklinga er på vei. Hvordan kan man forvalte reiselivet på måter som bidrar til god stedsutvikling? Lokalt kommer reiselivs- og stedsutviklinga til uttrykk i konfliktfylte fortellinger om turisme som enten et verktøy for vekst og utvikling, eller som en trussel for gode hjemplasser og attraktive reisemål. Gjennom geografiske, relasjonelle perspektiver på sted, kritiske teorier og omsorgsperspektiver, utforsker denne avhandlinga komplekse dynamikker mellom paradokser og hvordan reiselivet gjøres i situert uro og omsorg for sted. Avhandlinga belyser hvordan diskusjonene om reiselivet ofte blir polariserte, men har også til hensikt å åpne opp og utforske hvordan reiselivet setter i spill et mangfold av rasjonaliteter og verdier for de som lever av og med turisme lokalt. Hensikten er å bidra med flere fortellinger som nyanserer og utfordrer dikotomiske innramminger av turisme som enten en «trussel» eller «redning» for små lokalsamfunn. Studien bygger på feltarbeid, med intervjuer, fokusgrupper og deltakende observasjoner som metoder for å få innsikt i hvordan turisme og sted forhandles lokalt. Funnene i avhandlinga viser at det er en gjennomgående etterspørsel etter mer styring og regulering av reiselivet, noe som tar utgangspunkt i en gjennomgripende uro for sted og lokale steds kvaliteter.

Innholdsfortegnelse

KAPITTEL 1. TURISME-OG STEDSUTVIKLING I ILULISSAT OG LOFOTEN: EN INTRODUKSJON	1
INNLEDNING.....	2
TURISMESTEDENE ILULISSAT OG LOFOTEN.....	4
«VI SKAL JO HA NOE Å LEVE AV»: TURISME SOM UTVIKLING	8
TURISME OG URO FOR STEDSKVALITETER	9
PROBLEMSTILLINGER I AVHANDLINGA	12
ANALYTISKE PERSPEKTIVER OG FORSKNINGSMETODER I AVHANDLINGA.....	13
KAPITTELOVERSIKT	16
KAPITTEL 2. ANALYTISKE PERSPEKTIVER PÅ TURISME OG STED.....	19
INNLEDNING: THINK WE MUST. WE MUST THINK.	20
TURISMESTEDER SOM INTENSE MØTEPLASSER.....	23
TURISMESTEDER SOM PROGRESSIVE	26
TURISMESTEDER SOM MØTEPLASSER FOR KONFLIKTER, FRIKSJONER OG FORHANDLINGER.....	28
<i>Politics of propinquity</i>	30
FRIKSJONER OG KONFLIKTER – HVA SÅ?	31
SKALA OG SKALAKRÆSJ.....	32
RADIKALE OG KRITISKE PERSPEKTIVER PÅ TURISME- OG STEDSUTVIKLING	33
<i>Turismens paradokser</i>	36
«Spatial fix»: <i>Er turisme en destruktiv vekstspiral?</i>	41
ER RADIKALE ENDRINGER DET ENESTE ALTERNATIVET FOR BEDRE TURISMEFREMtider?.....	45
Å TENKE MED OG GJENNOM OMSORG.....	48
“Complexity is the name of our game”.....	49
<i>Matters of concern og matters of care</i>	52
<i>Who has the right to declare themselves as acting out of love? Omsorgsperspektiver på makt</i>	53
<i>Turismesteder som omsorgslandskaper</i>	55
ISTEDENFOR RADIKAL GEOGRAFI, HVA MED OMSORGS GEOGRAFI?.....	56
KAPITTEL 3. METODOLOGISKE REFLEKSJONER	59
INNLEDNING.....	61
ØKOSORG SOM FORSKNINGSDRIVKRAFT OG INTERVENsjON	62
REFLEKSIVITET, SITUERTE KUNNSKAPER OG RESPONSE-ABILITY	65
<i>Hvilket ansvar har jeg i forskningsprosessen?</i>	68
<i>Operasjonalisering av refleksivitet med feltdagbok</i>	71
SPEILING MELLOM FELTLOKALITETER.....	74
<i>Flerstedlig etnografisk studie</i>	75
METODER I FORSKNINGSPROSESSEN	77
<i>Intervjuer og rekruttering av samtalepartnere</i>	79
<i>Fokusgruppesamtaler</i>	81
<i>Deltakende observasjon på seminarer og konferanser</i>	83
<i>Analyseprosessen</i>	86
ETISKE REFLEKSJONER.....	87
KAPITTEL 4. LOFOTEN OG ILULISSAT SOM INTENSE MØTEPLASSER	91
INNLEDNING.....	92
LOFOTEN OG ILULISSAT SOM INTENSE MØTEPLASSER	92
<i>Lofoten og Ilulissat tilhører verden</i>	96
«VI HAR EN LANG KULTUR FOR Å TA IMOT MANGE FOLK»	99
KOLONIALE ARR.....	103
<i>Hvem bidrar til et lokalt forankret reiseliv?: «Mentale kart» over turismelandskapet i Ilulissat</i>	106
«Her er det en sterk mentalitet om å klare seg selv»	111
UNIKE KRYSNINGSPUNKT	113

KAPITTEL 5. HVOR SKAL TURISMEUTVIKLINGA? FORTELLINGER OM VEKST OG VERN I LOFOTEN OG ILULISSAT	117
INNLEDNING.....	118
HVOR ER REISELIVSUTVIKLINGA PÅ VEI?	119
«VI SKAL JO HA NOE Å LEVE AV»	121
TILGJENGELIGGJØRING GJENNOM NY INFRASTRUKTUR: MULIGHETER ELLER ØDELEGGING?	124
RISIKERER TURISMESTEDENE Å BLI OFRE FOR EGEN REISELIVSLIVSSUKSESS?	128
REISELIVSVEKSTEN GIR OG TAR	132
«FOLK VIL KOMME HIT OG GRAVE ETTER GULL»	137
KAPITTEL 6. KABELVÅG SOM OMSORGLANDSKAP	141
INNLEDNING.....	142
I «KARDEMOMMEBYEN» KABELVÅG SULTER KUA MENS GRESSET GROR	143
<i>Rolige Kabelvåg vokser.....</i>	146
<i>«Tilflytterne er steike hyggelige folk, men de engasjerer seg ikke i Kabelvåg».....</i>	151
MED SÅRBARHET OG OMSORG FOR STED	154
KABELVÅG – ET STED FOR MAKSPULS OG HVILEPULS?	157
KAPITTEL 7. UNESCO – EN BREMSEKLOSS?	163
INNLEDNING.....	164
REGULERINGER I UNESCO-OMRÅDET.....	165
«VI KAN JO IKKE FORVENTE AT GRØNLENDERE SKAL BO I ET NASJONALMUSEUM!»	168
«UNESCO ER EN BEKREFTELSE PÅ Å BLI STYRT UTENFRA».....	171
NÅR KOLLEKTIV KJÆRLIGHET EKSKLUDERER	175
KAPITTEL 8. TURISMESTEDENES UTFORDRINGER FOR STYRING OG REGULERING	181
INNLEDNING.....	182
«REISELIVSNÆRINGA SELV HYLER JO ETTER MER REGULERING».....	182
<i>Hvordan regulere turisme når «alt» er turisme?.....</i>	185
FOR MANGE TURISTER PÅ SAMME STED TIL SAMME TID.....	189
<i>Sosiale medier og «demokratisering av markedsføringa».....</i>	190
REISELIVSNÆRINGA MANGLER ARBEIDSKRAFT.....	195
<i>Turismens og fiskeriets rytme.....</i>	199
KAPITTEL 9. STRATEGIER, MYTER OG STIGMATISERING AV TURISTER	207
INNLEDNING.....	208
HELÅRSTURISME – NOK EN RUNDE MED KAPITALISTISK PRODUKSJON OG REPRODUKSJON AV ROM?	210
<i>Er helårsturisme en bærekraftig strategi?</i>	213
STYRING AV FERDSEL OG «OFRING» AV STEDER TIL TURISMEN.....	216
DEN RETTE TURISTEN.....	221
<i>The good, the bad and the ugly: myter og stigmatiseringer av turister.....</i>	225
KAPITTEL 10. DIT VI IKKE VIL	233
INNLEDNING.....	234
VI MÅ IKKE BLI SOM ISLAND	235
Å TA I BRUK UROEN	241
HVORFOR KOMMER TURISTENE TIL OSS?	245
<i>Bærekraft –reason to go?</i>	247
«VI MÅ TA VARE PÅ DET VI SELGER»	251
KAPITTEL 11. AVSLUTNING	255
INNLEDNING.....	256
I) HVILKE KONFLIKTER OG PARADOKSER REISER REISELIVSVEKSTEN I ILULISSAT OG LOFOTEN?	256
II) HVILKE STRATEGIER BRUKES I REISELIVS- OG STEDSUTVIKLINGA I ILULISSAT OG LOFOTEN?	258
III) HVORDAN ÅPNE OPP FOR ULIK SITUERT URO FOR STED GJENNOM OMSORGPSPEKTIVER? ...	260
OMSORGPSPEKTIVER KOMBINERT MED NORMATIVE VISJONER	262
<i>Vi trenger kunnskap om hvordan reiselivet kan tas inn i reguleringer og planverk.....</i>	264

<i>Tålegrensener i reiselivsforskning og forvaltning av reiselivet</i>	266
LITTERATURLISTE	269

Liste over bilder og figurer

Bilde 1. Kart over Norge og Lofoten	5
Bilde 2. Kart over Grønland, Avannaata kommune og Ilulissat	6
Bilde 3. Bilde av MSC Orchestra, Hurtigruta og Royal Arctic Line sommeren 2019.....	10
Bilde 4. Opptråkka vegetasjon i Lofoten.....	39
Bilde 5. Ilulissats (og Grønlands) første kjedehotell i prosess	73
Bilde 6. Vorestøya.....	85
Bilde 7. Før og etter renoveringen av Anker Brygge på 90- tallet.....	101
Bilde 8. Ordsky: Hva er de viktigste møteplassene i Svolvær?	136
Bilde 9. Utsikt over Isfjorden sommeren 2016	165
Bilde 10. Kart over sonene A,B og C i UNESCO-området	167
Bilde 11. Kart over den bynære sonen, kystsonen og den arkeologiske sonen i UNESCO ..	167
Bilde 12. Det kommende Isfjordssenteret i UNESCO-området.....	173
Bilde 13. Save Lofoten Kill a Tourist	209
Bilde 14. Steder du vil vise besøkende i Svolvær	246
Figur 1. Nettoinnvandring i Grønland mellom 1983-2021.	122
Figur 2. Netto innvandring i Lofoten.	124

Pseudonymer for personer som går igjen i avhandlinga

Pseudonym	Rolle
Inuk	Selvstendig næringsdrivende i reiselivet, en av pådriverne i Greenland Connectors
Minik	Eier en liten reiselivsbedrift med noen få ansatte. Tilbyr guidede turer på land og til havs
Fredrik	Eier en stor reiselivsvirksomhet bestående av hotell, restaurant og reiselivsbedrift
Jan	Jobber i kommuneadministrasjonen, rådgivende stilling
Ivik	Selvstendig næringsdrivende, tilbyr guidede turer og utleie av hus og hytter
Peter	Tidligere fisker og reiselivsoperatør, jobber nå i kommunen som folkevalgt
Thomas	Tidligere leder for UNESCO og turistsjef, jobber nå som reiselivsoperatør
Janne	Reiselivsoperatør i Lofoten. Tilbyr guidede turer og opplevelser
Kai	Reiselivsrådgiver i Lofoten

Turisme er litt som dynamitt. Så lenge du har kontroll på dynamitten kan den brukes til noe konstruktivt, men den er farlig hvis du ikke har kontroll på den.

(Sitat fra reiselivskonferanse i Svolvær)

KAPITTEL 1.

Turisme-og stedsutvikling i Ilulissat og Lofoten: En introduksjon

Et glimt av havna i Ilulissat

Innledning

«Ja, alt blir på en måte reiseliv til slutt»

(planlegger i Vågan kommune)

En vårdag i 2019 sitter jeg på et av konferanserommene i Vågan kommunehus i Lofoten. Her forteller en planlegger om en utfordring Vågan og Lofoten står i: turismen må i større grad reguleres og kontrolleres, men at det er en utfordring fordi «alt blir på en måte reiseliv til slutt».

Som planleggeren viser, er reiselivet komplekst, og det er denne kompleksiteten i turismen-og stedsutviklinga som er det gjennomgående temaet i avhandlinga. Turisme som fenomen er komplekst i måtene det griper inn i mange stedlige prosesser og i livene til de som lever med og av turisme. Med utgangspunkt i Lofoten i Norge og Ilulissat på Grønland utforsker jeg hvordan reiselivsutviklinga bringer sammen mangfoldige forståelser av sted og hvordan dette utspiller seg i friksjoner og konflikter om hva turisme gjør med stedene og hvordan turisme-og stedsutviklinga skal forvaltes framover.

Reiselivet i den arktiske regionen har vokst betraktelig det siste tiåret, og reiselivsveksten vekker et stort engasjement for sted i Lofoten og Ilulissat. Engasjementet handler blant annet om håp og uro for sted. Reiselivet skaper nye arbeidsplasser, ny infrastruktur og nye tilbud for lokalbefolkninga. Men reiselivsveksten gjenspeiler seg også i en voksende uro fordi flere besøkende har medført press på lokal infrastruktur, vegetasjon og på lokalbefolkninga. Svært mange i Lofoten og Ilulissat er

opptatt av at reiselivet i større grad må reguleres, samtidig blir det stilt spørsmål lokalt om hvordan man kan gjøre inngrep i et så omfattende og komplekst fenomen.

Turismens «altomgripende» og dynamiske karakter innebærer ikke bare utfordringer for regulering og styring. Det medfører også utfordringer for utforskning. Turisme er komplekst i måtene det griper inn i så mye mer enn selve kategoriene «turisme» og «turisten» (Viken og Granås, 2014). Turisme blir til i skjæringsfeltet mellom flerfoldige stedlige prosesser, globale konjekturer og trender, forskjellige næringer, økonomiske interesser og møter mellom reisende og lokale praksiser og forståelser. Turisme endrer stedene våre kontinuerlig og får selv sine skikkelser fra stedene våre. Hvordan går man fram når vi skal studere et så abstrakt, men likevel så konkret fenomen? Hvordan går man fram for å analysere og beskrive et kontinuerlig fenomen med diffuse grenser mellom det lokale og det globale, mellom natur og samfunn, og mellom næringsliv og hverdagsliv? Gjennom avhandlinga insisterer jeg på turismens kompleksitet. Det betyr en varsom og ydmyk tilnærming til reiselivs-og stedsutviklingas relasjoner til sted, hva turisme setter i spill, på hvilke måter og for hvem. Å insistere på turismens kompleksitet handler om å være åpen for at det ikke finnes noen klare, enkle løsninger eller svar på de utfordringene som turismen fører med seg.

Til tross for turismens komplekse karakter og relasjon til sted, faller den ofte i avgrensede «enten-eller» kategorier og representasjoner (Grimwood, Caton og Cooke, 2018; Jack og Phipps, 2005). Som en dynamitt med potensialer for å «redde» eller å «ødelegge» utviklinga på et sted. «People tell big stories about tourism», argumenterer Jack og Phipps (2005) og viser hvordan store fortellinger om turisme ofte er motsetnings-og konfliktfylte, og gjerne skriver seg inn i dystopiske og utopiske framtidsscenarier. Ren, Jóhannesson, Kramvig, Pashkevich og Höckert (2021) understreker betydningen av å nyansere turismelandskapene ved å bevege seg forbi de store, ofte steile, fortellingene om turisme. Gjennom avhandlinga utforsker jeg noen eksempler på hvor polariserte diskusjonene om turisme og sted kan bli, og paradokser forbundet med reiselivs-og stedsutvikling. Samtidig er intensjonen min å bevege meg forbi noen av disse store fortellingene og konfliktene ved å utforske hva de er uttrykk

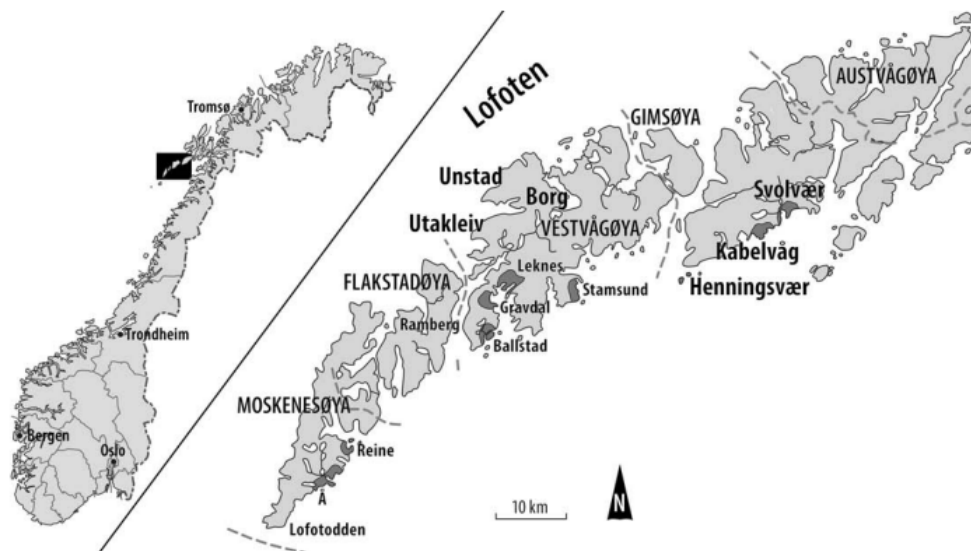
for. Ved å utforske Lofoten og Ilulissat som omsorgslandskaper dreier jeg perspektivet fra paradokser og konflikter til fortellinger om uro og omsorg for stedskvaliteter. Dette gjør jeg for å tilføre *flere* fortellinger om reiselivs-og stedsutviklinga som beveger seg forbi de store fortellingene om turisme som en industri og som enten en løsning eller en trussel for lokale stedskvaliteter.

Turismestedene Ilulissat og Lofoten

Med inspirasjon fra Bærenholdt, Haldrup og Urry (2004) utforsker jeg Lofoten og Ilulissat som *turismesteder*. Det betyr ikke å tilnærme seg stedene først og fremst som «reisemål»: De er reisemål for noen, men de er også steder der folk bor og lever livene sine sammen med omgivelsene. Å utforske steder som turismesteder innebærer snarere å forstå stedene som *møteplasser*. De er møteplasser for globale utviklingsbaner, historiske linjer, for tilreisende, for lokale og for økonomiske og politiske interesser.

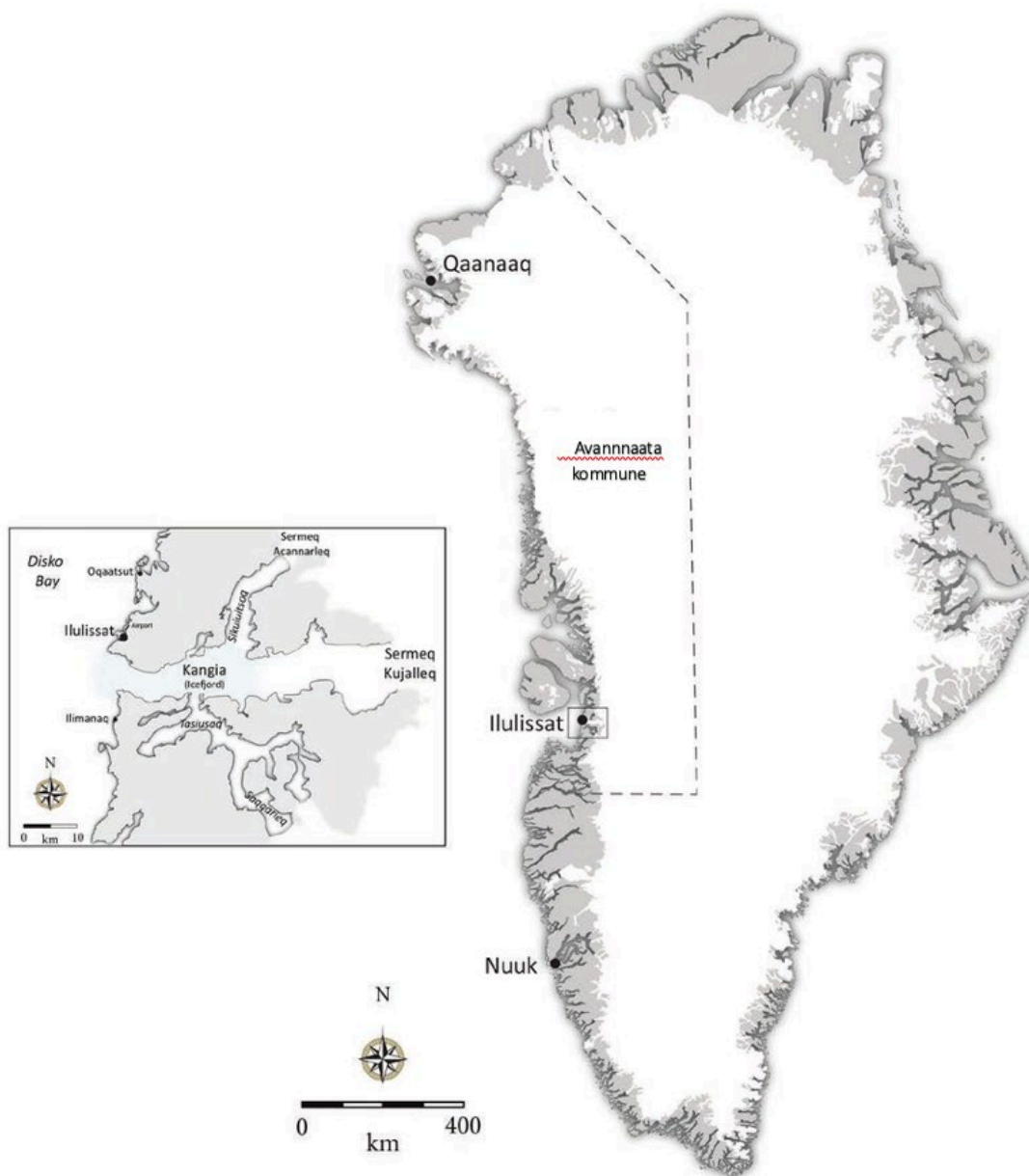
Både Ilulissat og Lofoten befinner seg i den «Arktiske konteksten», og det er kanskje unødvendig å påpeke at det finnes store historiske, kulturelle og geografiske variasjoner innenfor den enorme regionen som er fordelt over åtte land. Det er store variasjoner mellom Lofoten og Ilulissat, men det er også flere likhetstrekk. Et likhetstrekk er at det har vært stor vekst i reiselivet de siste ti årene, og det er ambisjoner om fortsatt reiselivsvekst. Lofoten og Ilulissat har for alvor fått en plass på «destinasjonskartet» i det globale reiselivsmarkedet.

Når jeg viser til Lofoten, er det viktig å understreke at øyriket består av seks forskjellige kommuner (Vågan, Vestvågøy, Flakstad, Moskenes, Værøy og Røst) med flere geografiske forskjeller, også med tanke på måtene turisme utfolder seg og uttrykker seg på. Jeg har snakket med folk fra flere steder i Lofoten, men tyngdepunktet er i Vågan kommune som rommer Svolvær, Kabelvåg og Henningsvær hvor det til sammen bor rundt 10. 000 innbyggere.

Bilde 1. Kart over Norge og Lofoten hentet fra Kaltenborn et al., 2018

Ilulissat med rundt 4500 innbyggere er en by som ligger i Avannaata kommune på vestkysten av Grønland. I Grønland karakteriseres et sted som en by når det er mer enn 500 innbyggere (Poppel 2015; Hendriksen 2013). Avannaata kommune har et innbyggertall på 10.000 fordelt på et areal som tilsvarer Frankrike. Til forskjell fra Lofoten, er turistene i mindre grad mobile når de besøker Ilulissat. Det vil si at det ikke finnes de samme mulighetene for å ta seg rundt til andre tettsteder på egenhånd som i Lofoten. Når turistene skal til Ilulissat må de ta seg hit med små passasjerfly, cruise eller båt og eskorteres omkring.

Bilde 2. Kart over Grønland, Avannaata kommune og Ilulissat (hentet fra Bjørst og Ren, 2015).

Turisme i Lofoten og Ilulissat er på ingen måte et nytt fenomen, men omfanget av turister og ambisjonene om fortsatt reiselivsvekst er av nyere karakter. I likhet med mange andre steder i den Arktiske konteksten har Lofoten og Ilulissat hatt stor vekst i antall turister siden 2014 (Maher, Jóhannesson, Kvidal-Røvik, Müller og Rantala, 2022). Den store turismeveksten i Arktis må ses i sammenheng med en generell vekst i global turisme (Sisneros- Kidd, 2019), men også i sammenheng med en voksende interesse for såkalt «adventure tourism» (opplevelsesbasert turisme) som den Arktiske regionen på mange måter innbyr til. Store deler av den arktiske turismen bygger på

nostalgiske forestillinger om ekspedisjoner og nysgjerrighet for «perifere» og «urørte landskap» (Veijola og Strauss- Mazzullo, 2019; Grimwood, Yudina, Muldoon og Qui, 2015). Mange reiser til disse stedene for å oppleve stedskvaliteter som nordlys, midnattssol, fjell, fjorder, hav, hvaler, fugler og små lokalsamfunn, og for å klatre, gå på ski og padle.

Foruten en voksende interesse fra en reisende befolkning, er Lofoten og Ilulissat også steder for store internasjonale politiske og økonomiske interesser. Grønland har på mange måter beveget seg bort fra periferien til selve kjernen for geopolitiske interesser (Bjørst og Ren, 2015; Arbo, Iversen, Knol, Ringholm og Sander, 2013). I takt med klimaendringer og issmelting er spørsmålene om olje- og mineralutvinning igjen aktuelle i Grønland. Som følge av klimaendringer viser Sejersen (2020) hvordan Grønland på flere måter har blitt det nye «promised land» for mange interesseaktører. Grønland er også av stor politisk interesse som følge av landets strategiske plassering, både militært og for handelsruter. I 2018 erklærte Kina seg som en «nær-Arktis» stat med ambisjoner om en polar silkevei, og kinesiske banker har også vist seg villige til å investere i grønlandsk infrastruktur, deriblant den nasjonale «lufthavnsapakken», noe som vekker stor oppsikt blant danske og amerikanske aktører (High North News, 2018). Den grønlandske flyplasspakken innebærer en oppgradering av den nasjonale infrastrukturen med to internasjonale flyplasser, én i hovedstaden Nuuk og én i Ilulissat som skal åpne i 2023 og 2024 (Ren og Hall, 2021). I denne sammenstillingen med Grønlands naturressurser, militærstrategisk plassering og infrastrukturutvikling springer det også ut et internasjonalt klima- og miljøengasjement for Grønland. Grønland blir ofte selve utgangspunktet for å sette klimaendringer på dagsorden i politiske og offentlige diskurser (Bjørst og Ren, 2015).

Tatt Grønland og Ilulissat i betraktning, står ikke Lofoten i et like anspent geopolitisk forhold. Det er likevel påfallende hvordan Lofoten er en møteplass for sterke interesseaktører, både nasjonale og internasjonale. Debattene knyttet til oljeleting og oljeutvinning utenfor Lofotkysten de siste tiårene har vekket et stort nasjonalt og internasjonalt klima- og miljøengasjement for øyriket (Karlsson og Dale, 2019). Etter

hvert som Lofoten har materialisert seg som et populært reisemål, har også flere eksterne nasjonale og internasjonale investorer og utviklingsaktører vist stor interesse for regionen.

«Vi skal jo ha noe å leve av»: Turisme som utvikling

Vi skal jo ha noe å leve av i dette perspektiver hvor vi blir færre og færre i distriktene med forgubbing og der ungdommen flytter bort!

(Ordfører i Vestvågøy kommune)

Lofoten og Ilulissat har typiske trekk fra distriktssamfunn. De er små samfunn med få innbyggere og de er rike på naturressurser, og spørsmål knyttet til hvilke utviklingsstrategier de skal satses på for å unngå fraflytting og for å skape flere arbeidsplasser og befolkningsvekst debatteres kontinuerlig. For mange småsamfunn er det en opplevelse av at det er relativt få næringer å satse på for å skape utvikling, og for mange små samfunn oppleves alternativet til utvikling som avvikling (Bringslid, 2012). Når jeg reiser til Vestvågøy kommune for å møte ordføreren, er det nettopp denne problemstillingen han er opptatt av: Hvordan få til ei utvikling som skaper et levende samfunn med arbeidsplasser og tilflyttere i en tid der sentralisering til større tettsteder og byer dominerer befolkningsstatistikken? For ordføreren i Vestvågøy er turisme et åpenbart satsningsområde, og det er han ikke alene om. Turisme omtales ofte som den «nye olja» nord i Norge, og turisme blir ofte sett på som et viktig alternativ i mange distriktssamfunn (Førde, 2020). Reiselivsveksten og ambisjonene om å satse på mer reiselivsvekst i Lofoten, reiser flere diskusjoner rundt den lokale infrastrukturen i øyriket. Debattene om en ny storflyplass og ny veipakke (E 10) i Lofoten har gått over flere år, men eskalerte ytterligere i 2020 da Avinor og Statens Vegvesen konkluderte med at den beste økonomiske løsningen er å erstatte småflyplassene i Leknes og Svolvær med en samlet «flyplass- og veipakke». Pakken innebærer en storflyplass på Leknes og en ny veitruer mellom Leknes og Svolvær. I skrivende stund har ikke Stortinget vedtatt fly- og veipakken, men ordførerne i Lofoten uttaler at Lofoten står samlet om prosjektet og har engasjert flere ressurser for å rådføre seg om hvordan

regionen skal få fly- og veipakken inn i Nasjonal Transportplan (NTP) som skal revideres i 2025 (Lofotposten, 2022b).

I Grønland har diskusjonene om landets utviklingsstrategier primært vært orientert til fiskeri og mineralutvinning, og turisme i nyere tid. Etter det grønlandske valget i 2021 ble det regjeringsskifte og det kan forstås som et veivalg etter årelange diskusjoner om hvilke næringer som skal bære landets økonomi. Den 24. juni 2021 erklærer den nye regjeringa forbud mot all ny oljeleting og en utfasing av mineralutvinning for å verne naturen, fiskeriet og turismen (Descamps, 2023; Naalakkersuisut.gl., 2021). Regjeringa uttaler i en pressekonferanse at de ønsker en mer bærekraftig utviklingsstrategi for Grønlands fremtid, hvilket setter fiskeri og turisme i sentrum som primære utviklingsstrategier. Den grønlandske «flyplasspakken» er kanskje det tydeligste eksempelet på landets målrettede storsatsning på turisme, men optimismen knyttet til at turisme kan bli en av landets viktigste næringer er relativt ny (Ren og Hall, 2021). Den kommende storflyplassen i Ilulissat reiser stor begeistring lokalt, for i Grønland er ikke turisme bare en økonomisk utviklingsstrategi: turisme er blitt en viktig strategi for å nå målet om uavhengighet fra Danmark (ibid.).

Turisme blir sett på som et viktig alternativ for utvikling i Ilulissat og Lofoten, og disse ambisjonene må ses i lys av en uro for trendene med at folk flytter fra distriktene og at tradisjonelle næringer bygges ned eller er under press. Samtidig er det flere som stiller spørsmål om hvor turismeutviklinga er på vei – hvor mye kan egentlig den lokale turismen vokse før det går på bekostning av stedskvaliteter som lokale innbyggere og besøkende verdsetter?

Turisme og uro for stedskvaliteter

MSC Orchestra kom hit for første gang i fjor, og det ble helt kaos. Det var jo en flytende by som kom! Det kan godt komme cruiseskip med plass til tusen passasjerer, det kan vi make, selv om de også støyer mye, men disse cruisebåtene med 3200 passasjerer – de kan vi ikke make!

(Turistsjef i Avannaata kommune)

Cruisetrafikk i Ilulissat er ikke noe nytt, men i 2019 fikk byen med rundt 4700 innbyggere for første gang besøk av et ordentlig stort cruiseskip: MSC Orchestra med 3200 passasjerer ombord. Turistsjefen i Ilulissat tok et bilde den dagen MSC Orchestra la til. Han rekker meg bildet og sier at det var en «by» som kom seilende og la til i Ilulissat:

Det var jo en by som kom! Her ser du MSC Orchestra, og bak den ser du så vidt Hurtigruta. Så der kan du se, Hurtigruta blir jo bare en lilleputt i forhold! Det var altså så enormt, det kom jo bokstavelig talt en hel by inn til oss. Vi kan jo ikke makte et skip som har like mange passasjerer som det er innbyggere her. Du skulle sett. Hele Ilulissat var bare en eneste stor kø!

Bilde 3. Bilde av MSC Orchestra, Hurtigruta og Royal Arctic Line sommeren 2019

Denne episoden med cruiseskipet vender jeg tilbake til i avhandlinga ved flere anledninger fordi den har gjort et så stort inntrykk på mange jeg snakker med i Ilulissat. Etter denne hendelsen er det flere som spør hvordan det skal bli når Ilulissat i tillegg skal få en internasjonal storflyplass i 2024.

Ilulissat og stedene i Lofoten er små med få innbyggere, men mange ganger får stedene besøk av gjester som tilsvarer innbyggertallene, og vel så det. Som et eksempel er det ikke uvanlig at Henningsvær med sine ca. 500 innbyggere får rundt 20.000 besøkende på en dag i høysesongen. Det er i det hele tatt usikkert hvor mange som besøker Lofoten i året, men antall gjestedøgn har mer enn doblet seg mellom 2000 og 2019 fra 250 000

til 560 000 gjestedøgn (Antonsen, Dale og Mayer, 2021). I tillegg er det rundt 430 000 som booker seg inn på et AirBnB eller som kommer med cruise i året (ibid.). I Grønland og Ilulissat viser turismeveksten seg særlig i cruisenæringa. Mellom 2015 og 2019 steg antall cruisepassasjerer med hele 86%, og sommeren 2019 fikk Ilulissat alene besøk av 114 cruiseskip (Visit Greenland, 2020).

Etter hvert som antall besøkende har økt, har også utfordringene blitt flere og uroen større i Ilulissat og i Lofoten. Flere er urolige for hvor turistutviklinga er på vei. I Henningsvær uroer innbyggere seg for festende og støyende turister. I Svolvær uroer folk seg for antallet nye hoteller og byggehøydene på hotellene. Det er uro for slitasje på stier og natur, trengsel på smale veier og for lokale beredskapsressurser som følge av flere ulykker i fjellene og på havet. I Lofoten og i Ilulissat er det flere som gir uttrykk for at stedenes «ro» er under press, og i Ilulissat er folk bekymret for raske og store transformasjonsprosesser som setter press på lokale livsrytmer og praksiser. Det er også en uro for å tape lokalt eierskap til turisme- og stedsutviklinga som følge av eksterne investorer og utenlandske guider.

Uro for sted handler også om en uro for manglende arbeidsplasser, møteplasser, infrastruktur og tilbud til lokalbefolkninga. I Kabelvåg som ligger snaue tolv kilometer unna Henningsvær, er det enkelte som gjerne ønsker seg noe av populariteten og turistveksten til Henningsvær og Svolvær for å utvikle flere møteplasser og liv lokalt. Noen opplever at de ikke får utnytte mulighetene i reiselivet og lokale stedskvaliteter for å skape bedre steder og forhold for lokalbefolkninga. I Ilulissat er det flere som ønsker å bygge hoteller og næringsliv i Ilulissatfjorden, et område som har vært et UNESCO-vern siden 2004, men opplever verninga som en bremsekloss for utvikling.

Turismen er full av paradokser (Viken, 2020). Turisme setter mange ting i spill fordi det berører mange arbeidsplasser, hjemsteder, levemåter, interesser og ambisjoner på et sted og for stedet. Kanskje er det derfor diskusjonene om turisme er så tilbøyelige for konfliktfylte og motsetningsfylte fortellinger. I avhandlinga har jeg til hensikt å bevege meg forbi noen av disse krasse konfliktene og utsagnene som kommer til uttrykk i

turistlandskapene. Det handler ikke nødvendigvis om å være for eller imot turisme som de harde konfliktene ofte gir uttrykk for.

Problemstillinger i avhandlingen

Hva turismen setter på spill på steder for de som lever av og med turisme er en gjennomgående problemstilling i avhandlingen. Problemstillinga i avhandlingen er tredelt. Turisme er og vil alltid være konflikt-og motsetningsfylt i kraft av at den blir til i skjæringsfeltet mellom flere stedlige prosesser, næringer, stedsfortellinger, interesser og forståelser av sted. Med den første problemstillinga har jeg til hensikt å utforske konflikter og paradokser i reiselivs-og stedsutviklinga i Ilulissat og Lofoten:

I) Hvilke konflikter og paradokser reiser reiselivs-og stedsutviklinga i Ilulissat og Lofoten?

Jeg benytter meg av relasjonelle perspektiver for å utforske stedene som intense møteplasser og derfor grunnleggende friksjonsfylte. Stedene er konfliktfylte i kraft av at de bringer sammen temporale og romlige relasjoner som kommer til uttrykk i lokale konflikter og forhandlinger om sted og turisme. De lokale diskusjonene om turisme eskalerer ofte til å bli svært steile, der turisme gjerne forhandles som et verktøy for vekst og utvikling, eller som en trussel for sted som baner vei for destruktive vekstspiraler. Etter hvert som reiselivsveksten har vokst, har også utfordringene blitt flere i Ilulissat og Lofoten, noe som medfører en gjennomgående etterspørsel etter mer styring og regulering av reiselivet, som tar meg til den andre problemstillinga:

II) Hvilke strategier brukes i reiselivs- og stedsutviklinga i Ilulissat og Lofoten?

Med denne problemstillinga har jeg til hensikt å utforske hvilke strategier stedene fører i møtet med reiselivsveksten, og hvilke verktøy lokale aktører opplever at de trenger for å forvalte turismen. For å besvare denne problemstillinga utforsker jeg også noen

utfordringer som er gjennomgående i reiselivet i både Lofoten og Ilulissat, og disse utfordringene må ses i lys av hvilke strategier stedene fører.

Den siste problemstillinga er teoretisk forankret, og har til hensikt å bevege seg forbi konflikter og paradokser i reiselivs- og stedsutviklinga ved å gå tettere inn på hva som står på spill for folk som lever av og med turisme her og nå:

III) Hvordan åpne opp for ulik situert uro for sted gjennom omsorgsperspektiver?

Turismelandskapene i Ilulissat og Lofoten er konfliktfylte med polariserte fortellinger og stereotypiske fremstillinger av «den andre», det være seg turister, innbyggere og reiselivsaktører. Gjennom å benytte meg av omsorgsperspektiver ønsker jeg å utforske hvordan reiselivs- og stedsutviklinga gjøres i mange forskjellige rasjonaliteter, verdier og i situert omsorg og uro for sted. Ved å forflytte perspektivet fra paradokser og konflikter, til fortellinger om uro og omsorg, er hensikten min å få tilgang til andre fortellinger og åpne turismekategorien som noe mer enn enten en trussel eller som en redning for lokalsamfunnene. Med den siste problemstillinga ønsker jeg å bidra til *flere* turismefortellinger og forhåpentligvis tilføre flere nyanser som beveger seg forbi store fortellinger, dikotomiske fremstillinger av turistfenomenet og stereotyper som ofte ser ut til å parkere mulighetene for konstruktive samtaler om turisme- og stedsutvikling.

Analytiske perspektiver og forskningsmetoder i avhandlinga

For å besvare problemstillingene som skal utforske relasjoner mellom turisme og sted og det som settes i spill, henter jeg inspirasjon fra relasjonelle perspektiver på sted. Jeg bruker Massey og Amin sine perspektiver på sted som «sammenkastede» og «progressive» for å utforske Lofoten og Ilulissat som relasjonelle møtepunkter for flerskalaprosesser, stedsfortellinger og interesser. Ettersom konflikter og paradokser er en sentral del av avhandlinga, anvender jeg relasjonelle perspektiver på sted fordi det

innebærer å anerkjenne steder som mangfoldige, og derfor også grunnleggende friksjonsfylte.

Jeg henter også mye inspirasjon fra kritiske perspektiver på sted og turisme for å utforske kritiske sammenhenger, konflikter og paradokser i reiselivs- og stedsutviklinga i Lofoten og Ilulissat. Mange av de kritiske perspektivene jeg er inspirert av, retter et kritisk søkelys på vekst og destruktive konkurransespiraler og konsekvensene for klimaet og naturmangfoldet.

I den kritiske litteraturen blir turisme ofte koblet til globalisering der reiseliv blir beskrevet som en viktig drivkraft i globaliseringsprosesser. Turisme er blitt kalt en «hyper-globalizer» (Viken, 2014), gjerne myntet på en kritikk av vekst, vestlig livsstil, forbruk og hvordan steder gjøres til produkter for et turistkonsum. Ritzer (2004) argumenterer for at turisme bidrar til «the globalization of nothing» med eksempler på hvordan tradisjonelle kunnskaper masseproduseres for globale konsumenter og turister. Harvey (2001) viser hvordan globalisering er drivkraft i stedlige homogeniseringsprosesser, der kapitalisme og målet om vekst er selve motoren i disse endringsprosessene:

For us [geographers], the contemporary form of globalization is nothing more than yet another round in the capitalist production and reconstruction of space (Harvey, 2001, s. 24).

Harvey (2001) viser blant annet til sammenhenger mellom storflyplasser, vekst og homogeniseringsprosesser lokalt. Store investeringer i for eksempel storflyplasser fører til store lån og destruktive konkurransespiraler hvor løsninga blir å «vokse seg ut av problemet», noe som fører til en standardisering og homogenisering av sted.

Kritiske metaperspektiver på kapitalisme og globalisering hjelper meg å utforske flere dilemmaer og problematiske dynamikker knyttet til turisme, blant annet til diskusjonene om storflyplass i Lofoten og Ilulissat, men også knyttet til turismens relasjon til klima – og miljøendringer. I den kritiske litteraturen er det flere som problematiserer turismens

relasjon til klima og natur. Aall (2014) spør om bærekraftig turisme handler om å «sustain» turisme snarere enn å faktisk gjøre den mer bærekraftig ettersom det er blitt et større fokus på bærekraftig turisme samtidig som belastningene på klima og miljø likevel ser ut til å øke heller enn å avta.

Høyer (2000) stiller kritiske spørsmål til trendene «bærekraftig turisme», «økoturisme» og «grønn turisme» og viser at de største klimautslippene fra turisme er forbeholdt måtene vi forflytter oss på, samtidig som denne forflyttinga er en forutsetning for at turisme skal finne sted: «There is no tourism without travel» (s. 147). Reisemål som markedsføres som «bærekraftige» innebærer ofte lengre reiseavstander til perifere plasser som dessuten kan bety ytterligere press på lokal infrastruktur og behov for nye tilrettelegginger, fortsetter Høyer (2000). Gössling (2002) viser hvordan turisme krever store arealer og naturressurser (flyplass, veinett, resorter, fornøylesparker, vann-og kraftressurser). Samtidig er turisme helt avhengig av disse ressursene som beslaglegges, og i enkelte tilfeller er det selve naturen som er turistattraksjonene: «Tourism can thus be said to be a major agent in global environmental change, and will in itself be affected by this change» (Gössling, 2002, s. 299).

Turismen er full av paradokser, og kritiske perspektiver på sted, turisme og vekst er gode linser for å forstå noen av paradoksene forbundet med turisme og stedsutvikling i Ilulissat og Lofoten. Samtidig er turisme så mye mer enn en industri, destruktive konkurransespiraler og paradokser (Higgins- Desbiolles, 2006). I møtet med feltet har jeg blitt konfrontert med en større kompleksitet enn det jeg hadde utsikter for da jeg startet prosjektet. Jeg har derfor sett behovet for å utvide de teoretiske perspektivene mine. Kritiske perspektiver tillater meg å utforske sammenhenger på en større skala, men tillater meg i mindre grad å gå inn i kompleksiteter knyttet til hvordan mennesker gir mening til og forvalter situasjonen sin her og nå. Jeg henter inspirasjon fra Latour (2004) sin oppfordring om å ikke redusere komplekse fenomener til gitte enkle kategorier, som for eksempel en kapitalismekritikk. Latour argumenterer for at forskere må bidra med noe mer enn «bare kritikk»: vi må tilføre *flere* fortellinger som gir rom for kompleksiteter. Viken (2014) stiller et retorisk spørsmål: er reiselivsutvikling en

transformasjonskraft som overbeviser lokale samfunn til å gi opp stedskvaliteter og lokal kultur for å bane vei for kapitalisme og kommersialisering av sted? Han peker med andre ord på behovet for å løfte fram flere nyanser og kompleksiteter i turismen som vi kanskje mister av syne når vekstkritikken blir for dominerende.

I arbeidet med å ta turismens komplekse relasjoner til sted på alvor, henter jeg mye inspirasjon fra Haraway (2016), Ren, Jóhannesson og Van der Duim (2018), Puig de la Bellacasa (2011;2012) og van der Duim, Ren og Jóhannesson (2017) som oppfordrer til å bevege seg forbi dikotomier og paradokser med en hensikt om å utforske håpefulle potensialer og allianser. For å tilføre flere fortellinger til turismefeltet finner jeg mye inspirasjon i omsorgslitteratur. Jeg utforsker Lofoten og Ilulissat som «omsorgslandskaper» (landscapes of care) med inspirasjon fra Milligan og Wiles (2010). Latour (2004) sitt begrep «matters of concern» og Puig de la Bellacasa (2012;2018) sitt begrep «matters of care» er konkrete inntak for å bevege meg forbi steile og karikerte konflikter. Å tenke med og gjennom uro og omsorg blir et analytisk og metodologisk inntak for å manøvrere meg i et landskap med «thorny relations» (jf. Puig de la Bellacasa, 2012) som reiselivs- og stedsutvikling i aller høyeste grad er.

Avhandlinga er empiridrevet der feltarbeid over et fireårig langt tidsspenn utgjør det primære kunnskapsgrunnlaget. Feltarbeidene er gjennomført i flere omganger i Lofoten, og en gang i Ilulissat i februar/mars i 2020. Turisme griper inn i mange prosesser, og det gjenspeiler seg også i bakgrunnen til menneskene jeg har snakket med. Analysene bygger på samtaler med turistoperatører, naturvernere, lokale politikere, planleggere, reiselivsrådgivere, destinasjonsselskaper og næringsforeninger. I tillegg til individuelle samtaler, bygger jeg store deler av analysene på seminarer og konferanser jeg har deltatt på hvor reiselivs- og stedsutvikling er blitt diskutert.

Kapitteloversikt

I neste kapittel, *kapittel to*, presenterer jeg en litteraturgjennomgang og analytiske perspektiver som jeg benytter for å svare på de tre problemstillingene i avhandlinga. Jeg

bruker relasjonelle tilnæringer til sted for å utforske Ilulissat og Lofoten som intense møteplasser. Kapittelet tar også for seg kritiske perspektiver på sted, turisme og vekst, samt omsorgsperspektiver for å illustrere hvordan de forskjellige tilnærmingene hjelper meg å utforske ulike aspekter ved reiselivs- og stedsutviklinga i Lofoten og Ilulissat.

Tredje kapittel er en gjennomgang av framgangsmåter i felt. Kapittelet er også en diskusjon om hvordan jeg situerer forskninga mi og dilemmaer knyttet til å utforske et felt hvor jeg selv er følelsesmessig investert. Jeg anvender begrepet økosorg som et utgangspunkt for å situere meg i forskninga.

Kapittel fire er det første analysekapittelet. Det kan leses som et kontekstkapittel da hensikten er å gi en kontekstuell ramme for å forstå hvilke landskaper reiselivs- og stedsutviklinga i Lofoten og Ilulissat skriver seg inn. I dette kapittelet diskuterer jeg hvordan Lofoten og Ilulissat kan forstås som intense møteplasser, et begrep som vanligvis er forbundet med større byer og metropoler. Stedene bringer sammen sterke globale drivkrefter knyttet til klima- og miljøendringer, økonomiske og politiske interesser som kontinuerlig spiller inn turismens tilblivelse i Ilulissat og Lofoten. Jeg utbroderer også noen lokale historiske linjer for å vise hvordan lokale stedskvaliteter spiller en rolle for hvilke globale relasjoner stedene blir møteplasser for, og hvordan de utspiller seg på spesifikke måter i den lokale reiselivs- og stedsutviklinga.

I *kapittel fem* utforsker jeg eksempler på hvor konfliktfylte og polariserte diskusjonene om reiselivs- og stedsutviklinga kan bli. Jeg viser hvordan diskusjonene ofte utspiller seg i motstridende fortellinger om vekst og vern, særlig i forbindelse med spørsmål om hvor «tilgjengelig» Lofoten og Ilulissat tåler å bli for turister.

Kapittel seks går mer i dybden på et eksempel fra Lofoten. Med utgangspunkt i Kabelvåg utforsker jeg polariserte konflikter og agonismer knyttet til den lokale reiselivs- og stedsutviklinga, men jeg har også til hensikt å utforske hvordan turisme og sted gjøres i situert uro og omsorg for sted.

I *kapittel sju* studerer jeg hvordan konfliktfylte fortellinger om vekst og vern kommer sterkt til uttrykk i forbindelse med UNESCO-området i Ilulissat. Jeg utforsker hvordan UNESCO-området virvler sammen mangfoldige situerte forståelser, verdier og praksiser. Konfliktene knyttet til UNESCO-området har komplekse sammenhenger med globaliseringsprosesser, fiskeriaktiviteter og et sterkt lokalt håp om eierskap til egen reiselivs-og stedsutvikling.

Kapittel åtte utforsker to gjennomgående problemstillinger i reiselivet i Ilulissat og Lofoten. Selv om stedene er ulike og unike kontekster, har de påfallende likhetstrekk når det kommer til hvilke utfordringer turismen medfører: det kommer for mange turister på en gang og reiselivsnæringa mangler arbeidskraft.

I *kapittel ni* utforsker jeg reiselivsstrategier som føres i Ilulissat og Lofoten. Til tross for to svært ulike kontekster møter stedene reiselivets utfordringer med de samme strategiene: helårsturisme, regulering av ferdsel og ambisjoner om å trekke til seg «den rette turisten». Jeg utforsker hvordan strategiene reiser nye dilemmaer og problemstillinger i reiselivs-og stedsutviklinga i Lofoten og Ilulissat.

Kapittel ti er det siste analysekapittelet. I dette kapittelet illustrerer jeg hvordan mange forstår og forhandler reiselivs-og stedsutviklinga med utgangspunkt i krisescenarier. Med inspirasjon fra omsorgsperspektiver utforsker jeg disse fortellingene som uttrykk for uro og omsorg for sted og stedskvaliteter. Jeg argumenterer for at reiselivet gjør uro for stedskvaliteter eksplisitte, og hvordan dette kan utforskes som et utgangspunkt for nye omsorgspraksiser og håpefulle dialoger.

I *kapittel 11* oppsummerer jeg funnene mine ved å trekke inn avhandlingas problemstillinger. Deretter reflekterer jeg rundt de teoretiske perspektivene mine og hva de bidrar med inn i reiselivs-og stedsforskninga.

KAPITTEL 2.

Analytiske perspektiver på turisme og sted

"Hundeområdet" ved fotenden av UNESCO-området i Ilulissat

Innledning: Think we must. We must think.

«These are the times we must think; these are the times of urgencies that need stories»

(Haraway, 2016, s. 37)

I *Staying with the trouble* argumenterer Haraway (2016) for at vi trenger noen nye fortellinger, og at det haster. Vi trenger noen nye alternative og konstruktive fortellinger som oppfordrer og motiverer til handling, og det haster fordi globaliseringsprosesser endrer kloden på mer intense måter enn noen gang før. Vår tids globalisering kjennetegnes av akselererte økonomiske, sosiale og natur- og klimaendringer (Cohen og Cohen, 2012; Frantzen, 2021, Head, 2016). Hylland Eriksen (2016) bruker begrepet *overoppheting* som en illustrasjon på at det ikke bare er den globale temperaturen som stiger, men også tempoet og omfanget av menneskelig energiforbruk, mobilitet og informasjonsflyt.

Antropocen er ikke en offisiell geologisk epoke, men setter søkelyset på hvordan menneskelige aktiviteter påvirker klima og miljø på fundamentale måter (Mostafanezhad og Norum., 2019). Frantzen (2021) kobler uttrykkene *pyrocen* og *petrokapitalisme* til brannene vi har vært vitne til blant annet i Amazonas, Australia, California og Hellas. Kanskje «the burning man» er et passende symbol for arten vår og tidsalderen vi lever i, spør Haraway ettersom mesteparten av aktivitetene våre er knyttet til produksjon og forbruk av fossile brennstoff: «Fossil burning human beings seem intent on making as many new fossil as possible as fast as possible [...] Perhaps, instead of the fiery forest, the icon of the Anthropocene should be the Burning Man!» (Haraway, 2016, s. 47).

Intense globaliseringsprosesser og utfordringer knyttet til disse kobles ofte til kapitalisme (Hylland Eriksen, 2016; Scott- Cato og Hillier, 2010; Haraway, 2016; Harvey, 2001). Vi lever i kapitalistiske ruiner, viser Tsing (2015), og Haraway (2015) bruker begrepet *capitlocene* for å beskrive hvordan kapitalisme dominerer vår tid og hvilke implikasjoner det har:

Capitalocene means many things, including that immense irreversible destruction is really in train, not only for the 11 billion or so people who will be on earth near the end of the 21st century, but for myriads of other critters¹ too (Haraway, 2015, s. 161).

Turisme skriver seg inn i fortellingene om en overopphetet klode, globalisering og en natur-og-klimakrise. Parallelt med globaliseringens tidsalder, lever vi også i turismens tidsalder med spor etter reisen overalt (Viken, 2001). Reiselivsvekst blir til i skjæringspunktet mellom intense globaliseringsprosesser, galopperende teknologiske utviklinger og konjekturen i verdensøkonomien. Samtidig er turisme med på å intensivere globaliseringsprosesser og implikasjoner de medfører (All, 2014; Hylland Eriksen, 2016; Viken, 2020).

Uttrykkene som jeg presenterer ovenfor er dramatiske, men vi lever i dramatiske tider, ikke bare vi mennesker, men også artene vi deler kloden vår med: «The edge of extinction is not just a metaphor; system collapse is not a thriller. Ask any refugee of any species» (Haraway, 2015, s. 161). Men hvordan skal vi forholde oss til disse endringene uten å la oss paralisere, men heller mobiliserer til handling og ansvar for det som står på spill? Hvilke fortellinger kan skape konstruktive endringer? Som Haraway (2016) understreker, spiller det en rolle hvilke fortellinger vi forteller verden med fordi de gjør seg virksomme i verden:

It matters what matters we use to think other matters with; it matters what stories we tell to tell other stories with; it matters what knots knot knots, what thoughts think thoughts, what descriptions describe descriptions, what ties tie ties. It matters what stories make worlds, what worlds make stories (Haraway, 2016, s. 12)

¹ «Crittters» refers promiscuously to microbes, plants, animals, humans and non- humans, and sometimes even to machines (Haraway, 2016, s. 169)

En stor forskningsmotivasjon for meg er uroen jeg har for klima-og miljøendringer og utålmodigheten etter endring som jeg gjør rede for i kapittel tre. Middleton og Samanani (2020) viser at drivkraften til mange samfunnsforskere er motivasjonen for å skape endringer, men det spiller en rolle hvordan vi forstår endringer, hvilke fortellinger vi produserer og hvor vi «lokaliserer» potensialer for endringer:

Many human geographers are deeply committed to transformative political projects of various guises. It matters, however, where we locate these transformative projects, and how we envision transformation in relation to the worlds in which we live (Middleton og Samanani, 2020, s. 32).

Viktige spørsmål er hvilke fortellinger som bidrar til mer konstruktive utviklingsbaner for reiselivs-og stedsutvikling, og hvilken skala som egner seg for å utforske endringspotensialer i sammenvevde og komplekse fenomener som turisme. «Where would one locate the global in order to study it», spør Tsing (2004), og Hylland Eriksen (2016) viser at det er utfordrende å plassere ansvar og kritikk i en sammenvevd multiskalær verden: «Finding the correct address for social critique is not straightforward in a multiscalar world where the levels can be difficult to distinguish» (s.146). Som Abram (2014) viser, må vi forstå reiselivsfenomenet bedre for å endre aspekter ved det: «Tourism is a field of action and research, we might open up productive ways to understand those practices and, potentially, to change them» (s. 75). I avhandlinga har jeg til hensikt å utforske komplekse sammenvevinger i reiselivet- og stedsutviklinga ved å tilnærme meg konflikter, friksjoner og paradokser som turismen forårsaker på et sted. Når jeg bruker begrepet konflikter, viser jeg til motsetninger, som blant annet motsettende interesser og forståelser. I dette kapittelet presenterer jeg kritiske perspektiver på sted og turisme i tillegg til omsorgsperspektiver. Perspektivene bidrar til å produsere og utforske ulike fortellinger og problemstillinger forbundet til turisme-og stedsutviklinga. Jeg forstår kritiske perspektiver som gode utgangspunkt for å utforske paradokser og konflikter i reiselivs-og stedsutviklinga, og jeg bruker omsorgsperspektiver for å bevege meg forbi noen av paradoksene ved å utforske hvordan turisme gjøres i relasjon til omsorg og uro for sted. Men først viser jeg hvordan jeg forstår Ilulissat som intense møtesteder og hvordan det betyr å tilnærme seg steder som grunnleggende mangfoldige, og derfor også friksjons-og konfliktfylte.

Turismesteder som intense møteplasser

Med inspirasjon fra Bærenholdt et al. (2004) tilnærmer jeg meg Lofoten og Ilulissat som *turismesteder*. Med relasjonelle perspektiver som utgangspunkt forstår jeg turismesteder som *møteplasser*. Stedene kan tolkes som *konstellasjoner* og som «nodes that gather flow» (Amin, 2004, s. 34). Pierce, Martin og Murphy (2010) bruker uttrykkene «overlappende geografier» og «bundling places» for å illustrere hvordan steder inngår i globale nettverk og hvordan multiskalære relasjoner utfolder seg på sted. Massey (1997) beskriver steder som krysningpunkter (intersections) som *bringer sammen* mangfoldige relasjoner: «Each place can be seen as a particular, unique, point of their intersection. It is, indeed, a meeting place» (s. 322). I *For Space* (2005) beskriver hun steder som sammenkastet (throwntogether) av globale relasjoner, og Tsing (2004) betegner steder som «sticky engagements» for globale forbindelser. Steder kan med andre ord utforskes som strømmens rom der verden gjør seg til kjenne på spesifikke måter.

Granås og Viken (2014) viser hvordan turisme produseres i lokale og globale skjæringsfelt der den utspiller seg på spesifikke måter på ulike steder. Turisme som et globalt fenomen vil med andre ord få ulike uttrykk i Lofoten og Ilulissat avhengig av stedenes geografiske sammensetninger av befolkning, kulturer og historier. Som Massey og Allen (1984) argumenterer, vil steder med sine kontekstspesifikke kvaliteter spille en rolle for hvilke globale relasjoner som bringes sammen og hvordan de utspiller seg lokalt:

There are always specific circumstances, a particular history, a particular place or location. What is at issue - and to put it in geographical terms - is the articulation of the general with the local (the particular) to produce qualitatively different outcomes in different localities (Massey og Allen, 1984, s. 9).

Lofoten og Ilulissat sine forskjellige og geografiske sammensetninger spiller med andre ord en rolle for hvilke relasjoner de blir møtesteder for, og hvilke uttrykk det lokale

reiselivet får. Lofoten og Ilulissat er blant annet kjent for sine spektakulære naturkvaliteter og ressurser, og det kan forstås som et utgangspunkt for hvordan og hvorfor spesifikke geopolitiske interesser eller reiselivsinteresser utfolder seg akkurat her. Et annet eksempel er hvordan Ilulissat sin koloniale historie utspiller seg i det lokale reiselivslandskapet. Videre understreker Massey (1997) at steder er unike, men i kraft av en stedlig felles identitet eller historie. De er snarere unike i kraft av hvilke relasjoner de blir møtepunkter for: «[...] what gives place its specificity is not some long internalized history but the fact that it is constructed out of a particular constellation of social relations, meetings and weaving together at a particular locus» (Massey, 1997, s. 322).

Turismesteder blir til i møtet mellom flere relasjoner, og disse forbindelsene strekker seg langt utover selve turismestedet, turisten og turistnæringa. Abram (2014) argumenterer for at vi må se turisme i lys av teorier om globalisering, modernisering og kolonialisering. Å studere turismesteder innebærer derfor å trekke inn *flere skalaer* (Saarinen, 2014), og Massey (2005) påpeker at vi ikke kan forstå et sted og stedlige prosesser uten å «trekke inn minst halve kloden». Franklin argumenterer:

Tourism is a social activity, yes, but, it cannot be reduced to the social because it is relationally linked to a wide variety of objects, machines, systems, text, non-humans, bureaucracies, times and so on, without which it would not happen and could not have become what it is (Franklin, 2004, s. 279).

Turismesteder og turisme kan med andre ord ikke utforskes isolert, men som en sammenstilling av globale trender, kulturer, teknologier, konjunkturer i verdensøkonomien, informasjonsflyt, infrastruktur og lokale stedskvaliteter. I denne avhandlinga betyr det at turismestedene Lofoten og Ilulissat utforskes i lys av klima- og miljøutfordringer, historiske linjer, økonomiske og politiske interesser som ikke lar seg avgrense til et gitt geografisk punkt på kloden eller en gitt temporalitet, og hvordan det kontinuerlig griper inn i lokale forhandlinger om reiselivs- og stedsutviklinga.

Bærenholdt et al. (2004) viser hvordan turismesteder avhenger av at flere komponenter og aktører må *virke sammen*. Turisme og turismesteder kan forstås som ansamlinger som holdes sammen av mennesker, kulturer, natur, attraksjoner, teknologi og markedsføring: «In sum, tourism is held together by active sets of relations in which the human- and non human continuously exchange properties» (van der Duim, 2007, s. 964). Haraway (2016) skriver ikke eksplisitt om turisme, men som Ren og Jóhannesson (2018) poengterer, kan Haraway sine perspektiver om «becoming with» være et verktøy for å forstå turisme som konstellasjon. Haraway (2016) sitt uttrykk «becoming with» viser til at for at noe skal kunne eksistere, så forutsetter det å «bli til sammen med andre»: «We become with each other or not at all» (s. 4). For at Lofoten og Ilulissat skal være steder turister reiser til, forutsettes en sammenstilling av bl.a. overnattingssteder, fly og flyplasser å lande på og restauranter, og disse fasilitetene trenger drivstoff, energi, og matvarer som igjen inngår i komplekse globale verdenssystemer. Turismesteder som komplekse globale sammenstillinger er også det som gjør dem til «skjøre konstellasjoner» (Bærenholdt et al., 2004). Relasjonene som forutsetter at turismesteder blir til, må kontinuerlig praktiseres og stabiliseres for at stedene i det hele tatt skal forbli turismesteder. Under COVID-19 ble vi for eksempel vitne til hvordan global helse også inngår i produksjonen av reiselivssteder, og at samtlige steder ikke mottok tilreisende over tid.

Samtidig som turismesteder inngår i verdensomspennende globale relasjoner, er fenomenet grunnleggende konkret. Turisme må *ta plass et sted*. Det må med andre ord være et spesifikt sted hvor turisten kan praktisere turisme: «[...] performing bodily proximity is central to the social practice of consuming tourist places» (Bærenholdt et al. 2004, s. 33). Bærenholdt et al. (2004) viser hvordan verdensomspennende relasjoner *kollapser sammen* i en geografisk nærhet på et turiststed, som tar meg til et annet poeng: turismesteder er alltid noens hjemsteder – enten mennesker, dyr eller andre arter. Som Førde (2014) påpeker, produserer turismesteder og hjemplasser hverandre gjensidig: «Destinations and places of the ordinary are related worlds» (s. 153). I Lofoten og i Ilulissat er natur, landskap og lokalsamfunn ofte selve turistattraksjonen i seg selv, og turisme er en betydelig drivkraft i endringen av disse stedlige kvalitetene. Turisme

skaper kanskje nye praksiser og bruk av sted, og i noen tilfeller «utelukker» kanskje turisme andre næringer, som for eksempel oljeutvinning utenfor Lofotkysten (Karlsson og Dale, 2019).

Jeg bruker perspektivene på sted som møteplasser som et utgangspunkt for å skrive frem kompleksiteter i reiselivs- og stedsutviklinga. Å utforske turismesteder som møteplasser tilfører også en annen dimensjon som bekrefter stedenes kompleksiteter. I kraft av at stedene er møteplasser er de også dynamiske, uferdige og i kontinuerlig i endring. De er progressive.

Turismesteder som progressive

If places can be conceptualized in terms of the social interactions they tie together, then it is also the case that these interactions are not static. They are processes [...] perhaps this should be said also about places; that places are processes, too (Massey, 1993, s. 67)

I *For Space* stiller Massey spørsmål til Latour sitt utsagn: «I have the feeling that we are slowly shifting from an obsession with time to an obsession with space» (Latour, 1999, sitert i Massey, 2005, s. 14). Massey (2005) understreker at tid og rom ikke står i et dikotomisk forhold til hverandre, men inngår i hverandre ettersom tid forutsetter stedenes tilblivelse. Det vil si at tid er en forutsetning for at ting skal skje på et sted, og at sted *blir til* i disse prosessene. Å forstå steder i lys av relasjonelle perspektiver innebærer å forstå steder som prosesser – de er dynamiske og alltid i endring. Steders progressivitet henger sammen med at steder kontinuerlig konstrueres, rekonstrueres og dekonstrueres (Massey, 1993:2005). Det er ikke stedene i kraft av seg selv som endrer seg: «First, what does it mean to say that space has effects? One thing it does not mean is that space itself, or particular spatial forms, themselves have effects» (Massey og Allen, 1984, s. 4). Det er ikke stedene i seg selv som skaper «ekskluderende» rom eller turismesteder og attraksjoner. Det er forståelsene og praksisene våre på sted som skaper sted, som blant annet hva som «passer inn» og hva som «ikke passer inn», og forståelsene og praksisene våre er i kontinuerlig endring (Massey, 2005). I Lofoten og Ilulissat er det lokale som beskriver enkelte steder som «steder for turister» og unngår å

bruke dem enkelte perioder i året. Andre forteller om enkelte bygninger, infrastrukturer og praksiser som ikke passer inn, eller i verste fall ødelegger lokale stedskvaliteter. Men poenget til Massey (2005) er at forståelser av sted kan endre seg, og dermed også hvordan vi bruker, eventuelt ikke bruker sted.

Massey (2005) beskriver steder som midlertidige konstellasjoner (temporary constellations) og jeg har vist hvordan Bærenholdt et al. (2004) forstår turismesteder som skjøre konstellasjoner. Bærenholdt et al. (2004) bruker metaforen *sandslott* for å illustrere reiselivsstedenes progressive karakter. Som et sandslott må også turismesteder konstrueres. De er ikke bare noe som eksisterer, men noe som hele tiden blir til gjennom at de praktiseres som turiststeder (Førde, 2014). For at et sandslott skal bestå, må det reproduseres, hvis ikke raser det sakte sammen. Sandslottet kan også gå fra en form til en annen. Turismesteder kan endre karakter gjennom markedsføring av nye aktiviteter, tilrettelegging for nye målgrupper eller at turister etterspør og forventer andre aktiviteter enn tidligere. Som et eksempel har det vært ei markant utvikling i såkalt opplevelsesbasert turisme i Lofoten og Grønland, noe som gjenspeiler seg i nye lokale aktivitetstilbud, lokale tilrettelegginger av naturen og nye utfordringer. Etterspørselen etter hundesledeturer har også vokst i Ilulissat, noe som medfører en tilvekst i antallet hunder, og det er det mange lokale som verdsetter ettersom grønlandshunder i flere tilfeller blir beskrevet som en viktig del av byens identitet.

Men et sandslott kan også rase sammen hvis bølgene blir for sterke. Det er ikke gitt at et turismested vil være det for alltid og det kan bli ødelagt (Bærenholdt et al. 2004). I Lofoten og Ilulissat er det allerede flere som spør om stedskvaliteter turister kommer for å oppleve er i ferd med å bli ødelagte på grunn av ny infrastruktur og mange besøkende. Hvilke endringer tåler stedene, og hvilke stedskvaliteter tåler ikke reiselivsstedene å miste? Som Greve (2015) viser, tåler stedene våre forandringer uten at de mister stedskvaliteter, men siden hvilke forandringer som tåles er forbundet med hvilke verdier og virksomheter det nye sletter ut, kan steder forstås som åsteder for strid. Å forstå steder som møteplasser handler med andre ord om å forstå dem som grunnleggende konflikt-og friksjonsfylte.

Turismesteder som møteplasser for konflikter, friksjoner og forhandlinger

Med sikten mot fortiden og åpenhet for fremtiden, blir stedet gjerne åsted for strid (Greve, 2015, s. 35)

Hva er egentlig disse relasjonene som utgjør stedene våre og som holder dem i kontinuerlig bevegelse? Det er mange ting som binder verden sammen, kropper til andre kropper og steder til andre steder. Internett, handelssystemer, internasjonale organisasjoner, matsystemer er noen eksempler Amin (2004) trekker frem, og han følger opp: «The list could continue on, but the point can be made. These spatialities are decisive in constitution of the local» (s. 34). Turismestedene Lofoten og Ilulissat er møteplasser for mangfoldige romlige relasjoner, men i avhandlinga tilnærmer jeg meg stedene først og fremst som møteplasser for mangfoldige situerte fortellinger om uro og omsorg for sted. De situerte fortellingene inngår i komplekse temporale og geografiske utstrekninger. Som Pierce et al. viser, er en person sin forståelse av verden, eller fortelling om verden, et resultat av inntrykk og impulser som ikke nødvendigvis kan spores tilbake til en bestemt geografisk plass eller situasjon: «Individuals collect the trajectories of many different objects into bundles, and the specific trajectories within them are representations of particular space-time histories» (Pierce et al., 2010, s. 58). De ulike fortellingene i Lofoten og Ilulissat har både bevisst og ubevisst sitt utspring fra blant annet hva turister forventer av lokalbefolkningen og stedene, det «globale blikket» på stedene, markedsføringen og historiske episoder. Picard (2011) introduserer begrepet «cultural mirror» som innebærer at lokale innbyggere gjerne blir bevisst sine nye identiteter gjennom forventninger som turister har til dem og stedene deres. Noen lokale fortellinger om hvilke steder Lofoten og Ilulissat «er» tar i mange tilfeller utgangspunkt i en opplevelse av hva turistene eller verdenssamfunnet forventer av dem som bor der i kraft av at de bor der de bor. Dette gjenspeiler seg i diskusjoner om hvilke steds kvaliteter som må tas vare på, og hvordan de skal utvikles og forvaltes i reiselivsstrategier. Noen lokale fortellinger om Lofoten og Ilulissat tar også utgangspunkt i andre steder, til skrekk og advarsel, eller som inspirasjon for egen reiselivs- og stedsutvikling. Romlige og temporale forbindelser kommer med andre ord

til uttrykk i stedlige spesifikke fortellinger om sted og turisme og spiller en rolle i situerte forståelser om hvordan turisme og sted bør forvaltes.

Det finnes ingen unison fortelling om hva turisme gjør med stedene og hva den setter i spill, hvilket tar meg til poenget om at steder blir kontinuerlig til gjennom konflikter, friksjoner og forhandlinger. De blir til i et samspill hvor overlappende geografier kommer sammen, og av og til kommer de sammen på motstridende måter (Granås, 2014). Steder er grunnleggende friksjonsfylte: «[place is the] product of conflict» (Massey, 2005, s. 135) og Pierce et al. (2010, s. 55) beskriver steder som «the moment of negotiations». Ulike fortellinger om sted materialiserer seg i kontinuerlige forhandlinger om hva stedene er, hva de bør være og på hvilke måter turisme passer inn i de ulike ambisjonene og håpene for stedsutviklinga. Forhandlingene om turisme- og stedsutvikling produserer ekskluderinger og inkluderinger. UNESCO- området i Ilulissat kan for eksempel forstås som et område som ekskluderer noen praksiser til fordel for andre, og i Lofoten spør lokale innbyggere om turisme- og stedsutviklinga er lagt i hendene til eksterne aktører. Nedenfor spesifiserer jeg forholdet mellom møtepunkter og konflikter ved å vise til Amin (2004) sitt begrep «politics of propinquity».

Friksjoner og forhandlinger er selve drivkraften i stedenes kontinuerlige bevegelser. Tsing viser hvordan globale relasjoner utspiller seg i lokale friksjoner, og det er det som gjør steder bevegelige – uten friksjoner, ingen bevegelse, intet sted: «A study of global connections shows the grip of encounter: friction. A wheel turns because of its encounter with the surface of the road; spinning the air it goes nowhere» (Tsing, 2004, s. 5). Det er forhandlingene om hva steder er eller skal være som gjør steder progressive. Det regjerer derfor nødvendigvis ingen deterministisk struktur eller utviklingsforløp for stedene. Det vil si, steders utviklingsbaner er aldri fastlåste, men alltid åpne for endringer gjennom forhandlinger og friksjoner til tross for stivhengigheter.

Politics of propinquity

Jeg forstår turismestedene Lofoten og Ilulissat som friksjonsfylte fordi et mangfold av fortellinger om sted og turisme kommer sammen, eller «kastes sammen» på et spesifikt punkt her. Amin (2004) bruker begrepet «propinquity» for å illustrere hvordan flerfoldige relasjoner *tvinges sammen* i en geografisk *nærhet* på et spesifikt punkt i verden og hvordan det resulterer i kollisjoner mellom sosiale verdener, drømmer og interesser:

[...]it is that different microworlds find themselves on the same proximate turf, and that the pull on turf in different directions and different interests needs to be actively managed and negotiated, because there is no other turf. In other words, it is a politics shaped by the issues thrown up by living with diversity and sharing a common territorial space (Amin, 2004, s. 39).

Globale forbindelser forhandles alltid på et spesifikt sted. Globalisering er med andre ord «a real collision» hvor «negotiations are forced upon us» (Massey, 2005, s. 154). Som Haraway (2016) viser; «becoming with» skjer ikke nødvendigvis i harmoni. Når flere forståelser, fortellinger, drømmer, sorg og omsorg kommer sammen, medfører det en rekke utfordringer og dilemmaer som det hele tiden må bli tatt stilling til: «In turn, the global flows and connectivities constantly throw up new dilemmas of placement, possibly also new political challenges, from those related to everyday negotiations» (Amin, 2004, s. 43).

I geografilitteraturen blir byer ofte beskrevet som intense møteplasser ettersom utfordringer forbundet med å leve med mangfold virkelig gjør seg gjeldene her (Amin, 2004; Simonsen, 2005; Massey, 2005). Byer er blitt beskrevet som «strømmens rom» (Brenner, 1999) fordi de er sentre for kapital, interesser, migrasjon, kunst, kultur og handel. Ilulissat og Lofoten er ikke akkurat store metropoler, men jeg vil likefullt argumentere for og illustrere hvordan disse stedene kan forstås som intense møteplasser. De er møtesteder for geopolitiske interesser, et internasjonalt klima- og miljøengasjement, store kapitalinteresser, medieproduksjoner og investeringer. Ikke minst er de svært populære møteplasser for reisende.

Friksjoner og konflikter – hva så?

Hensikten med å benytte meg av analytiske perspektiver som viser hvordan turismesteder er intense møteplasser, er å understreke at stedene er grunnleggende friksjons- og konfliktfylte. Steder og turismesteder er en sammenstilling av mangfold, deriblant situerte fortellinger om turisme og sted, og derfor er de også grunnleggende friksjonsfylte. Men hvordan forholder vi oss til friksjoner og konflikter? Amin (2004) understreker at vi må ta steders mangfold på alvor. Det vil si at mangfoldet av stedsfortellinger, stedsforståelser, uro, bekymringer og håp knyttet til reiselivs- og stedsutvikling må løftes frem og bringes til torgs. Som Massey (2005) argumenterer, må vi ikke rydde opp i kaos og feie dilemmaer under teppet, men omfavne kaoset det innebærer å leve i og bli til i et mangfold: «Instead of trying to erase traces of power and exclusion, democratic politics requires that they be brought to the fore, making them visible so that they can enter the terrain of contestation» (Massey, 2005, s. 143).

Å anerkjenne og ta mangfold på sted på alvor betyr ikke nødvendigvis å se på framtiden som konfliktfylt. Der hvor mangfold sammenfaller, er riktig nok en kilde til konflikt, men det kan også være en kilde til kreativitet, potensialer, mobilisering og nytenking (Massey, 1993; Amin, 2004; Scott- Cato og Hillier, 2010). Et samfunn med mangfold innebærer kontinuerlige konfrontasjoner der våre virkelighetsoppfatninger hele tiden konfronteres og utfordres og vi må veie og revurdere kursen vi er på underveis (Brox, 1995). Å ta mangfold på alvor på et sted innebærer også å være bevisst og sensitiv for hvilke relasjoner, historier og interesser som finnes i det landskapet vi manøvrerer i (Massey, 2005). For mitt tilfelle, handler det om en ambisjon om å være sensitiv for hva som står på spill for de som lever av og med turisme i Lofoten og Ilulissat.

Å forstå turismesteder som progressive, mangfoldige og åsteder for konflikter og friksjoner, må med andre ord ikke forstås som utelukkende negativt. Ettersom våre forståelser og praksiser alltid er åpne for endringer, finnes det også potensialer for å endre steder, turismen og kanskje også en overopphetet verden: «Places change over

time as the elements that make a more or less coherent whole in the eyes of the people who construct them also change», sier Pierce et al. (2010, s. 59). Det spiller med andre ord en stor rolle hvordan vi forstår turisme og stedene våre ettersom forståelsene våre gjenspeiler seg i hvordan vi praktiserer stedene våre.

Skala og skalakræsje

Med inspirasjon fra Letiner og Miller (2007) forstår jeg skala først og fremst som et analytisk verktøy for å utforske hvordan steder og stedsprosesser henger sammen i romlige og temporale utstrekninger. Det vil si at jeg ikke forholder meg til skala som avgrensede hierarkiske strukturer der «det globale» setter scenen for det som skjer lokalt. Massey (2005) tar et oppgjør med det hun beskriver som problematiske geografiske forestillinger. Det globale assosieres gjerne med noe abstrakt, uhåndgripelig og fjernt, men hun argumenterer for at det globale er like konkret som det lokale. Det globale produseres og gjør seg nemlig til kjenne lokalt, gjennom våre forhandlinger og praksiser:

All this, to my mind, rests upon a problematical geographical imagination. To begin with, it is to confound categories. The couplets local/global and place/space do not map on to that concrete/abstract. The global is just as concrete as the local place. [...] If we really think space relationally, then it is the sum of all our connections, and in that sense utterly grounded, and those connections may go around the world (Massey, 2005, s. 184- 185).

Jeg bruker skala som et analytisk verktøy for å kunne bevege meg mellom flere analytiske nivå. Som Hylland Eriksen (2016) sier, må vi studere en overopphetet verden «from below as well as from above» (s. 32). Ved å bevege meg analytisk mellom ulike skalanivå blir jeg bevisst ulike problemstillinger knyttet til reiselivs- og stedsutvikling. Når jeg studerer turisme «ovenfra», hjelper det meg å se noen trender og paradokser som turisme produserer. Å studere turisme- og stedsutvikling «nedenfra», åpner opp for å gå tettere på kompleksiteten og det som står på spill for ulike aktører som lever av og med turisme her og nå. Å bevege seg mellom ulike skalanivå, åpner med andre ord opp

for å bli bevisst på ulike problemstillinger, som for eksempel at noe som utspiller seg som et globalt paradoks, kanskje oppleves som en nødvendighet for andre.

Det finnes riktig nok geografer som vil avskaffe skala som analytisk og ontologisk verktøy, som blant annet Marston, Jones og Woodward (2005) som argumenterer for en «human geography without scale» og en «flat ontology». Forfatterne problematiserer at skala videreproduserer dikotomiske inndelinger og forståelser av verden som resulterer i at det som blir «for komplekst» flagges ut til andre skalaer – hvor enn de skulle være. Marston et al. (2005) og Hylland Eriksen (2016) viser til begrepet «scale blaming». Som Hylland Eriksen (2016) sier: nåtidens overoppheting drives av at vi skylder på andre skalaer eller forventer at «andre» skal ta mer ansvar. Vi har en tendens til å skyldre på «systemet» og det «globale», eller å «romantisere» den lokale skalaen som den best egnede til å løse de store globale utfordringene vi står i. Turisme er i seg selv veldig stort og komplekst i måtene det griper inn i langt mer enn selve turistnæringa lokalt. Når turisme i tillegg kobles opp til natur- og klimakrise, blir kompleksiteten desto mer overveldende. I Lofoten og Ilulissat blir det ofte gitt uttrykk for at «andre» må ta et større ansvar. Men «hvor» dette ansvaret ligger, er derimot ikke alltid like klart.

Som Hylland Eriksen (2016) understreker, må vi utforske en overopphetet verden «ovenfra» og «nedenfra». I neste del av kapittelet introduserer jeg kritiske og radikale perspektiver på sted og turisme som et analytisk inntak for å utforske turisme «ovenfra». I kritisk og radikal litteratur kobles kapitalistiske strukturer og vekststrategier ofte til nåtidens globaliseringsutfordringer.

Radikale og kritiske perspektiver på turisme- og stedsutvikling

For at vi og de vi deler kloden med skal kunne leve bedre med turisme, må aspekter ved turismen endres. Spørsmålet er bare hva som skal endres, og eventuelt til hva. I samfunnlitteraturen finnes det flere studier med kritiske tilnærminger til turisme og turismeutvikling, og flere av dem springer ut fra en marxistisk tradisjon der vestlig storskala- og markedsøkonomi, forbruk og kommersialisering problematiseres (Viken,

2014). I årtier har marxistiske perspektiver vist hvordan markedsøkonomi og kapitalisme inngår i destruktive spiraler på grunn av overproduksjon og storskalatenking (Fletcher, 2011), og slike perspektiver kan på mange måter være nyttige inntak for å utforske turisme- og turistutvikling ettersom markedsføring, hotellkjeder, storflyplasser, privatisering, sterk konkurranse, storskalaøkonomi og spekulering ofte dominerer i reiselivsutviklinga (Hjalager, 2007; Gibson, 2009; Britton, 1991, Carson og Carson, 2017). Som Viken (2020) understreker, er vekst og stordrift ofte turismebransjen sitt mantra.

Problematikker knyttet til homogenisering, standardisering, eksotifisering, fremmedgjøring og varegjøring er gjennomgående tema i kritiske perspektiver på turisme. Kritiske teorier og kapitalismekritikk knyttes ofte til globalisering. Turisme har blitt kalt en «hyperglobalizer» – en kulturell og økonomisk strukturell drivkraft som transformerer steder (Hjalager, 2007). Hylland Eriksen (2016) argumenterer for at turisme er blitt en homogeniserende prosess – en hotellresepsjon i Bali er ikke stort annerledes enn en hotellresepsjon i den Dominikanske republikk. Infrastruktur og turistfasiliteter utvikles ofte etter universelle prinsipper for å gjøre turistens reiser og opphold minst mulig problematiske (Urry, 1990). Andre problematiserer hvordan steder og stedskvaliteter gjøres til produkter for turistkonsum (Bærenholdt et al., 2004; Picard, 2011; Smith, 2018), og Viken, Höckert og Grimwood (2021) viser blant annet til MacCannel (1992) sitt begrep «museumizing» som handler om at steder blir innrammet som uberørte og primitive kulturer for å virke mer «autentiske» og «eksotiske» for tilreisende.

Flere forfattere har problematisert hvordan arktiske steder romantiseres, forskjønnnes og forenkles i forbindelse med turismen (Herva, Varnajot og Pashkevich, 2020; Viken et al., 2021; Veijola og Strauss- Mazzullo, 2019; Grimwood, 2015), og Viken (2020) påpeker at turistutviklinga i noen tilfeller tenderer mot imperialistiske og koloniale former. Granås (2018) viser blant annet hvordan Finnmark i norske medier «destineres» som et eventyrlig, perifert og øde vinterlandskap som er «tomme for mennesker». Pedersen og Viken (1996) bruker begrepet «northern playgrounds» for å illustrere

hvordan samiske landskaper tillegges meninger som steder for underholdning og aktiviteter som ski og turgåing. Smith (2018) og Picard (2012) sine studier er riktig nok ikke knyttet til arktiske turismesteder, men viser hvordan de transformeres til stereotypiske skikkelser av seg selv for et turistkonsum. Smith (2018) argumenterer blant annet for at kolonialisering gjenspeiler seg i turismen gjennom sosiale medier, som Instagram. Mange bilder på Instagram rammer inn steder som eksotiske, perifere, idylliske og ville, med andre ord – «noe utenom det vanlige», klare for utforskeren (turisten) til å «oppdage» (ibid.). Picard (2011) viser hvordan La Réunion kontinuerlig produseres som «magical pleasure gardens» der innbyggerne og stedet kultiveres for turistkonsum. Han viser hvordan lokale innbyggere speiler seg i turistenes blikk (cultural mirror) og blir bevisste sine «nye identiteter» som magiske og autentiske. La Réunion domineres av en enkel infrastruktur som følge av ambisjoner om å bevare stedet som et autentisk og magisk turiststed. Disse magiske kvalitetene fungerer imidlertid som det Picard (2011) beskriver som «intellectual prisons» ettersom bevaringa av La Réunion oppleves som en begrensning for å skape nye arbeidsplasser og næringer.

Dilemmaer oppstår når diskurser og representasjoner av turismesteder står i motsetning til lokale opplevelser og ambisjoner for hjemstedet. Granås (2018) viser hvordan representasjoner av Finnmark som øde og perifert utelukker lokale stemmer som forteller om et mer komplekst og moderne Finnmark. Bjørst og Ren (2015) viser til et lignende dilemma i Grønland: store deler av markedsføringa av Grønland som reisemål tar utgangspunkt i landet som et perifert, øde og sårbart område som følge av klimaendringer, noe som står i kontrast til mange lokale stemmer og ambisjoner om å bli et globalt knutepunkt for ressursutvinning, handel og reiseliv. Det dominerer ei oppfatning blant mange jeg møter om at turister ønsker å besøke Lofoten og Grønland på grunn av «urørt natur» og fraværet av «moderne» infrastruktur. Men fraflytting er et gjennomgående uromoment både i Lofoten og i Ilulissat. For noen er kanskje landskaper som er «tomme for mennesker» et symbol på fraflytting og næringsavvikling snarere enn noe eksotisk. I Lofoten og Ilulissat er det flere som ønsker å utvikle flere urbane

kvaliteter, tyngre infrastruktur og arbeidsplasser, nettopp for å generere befolkningsvekst og levende samfunn.

Turismens paradokser

Med inspirasjon fra Massey (1993) beskriver Granås (2014) steder som «broken, fragmented and full of paradoxes» (s. 85). Samfunn og steder er fulle av paradokser, og det samme gjelder turismen (Viken, 2020; Ren et al., 2020). Et av de største dilemmaene i turismen er mulighetene for å gjøre alle til lags (Viken, 2020). Å legge til rette for turisme innebærer å utvikle ny infrastruktur, flyplasser, hoteller, veier og fasiliteter som bringer sammen multiple interesser som gjør turismen grunnleggende friksjonsfylt og paradoksal (Ren et al., 2020). Turismen representerer en viktig økonomisk sektor, særlig i distriktene der turisme ofte blir forstått som en helt avgjørende næring (Førde, 2020; Viken, 2020; Veijola og Strauss- Mazzullo, 2019; Bringslid, 2012). I mange tilfeller er turisme avgjørende for at små lokalsamfunn skal ha et bredt og godt infrastrukturtilbud (Hall og Saarinen, 2010). Samtidig som turisme er noe mange ønsker, er det også noe som uroer folk (Førde, 2020). Turisme forbindes ofte med noe støyende og brautende, og kanskje mest av alt: noe som er vanskelig å styre og kontrollere (Viken, 2020).

Viken (2020) beskriver paradokser som motsetninger mellom ulike virkelighetsoppfatninger. Paradokser er med andre ord der motsetninger og kontraster kommer til uttrykk, noe som er tilfellet i denne avhandlinga ettersom kontrastene kommer nokså kraftig og konfliktfylt til uttrykk i ulike fortellinger om hva turisme gjør med stedene i Lofoten og Ilulissat.

Videre viser Viken (2020) at paradokser er knyttet til det uventede og uforutsigbare. Å utforske turismesteder som komplekse og sammenvevde, innebærer samtidig å akseptere turismens uforutsigbare og uregjerlige karakter. Cash, Agder, Berkes, Garden, Lebel, Olsson og Young (2006) viser hvordan komplekse sammenvevinger ofte blir ignorert i forvaltning og planlegging. Rom, som for eksempel et turismested, kan aldri bli tilstrekkelig kontrollert – det finnes ingen garantier for hva fremtiden bringer: «Although space may be stabilized for a time, it cannot be entirely mastered. Relational,

ecological, and heterogeneous spaces are essentially disturbing» (Doel, 2007, s. 809). I turismen oppstår det tilsiktede og utilsiktede ringvirkninger (Viken, 2020). Strategier og planer går ikke alltid helt etter planen og skaper kanskje nye utfordringer og uforutsette konsekvenser. Turister oppsøker kanskje steder som ikke er «ment» for eller tilrettelagt for besøk. Kanskje innebærer tilrettelegging av turisme på et sted store kapasitetsutfordringer for nabokommunen. Eller kanskje praktiserer turistene turisme på andre måter enn det som er tiltenkt lokalt. De overnatter på kirkegårder, henger opp hengekøylene sine på fiskehjeller og går i hagene til lokalbefolkninga.

En av turismens kanskje største paradokser er knyttet til klima og miljø. Turisme lagt til side, så er vår tids største paradoks kravet om vekst og klima- og miljøutfordringer (Hylland Eriksen, 2016). Som flere kritikere påpeker, understreker også Frantzen (2021) at det største paradokset med kapitalisme er at den blir klodens undergang fordi ressursgrunnlaget ikke kan holde tritt med kravet om evig vekst:

Det siges ofte, at det er nemmere at forestille sig jordens undergang end kapitalismens endeligt [...] kapitalismens endemål, dens logiske kurs, dens næsten uafvendelige horisont, er jordens undergang, planetens destruksjon (Frantzen, 2021, s. 8).

Aall (2014) kritiserer norske myndigheter for å gi uttrykk for at man både kan ha turismevekst og samtidig redusere negative miljøpåvirkninger fra turismen: «However, the belief that it is possible to combine a traditional growth strategy in tourism with regrowth in environmental impacts has very weak support in research» (Aall, 2014, s. 2577). Han retter et kritisk blikk mot Innovasjon Norge sin merkeordning «Bærekraftig reisemål», hvilket blant annet Lofoten ble sertifisert som i 2020. Aall kritiserer merkeordningen for å ikke stille krav til det som faktisk er den største klima- og miljøutfordringen med turisme, nemlig utslippene fra økt mobilitet:

There are a number of efforts set up to reduce the environmental impact of tourism. However, by far the greatest effort has been on managing the environmental impact of the non-mobile tourism activities (like housing and eating). The mobile activities—that is the travel to, from and within the destination—is in most cases overlooked (Aall, 2014, s. 2576).

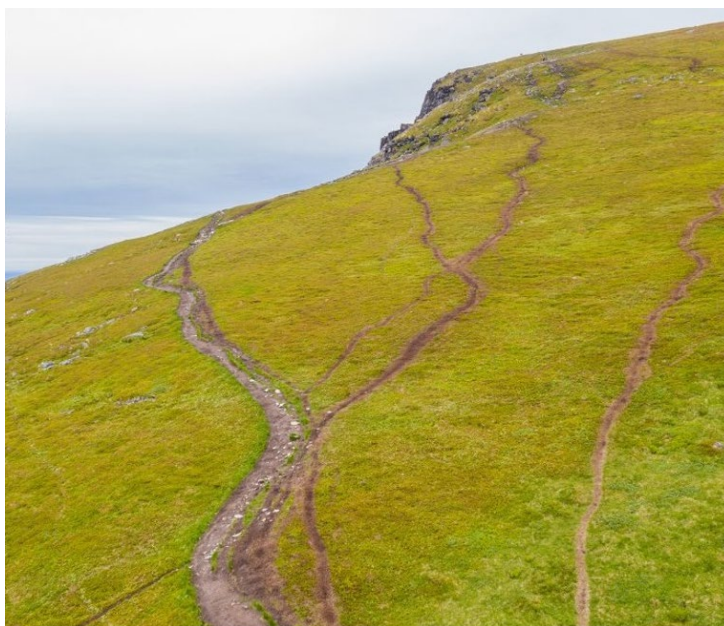
Aldri før har det vært så mye fokus og oppmerksomhet rundt bærekraftig turisme, men turismen har heller aldri gått så hardt utover miljøet og klimaet som nå (Hall, 2010). Samtidig viser Holden (2003) til et betydelig skifte i reiselivsnæringa sitt forhold til natur, fra en instrumentell forståelse til en større orientering rundt vern og bevaring av natur. Han argumenterer likevel for at menneskelige og økonomiske behov fortsatt står i sentrum framfor å ta naturens egenverdi på alvor. Hensyn til naturen drives først og fremst av en motivasjon for å kunne «selge» den og leve av den, og Holden oppfordrer derfor til mer radikale forståelser av naturen fra reiselivsnæringa:

The concept of the environment still remains as a scientific and externalized entity, largely devoid of any spiritual value [...] Nature remains anthropocentric, concerned with the economic and social well-being of communities, rather than recognizing the rights of nature. The employment of a more radical ethic would require a conceptual leap which would challenge the perceived interests of most tourism stakeholders who presently show little desire to take such a leap (Holden, 2003, s. 98 og 106).

Gössling (2002) påpeker at turisme er svært areal-og ressurskrevende, og at turisme selv vil bli rammet av konsekvensene som følge av natur-og miljøinngrep: «Tourism can thus be said to be a major agent i global environmental change, and will in itself be affected by this change» (s. 299). I Ilulissat er de flytende isfjellene en viktig turistattraksjon. Mye av markedsføringen av Ilulissat som reisemål er konsentrert rundt disse isfjellene, og folk fra hele verden reiser hit for å se dem. De kan oppleves på nært hold, fra båt eller fra småfly som kjører tett innpå dem. Men isfjellene blir imidlertid mindre og færre med årene som følge av global oppvarming. Dessuten eksisterer det en sterk diskurs om at turister ønsker å oppleve og utforske «ro», «tomme», «autentiske» og naturrike landskaper når de reiser til Lofoten og Grønland. Hvor mange turister og infrastrukturprosjekter tåler disse stedene? Risikerer de å bli ofre for egen suksess? Mange steder ønsker gjerne ei turistutvikling og turismevekst, men steder kan også bli offer for egen suksess (Førde, 2020). Norsk og grønlandsk turisme er i hovedsak basert på naturen, og naturen er ofte selve attraksjonen. Da er det et paradoks hvis stedskvaliteter som stier, vegetasjon og dyrearter settes under press på grunn av vekst i turismen, som ifølge Hall og Saarinen (2010) ikke er en uvanlig problemstilling på arktiske steder der naturen ofte er selve attraksjonen i seg selv:

In many locations, such as in the polar regions in which the cryogenic landscape is a key part of its attractiveness, (geo)tourism may therefore be contributing to the loss of some of the landscape and landform features that made it attractive in the first place (Hall og Saarinen, 2010, s, 84).

Som Viken (2020) påpeker, er ikke det å oppleve en kommersiell aktivitet i seg selv, men det lar seg bare gjennomføre gjennom salg og kjøp av tjenester. Det samme kan kanskje sies om turisme sin miljø- og klimabelastning. I Lofoten er mange turistopplevelser knyttet til det å oppleve og å gå turer i fjellene. Isolert sett er ikke disse aktivitetene nevneverdig

Bilde 4. Opptråkka vegetasjon i Lofoten, foto: Ole-Jakob Kvalshaug

belastende for miljøet. Det som derimot er en utfordring, er skalaen. Opptråkka fjell og skadet vegetasjon i Lofotfjellene er et resultat av mange «bærekraftige» praksiser. Som Aall (2014) påpeker, er turismeaktiviteter gjerne «gode» isolert sett – man får oppleve og tilbringe tid sammen med familie og venner, men det er når turismeveksten blir for stor, den blir et problem.

Opplevelsesbasert turisme er blitt en stor trend i arktiske områder, og den arktiske turismen bygger på mange måter på nostalgiske forestillinger om perifere, sårbare og urørte landskap (Veijola og Strauss- Mazzullo, 2019; Grimwood, 2015; Granås, 2018) som kommer til uttrykk i en annen trend som er i vekst i Arktis, nemlig «last chance tourism» (Sisneros- Kidd, Monz, Hausner, Shmidt og Clark, 2019). Last chance tourism handler om å se og oppleve landskaper, kulturer og praksiser «før de forsvinner» (Tucker og Shelton, 2014; Lemelin, Dawson, Stewart, Maher og Lueck, 2010). Å se noe før det forsvinner blir også kalt «klimaturisme», «katastrofeturisme»,

«klimasightseeing», og «doomsday turisme», men mange refererer til «last chance tourism» (Eijgelaar, Thaper og Peeters, 2010). «Last chance tourism» ble mest sannsynlig først tatt i bruk av turismenæringa selv for å skape interesse og bevissthet rundt hvilke trusler arktiske isbreer og isbjørner står overfor (ibid.). Last chance tourism og klimaturisme diskuteres i mange tilfeller eksplisitt i Ilulissat, da gjerne direkte knyttet opp mot isfjellene og global oppvarming. Men narrativer knyttet til «last chance tourism» kommer også til uttrykk i Lofoten, da flere forteller at Lofoten har endra seg i stor grad og at stedskvaliteter knyttet til kultur, historie og vegetasjon er i ferd med å gå tapt.

Trenden knyttet til det å se et landskap eller en kultur før den forsvinner kritiseres fra flere hold i litteraturen (Lemelin et al., 2010; Tucker og Shelton, 2014; Eijgelaar et al., 2010). Eijgelaar et al. (2010) diskuterer blant annet paradokser knyttet til «last chance tourism» og klimautslipp i Antarktis og Arktis, og viser til et cruiseselskap som i 2006 markedsførte cruiseutflukter med slagordet «Polar bear on thin ice». «The road to hell is filled with good intentions», sier Aall (2014) og sier at selv om trender som økoturisme, bærekraftig turisme eller last chance tourism har gode intensjoner om å skape bevissthet og holdningsendringer, kan de positive effektene på klimautslippene diskuteres. Eijgelaar et al. (2010) viser til en svak sammenheng mellom sterke opplevelser og mindre klimautslipp. Klimautslippene har, som vi vet, snarere økt i takt med opplevelsene og kunnskapen vår:

Nature- based tourism experiences and interpretation may lead to raised environmental knowledge and awareness, but seldom to an increase in pro-environmental attitudes and behaviour [...] Likewise, most environmental behaviour research in tourism points to a rather weak link between awareness of climate change and actual changed behaviour in tourism and transport, i.e. not towards any significant reduction of travel emissions (Eijgelaar et al., 2010, s. 347).

Aall (2014) stiller seg kritisk til blant annet Jamal, Camargo og Wilson (2013) sine teorier om at mennesker som er på reise er ekstra åpne for nye inntrykk, og mottakelige for å adoptere nye og mer miljøvennlige måter å leve på. Dolnicar, Crouch og Long

(2008) viser til lignende perspektiver, og viser at når mennesker først er på ferie, tar de gjerne ferie fra plikter og miljøengasjement i søken etter mer komfort og luksus. Dessuten påpeker Hall og Saarinen (2010) at de som reiser til «sårbare» steder på ferie, ofte er høyere utdannet og relativt ressurssterke mennesker som gjerne er godt informert og bevisst på klima- og miljøutfordringene allerede. Som Round (2008) spør, «do we need just a little more perspective?». I Lofoten og Ilulissat forteller noen at de ikke opplever turistene som særlig opptatt av bærekraft, mens andre er overbevist om at turistene er opptatt og til og med forventer det når de reiser til disse stedene.

«Spatial fix»: Er turisme en destruktiv vekstspiral?

There is an ecological problem, an urban problem, an international trade problem, and yet we seem incapable of saying anything of depth or profundity about any of them. When we do say something, it appears trite and rather ludicrous. In short, our paradigm is not coping well [...] It is the emerging objective social conditions and our patent inability to cope with them which essentially explains the necessity for a revolution in geographic thought (Harvey, 1973, s. 129).

Den marxistiske geografen David Harvey er kanskje mest kjent for å utvikle teorier som viser hvordan kapitalisme produserer og reproducerer rom. Produksjon og reproduksjonen av rom kobles gjerne til investeringer, spekuleringer, privatisering, overforbruk av ressurser og urettferdig utvikling i Harvey sine teorier. Harvey sine perspektiver er makroorienterte, og ett av nøkkelpoengene hans er at kapitalismestrukturer dominerer vår tids utvikling: «Neoliberalization has in effect swept across the world like a vast tidal wave of institutional reform and discursive adjustment» (2006, s. 145). Et annet tema Harvey er opptatt av, er kapitalisme som et grunnleggende paradoksalt fenomen, ettersom det inngår i destruktive vekstspiraler som hele tiden står på vippepunktet til en krise. Destruktiviteten ligger i at kravet om vekst resulterer i gjeldskriser og lånespiraler, arbeidsledighet og forringelse av naturressurser.

Harvey (2006) bruker begrepet «kreativ destruksjon» for å vise hvordan kapitalisme og produksjon av rom inngår i destruktive spiraler. Nåtidens stedsutvikling kjennetegnes av privatisering og varegjøring av steder, stedskvaliteter og mennesker, og Harvey

(2006) peker spesifikt på hvordan natur gjøres om til varer i reiselivssammenhenger. Viken, Nilsen og Olufsen (2020) kobler Harvey (2006) sine teorier til Lofoten, og viser hvordan reiselivsbedrifter kjøpes opp av eksterne aktører. Viken et al. (2020) knytter dermed kreativ destruksjon til avforankring som vil si at stedskvaliteter tillegges en mening som produkter som er åpne for investeringer, oppkjøp og konsum, gjerne fra eksterne aktører. I analysen utforsker jeg blant annet hvordan Lofoten og Ilulissat er steder for store økonomiske interesser, der eksterne aktører ønsker å etablere seg. Det reiser spørsmål lokalt om hvem som egentlig setter premissene for den lokale steds- og turismeutviklinga. Samtidig åpner eksterne aktører opp for nye muligheter for lokalbefolkninga, og eksterne etableringer forstås i enkelte tilfeller som helt avgjørende for å utvikle lokale økonomier og tilbud. Ikke minst blir eksterne etableringer i enkelte tilfeller sett på som helt nødvendig for å imøtekomme noen av utfordringene som reiselivet medfører. Men det er også flere som uroer seg for eksterne etableringer og utbygginger fordi det transformerer stedene på fundamentale måter, hvilket tar meg til et annet begrep som er utviklet av Harvey, *spatial fix*.

Harvey (2001) knytter begrepet *spatial fix* til globalisering, og hevder at kapitalisme er hovedmotoren i globaliseringsprosesser: «The contemporary form of globalization is nothing more than yet another round in the capitalist production and reconstruction of space» (s. 24). Som Harvey (2001) viser, endrer kapitalisme stedene våre etter strukturelle og universelle prinsipper på mer intensive måter enn noen gang før, ettersom kapitalisme *må* «fikse» og endre steder for å kunne eksistere:

I note, for example, that capitalism has to fix space (in immovable structures of transport and communication nets, as well as in built environments of factories, roads, houses, water supplies, and other physical infrastructures) in order to overcome space (achieve a liberty of movement through low transport and communication costs (s. 25).

Spatial fix betyr ikke at steder fikses fra noe som er «ødelagt». Det handler derimot om at steder inngår i noen strukturelle stivhengigheter og fysiske endringer som assosieres med stor infrastruktur og urbane kvaliteter. Sentralt i Harvey (2001) sin *spatial fix*- teori, er at kapitalismen hele tiden er på randen til en krise. For å forskyve krisen, må det søkes

til nye metoder for å produsere profitt, som paradoksalt nok ender med å destruere stedet:

This leads to one of the central contradictions of capital: that it has to build a fixed space (or “landscape”) necessary for its own functioning at a certain point in its history only to have to destroy that space (and devalue much of the capital invested therein) at a later point in order to make way for a new “spatial fix” (openings for fresh accumulation in new spaces and territories) at a later point in its history (s. 25).

Harvey (2001) viser til flyplassutvikling som et eksempel på spatial fix. Mye av nåtidens globalisering gjenspeiler seg i utbygginger av nye flyplasser. Paradokset er at flyplasser er en stor investering, og for at det skal lønne seg må flytilbudene utvides. En åpen konkurranse fører til at flere selskap og flytilbud kommer til, og prisene presses ned, og man må derfor generere så mye trafikk som mulig for at det skal kunne lønne seg økonomisk – og for at det skal være mulig å fylle opp flyene må det også være *attraktive* steder å reise til:

Aircrafts (a highly mobile form of fixed capital) require investments in immobile airport facilities if they are to function. [...] While jumbo-jets can in principle fly anywhere, in practice they are confined to landing at fixed sites. In order for the capital invested in airport facilities to be realized, aircraft must fly in and out fully laden. In order for the capital invested in the aircraft to be paid off, the airports must encourage as much traffic as possible which means that the places they serve must be attractive sites for the convergence of commodities, people, ideas, information, cultural activities, and the like (Harvey, 2001, s. 30).

Carson og Carson (2017) viser hvordan erfaringer fra andre næringer som baserer seg på naturressurser og som kjennetegnes av storskalaøkonomi kan være en nyttig linse for å utforske turisme. Jeg finner mange av de kritiske perspektivene jeg presenterer her som nyttige verktøy til å løfte noen av paradoksene i turismeutviklinga i Lofoten og Ilulissat, særlig når det kommer til diskusjonene rundt flyplassutviklinga hvor flere nettopp frykter at konkurransen blir for høy og at det vil presse ned prisene på flybilletter og hoteller.

I forlengelse av Harvey sine teorier vil jeg inkludere to begreper, «runaway processes» og «treadmill syndromes», som er inspirert av Hylland Eriksen (2016) for å konkretisere samspillet mellom global og lokal skala. Hylland Eriksen viser at nåtidens overoppheting drives av flere *runawayprosesser*. Han henter inspirasjon fra økologen Gregory Bateson (1972) sitt begrep «schismogenesis» som handler om at vekstprosesser har forsterkende effekt på hverandre, som til slutt ender opp med å bryte sammen og kollapse. Runawayprosesser refererer med andre ord til prosesser som på et tidspunkt var hensiktsmessige, men som ender med å inngå i destruktive konkurransespiraler.

Runawayprosesser utgjøres og gjenspeiler seg i flere lokale *tredemøllesyndromer*, argumenterer Hylland Eriksen (2016). I «På stedet løp: konkurransens paradokser» viser Hylland Eriksen og Hessen (2012) hvordan konkurransespiraler, i alt fra dyreriket til markedsøkonomien, utspiller seg i situasjoner der konkurrenter og omgivelser kontinuerlig endrer seg, som igjen innebærer at du, som et dyr eller et insekt i naturen, eller som en aktør på markedet, hele tiden må forbedre deg for å holde tritt med utviklinga. Du må hele tiden bevege deg framover for å ikke falle av tredemølla! Det som kjennetegner vår tid, ifølge Hylland Eriksen (2016) er at disse tredemøllene er mer intensive – konkurrentene og omgivelsene endrer seg raskere enn noen gang før.

I forlengelse av begrepene runawayprosesser og tredemøllesyndromer viser Hylland Eriksen (2016) til begrepet *fleksibilitet*, eller snarere redusert fleksibilitet som følge av intensive runawayprosesser og tredemøllesyndromer. Bateson (1972) beskriver fleksibilitet som «uncommitted potentiality for change» (s. 505 i Hylland Eriksen, 2016). Diversitet, mangfold og variasjon er en forutsetning for fleksibilitet, og dermed også muligheter for nye utviklingsbaner (Scott- Cato og Hillier, 2010). Fleksibilitet handler med andre ord om mulighetene og potensialene for å tilpasse seg endringer. Muligheter for å tilpasse seg avhenger av at flere komponenter virker sammen i samfunnet, men om en komponent utnyttes over dets tåleevne, vil også muligheten for fleksibilitet avta (ibid.). Paradokser er da at intensive tredemøllesyndromer reduserer stedenes fleksibilitet. Disse perspektivene til Hylland Eriksen bruker jeg blant annet for å belyse en situasjon hvor flere turistoperatører, politikere og planleggere i Lofoten og Ilulissat påpeker hvordan turistlandskapene endrer seg svært raskt. Flere beskriver en situasjon

med et intensivt kappløp der de hele tiden må forbedre seg av etterspørsler etter nye aktiviteter.

Hittil har jeg presentert perspektiver som kan brukes for å utforske sammenhenger mellom turisme, sted, vekst og negative konkurransespiraler. Men et annet spørsmål er om slike negative spiraler kan unngås i framtiden. Jeg forstår vekstkritikk som nyttige perspektiver for å forstå aspekter ved turisme og hvilke konsekvenser det utspiller seg som. Men jeg opplever at disse perspektivene kommer til kort for å forklare hvordan konfliktene og paradoksene produseres lokalt og hvilke lokale verdier og rasjonaliteter de griper inn i. Et annet spørsmål er om slike perspektiver bidrar til å skape de gode historiene vi trenger nå, som Haraway (2016) etterspør.

Er radikale endringer det eneste alternativet for bedre turismefremtider?

Do you see now why it feels so good to be a critical mind? Why critique, this most ambiguous pharmakon, has become such a potent euphoric drug? You are always right! When naïve believers are clinging forcefully to their objects, claiming that they are made to do things because of their gods, their poetry, their cherished objects, you can turn all of those attachments into so many fetishes and humiliate all the believers by showing that it is nothing but their own projection, that you, yes you alone, can see. But as soon as naïve believers are thus inflated by some belief in their own importance, in their own projective capacity, you strike them by a second uppercut and humiliate them again, this time by showing that, whatever they think, their behavior is entirely determined by the action of powerful causalities coming from objective reality they don't see, but that you, yes you, the never sleeping critic, alone can see. Isn't this fabulous? (Latour, 2004, s. 239).

For å endre turisme må vi også forstå den bedre (Abram, 2014), og en sentral del av å forstå turismen bedre innebærer å utforske paradoksene det reiser. Paradoksene må løftes frem og inkluderes i debattene om reiselivsutviklinga (Viken, 2020). Jeg forstår kritiske og radikale perspektiver som gode utgangspunkter for å løfte noen åpenbare og mindre åpenbare paradokser i steds- og reiselivsutviklinga i Lofoten og Ilulissat. Ikke minst appellerer det til utålmodigheten min etter radikale endringer i måtene vi lever av og med miljøet og klimaet. Eksemplene om negative konkurransespiraler, spatial fix, storskalaturisme, tredemøllesyndromer og paradokser knyttet til miljø- og klima er

nyttige linser i turismeforskninga, men samtidig opplever jeg at jeg mangler verktøy for å utforske konstruktive potensialer og håpefulle turismefortellinger. Er det kun radikale endringer som er «gode» nok, og i så fall for hvem, og er radikale endringer i det hele tatt realistisk? Som Ren og Jóhannesson (2018) argumenterer: «Making a difference can also be interpreted as an echo from past heydays of political critique and activism. This echo might now resonate as somewhat moralizing, or, at best, as slightly naïve» (Ren og Jóhannesson, 2018, s. 29). Og Head (2016) minner oss på at paradigmet vi lever i i dag tross alt fungerer for noen, og folk liker ikke å kaste bort ting som fungerer. Og hva med det som faktisk er bra med turisme – er kritiske perspektiver nyttige verktøy for å løfte slike fortellinger? Selv om mye i turismen er kritikkverdigg og bør endres, er det også veldig mye bra som bør videreføres og bevares. Å skape god turismeutvikling handler ikke bare om endringer, men også om bevaring og videreutvikling av allerede eksisterende praksiser.

I «Instead of radical geography, how about caring geography?» peker Lawson (2009) på noen tilkorkommenheter med radikale perspektiver. En utfordring med radikale perspektiver er at det er klart hva samfunnet må endres *fra*, men det er ikke alltid like klart hva samfunnet skal endres *til*. Lawson (2007) følger opp med å si at utopien og idealene for et radikalt annerledes samfunn enda er ukjente noe som gjør det vanskelig å handle på, både for politikere og enkeltpersoner. Brox (1995) viser til en lignende diskusjon, og påpeker at det er vanskelig å forestille seg en unison demokratisk enighet om hva et idealsamfunn skal være, tatt mangfoldet i betraktning.

En annen utfordring som blant annet Brox (1995) peker på, er at det er vanskelig å konkretisere ansvar, skyld og handlekraft for endring når det dominerer en forestilling om at den «usynlige hånda» regjerer. Som van der Duim et al. (2017) påpeker, er det aldri en under – eller ovenforliggende ekstern struktur som forårsaker en utfordring eller et problem:

[t]here is never an explanation ‘behind’, ‘below’, ‘above’ or even ‘outside of’ what is described. Critique can never point to something other, such as external forces or superstructures, than what it is actually discernible in the analysis (van der Duim, Ren og Jóhannesson, 2017, s. 143).

Ren og Jóhannesson (2018) oppfordrer til å «think beyond the usual suspects» i turismeforskninga. I radikale og kritiske tilnærminger, fremstilles gjerne kapitalisme – motivasjonen for økonomisk vekst – som en forklaring på mange av turismens utfordringer og paradokser. Men hvis vi reduserer turismefeltet til kapitalistiske forklaringer, mister vi mange av turismens nyanser og kompleksiteter av syne. Kritiske og radikale perspektiver der vekstkritikk står sentralt er nyttige verktøy for å belyse vesentlige utfordringer med turisme- og stedsutvikling, men samtidig er det flere nyanser som må inn i lyset. Som Viken (2020) minner oss på, er det mange verdier som settes i spill i turismen, ofte knyttet til livsstil, familieliv, politikk, religion eller andre samfunnsverdier ut over det å tjene penger. Gibson (2009) beskriver turisme som «slippery capitalism», nettopp for å understreke at turisme produseres og blir til i krysningsfeltet mellom økonomiske interesser, men også mye mer.

I «Why has critique run out of steam» problematiserer (Latour, 2004) å redusere komplekse fenomener og situasjoner til «enkle» strukturelle forklaringer, som for eksempel kapitalisme. Han spør om konstruktive perspektiver uteblir til fordel for kritikken i samfunnsforskninga. Gjennom å peke de kritiske aspekter ved et fenomen, bidrar vi ikke bare til å videreføre allerede eksisterende polariserte konflikter og dikotomier? spør Latour (2004). Som jeg har vist innledningsvis er jeg inspirert av Haraway (2016) sin oppfordring om at vi trenger konstruktive fortellinger som kan bidra til handling og ansvar. For å sette det på spissen: Hvor konstruktivt er det å «rydde» turismefeltet til for eksempel kapitalistiske destruktive utviklingsløp hvis vi skal bidra til fortellinger og potensialer for bedre turismefremtider? Med inspirasjon fra Latour (2010) og Elgaard Jensen (2012) argumenterer Jóhannesson, Lund og Ren (2018) at forskninga må kunne bidra med mer enn bare kritikk- den må også bidra med nyanserte fortellinger som kan skape allianser: «We argue that we as researchers should forgo our ambitions to critique others by revealing some sort of underlying logic; instead the role of the social sciences should be to engage in the composition of a common world» (Jóhannesson et al., 2018, s. 40). Det eksisterer riktig nok mange paradokser og destruktive trender i turisme, og vekstkritikk kan være nyttige inntak for å utforske dem, men samtidig må vi forstå rasjonalitetene og hva som kommer i spill lokalt. For å gå

tilbake til Massey (2005) sitt poeng: vi må kartlegge hvilke komplekse landskaper vi manøvrerer oss i. I neste del komplementerer jeg med omsorgsperspektiver, nettopp for å gå tettere innpå kompleksitetene og for å utforske hvordan paradoksene blir til og at konfliktene kan utforskes som uttrykk for omsorg og uro for sted.

Å tenke med og gjennom omsorg

«[Care] It builds relation and community, that is: possibility»

(Puig de la Bellacasa, 2012, s. 203)

Å tenke med og gjennom omsorg som et analytisk og metodologisk verktøy er et lite utforsket felt (Lawson, 2007; Middleton og Samanani, 2020). Jeg bruker omsorgsperspektiver til å konkretisere relasjonelle perspektiver og for å pakke ut noen av reiselivs- og stedsutviklingas paradokser og konflikter. Med å konkretisere relasjonelle perspektiver, mener jeg å utforske Ilulissat og Lofoten som steder som sammenkastede av multiple fortellinger om uro og omsorg for sted. Uro og omsorg er forbundet fordi uro, sorg, sårbarhet og fortvilelse er uunngåelige effekter av omsorg: «Aren't anxiety, sorrow and grief unavoidable affects in efforts of paying serious mental attention, of thinking with care, in dislocated worlds?» (Puig de la Bellacasa, 2012, s. 212). Uro og fortvilelse generer kanskje nye omsorgspraksiser (Head, 2016), og vi uroer oss gjerne når det vi har omsorg for settes på spill eller er under press.

Med å pakke ut konflikter og paradokser ved hjelp av omsorgsperspektiver mener jeg å bevege meg forbi steile konflikter og stereotypier som finnes i turistlandskapene i Ilulissat og Lofoten ved å utforske dem som uttrykk for uro og omsorg. Turisme er som tidligere illustrert full av paradokser og konflikter, og som Puig de la Bellacasa (2012) viser kan omsorgsperspektiver være sensitive verktøy for å manøvrere seg i et landskap med «thorny relations». Videre viser Jóhannesson et al. (2018) at omsorg som tilnærming er en forutsetning for å åpne opp gitte sannheter, dikotomiske kategorier og steile fronter.

Omsorgsperspektiver kan også forstås som et inntak for å gå tettere på «aktøren» (Milligan og Wiles, 2010; Lawson, 2007). Omsorg er nemlig noe som er helt konkret og spesifikt – det gjenspeiler seg i handlingene våre, praksiser og forståelser av sted. «The doing is in how we care», argumenterer Puig de la Bellacasa som viser til Tronto sin mye siterte tolkning av omsorg: «everything that we do to maintain, continue and repair “our world” so that we can live in it as well as possible. That world includes our bodies, ourselves, and our environment, all of which we seek to interweave in a complex, life sustaining web» (Tronto, 1993 i Puig de la Bellacasa, 2012, s. 93). Hvordan turisme forstås, praktiseres og forvaltes i Lofoten og Ilulissat kan med andre ord gi oss innblikk i hva folk uroer seg for, har omsorg for og hvilke sårbarheter som er i spill, og et av hovedpoengene til Puig de la Bellacasa (2012) er at vi må løfte disse mange situerte uttrykkene for omsorg. Slik jeg tolker det er turisme et fenomen som virkelig gjør uro og sårbarheter knyttet til sted eksplisitte.

Videre i kapittelet kobler jeg omsorg til fire aspekter: som et verktøy for å utforske kompleksitet og begrepet «staying with the trouble», til begrepene «matters of concern» og «matters of care», til makt, og til slutt til begrepet «landscapes of care».

“Complexity is the name of our game”

If you see a whole thing – it seems that it’s always beautiful. Planets, lives . . . But close up a world’s all dirt and rocks. And day to day, life’s a hard job, you get tired, you lose the pattern (Le Guin, 1974, s. 190)

Haraway (2016) viser at «becoming with» er grunnleggende kompleks: «Complex worlding is the name of the game of us living and dying together on terra» (s. 116). Omsorgsperspektiver er redskaper for å utforske kompleksitet ettersom omsorg tar avstand fra gitte kategorier og sannheter: «Care eschews easy categorization» (Puig de la Bellacasa, 2011, s. 100). Omsorgsperspektiver er en ydmyk og sensitiv tilnærming til forskningsfenomener som anerkjenner at vi aldri kan få fullstendig oversikt over hvilke overlappende komplekse geografier som inngår i et fenomen, et sted og stedlige prosesser. En sensitiv forståelse av turisme handler derfor om å akseptere at det ikke finnes noen «enkle» forklaringer eller løsninger på utfordringer som turismen reiser:

«[...]the challenges and problems of tourism development cannot be solved or dealt with through quick solutions» (Ren og Jóhannesson, 2018, s. 30).

Jeg forstår omsorgsperspektiver som et verktøy for å etterstrebe Haraway (2016) sin oppfordring om «staying with the trouble». Jeg tolker det som en oppfordring til å stå i og å løfte mangfoldet av uro og omsorg som turismen setter i spill. Haraway (2016) understreker at en forutsetning for å «stå i trøbbelet» er omsorg, ydmykhet og nysgjerrighet. Omsorg handler ikke om at «alle» skal ha omsorg for det samme, men det handler om å respektere og være lydhøre for mangfoldet av situert uro «in a crowded world» (Puig de la Bellacasa, 2012, s. 202). For Haraway (2016) er «staying with the trouble» en oppfordring om å ikke hoppe til utopiske eller dystopiske fortellinger, men ta på alvor det som står på spill for ulike aktører og utforske potensialer for hva vi kan gjøre noe med og her og nå:

[...] Staying with the trouble does not require such a relationship to times called the future. In fact, staying with the trouble requires learning to be truly present, not as a vanishing pivot between awful or endenic pasts and apocalyptic or salvific futures, but as mortal critters entwined in myriad unfinished configurations of places, times matters and meanings (Haraway, 2016, s. 1).

Tucker og Shelton (2014) viser at det er vanskelig å skape narrativer om håp når apokalyptiske narrativer dominerer. Å fokusere på det som er gått tapt, eller som er i ferd med å gå tapt, begrenser mulighetene for å se hva som *kan* oppstå og hva som kan mobiliseres her og nå. I stedet for å videreprodusere disse store fortellingene må vi utforske de små fortellingene om allianser og håp.

Et sentralt poeng i omsorgsperspektiver er nettopp å utforske allianser framfor å videreføre polariserte konflikter og dikotomiske diskurser: «To relate rather than settle into breaks and splits» (Puig de la Bellacasa, 2012, s. 201). Å utforske konstruktive utviklingsløp handler kanskje ikke om å forkaste et prosjekt eller å anslå det som grønnvasking eller feilslått, eller som at turisme kommer til å ødelegge sted. Det handler om å være åpen og utforske sted og prosessene som utspiller seg der ikke er fastlåst i

deterministiske utviklingsløp, men i kontinuerlig tilblivelse og muligheter for å bli noe *annet*:

Care refers to work that seeks improvement and efforts which “are ongoing, adaptive, tinkering and open ended” [...]Importantly, the notion of care does not promise full control or offer a perfect solution. Rather, it outlines means to bring together what seem as separate worlds [...] (Jóhannesson et al., 2018, s. 40- 47).

Vi må bevege oss forbi karikerte enkle fremstillinger «in order to built a common world», argumenterer Puig de la Bellacasa (2012). Head (2016) bruker begrepet «stay with the mess», og følger opp med å si: «in doing so, a sort of WE opens up». Lawson (2007) spør om omsorgsperspektiver framfor radikale perspektiver kan skape plattformer for dialoger og allianser. Det vil si: kan det vi bryr oss om og uroer oss for gi bedre forutsetninger for å skape dialoger, lydhørhet og nysgjerrighet? Kan det å snakke sammen om sårbarheter knyttet til sted skape bedre forutsetninger for dialog framfor dystopiske og utopiske scenarier om turisme som enten en «redning» eller en «trussel»? Selv om vi bryr oss på vidt forskjellige måter, er omsorg likevel noe som forener oss – å ha omsorg for noe eller noen, er noe alle kan kjenne seg igjen i (Lawson, 2007; Ahmed, 2004).

Å stå i trøbbelet med omsorg som utgangspunkt må ikke forveksles med noe harmonisk: «To become and think together requires a commitment to *stay with the trouble*, for better and for worse» (Ren og Jóhannesson, 2018, s. 35). Som Lawson understreker er det å komme sammen om omsorg utfordrende, ettersom vi bryr oss om så forskjellige ting:

Efforts to build open dialogue and alliances around issues of care and responsibility are fraught with difficulty because of the differences between us all. But it is worth caring and working toward this dialogue (Lawson, 2007, s. 10).

Å stå i trøbbelet handler ikke om å overvinne ubehageligheter, det innebærer å leve med et mangfold. Det handler ikke å komme fram til en unison felles konklusjon. Som Ahmed (2004) viser, så handler det om å stå i de ubehagelige følelsene «lenge nok».

Det handler om å ta mangfoldige forståelser, omsorger og bekymringer på alvor og bringe dem til bords: «The grief must be borned and witnessed» (Head, 2016). Vi må løfte kompleksitet og stå i trøbbelet og ubehaget det innebærer å stå i at det finnes så mange forskjellige forståelser av verden, om turisme og om sted for å kunne skape allianser eller for å bli bevisst på allianser.

Matters of concern og matters of care

I stedet for å redusere et felt eller et fenomen til enkle forklaringer og store narrativer må vi tilføre *flere* sannheter (Latour, 2004), eller som Puig de la Bellacasa (2011) beskriver: vi må «gjøre ting tykkere» (make things thicker). Som Ren og Jóhannesson (2018) påpeker er det kanskje ikke så vanskelig å peke på turismens kritiske sammenhenger, men det som derimot er utfordrende er å gripe om dette «mer» som turismen også er. Forskere må vise hvilke kompleksiteter som inngår i hvordan paradoksene og konfliktene kommer til: vi må vise hvilke «matters of concern» som kommer i spill. Poenget til Latour er at det finnes et mangfold av sannheter og et mangfold av «concerns» knyttet til hvordan et fenomen oppleves, gis mening til og gjøres. Å tenke med «matters of concern» tolker jeg som et sensitivt inntak for å utforske mangfoldet av sannheter knyttet til hvordan mennesker gir mening til og handler i verden.

Med inspirasjon fra Latour (2004) foreslår Puig de la Bellacasa (2011) å utforske og oversette «interesser» til «matters of concern» og «matters of care». Det er fordi interesser viderefører polariserte konflikter, kan svares med fakta, gjøres irrasjonelle og mistenkelig gjøres:

[...]interests are something that the inheritors of agonistic modern politics have learned to approach suspiciously – or that we are supposed to jealously preserve when they are our ‘own’ interests. Concerns, in turn, call upon our ability to respect each other’s issues, if we are to build a common world (Puig de la Bellacasa, 2011, s. 88)

Å oversette interesser til uro setter oss med andre ord i en posisjon der vi må lytte og ta dem på alvor: «Would you appreciate your concerns being reduced, deconstructed or dismantled?», spør Latour (2004). Vi kan ikke demonisere de som bryr seg om ting vi selv forstår som irrasjonelt (Puig de la Bellacasa, 2012). For å sette det på spissen så blir det ikke bygget ut flyplasser med en hensikt om å varme opp kloden enda mer. De bygges kanskje med omsorg for noe som virker enda mer prekært her og nå.

Med inspirasjon fra Latour sitt uttrykk «matters of concern» introduserer Puig de la Bellacasa «matters of care» (2011: 2012: 2018). Hun argumenterer for at et fenomen kan forstås som en ansamling av «all those who care for it» (Puig de la Bellacasa, 2012). Jeg bruker matters of care som et inntak for å utforske turisme som et fenomen som blir til i et mangfold av uro, sårbarheter og omsorg («a gathering of concerns» jf. Puig de la Bellacasa, 2012). Å bruke «matters of concern» og «matters of care» som inntak tillater meg å bevege meg forbi paradokser og deterministiske forklaringer ved å stå i hvordan ulike aktører gir mening og forhandler turisme- og stedsutvikling i lys av hva de bryr seg om, uroer seg for og håper på for stedene sine her og nå.

Slik jeg tolker Latour (2004) og Puig de la Bellacasa (2011:2012) kan det å tilføye flere fortellinger om uro og omsorg være et alternativ til å videreprodusere og nøre oppunder etablerte konkurrerende diskurser og kategorier som gjerne parkerer muligheter for konstruktive dialoger og allianser. En åpenbar allianse i turismen er jo at det engasjerer. Turisme er et fenomen som forener mange, ikke fordi folk bryr seg om de samme tingene, men fordi turistoperatører, politikere, fiskere, naturvernere og innbyggere bryr seg om forskjellige ting som er forbundet til et sted og som turismen setter i spill.

Who has the right to declare themselves as acting out of love? Omsorgsperspektiver på makt

Stories of pain involve complex relations of power (Ahmed, 2004, s. 22)

Ahmed (2004) spør: «How does feelings become political?». Hvordan er omsorg politisk? Omsorg må ikke forveksles med noe naivt, harmonisk og romantisk: «Care,

love and attachment is not incompatible with conflict» (Puig de la Bellacasa, 2012, s. 203). Omsorg som et analytisk inntak handler om å stille spørsmål til hvem og hva som gir og får omsorg og på hvilke måter, men det handler også om å stille spørsmål ved hvem og hva som ikke får omsorg og hva som er «legitimt» å ha omsorg for: «what is easily cared for, and what is less so» (Jóhannesson et al., 2018, s. 43). Omsorg finnes i alle relasjonelle møter, også når omsorg ignoreres (Lawson, 2007). Omsorgsperspektiver innebærer blant annet om å være sensitiv for hvordan omsorgspraksiser kan «frakoble» eller gå på bekostning av andre omsorgspraksiser: «In other words, where there is relation there has to be care, but our care perform disconnection» (Puig de la Bellacasa, 2011, s. 204,). Og som Ahmed (2004) advarer, må vi være bevisst på hva vår «kollektive kjærlighet» ekskluderer og spør: «Who has the right to declare themselves as acting out of love?».

Selv om omsorgsperspektiver handler om å være ydmyk og bevisst på hvordan omsorgsrelasjoner inngår i ujevne maktforhold, så handler det ikke om å gå selve maktproblematikken i sømmene: «This does not so much denote an obsession with power and domination, but instead a concern about the powerlessness of more or less ‘unloved’ others» (Puig de la Bellacasa, 2011, s. 94). Snarere enn å kritisere noen omsorgspraksiser, handler en omsorgstilnærming om å utforske hvordan ulike omsorgsrelasjoner kommer til, hvilke sårbarheter, uro og håp de er uttrykk for.

Videre viser Milligan og Wiles (2010) at omsorg er forbundet til temporalitet ved å påpeke hvordan historiske episoder gjenspeiler seg i hva vi kjenner en omsorg for i dag, og derfor også hvordan vi handler og praktiserer sted. Ahmed (2004) understreker at vi må kartlegge drivkreftene i «følelsenes politikk» og understreker hvordan tidligere episoder og følelser i dag er sammenkoblet: «The past is living rather than dead [...] Emotions tell us a lot about time; emotions are the very “flesh” of time» (s. 202). Dette perspektivet knyttet til omsorg, makt og temporalitet blir gjennomgående særlig i utforskningen av turismelandskapet i Ilulissat hvor koloniale arr kontinuerlig kommer til uttrykk i reiselivs- og stedsutviklinga.

Turismesteder som omsorgslandskaper

[...] landscapes of care open up spaces that enable us to unpack how differing bodies of geographical work might be thought of in relationship to each other (Milligan og Wiles, 2010, s.736).

Milligan og Wiles (2010) introduserer «landscapes of care» som et analytisk rammeverk, og begrepet springer ut fra det teoretiske feltet om «landscapes of despair». Milligan og Wiles viser hvordan omsorg er grunnleggende relasjonelt ettersom omsorg aldri oppstår i et vakuum, men produseres i møtet mellom mennesker, arter, opplevelser, kunst og møter med sted. Verden tar bolig i oss og forankrer seg i hva og hvem vi kjenner en omsorg for (eller ikke bryr oss like mye om). Et av Milligan og Wiles (2010) sine hovedpoenger er at det vi har omsorg gjenspeiler seg i stedene våre ettersom omsorg er forbundet til hvordan vi forstår og bruker sted. Som Ahmed (2004) understreker skaper følelser overflater: «Emotions produce the effect of surfaces and boundaries of bodies» (s. 194). Hvilke stedskvaliteter vi uroer oss for og har omsorg for gjenspeiler seg med andre ord i hvordan vi forstår turisme og sted, og hvordan vi tenker at et sted bør forvaltes.

Med inspirasjon fra Milligan og Wiles (2010) utforsker jeg turismestedene som omsorgslandskaper. Jeg forstår stedene som sammenkastet av mange prosesser, men snevrer det inn til primært å handle om en sammenkastning av multiple omsorgsrelasjoner som på komplekse måter griper inn i turismen og som utspiller seg i diskusjoner og konflikter om reiselivs- og stedsutviklinga.

For å oppsummere: hva er relasjonene mellom omsorg, sted og turisme, og hva kan omsorgsperspektiver bidra med? Turismesteder gjøres i skjæringsfeltet mellom mange ting, men det gjøres også gjennom situert uro og omsorg for sted. Med inspirasjon fra omsorgsperspektiver forstår jeg reiselivs- og stedsutviklinga i Lofoten og Ilulissat som ansamlinger av mangfoldige omsorgsrelasjoner. Turisme- og stedsutviklinga gjøres i forhandlinger knyttet til situerte omsorgspraksiser og forståelser. Reiselivsstedene blir til i uroen til naturverneren som uroer seg for det biologiske mangfoldet. Stedene og

reiselivet blir også til gjennom at politikere uroer seg for befolkningsnedgang og ser på turisme som et potensiale for nye arbeidsplasser og tilbud. Det blir også til gjennom at turistaktører er urolige for å ikke kunne innfri forventningene som turistene har, og turisme blir til i uroen rundt eierskap til egen stedsutvikling. Turisme inviterer oss til å bli bevisst på ulike sårbarhetene knyttet til sted fordi «stedene ivaretar oss, og i det ligger også sårbarhetene våre» (Greve, 2015). Sårbarhetene våre er knyttet til at stedene våre endrer seg, og med det settes også ulike verdier på spill.

Istedenfor radikal geografi, hva med omsorgsgeografi?

I dette kapitlet har jeg introdusert relasjonelle perspektiver på sted for å vise hvordan jeg forstår Ilulissat og Lofoten som intense møteplasser med en hensikt å understreke at stedene er grunnleggende konflikt- og friksjonsfylte og fulle av paradokser. Jeg har også presentert radikale og kritiske perspektiver for å påpeke kritiske sammenhenger og paradokser i turismen. Jeg har også inkludert omsorgsperspektiver i kapitlet. Der jeg opplever at radikale og kritiske perspektiver hjelper meg å se de større sammenhengene og konsekvensene av turismeutvikling, kommer de til kort når jeg vil utforske hvordan paradoksene blir til, hva konfliktene er uttrykk for, og muligheter for å utforske konstruktive fortellinger og allianser.

Som Lawson (2009) viser i «Instead of radical geography, how about caring geography» har radikale perspektiver mye å lære av omsorgsperspektiver. Kritiske perspektiver bidrar gjerne til å forsterke allerede eksisterende polariserte konflikter (Latour, 2004; Johannesson et al., 2018), og som Puig de la Bellacasa argumenterer: «To promote care in our world we cannot throw out critical standpoints with the bathwater of corrosive critique» (2011, s. 90).

Slik jeg ser det, utelukker ikke nødvendigvis radikale perspektiver og omsorgsperspektiver hverandre. De ulike perspektivene er verktøy for å utforske forskjellige aspekter og fortellinger forbundet med turisme- og turistutviklinga. Turisme skjer i selve skjæringspunktet mellom lokale og globale prosesser, og med inspirasjon fra Hylland Eriksen (2016) må vi forstå nåtidens overoppheting «from below

as well as from above». Å bevege seg mellom radikale – og omsorgsperspektiver er et forsøk på nettopp det. De belyser på hver sin måte noe av kompleksiteten i reiselivs- og stedsutviklinga.

KAPITTEL 3.

Metodologiske refleksjoner

"Fortellingen om Svolvær" på en fiskehjelle

Jeg og sju andre står og diskuterer iherdig: «nei, vi kan jo ikke ha en bobilparkering der», «vi må ta vare på byens siktlinjer, så det kan i alle fall ikke komme et hotell der», «vi må ha noen flere butikker og møteplasser», «vi må ha et parkeringshus der», «første prioritet må være å rense havna».

Grappa som står og diskuterer består av to ungdommer, en arkitekt, to fra Nordland fylkeskommune, en riksantikvar, en havnesjef og meg. Vi er blitt inndelt i grupper og utdelt en oppgave i forbindelse med en byromskonferanse i Svolvær. Oppgaven går ut på at vi på tre timer skal produsere «fortellingen om Svolvær». Med limstifter, tusjer, fargeark, minifeltarbeid, bilder og en liten fiskehjelle, skal vi formidle hva Svolvær har vært, hva Svolvær er, og hvordan vi ønsker at Svolvær skal være i fremtiden. «Resultatet» ser du se på forrige side.

Samarbeidet i grappa går relativt smertefritt, helt til vi skal begynne å prioritere hva som skal få plass på fiskehjellen. Diskusjonene eskalerer ytterligere når vi argumenterer for hva vi ønsker at Svolvær skal være i fremtiden. Etter hvert melder en av gruppedeltakerne seg ut av diskusjonen. Han rister på hodet og setter seg på en stol, mens vi andre går inn i hver vår boble og limer opp kjepphestene våre på fiskehjellen uten å lytte eller utveksle et ord med hverandre.

*

Innledning

Gruppearbeidet som jeg viser til over, ble utført i forbindelse med en stor konferanse med over hundre deltakere i Svolve i 2019. Temaet på konferansen var stedsidentitet i Svolve i en tid med store endringsprosesser. Konferansen gikk over to dager, og den siste dagen ble brukt til forskjellige gruppearbeid, som å produsere «fortellingen om Svolve». Ifølge Massey (1997), har et sted alltid multiple fortellinger. Gruppearbeidet viser hvor vanskelig det er å bli enige om et steds fremtid, og hvordan det oppstår konflikter når det er så mange ulike interesser å ta hensyn til i stedsutviklinga. Vi var alle utålmodige etter å få gjennomslag for hva vi syntes var viktig, og vi sluttet både å lytte og snakke med hverandre når uenighetene ble for store. Men hva om vi ikke hadde snudd ryggene til hverandre, men omfavnet agonismene? Kunne det åpnet opp for nye innsikter, konstruktive dialoger og kanskje andre fortellinger om stedet? Dette er spørsmål jeg diskuterer i dette kapitlet ved å knytte det opp til begrepene refleksivitet, situerte praksiser og response-ability. Deretter viser jeg hvordan jeg forholder meg til ulike feltlokaliteter, for så å avslutte med å presentere de metodiske grepene avhandlinga bygger på.

Økosorg som forskningsdrivkraft og intervensjon

Å se inn i stedet og stedsforholdet er å se inn i vesentlige sider ved oss selv, ved mennesket (Greve, 2015, s. 31).

Når jeg ser inn i et sted kjenner jeg ofte på en form for sorg, fortvilelse og sinne. Jeg ser natur som ryddes og bygges ned til fordel for nye flyplasser, veier, fjellandsbyer, resorter, gondoler og metallinstallasjoner for å tilrettelegge for mer reiselivsaktivitet. For meg innebærer det å se inn i sted en ubehagelig konfrontasjon – at det samfunnet jeg er en del av bidrar til en klima-og naturkrise.

Boka *Verden går til helvete. Eller?* av Vetlesen og Bjørlykhaug (2020), ga meg et språk og en selvtillit på at de følelsene jeg kjenner på knyttet til endringene vi påfører naturen og klimaet er legitime, også i en forskningsprosess. Vetlesen og Bjørlykhaug (2020) beskriver økosorg som et sammensatt følelsesregister av sorg, angst, sinne, uro og frustrasjon knyttet til at klimaet og naturen er i drastisk endring på grunn av oss mennesker. Forfatterne kommer med en klar oppfordring: økosorgen må tas på alvor fordi den forteller oss mye om oss mennesker og vår tid, og fordi den har et stort mobiliseringspotensial for håp, omsorg og nye ansvarspraksiser for klima og natur.

Vi uroer oss for det vi har omsorg for, og vi har omsorg for det vi uroer oss for (Puig de la Bellacasa, 2011). Jeg forstår økosorg som et verktøy for å belyse hvordan jeg er situert i forskningsprosessen ettersom omsorg og uro er grunnleggende situert og gjenspeiler seg i forståelsene og praksisene våre i verden (jf. Milligan og Wiles, 2010; Puig de la Bellacasa, 2012). Med inspirasjon fra Tronto (1993) argumenter Middleton og Samanani (2020) for at omsorg er «a mode of knowing and responding», og Puig de la Bellacasa (2012) argumenterer for at «the doing is in how we care». Det vi bryr oss om spiller med andre ord inn på hva vi «ser og hører», så vel som hva vi ikke ser og hører (Ahmed, 2004). Økosorgen og uroen min for klimaet og naturen, spiller inn på hvilke spørsmål jeg er opptatt av i forskningsproduksjonen, hvilke fortellinger jeg får tilgang til, og hvilke fortellinger jeg produserer. Som jeg har til hensikt å vise i dette kapittelet,

har ikke økosorgen min vært statisk, men foranderlig i møtet med andre verdier og rasjonaliteter i turismelandskapet.

Tidlig i forskningsprosessen min deltok jeg på et stipendiatkurs i forskningsformidling. Jeg skrev en kronikk som ble publisert i Forskersonen². I kronikken skrev jeg bastant om vekstspiraler og stivhengigheter i reiselivs-stedsutviklinga som akselerer klima- og miljøkrisa vi står midt oppe i. Da jeg skrev kronikken stod vi også i en koronakrise, og regjeringa hadde vedtatt å gi seks milliarder i koronastøtte til reiselivet. Hensikten min var å stille spørsmål om vi kunne bruke koronakrisen til å tenke radikalt annerledes om reiselivet, og om vi kunne kreve mer av reiselivet når vi ga krisepakker. Franske myndigheter besluttet å gi Air France en krisepakke på betingelsen om at flyprisene ikke kan være billigere enn togprisene i landet. Mens jeg pekte på irrasjonelle og destruktive spiraler i reiselivet, lå det samtidig et reiseliv med brukken rygg og usikre fremtider i møte som følge av pandemien. Jeg ville kritisere *strukturen*, men med det klarte jeg ikke å gripe om at reiselivet også gjøres av veldig mange lokalt der det står mye på spill.

Det dystopiske og kritiske budskapet mitt reiste nok en polarisert stemme, og kronikken utspilte seg i flere konfliktfylte debatter, både i og utenfor Tromsø. I Tromsø ble kronikken min koblet til en førti år gammel debatt om Arctic Center, et prosjekt som går ut på å bygge et skianlegg, hyttelandsby og hotell i et myrområde, kulturminnelandskap, beiteområde for rein, og et rekreasjonsområde for lokalbefolkninga. Selv ble jeg stemplet som aktivist, og det kom flere innlegg som stilte spørsmål ved hvilket ansvar forskninga har og hvorvidt forskere har «rett til å mene». Nord-Norges største avis på lederplass med tittelen «Nytt fra Elfenbenstårnet»³, spurte om UiT hadde glemt samfunnsoppdraget sitt, nemlig å bidra med verdiskaping i Nord:

Det går mot slutten av tidsepoken der vi kan leve av å utvinne olje og gass. Dersom vi heller ikke skal leve av turisme her nord, hva skal vi leve av da? [...]Universitetet i Tromsø har i over

² <https://forskersonen.no/kronikk-meninger-samfunn/lar-vi-en-krise-ga-til-spille-med-krisepakken-pa-n-milliard-kroner-til-reiselivet/1747560>

³ <https://www.nordnorskdebatt.no/nytt-fra-elfenbenstarnet/o/5-124-7780>

50 år vært et viktig redskap for landsdelens interesser. Nå er kanskje tiden kommet for å minne de ansatte på hvorfor UiT ble etablert. Det var for å skape vekst og utvikling i nord. Ikke for å gjøre Nord-Norge om til en uberørt naturpark.

Grunnen til at jeg løfter fram akkurat denne episoden med kronikken, er fordi jeg tenker den gir et godt innblikk i hvordan jeg forholdt meg til forskningsprosessen, forskningsfeltet og hvordan jeg forstod forskerrollen de første årene i løpet av prosjektet. Jeg ville utløse handling ved å skape en krisebevissthet gjennom å peke på de mange destruktive paradoksene i reiselivs- og stedsutviklinga. Økosorgen og utålmodigheten min etter å finne radikale løsninger overdøvet «alt det andre» som turismen også er. Turisme er en industri, men den er samtidig så mye mer (Higgins- Desbiolles, 2006). Som Ren og Jóhannesson (2018) argumenterer, blir turisme ofte redusert til en kapitalistisk og ressursavhengig industri, men hvis dette blir den primære linsen inn mot turismefeltet, overser man flere kompleksiteter, nyanser og verdier i turismen. På dette tidspunktet hadde jeg de teoretiske verktøyene til å peke på paradoksene i turismen, men jeg hadde ikke verktøyene til å gå forbi dem og til å sensitivt utforske hvordan paradoksene blir til og hvilke verdier og rasjonaliteter de griper inn i lokalt.

Den bastante kronikken som jeg skrev, reiste bare nok en polarisert stemme som parkerte fruktbare og konstruktive dialoger. For meg ble responsen på kronikken min en smertefull påminnelse om at krisebevisstheten min kanskje ikke når så mye lenger ut enn mitt eget ekkokammer. Samtidig var det en verdifull påminnelse, og situasjonen med kronikken ble på mange måter et vendepunkt i forskninga mi. Den innebar å retene min egen økosorg som situert praksis, hvilket ansvar jeg har i forskningsprosessen, og den ble et springbrett for å utforske potensialer ved å tenke med og gjennom omsorg. Denne «vendingen» skyldes selvsagt ikke bare diskusjonene rundt kronikken. Gjennom utallige konfrontasjoner med andre virkelighetsforståelser, rasjonaliteter og verdier i turismelandskapene, har jeg måttet stille nye spørsmål knyttet til de teoretiske verktøyene og perspektivene mine. Jeg lærte å stille spørsmål rundt hvordan jeg forvaltet økosorgen min og hvilke fortellinger det tillater meg å få tilgang til, og hvilke fortellinger jeg ikke får tilgang til. Jeg spurte hvem sine håp er det jeg egentlig fokuserer på når jeg argumenterer for radikale endringer. Med inspirasjon fra Haraways (2016)

begrep «response-ability», måtte jeg for alvor stille meg spørsmålet om jeg bidrar med konstruktive fortellinger når jeg systematiserte turismefeltet hovedsakelig til kapitalismekritikk.

Refleksivitet, situerte kunnskaper og response-ability

Reflexivity is a very slippery term (Foley, 2002, s. 473).

Når Foley (2002) beskriver refleksivitet som et lite håndfast begrep, viser han til at det finnes mange ulike forståelser og operasjonaliseringer av refleksivitet. Forskjellige forståelser og praksiser knyttet til refleksivitet er forankret i faglige tradisjoner og epistemologiske perspektiver. Ulike forståelser av refleksivitet gjenspeiler seg også i ulike terminologier som «stand point theory» (Harding, 1986), «intersectionality» (Mullings, 1999) og «subjectivity» (Bondi, 2009), for å nevne noen. Operasjonaliseringen og forståelsen min av refleksivitet er inspirert av «situerte kunnskaper», «response-ability» og omsorgsperspektiver, som jeg skal belyse nedenfor.

Research begins in the middle [...] The middle is a difficult place to be. Deleuze and Guattari (1987) write that it's hard to see things clearly in the middle. That is the point. The middle can't be known in advance of research. You have to be "in it", situated and responsive (Springgay og Truman, 2018, s. 206).

At forskningsprosessen begynner «i midten» tolker jeg som at kunnskapsproduksjonen er kaotisk og uforutsigbar med uventede og ukjente utganger. Kunnskapsproduksjonen er en sammenvevet prosess hvor forskeren er *inni* selve veven der hun kommer sammen med andre om kunnskapsproduksjonen (Ren og Jóhannesson, 2018). Ren et al. (2021) bruker begrepet «tourism knowledge collectives» for å understreke hvordan turisme og kunnskapsproduksjonen om turisme vever sammen mangfoldige praksiser og kunnskaper:

Rather, it [tourism] is an entangled and mundane set of practices shaped for and together with those living off and with tourism. We may refer to this bundle of actors and practices as tourism knowledge collectives (Ren et al., 2021, s. 150).

Kunnskapsproduksjonen skjer i skjæringspunktet mellom flere situerte kunnskaper. Når jeg argumenterer for at jeg forstår refleksivitet med utgangspunkt situerte kunnskaper, innebærer det å erkjenne at vi som forskere aldri kan abstrahere oss fra forskningsfeltet og produsere objektive data – vi er inni kunnskapsproduksjonen med hele oss – våre situerte kunnskaper, våre erfaringer, vår uro og vårt håp for sted:

I am arguing for politics and epistemologies of location, positioning, and situating, where partiality and not universality is the condition of being heard to make rational knowledge claims. These are claims on people's lives. I am arguing from a view from a body, always a complex, contradictory, structuring, and structured body, versus the view from above, from nowhere, from simplicity. Only the god trick is forbidden (Haraway, 1988, s. 589).

Det er over tre tiår siden Donna Haraway (1988) introduserte begrepet «situerte kunnskaper», og det har inspirert mange teoretikere sine refleksjoner rundt kunnskapsproduksjonen. Situerte kunnskaper innebærer å erkjenne at kunnskapsproduksjonen alltid vil være stykkevis og delvis. Forskerens situerte kunnskaper har betydning for hvilke tanker forskeren tenker verden med, og hvilke fortellinger hun får tilgang til og forteller verden med (jf. Haraway, 2016). Kunnskapsproduksjonen er derfor et utsnitt av virkeligheten: den produserer én av mange fortellinger om verden. Med inspirasjon fra Haraway argumenterer Simandan (2019) for at forskerens situerte kunnskaper spiller inn på hva forskeren ser og blir bevisst på i kunnskapsproduksjonen, så vel som hva hun ikke ser og ikke blir bevisst på:

One of the easily overlooked ways in which our knowledge is necessarily situated consists in the banal fact that we live in the real(ized), actual(ized) world we see around us (Simandan, 2019, s. 131).

Det å erkjenne kunnskapsproduksjonen som situert, og derfor alltid stykkevis og delt, betyr ikke at situerte kunnskaper er feilkilder som forskeren må overkomme – situerte kunnskaper kan derimot forstås som privilegier, argumenterer Simandan (2019). Jeg ser kunnskapsproduksjonen som en *forhandlingsprosess* som skjer i møtet med flere situerte kunnskaper, noe som intervjuer, fokusgruppeintervjuer eller gruppearbeidet med fiskehjellen jeg har vist til, er gode eksempler på. Kunnskapsproduksjonen er en

forhandlingsprosess fordi ulike sosiale verdener, verdier og rasjonaliteter kommer sammen. Med inspirasjon fra Haraway (2016) beskriver Ren og Jóhannesson (2018) kunnskapsproduksjonen som en prosess knyttet til å «becoming with many». Kunnskapsproduksjonen er et møte med mangfoldige verdier og forståelser, og som Haraway (2016) peker på, er denne konfrontasjonen, «å stå i trøbbelet», ikke nødvendigvis en harmonisk prosess. Ettersom kunnskapsproduksjonen skjer i en forhandlingsprosess, er den også grunnleggende friksjonsfylt, men som Amin (2004) argumenterer, trenger ikke kollisjonene mellom flere sosiale verdener nødvendigvis å bety konflikt – det kan også være kilder til kreativitet og nytenking.

Kunnskapsproduksjonen foregår «midt i alt kaoset»: denne fasen «i midten» er der hvor ting gror, ekspanderer og akselererer (Deleuze og Guattari, 1987 i Springgay og Truman, 2018). Det er med andre ord der hvor nye potensialer kommer til. Det være seg nye innsikter, kunnskaper, fortellinger og forestillinger om verden vi lever i. Ubehaget knyttet til det å stå i trøbbelet i møtet med forskjellige rasjonaliteter, kan skape potensialer for nye innsikter, kunnskaper og perspektiver fordi man må revurdere, veie og reflektere over sine egne forståelser av verden. Jeg har inngått i flere forhandlingsprosesser i løpet av forskningsprosessen min, hvor både økosorgen og forståelsene mine av steds- og reiselivsutviklinga har blitt utfordret og satt på prøve. I dette forhandlingsrommet mellom situerte kunnskaper finnes også privilegiene, som Simandan (2019) viser til. De kontinuerlige konfrontasjonene med andre rasjonaliteter og verdier har virket bekræftende på hvor kompleks turisme- og stedsutvikling er. Gjennom kontinuerlige konfrontasjoner, har jeg fått mer ydmykhet og sensitivitet for hva som står på spill for de menneskene jeg møter som lever av og med turisme. Møtene mine med kaotiske og komplekse turismelandskaper har kanskje ikke gitt meg løsninger på utfordringer som turismen reiser, men det har gjort meg rikere på fortellinger som både har utfordret og beveget forståelsene av turisme- og stedsutvikling, og dermed også beveget fortellingene jeg forteller fenomenet med.

Hvilket ansvar har jeg i forskningsprosessen?

Som Haraway (2016) påpeker, trenger vi konstruktive fortellinger til å fortelle og tenke verden med. Jeg startet teorikapittelet mitt med å vise til Haraway (2016) sitt mye refererte uttrykk: «Think we must. We must think». Slik jeg tolker det, oppfordrer hun til å skape fortellinger, tanker og kunnskap som «kultiverer» *response-ability*:

Cultivating reponse-ability requires much more from us. It requires the risk of being for some worlds rather than others and helping to compose those worlds with others [...] There will be consequences for what counts as agencies, temporalities, and response-abilities. It matters what thoughts think thoughts, what stories tell stories, what knowledge know knowledges (Haraway, 2016, s. 178 og 199).

Jeg forstår *response-ability* som en oppfordring til å skape fortellinger som kan generere konstruktive dialoger og allianser framfor å videreprodusere eller forsterke polariserte konflikter. *Response-ability* handler om å være «inside the ongoing trouble» (Haraway, 2016). Forskere må stå i trøbbelet og forhandlingsprosessen det innebærer å stå i møtene med mangfoldige situerte kunnskaper. Å produsere ansvarsfulle fortellinger handler om å bevege seg forbi store narrativer om utopiske og dystopiske fremtider, enkle kategorier, løsninger og kritikk, til fortellinger som går tettere på det som står på spill for involverte aktører her og nå: «Staying with the trouble means resorting to the situated as opposed to the abstract, balancing affects of dystopic despair and politics of mindless indifference» (Ren og Jóhannesson, 2018, s 30). Å være *response-able* innebærer å tilføre flere fortellinger, flere kompleksiteter og konstruktiv kritikk (Jóhannesson et al., 2018; Latour, 2004).

Springgay og Truman (2018) viser hvordan «*response- ability*» handler om å legge sine egne agendaer til side for å omfavne agonismer og det som som står på spill for medprodusenter i kunnskapsproduksjonen: «let go of agendas and embrace conditions to come» (s. 208). For å gå tilbake til gruppearbeidet med fiskehjellene eller kronikken, så hadde jeg en klar agenda, men agendaen min tillot meg verken å møte eller å skrive fram mer sensitive fortellinger om hvordan turisme- og stedsutvikling setter i spill ulike

ting for ulike mennesker. Jeg hadde ikke de teoretiske verktøyene til å gå forbi paradoksene og tettere på hvordan de produseres lokalt.

For meg har omsorgsperspektiver, det å tenke med og gjennom omsorg, hjulpet meg til å operasjonalisere den noe implisitte oppfordringen til Haraway (2016) om å «compose worlds with others». «Thinking with care» (Puig de la Bellacasa, 2012) handler ikke om at forskeren skal overkomme det hun selv har omsorg for i den hensikt å ha omsorg for de samme tingene som medprodusentene i kunnskapsproduksjonen. Å tenke med omsorg er derimot et verktøy for å manøvrere seg i friksjonsfylte landskaper: «To explore ways of taking care for the unavoidably thorny relations» (Puig de la Bellacasa, 2012, s. 204). Omsorg er grunnleggende situert (Milligan og Wiles, 2010; Puig de la Bellacasa, 2012). Vi har ikke omsorg for de samme tingene, men omsorg kan være et referansepunkt (Lawson, 2007). Selv om vi ikke har de samme følelsene for de samme tingene, kan vi likevel sette oss inn i og kjenne oss igjen i grunnleggende følelser som uro, sorg og omsorg (Ahmed, 2004). Ved å oversette og omgjøre konfliktfylte terreng og interessekonflikter til uttrykk for uro og omsorg, kan det gi bedre forutsetninger for sensitive og lydhøre tilnærminger til forskningsfeltet (Puig de la Bellacasa, 2011). Som Ren et al. (2021) oppfordrer, handler sensitive og omsorgsfulle tilnærminger om å løfte fram multiple relasjoner som kontinuerlig skaper og griper inn i et fenomen:

We are, however, certain that by attending to and appreciating the multiple relations and mundane activities through which knowledge (and tourism) is created, we are able to engage in careful research practice, making way for more relevant critique to help maintain and tinker with our world through change (s. 153).

Å tenke med og gjennom omsorg, har for meg medført en grundig retenking av hvordan jeg forvalter økosorgen min i forskningsprosessen. Jeg har stilt spørsmål om hvordan jeg kan bruke min egen omsorg og uro for sted som et utgangspunkt for å utforske hvordan omsorg og uro produseres ulikt. Det innebærer å bruke økosorgen min til å gå forbi det å skrive fram paradokser og kapitalismekritikk, til å gripe om hvordan turisme- og stedsutvikling er ansamling av mange forskjellige verdier og rasjonaliteter. Å oversette steile fronter og interessekonflikter til «matters of concern» (Latour, 2004) og

«matters of care» (Puig de la Bellacasa, 2011) gir meg nye verktøy til å skrive frem uro, sårbarhet og omsorg for sted i reiselivsutviklinga. De åpner opp for å bevege meg forbi gitte sannheter og forsterke allerede polariserte konflikter. Puig de la Bellacasa (2012) oppfordrer til å «make things thicker» og «foster multiplication». Å tenke med omsorg handler om å tilføre flere sannheter, flere fortellinger som kompliserer feltet heller enn å rydde det til kjente kategorier.

Slik jeg tolker Puig de la Bellacasa (2011) handler det å tenke med og gjennom omsorg om å ta på alvor hvordan «a gathering/thing/issue is constructed» og å ta på alvor «all those who care for it». For å oversette det til turisme- og stedsutvikling, handler det om å ta på alvor hvordan turisme gjøres i situert uro og omsorg for sted. Videre understreker Puig de la Bellacasa (2011, s. 100) at «care eschews easy categorization» og posisjonen til det hun beskriver som «the enlightened outsider who knows better» (Puig de la Bellacasa, 2012, s. 197). Som Haraway (1988) sier, gjør forskere påstander om menneskers liv (these are claims on peoples lives). Ettersom det vi uroer oss for, og dermed har omsorg for, er grunnleggende og konkrete situerte praksiser, kan ikke vi som forskere dekonstruere og irrasjonalisere disse situerte forståelsene og handlingene til destruktive og paradoksale vekstspiraler:

Rather than a critical stance that reduces social dynamics to matter – of – fact instances of exclusion, marginality, or inequality, a caring critique stays with the trouble, tracing the messy ways which accounts are entangled and negotiated against one another, in a plural and ever – changing world (Middelton og Samanani, 2020, s. 34).

Et gjennomgående tema hos Ren og Jóhannesson, er at forskeren er en medprodusent i turismen: «the researcher plays an active role in shaping the field, intervening in the imponderabilia of tourism in different ways» (Jóhannesson et al., 2018, s. 51). Som medprodusent har vi også et ansvar om å bidra med response-able fortellinger. Omsorgsperspektiver har gitt meg verktøy til å gå i møte med disse komplekse sammenvevingene som turisme- og stedsutvikling gjøres i, som forhåpentligvis har hjulpet meg til å bidra med flere og andre fortellinger om turisme enn de som polariserer turismefeltet ytterligere og reduserer reiselivsutviklinga til å handle om en vekststrategi.

Ettersom omsorg er grunnleggende situert, forstår jeg det å tenke med omsorg som et verktøy til å gå tettere på det som står på spill for mennesker, deres praksiser, forståelser og forvaltning av turisme. Omsorgsperspektiver har latt meg insistere på turismens kompleksiteter og at turisme er så mye mer enn «nok en destruktiv kapitalistisk runde» (jf. Harvey, 2001).

Operasjonalisering av refleksivitet med feltdagbok

Det finnes mange forskjellige forståelser knyttet til det å være refleksiv og situert i forskningsprosessen. Ved flere anledninger har jeg stilt meg spørsmålene «hvordan gjør jeg refleksivitet?» eller «er jeg refleksiv nok nå?». Som Watt (2007) argumenterer, kan det å gi leseren en innsikt i forskningsdagboka også være en refleksiv praksis. Watt mener at leseren helst skal få et innblikk i hva forskeren «ser og ikke ser» og hvordan forskeren har tenkt gjennom forskningsprosessen: «through reflection researchers may become aware of what allows them to see, as well as what may inhibit their seeing» (Watt, 2007, s. 84).

Watt viser hvordan det å skrive forskningsdagbok er en refleksiv aktivitet i seg selv: «By ongoing dialogue with themselves through journal writing, researchers may be able to better determine what they know and how they came to know it» (Watt, 2007, s. 84). Jeg har ført forskningsdagbok disse årene forskningsprosjektet har pågått, og den har blitt på ganske mange sider etter hvert. For meg ble dagboka en inngang til å starte med den overveldende skriveprosessen. Innholdet i dagboka består av alt fra korte til lengre tekster, notater, sitater og tankekart av ting jeg har hørt på radio, foredrag, avisartikler, offentlige debatter og litterære tekster som jeg på et tidspunkt har sett på som relevant i forskningsprosjektet. Når jeg blar gjennom feltdagboka blir jeg bevisst hvordan jeg har tenkt rundt turisme- og stedsutvikling, og ikke minst hvordan disse tankene har utvikla og endra seg underveis gjennom forskningsprosessen. Det er litt ubehagelig å gå tilbake til de første innleggene i forskningsdagboka. Jeg er faktisk litt forbauset over selvtiliten i resonnementene mine; jeg ser mange problemer og har klare formeninger om hvordan ting bør løses. Når jeg blar videre ut i forskningsdagboka, etter flere feltarbeid, ser det ut som denne selvsikkerheten forvitrer. Hvordan jeg tenker om turisme og sted har endra

seg, og det er et resultat av både en bevisst og ubevisst prosess. Jeg har bevisst søkt etter nye analytiske perspektiver for å utfordre mine forutinntatte perspektiver. Når det gjelder den ubevisste prosessen, tror jeg perspektivene mine gradvis har endra seg etter hvert som jeg er blitt konfrontert med mangfoldige turismefortellinger, som igjen har gjort meg mer ydmyk for de omfattende kompleksitetene turisme- og stedsutviklinga skriver seg inn i.

Jeg vil gjerne dele to innlegg fra forskningsdagboka. Det første innlegget er fra da jeg ankom Ilulissat i 2020 etter fire år. Sist jeg var der, var i forbindelse med mastergraden i 2016. Det andre innlegget skrev jeg under de kaotiske dagene da jeg måtte avbryte feltoppholdet i Ilulissat og reise hjem på grunn av COVID-19. Da hadde jeg vært i Ilulissat i litt over en måned, og hadde snakket med flere grønlendere om deres håp og drømmer knyttet til turismeutviklinga. Disse to innleggene viser hvordan perspektivene mine gradvis endrer seg i møtet med feltarbeidet. Det første innlegget viser tydelig hvordan bekymringene mine virker inn på det jeg ser og hva jeg retter fokuset mitt mot. I det andre innlegget aner jeg at forestillingene mine om radikale endringer begynner å slå sprekker:

Jo nærmere jeg kommer Ilulissat desto mer urolig blir jeg. Jeg ser ut av vinduet på det lille propellflyet og ned på det hvite og vanvittig flotte landskapet under oss. Vi lander på den lille flyplassen i Ilulissat. Hvis jeg noen gang skal reise tilbake hit, kommer jeg til å lande på en internasjonal storflyplass. Jeg ser for meg hvordan den nye rullebanen kommer til å gripe inn i dette hvite landskapet som er hjemstedet til alkefugler, fjellryper, snøugler, havørn, jaktfalk, sommerfugler, seksti edderkopparter, snøhare og polarrev.

Fra den lille flyplassen til sentrum blir jeg overveldet av alle endringene og konstruksjonsarbeidene. Jeg begynner å telle antall byggekraner, og midt i tellingen får jeg øye på det nye hotellprosjektet. Når taxisjåføren stopper opp, skynder jeg meg med å kaste bagasjen inn i leiligheten og setter kursen rett mot UNESCO- området. På turen opp får jeg en stor klump i magen og jeg gruer meg til å komme frem. Jeg vet at det er et stort konstruksjonsarbeid på gang der. Jeg kommer fram til Isfjorden der jeg får øye

på konstruksjonsanlegget og det kommende «Isfjordsenteret». Forrige gang jeg var her var dette et åpent myrområde. Jeg går et stykke innover Isfjorden og den iskalde lufta river i kinnene mine. Kulden og utsikten over de flytende isfjellene i den blållilla horisonten gjør det hele så voldsomt å ta innover seg. Isbreen smelter, raskere enn noen gang, og rett over meg durer det et fly med nye turister som skal «se klimaendringene med egne øyne» (Feltdagbok, 13. februar, 2020).

Bilde 5. Ilulissats (og Grønlands) første kjedehotell i prosess

*

Det har vært en absurd uke. Først forsvant turistene fra gatene i Ilulissat. Deretter lokalbefolkningen, og nå er alt av kafeer og møteplasser stengt. Jeg har fått beskjed om å reise hjem til Tromsø. Jeg klarer ikke å la være å tenke på at nå skjer noe av det jeg har håpet på i mitt stille sinn– klimaet og naturen skal få en pause fra oss og all reisingen vår. Men det er med en bismak.

De store ulvene er blitt de mest sårbare iblant oss. Norwegian og SAS melder seg konkurs, og på flytavla foran meg står det «cancelled» bak nesten alle flyavganger. Vi får til slutt komme oss på et fly fra København til Oslo. Det er bare ti andre passasjerer som skal med ombord. Flesteparten av dem er piloter og flyverter. «Har du fått noe informasjon om når vi skal permitteres», hører jeg en av dem si. Tankene mine går til

de jeg snakket med på Grønland som for bare noen få dager siden var fylt med optimisme og pågangsmot. En av dem hadde til og med nylig sagt opp jobben sin for å satse fullt på turisme. Hva med ham som nettopp investerte i to nye safaribåter? Eller han som nettopp investerte i snøskuter og hundespenn? Jeg tar fram telefonen, og sender flere av dem en melding for å høre hvordan det går. De forteller at turistene, én etter én, har kansellert turene sine. Så, det er altså sånn en radikal endring ser ut. Den er nådeløs. (Feltdagbok, 17. mars, 2020).

Speiling mellom feltlokaliteter

Forskningsprosjektet mitt tar utgangspunkt i to feltlokaliteter, Lofoten og Ilulissat. Da jeg søkte universitetsstipendet, skrev jeg at jeg ville utforske reiselivsutvikling i Ilulissat fordi jeg har gjort feltarbeid der tidligere og da ble jeg nysgjerrig på det jeg opplevde som en enorm satsing på reiselivsutvikling. Før jeg dro ut på feltarbeid hadde jeg bestemt meg for å forholde meg til Svolvær i Lofoten i tillegg til Ilulissat. Begge stedene har bystatus, de har omtrent like mange innbyggere, har hatt stor reiselivsvekst de siste årene, og begge stedene er knutepunkter for turisme i regionene de er en del av. Men i løpet av det første feltarbeidet mitt i Svolvær forstod jeg at det ble kunstig å avgrense meg til Svolvær. De jeg møtte i Svolvær snakket ofte om «Lofoten» når vi diskuterte reiselivs- og stedsutvikling. I løpet av feltarbeidet ble jeg tipset om andre jeg burde snakke med, og dette var ofte mennesker som verken jobbet eller bodde i Svolvær. Dessuten blir Lofoten ofte markedsført som «ett sted» i reiselivet, og arbeidet med å oppnå merkeordningen til Innovasjon Norge, Bærekraftig Reisemål, er et tverrkommunalt samarbeid. Flere av personene jeg har snakket med har også påpekt hvor viktig det er å se Lofoten i «en helhet» siden et tiltak eller et reiselivsprosjekt i en kommune, vil påvirke en annen i øyriket. Lofoten er en liten region, og turistene som kommer hit er ofte svært mobile. Mange tar seg rundt i regionen på egenhånd med privat- eller leiebil. Jeg har derfor valgt å utvide perspektivet mitt til å inkludere flere steder enn Svolvær. Jeg har ikke gjort feltarbeid i hele Lofoten. Tyngdepunktene ligger i Svolvær, Kabelvåg, Henningsvær, Leknes og Flakstad, men når jeg refererer til «Lofoten» i avhandlinga er det fordi det er denne betegnelsen folkene jeg har snakket med bruker.

I motsetning til Lofoten, er Ilulissat et mer avgrenset område. Her er det bare tre kilometer med vei, og turistene må komme hit med båt eller fly. Turistene som kommer til Ilulissat farer gjerne til de omkringliggende bygdene og andre steder i Grønland, men de kan ikke ta seg rundt på egenhånd med bil eller sykkel slik som i Lofoten. Jeg forholder meg ikke til flere feltlokaliteter for å fortrinnsvis sammenligne likheter og ulikheter, men for å utforske dynamikkene og kompleksitetene som turisme- og stedsutvikling er sammenvevd i. Valget av flere feltlokaliteter og hvordan jeg forholder meg til dem, er inspirert av flerstedlig etnografi (multi-sited-ethnography).

Flerstedlig etnografisk studie

Marcus (1995) viser at det er mange måter å konstruere en flerstedlig etnografisk studie på, blant annet ved å «follow the people», «follow the conflict» og «follow the plot, story or allegory». I prosessen med å konstruere en flerstedlig etnografisk studie har jeg utforsket konflikter og paradokser i reiselivs- og stedsutviklinga, men har også hatt som mål å bevege meg forbi paradoksene ved å studere hvordan de kommer til og hvilke rasjonaliteter og verdier de griper inn i. På et vis har jeg «fulgt» turisme- og stedsutviklinga som en kontinuerlig konflikt og forhandlingsprosess, og jeg har tilnærmet meg konfliktene som «a gathering of care» (jf. Puig de la Bellacasa, 2011).

Turisme og sted er kaotiske relasjonelle sammenvevde fenomener. Marcus viser at en tilnærming som baserer seg på flerstedlig etnografi gir et godt utgangspunkt for å gå i inngrep med komplekse fenomen som har mangfoldige forbindelser: «Multi-sited research is designed around chains, paths, threads, conjunctions, or juxtapositions of locations» (Marcus, 1995, s.105). Dessuten understreker Marcus at flerstedlige tilnærminger egner seg godt når kriteriene for studien er uklare. Flerstedlig etnografi handler om at strukturen, analysene og forskningsspørsmålene blir til underveis etter hvert som forskeren beveger seg mer i feltet og mellom de ulike feltlokalitetene.

Turisme- og stedsutvikling er et stort tema. Før jeg dro ut på feltarbeid visste jeg ikke spesifikt hva jeg skulle utforske og hvordan. Målet mitt var å finne noen

«nøkkelpersoner» i turismen og ta temperaturen på hva de var opptatte av, og bygge studien og forskningsspørsmålene mine videre på det. Erfaringene jeg tilegnet meg på det første feltarbeidet, i Lofoten, spilte en rolle for hvordan jeg manøvrerte meg i Ilulissat. Jeg oppsøkte «lignende» aktører i Ilulissat som jeg hadde fått tilgang til i Lofoten: politikere, destinasjonsselskap, reiselivsrådgivere, planleggere, reiselivsoperatører og ansatte i kommuneadministrasjonene. I Ilulissat spilte jeg på erfaringene mine fra Lofoten, og omvendt, da jeg dro tilbake til Lofoten ved forskjellige anledninger. Jeg viste til fortellinger fra Ilulissat til aktører i Lofoten og spurte hva de tenkte om det, og i Ilulissat spilte jeg på erfaringene mine fra Lofoten og brukte dem aktivt i intervjusettingene. Opplevelsen min er at denne speilingen mellom stedene ga meg et godt utgangspunkt for å snakke om temaet, ikke minst genererte det mange spennende samtaler fordi de ulike aktørene ofte var svært nysgjerrige på forholdene knyttet til turismen i Lofoten og omvendt.

Ettersom jeg er inspirert av relasjonelle tilnærminger, og derfor opptatt av å utforske hvordan ulike stedsdynamikker, stedlige prosesser og situerte kunnskaper og praksiser kontinuerlig griper inn i hverandre på uforutsigbare og komplekse måter, har jeg ikke kjent meg komfortabel med å velge ut kriterier fra feltlokalitetene og sette dem opp mot hverandre i en sammenligning. Jeg tolker flerstedlig etnografi som en reaksjon på den «klassiske komparasjonen», som gir inntrykk av at steder kan snevres inn til «lukkede» og «ferdige» kriterier eller kategorier, klare til å kompareres (Simmons og Smith, 2019). Flerstedlig etnografi er derimot et redskap for å skrive frem steders og turismens progressive, flytende, dynamiske, kaotiske og komplekse karakterer. Som Marcus (1995) påpeker, har flerstedlige studier ikke til hensikt å sammenligne aspekter mellom ulike steder, men snarere løfte fram hvordan det globale og lokale kontinuerlig griper inn i hverandre, og hvordan det globale, som turisme, forstås og produseres lokalt.

Analysearbeidet i avhandlinga er på mange måter et resultat av en kontinuerlig speiling og bevegelse mellom Lofoten og Ilulissat. Ved å speile og bevege meg mellom disse to stedene er jeg blitt konfrontert med turismens- og stedsutviklingas mange nyanser og kompleksiteter. Som Marcus (1995) viser, vil flere fortellinger fra flere steder bidra til

å utvide nyansene av det fenomenet studien er satt ut til å utforske. Bevegelsen og speilingen mellom flere steder, gir forutsetninger til å få innsikt i noen dynamikker som kanskje ikke lar seg gjøre uten en form for komparasjon (Nyseth og Aarsæther, 2012). Fokuset i avhandlinga har blitt tydeligere etter hvert som jeg har beveget meg, både fysisk og analytisk, mellom stedene. Som et eksempel dro jeg til Kabelvåg og gjennomførte noen fokusgruppeintervjuer. Fokusgruppene i Kabelvåg hadde en rekke betraktninger om forholdene mellom Svoldvær og Kabelvåg. Da ble jeg ikke bare bedre kjent med Kabelvåg som sted, men også kjent med noen andre dynamikker ved Svoldvær og turisme- og stedsutvikling. Jeg er overbevist om at speilingen har gitt meg noen forutsetninger til å utforske noen stedlige dynamikker i relasjon til turismen som jeg ikke ville fått tilgang til om jeg kun hadde forholdt meg til ett sted. Men den største verdien med flerstedlig etnografi, slik jeg ser det, er at det først og fremst har gjort meg bevisst på hvor kompleks turismefenomenet er.

Metoder i forskningsprosessen

Datamaterialet mitt bygger hovedsakelig på feltarbeid der jeg bruker samtaler, intervjuer, fokusgruppeintervjuer, og deltakende observasjon på seminarer og konferanser som verktøy. På flere av konferansene og seminarene er det blitt arrangert work-shop og gruppearbeid som jeg har deltatt på på lik linje med andre deltakere, som for eksempel gruppearbeidet med fiskehjellene. I løpet av forskningsperioden har jeg vært i Ilulissat i litt over en måned, og jeg har deltatt på flere feltarbeid i Lofoten for kortere og lengre perioder. I tillegg til de fysiske feltarbeidene, har jeg deltatt på flere nettarrangementer og nettseminarer, deriblant et folkemøte i Svoldvær, i regi av Nord Universitet med tittelen: «Hvorfor planlegger kommunene for en vekst som aldri kommer», og flere zoom- og teamsmøter knyttet til diskusjoner om storflyplass, i regi av Lofotrådet og UiT.

Som jeg har påpekt tidligere, inkluderte jeg flere teoretiske perspektiver etter hvert i prosjektet fordi de teoretiske perspektivene jeg forholdt meg til ble for snevre til å gripe om flere kompleksiteter i turisme- og stedsutviklinga. Jeg har derimot forholdt meg til de samme metodene gjennom hele prosessen. Som Springgay og Truman (2018)

påpeker, er det ikke noe galt med metodene våre: Vi trenger ikke å finne på helt nye metoder for å kunne utvikle bedre forskning. Spørsmålet handler snarere om hvordan vi forholder oss til dem:

The problem, we contend, isn't the types of methods researchers use, or that new methods need to be invented. There is already an abundance of methods and experimental practices of doing research! (Springgay og Truman, 2018, s. 204).

Springgay og Truman kobler metodebruken til Haraways (2016) «staying with the trouble»: forskere som har til hensikt å endre verden må produsere konstruktive fortellinger, og da må forskeren legge agendaene sine til side og bruke metodene på en åpen og nysgjerrig måte som *beveger* forskerens innsikt og forståelser:

Research methods cannot be framed as a process of gathering data. Understood relationally, methods become “a distributed, immanent field of sensible processuality within which creative variations give rise to modifications and movements of thinking”. Research methods become a practice of being *inside* a research event (Springgay og Truman, 2018, s. 204).

Tilbake til eksempelet med gruppearbeidet med fiskehjellen i Svolve: Jeg klarte ikke å møte de andre gruppedeltakerne med åpenhet og nysgjerrighet, og sammen klarte vi ikke å skape konstruktive dialoger. Vi var på en måte innlåst i agendaene våre. Bekymringene mine og utålmodigheten min etter å finne løsninger og å plassere ansvar, har i mange tilfeller fremkalt et ubehag i enkelte intervjusettinger. Hvis jeg skal forsøke å sette ord på dette ubehaget, handler det kanskje om at jeg har følt meg litt distansert fra livene til de jeg har snakket med når jeg har kommet med økosorgen min og forsøkt å diskutere et felles ansvar for klima og naturen. I mitt tilfelle hjalp det å utforske turisme- og stedsutvikling som en ansamling av situerte omsorgspraksiser- og relasjoner. Jeg brukte de samme metodene utover i forskningsprosessen, men etter hvert tror jeg at jeg klarte å bruke metodene til å møte folk med større åpenhet og nysgjerrighet ved å situere fortellingene deres som uttrykk for omsorg og uro for sted. Jeg fikk noen nye spørsmål jeg kunne bruke i intervjuene som «hva håper/bekymrer du deg for i stedsutviklinga» og «hvorfor blir det så viktig for deg med storflyplass/regulere reiselivet/utvikle helårsturisme?». Samtalene dreide seg bort fra en situasjon der vi

skulle «overbevise» hverandre, til en samtale om håp og bekymringer for stedene våre. Jeg opplever denne dreiningen som svært verdifull siden det ga meg noen nye verktøy å tenke turisme-og stedsutvikling med. Som Alvesson (2011) viser, handler ikke et intervju om hvorvidt det adresserer forskningsfenomenet «korrekt», det handler snarere om å trigge forskeren til å tenke nytt og annerledes:

The criteria for a good interview would then be not whether the phenomenon gets addressed in a 'correct' way, but whether there is the capacity to trigger rethinking and creativity on behalf of the researcher (Alvesson, 2011, s. 13).

Med inspirasjon fra Haraway (2016), for å skape flere fortellinger må man ikke snu ryggen til «trøbbelet» eller ubehaget som er knyttet til det å stå i møtet med mangfoldige og konfliktfylte måter å forstå verden på. Som Ahmed (2004) understreker, er ikke målet å overkomme ubehaget, men stå i det lenge nok for å «entering them into different kind of relation» (s. 197). For meg handler ubehaget om at møtet med mange situerte forståelser bekrefter at det ikke er noen åpenbare enkle løsninger på utfordringene som turismen reiser. Samtidig er det nettopp et slikt ubehag som har gjort meg bevisst på hvordan verden, ansvar, bærekraft og utvikling forhandles og produserer ulikt og hvordan det er sammenvevet med ambisjoner, håp og bekymringer for sted.

Intervjuer og rekruttering av samtalepartnere

Folk elsker å snakke om stedet sitt. Stedet inngår i folks identitet. Derfor har man mange meninger, man bryr seg (Viken, 2012, s. 216).

Opplevelsen min er at det ikke har vært spesielt vanskelig å verken rekruttere eller å få folk i tale i forskningsprosessen. Jeg opplevde flere ganger at jeg knapt fikk introdusere prosjektet mitt, før samtalepartnere ivrig tok over. Sånn sett, har jeg et veldig takknemlig tema. Det engasjerer mange. Som Viken (2012) sier, så elsker folk å snakke om stedene sine, men det er kanskje også nettopp derfor turisme- og stedsutviklinga er så friksjonsfylt med mange steile fronter – mange engasjerer og bryr seg om stedet sitt!

I forkant av feltarbeidene forberedte jeg meg ved å sette meg inn i strategi-og plandokumenter relatert til turisme – og stedsutvikling i Ilulissat og Lofoten. Jeg fulgte også nøye med i mediebildet. Jeg fulgte de ulike lokalavisene, Lofotposten, Lofottidene, Våganavisa, og Grønlands avis, Sermitsiaq. I tillegg meldte jeg meg inn i lokale Facebook-sider for å følge med på kommentarfeltene. Mediebildet har på mange måter vært en viktig rekrutteringsplattform gjennom hele studien. Med utgangspunkt i media, har jeg registrert hvilke saker som tas opp, hvem som uttaler seg om de forskjellige sakene, for deretter å kontakte de aktuelle på telefon, SMS eller Messenger. Foruten fokusgruppesamtaler, deltakende observasjoner og samtaler, har jeg intervjuet tjueto personer i Ilulissat, og tjuefem stykker i Lofoten. Når det gjelder sitatene i avhandlinga, er dette direkte sitater fra intervjuene. Jeg har ikke oversatt dem, og derfor er det sitater på norsk, «norsk-dansk», og engelsk. I Ilulissat kommuniserte jeg og samtalepartnerne mine både på engelsk og skandinavisk.

Ettersom hensikten min er å skrive frem turismens-og stedsutviklingas kompleksiteter og sammenvevinger, har jeg hatt som mål å få innsikt i mangfoldet av turisme-og stedsforståelser. Jeg har derfor oppsøkt et bredt spekter av ulike interesseaktører som har en «rolle» i steds- og turismeutviklinga. Å ha en «rolle» i steds- og turismeutviklinga kan selvsagt bety «alle», både innbyggere og turister, ettersom jeg jobber ut fra et perspektiv der turisme og sted gjøres i lokale møter og praksiser, også blant de som ikke umiddelbart assosieres med «kategorien» turisme. Jeg har rettet meg mot aktører som har en direkte innflytelse og en interesse i feltet i kraft av yrket sitt. Jeg har snakket med turistoperatører, politikere, næringslivsaktører, utbyggere, og naturvernere for å få et innblikk i hvordan de ulike aktørene forstår og forhandler turisme-og stedsutvikling. Jeg har også snakket med planleggere og rådgivere for å få et mer overordna blikk på hvilke konflikter som finnes lokalt. Ettersom jeg har oppholdt meg i felt i lengre perioder, både i Lofoten og i Ilulissat, har jeg selvsagt møtt og snakket med «andre» innbyggere, og inkludert noen av deres erfaringer i studien.

På det tidspunktet jeg dro til Ilulissat, hadde jeg snakket med planleggere, politikere, naturvernere, turistoperatører og reiselivsrådgivere i Lofoten, og det ble utgangspunktet

mitt da jeg dro til Ilulissat. Av erfaring visste jeg at det ville bli vanskelig å lage avtaler i Ilulissat så lenge jeg oppholdt meg i Norge, og jeg dro derfor til Grønland uten en eneste avtale. Det jeg derimot gjorde, var å skrive et lengre innlegg på en lokal Facebook- side der jeg beskrev hvilket ærend jeg kom i. Det viste seg at flere hadde lest innlegget mitt, og visste derfor hvorfor jeg gikk rundt og banket på dører i Ilulissat. Jeg rekrutterte flest samtalepartnere i Ilulissat ved å oppsøke dem direkte på kontorene deres i kommunen, i de ulike reiselivsbedriftene, på hotellene og på UNESCO- kontoret. Jeg opplevde også at folk kontaktet meg mens jeg var i Ilulissat. Ilulissat er en liten by, og på Facebook tikket venneforespørlene inn, og mange av disse kom fra personer som har turisme som en biinntekt, og som derfor ikke har en offisiell kontordør å banke på.

Før hvert intervju forberedte jeg meg så godt jeg kunne ved å sette meg inn i bedriften eller virksomheten til den aktuelle personen jeg skulle møte. Jeg skrev ut noen spesifikke spørsmål til hver enkelt person, men utover det forholdt jeg meg til intervjuet som en spontan samtale med et mål om at aktøren skulle lede samtalen innpå det personen først og fremst brant for og var opptatt av. Jeg startet riktig nok hver samtale med å spørre «hvordan vil du beskrive utviklinga i ...?», for å sette samtalen i gang. Erfaringene mine er at aktørene automatisk koblet dette spørsmålet til turisme. Det kan naturligvis skyldes at jeg hadde introdusert prosjektet mitt før samtalen, men det kan også tyde på at turisme er en viktig drivkraft i stedsutviklinga– man kan ikke snakke om stedsutvikling i Ilulissat og Lofoten uten å beskrive reiselivsutviklinga!

Fokusgruppesamtaler

I forbindelse med en ny kommunedelplan for Kabelvåg, spurte Vågan kommune *Samfunnsplanlegging og kulturforståelse* ved UiT om å gjennomføre fokusgruppeintervjuer i tillegg til å skrive en sosiokulturell stedsanalyse som kartlegger konflikter og perspektiver knyttet til stedsidentitet og stedsutvikling i Kabelvåg. Vågan kommune tok seg av organiseringa og rekrutteringa av deltakere til de ulike forskningsgruppene, mens jeg og kollega Arvid Viken utførte gruppesamtalene og skrev analysen. Vågan kommune ønsket å dele deltakerne inn i «homogene» grupper for å få

innsikt i interessekonflikter som finnes mellom dem. Gruppene ble som følger: 1) utbyggere og utviklere, 2) unge tilflyttere, 3) reiselivsaktører, 4) unge innbyggere, 5) eldre innbyggere. Hver gruppe bestod av mellom sju til ti personer. Grappa med utbyggere har engasjert seg i flere utbyggings- og næringsprosjekter i Kabelvåg og omegn. Tilflytterne er i trettiårene og kommer fra flere steder i Norge, men også utlandet. Når det gjelder grappa med reiselivsaktører er dette aktører som drifter rorbuer- og overnattingsanlegg i kombinasjon med guidede turer og aktiviteter i Kabelvåg og Lofoten.

En fordel med «homogene» fokusgrupper, er at samtalen innad i gruppen som regel flyter lett (Viken, 2012). Vi opplevde at de ulike deltakerne i gruppene spilte på hverandres erfaringer og diskuterte livlig seg imellom, og jeg og Viken måtte i liten grad ta rollen som ordstyrere for å holde samtalen i gang. Viken (2012) peker likevel på en utfordring med forholdsvis homogene grupper. Det har en tendens til å forsterke allerede polariserte diskurser i samfunnet. Holdninger eller standpunkt blir gjerne mer ekstreme som følge av gruppedynamikken med deltakere som har lignende interesser (ibid.). Vi opplevde flere tilfeller der gruppedeltakerne giret hverandre opp, særlig når de skulle beskrive «de andre gruppene» i Kabelvåg. I noen av disse tilfellene forsøkte jeg og Viken å gi noen av de stereotypiske forestillingene mostand ved å peke på mulige allianser mellom gruppene, eller ved å vise til samtaler som hadde foregått i de andre fokusgruppene.

I etterkant av alle fokusgruppeintervjuene, diskuterte jeg og representantene fra Vågan kommune gruppedynamikkene i fokusgruppemøtene og rekrutteringsprosessen, og vi ble enige om at det kanskje manglet et mellomstykke, både i alder og når det gjaldt perspektiver på Kabelvåg. Spenningene mellom de ulike fokusgruppene var veldig store, og utsnittet fra fokusgruppene gir kanskje et inntrykk av at det er større konflikter og avstander mellom befolkningen i Kabelvåg enn det faktisk er. Vi diskuterte også om det kunne vært en idé å blande gruppene i større grad, framfor å ha homogene grupper. En gruppe med både tilflyttere, eldre og utbyggere sammen, kunne kanskje trigget noen nye perspektiver, og det kunne kanskje vært en plattform for å overkomme noen av de

stereotypiske fremstillingene og dannet utgangspunkt for å skape og utforske mulige allianser og kompromisser mellom gruppene.

Det kan være en stor fordel å ha en lokal konsulent til å tipse om, eller velge ut deltakerne til fokusgruppene (Viken, 2012). Han som tok seg av rekrutteringsprosessen beskrev det både som en ulempe og en fordel å være ansvarlig for rekrutteringen. Han vet hvem alle er, og sa at han kanskje ser seg litt blind på innbyggerne og risikerer å invitere de samme innbyggerne «som snakker høyest» om og om igjen til de ulike arrangementene som foregår i Vågan.

Som Viken (2012) viser, blir stedsbilder og stedsoppfatninger ofte eksplisitte i fokusgruppeintervjuer. Fokusgrupper som metode, kan gi innblikk i hvordan kunnskap og lokale virkeligheter forhandles. Når gruppen med reiselivsaktører begynte å diskutere hvordan Kabelvåg skal markedsføres eller «konseptualiseres» som destinasjon, ble det tydelig hvordan de ulike aktørene forhandlet sted, hva som passer inn, hva som ikke passer inn og hvorfor, som jeg viser i kapittel seks som baserer seg på disse fokusgruppesamtalene.

Deltakende observasjon på seminarer og konferanser

På flere av konferansene og seminarene jeg har deltatt på i Lofoten, har det blitt organisert byvandring, gruppearbeid og work-shops. Sentrale aktører i turisme- og stedsutviklinga fra hele Lofoten er blitt invitert, blant annet ordførere, politikere, planleggere, arkitekter, representanter fra Visit Lofoten, Lofotrådet og turistoperatører. Eksterne aktører er også blitt invitert, som representanter fra Innovasjon Norge, Nordland fylkeskommune, Nord Universitet og UiT. Arrangementene har vært gode anledninger for å rekruttere nye samtalepartnere eller for å slå av en prat med aktører jeg ikke har fått anledning til å intervju på grunn av travle timeplaner.

På arrangementene har det oppstått noe jeg vil beskrive som «mellomrom». Nordtømme (2012) beskriver mellomrom som det sanselige og opplevde rom. Det er med andre ord

ikke et fysisk rom, men et rom som erfares og oppleves. Jeg vil beskrive mellomrommene som en form for *stemninger*. Som Hay (2010) viser, refererer observasjoner til det *å se*, men det handler vel så mye om å føle og kjenne ulike stemninger på kroppen som kan gi innsikt i forskningsfenomenet. I mellomrommene kjente jeg på friksjoner, spenninger, uro og sorg knyttet til turisme- og stedsutviklinga. Jeg skal konkretisere dette nærmere med noen eksempler fra de ulike arrangementene jeg har deltatt på.

Ett av de første arrangementene jeg deltok på var byromsseminaret i Svolvær. Den første dagen var viet til innlegg, og mens de ulike aktørene holdt innleggene sine oppstod det en stemning i salen som tydelig bar preg av et stort engasjement. Kommentarer ble gitt til sidemannen, noen nikket ivrig, mens andre ristet demonstrativt på hodet. Etter en lang dag med innlegg, ble det åpnet opp for spørsmål og diskusjon «fra salen». Ordstyreren gikk rundt med mikrofonen til publikummere som rakk opp hånda. En av deltakerne fikk mikrofonen og det begynte å murre i salen. En jeg tidligere hadde intervjuet kom bort til meg: «Ser du, dette var nøyaktig det jeg mente da vi snakket sammen sist. Problemet er at sånne privatpersoner som han styrer utviklinga her», hvisket han.

Lofoten er på mange måter et lite samfunn. Mange av aktørene som er involverte og som har interesser i turisme- og stedsutviklinga, kjenner til hverandre. Noen av dem har også gamle og pågående feider seg imellom. På to av arrangementene ble det organisert byvandring i Svolvær, og på den første byvandringa i forbindelse med byromsseminaret, deltok flere lokale interesseaktører, i tillegg til oss andre tilreisende. De lokale som deltok, kjente åpenbart godt til hverandre – det kom til uttrykk da vi kom til Vårsetøya i Svolvær (som på det tidspunktet fungerte som en bobilcamp i påvente av et nytt leilighetskompleks). «Dette er ikke en plass for noen bobilcamp!», hørte jeg en bak meg si. «Disse leilighetene kommer ikke til å bli for vanlige folk. De blir altfor dyre», kom det fra en annen. Diskusjonene tok seg opp, og på et tidspunkt hadde hele gruppa stoppet opp og nærmest dannet en ring rundt de som diskuterte. De gestikulerte

og pekte mot leilighetskomplekset, og beskyldte hverandre for å spekulere og kjøpe opp leilighetene med en hensikt om å leie dem ut på AirBnB til turister.

Bilde 6. Vårsetøya er en bobilparkering i påvente av et nytt leilighetskompleks

Midt opp i all «kjeglingen» på byvandringa, oppstod det også (mellom)rom for noe jeg vil beskrive som kraftfulle *stillheter*. Som Kindon og Elwood (2009) viser, er stillheter i mange tilfeller minst like meningsbærende som verbale uttrykk. Guiden som tok oss med på byvandringa, var en eldre mann som har bodd i Svolvær hele livet sitt. På et tidspunkt, da vi stod på Vårsetøya, gikk han opp på noen steinmasser, slik at han ble stående et par hoder høyere enn oss andre. Han skuet utover Svolvær, mot sentrum. Gruppen ble stille, stående og strekke hals i et forsøk på å få øye på det guiden så på. Etter en stund sa han: «Dere vet kanskje at Svolvær en gang bestod av mange holmer og smøyer». Han tok en pause, før han fortalte videre at han og vennene hans pleide å ro mellom holmene og inn til sentrum for å gå på dans, eller hvordan han pleide å hoppe fra holmene og rett ut i havet på varme sommerdager. En ny pause fulgte, før han til slutt sa: «Men nå er alt fylt igjen». Stillheten som guiden inviterte oss inn til på byvandringen opplevde jeg som et uttrykk for sorg for det Svolvær en gang hadde vært.

Feltarbeid inviterer inn til mellomrom med stemninger, og det er vanskelig å sette ord på akkurat hvilken innsikt det medfører i turisme- og stedsutviklinga, men for meg har

det blitt en bekreftelse på hvor mange interesser, på ulike plan, reiselivs- og stedsutviklinga berører.

I tillegg til byvandring, ble det organisert gruppearbeid og workshops på de ulike arrangementene. På gruppearbeidene kunne jeg sette «forskerrollen» litt til side, og delta på lik linje som de andre deltakerne. Det var ikke jeg som hadde regien i å utforme, organisere eller lage problemstillingene vi skulle jobbe med. Jeg har allerede vist til et av gruppearbeidene, der vi skulle produsere «fortellingen om Svolve» på en liten fiskehjelle. Et annet gruppearbeid jeg deltok på, var et utopiverksted i regi av Nord Universitet på reiselivskonferansen i Svolve i 2021, «Turisme og livskraftige samfunn – to sider av samme sak». Vi var rundt hundre deltakere, og de av oss som hadde en prosjektidé eller en problemstilling, skulle lansere den på et stort A4- ark. Deretter skulle vi rekruttere folk til «prosjektet». Jeg skrev ned en prosjektidé, og «prosjektet» rekrutterte rundt tjue personer. Vi samlet oss i en stor sirkel og begynte å diskutere. Det ble adressert mange problemer knytte til turisme- og stedsutvikling, men også noen håpefulle muligheter, som jeg kommer til i kapittel 8.

Analyseprosessen

Jeg forstår selve metodeverktøyene som en situasjon der to eller flere, gjerne ukjente, personer kommer sammen om kunnskapsproduksjonen. Kunnskapen produseres i et spesifikt dynamisk møte, i selve interaksjonen mellom forsker og samtalepartner (Järvinen, 2005). I etterkant av feltarbeidene mine har jeg transkribert alt materialet mitt. Analyseprosessen innebærer å strukturere og rydde i det forskeren har lest, hørt og sett (MacKian, 2010), men jeg forstår hele forskningsprosessen som en kontinuerlig analyseprosess. Forskningsprosessen er ikke en lang kjede med separate ledd, men en lang prosess som kan sammenlignes med en mengde oppfølgende sløyfer, argumenterer Järvinen (2005). Analyseprosessen har pågått hele tiden; når jeg har undervist studentene mine, over en kaffekopp med en kollega, når jeg har lest en avisartikkel eller hørt et program på radio. Gjennom hele forskningsprosessen har jeg beveget meg mellom teorifeltet og det empiriske materialet mitt. Jeg har vært inspirert av teoretiske

perspektiver i feltarbeidene mine, samtidig som feltarbeidene har generert nye teoretiske utforskninger. Jeg har knyttet utsagn fra materialet mitt til begreper som stiafhengigheter, «spatial fix», «tredemølleprosesser» og «runawayprosesser», for å nevne noen. Samtidig har mye av materialet mitt ikke «passet inn» i mange av kategoriene som jeg opererte med i starten av forskningsprosessen. Etter hvert som jeg hentet mer inspirasjon fra omsorgsperspektiver og tilnærminger som omfavner kompleksitet og kaos, har jeg lest materialet mitt med nye linser. Jeg ble bevisst på andre sider ved flettematerialet mitt som hadde ligget der hele tiden, men som jeg ikke hadde hatt forutsetninger for å utforske tidligere.

Etiske refleksjoner

I en forskningssammenheng forstår jeg etikk som en forpliktelse og et ansvar for å stå i trøbbelet for å skrive frem *flere* fortellinger om et fenomen (jf. Ren et al., 2021; Springgay og Truman, 2018; Latour, 2004; Haraway, 2016). Sagt på en annen måte, jeg forstår etikk som en forpliktelse til å skrive frem kompleksiteter knyttet til turisme – og stedsutvikling som viser at turisme er mer enn enten en vekststrategi eller trussel for sted. Med inspirasjon fra Middleton og Samanani (2020), Haraway (2016) og Latour (2004), forstår jeg etikk som en forpliktelse til å ikke redusere forskningsfenomenet til enkle forklaringer, quick- fix løsninger eller gitte kategorier.

Et aspekt jeg vil trekke frem her, er knyttet til det å forske i en kolonial kontekst, som Ilulissat er et eksempel på. I diskusjonene i Ilulissat kommer dikotomiene «oss» og «dem» stadig vekk til uttrykk, og de er fylt med stereotypier og tidvis rasisme. I Ilulissat virket det umulig å unngå dikotomiene «oss» og «dem», nærmere bestemt dansker og grønlandere. På en side har jeg til hensikt å løfte konflikter i steds- og reiselivsutviklinga, men jeg har også hatt ambisjoner om å bevege meg forbi dem og ikke bidra til å videreprodusere stereotypier og dikotomier. Samtidig bruker lokale i Ilulissat disse skillelinjene aktivt, og de spiller en viktig rolle for hvordan reiselivs- og stedsutviklinga forhandles og praktiseres. I kapittel fire er hensikten min å etablere koloniale arr for å vise hvordan de kontinuerlig utspiller seg i diskusjoner knyttet til sted og utvikling.

Engebritsen (2002) reflekterer over det å bevege seg mellom ulike «grupperinger» og sosiale verdener i et landskap, og at denne mellomposisjonen kan føre til betroelser og sladder om «den andre»:

[...] man blir verken venn eller fiende og det kan åpne for både betroelser og utnyttning [...]Vår posisjon som anomali ga seg mange andre utslag. Fordi vi ikke klart kunne assosieres med noen familie eller etnisk gruppe var vi ypperlig egnet for betroelser og sladder, men også som ressurskilde (Engebritsen, 2002, s. 241)

I Ilulissat har det vært noen ubehagelige episoder. Ilulissat er et lite sted, og de ulike aktørene hadde god oversikt over hvilke personer jeg snakket med. Ubekvemet oppstod da de hang ut hverandre og søkte bekreftelse hos meg i representasjonene sine av «den andre». «Du skjønner vel nå at ingen av oss grønlandere ønsker å jobbe for ham?», sa en aktør til meg etter at jeg hadde snakket med en annen turistoperatør. Det har vært vanskelig å forholde seg til slike episoder, men jeg har forsøkt å skrive hvordan kolonihistorien gjøres virksom i turisme- og stedsutviklinga framfor å bekrefte noen av stereotypiene. I ettertid har jeg blitt oppmerksom på hvordan koloniale arr har spilt en betydelig rolle for hvordan jeg har manøvrert meg i feltet. Det har blant annet påvirket hvem jeg ikke har snakket med. Da jeg gjorde feltarbeid i Diskobukta i forbindelse med masteroppgaven min, hang jeg med mange danske lærere den første perioden. Da var målet mitt å snakke med fiskere og fangstfolk, og flere av dem trodde jeg var en av de danske lærerne. Det er vanskelig å sette fingeren på akkurat hva det var, men jeg fikk en opplevelse av at jeg ikke hadde noe særlig tillit hos fangstfolkene. Etter hvert som jeg brukte nesten all ledig tid ute på havet sammen med fangstfolkene, løste det seg opp. Erfaringene fra det forrige feltarbeidet mitt har nok påvirket hvordan jeg har beveget meg i Ilulissat denne gangen. Som det blir tydelig i løpet av avhandlinga, er det flere i Ilulissat som problematiserer den utenlandske arbeidskraften i turistselskapene. Jeg var nok bekymret for å bli ansett som en «dansk guide» og hva det ville si for tilgangen min til andre lokale turistaktører. De utenlandske guidene hang ofte sammen i veldig store grupper, og jeg unngikk stedene de gikk ut på om kveldene. Men det er først i ettertid jeg ser hvordan jeg tydelig tok avstand fra guidene, og at jeg derfor heller ikke har inkludert noen perspektiver fra dem. Perspektiver fra de utenlandske guidene kunne

gjærne bidratt med å balansere fortellingene i større grad ved å inkludere hvordan de selv opplever mottakelsen på Grønland og hvordan de tenker om å guide i noen andre sitt hjemland.

Når det gjelder de mer praktiske etiske forpliktelsene «bør forskere ha som hovedregel å behandle og innsamle informasjon om personlige forhold konfidensielt og fortrolig. Personlige opplysninger skal vanligvis være aidentifisert, mens publisering og formidling av forskningsmateriale vanligvis skal være anonymisert» (NESH, 2016, s. 16). Jeg har i flere tilfeller valgt å inkludere personlige opplysninger, som yrkestittel eller hvilken rolle personene har i den lokale steds- og reiselivsutviklinga fordi det er sentralt for å forstå hvor fortellingene og perspektivene kommer fra. Dessuten er samfunnene jeg har forsket i små, og fullstendig anonymisering er vanskelig, som jeg også har informert samtalepartnerne mine om i forkant av intervjuene. Det er for eksempel bare én ordfører eller én som er ansvarlig for reiselivsutviklinga i en kommune. Jeg har ikke vært ute etter sensitive opplysninger, men etter menneskers kunnskap, meninger, erfaringer angående den lokale reiselivs- og stedsutviklinga.

Alle personnavnene som benyttes i avhandlinga er fiktive. De personene som går igjen gjennom hele avhandlinga har jeg valgt å gi pseudonymer eller yrkestittel. Andre har jeg valgt å ikke navngi for å unngå at det ikke blir for mange navn. Dette gjelder personer i fokusgruppeintervjuer og personer jeg bare siterer én gang i løpet av avhandlinga.

KAPITTEL 4.

Lofoten og Ilulissat som intense møteplasser

En solskinsdag langs havna i Svolvær

Innledning

I dette kapitlet utforsker jeg turismestedene Ilulissat og Lofoten som intense møteplasser. Stedene bringer sammen store internasjonale interesser, og stedsspesifikke karakteristikk spiller en rolle for hvilke globale relasjoner stedene blir møteplasser for, og hvordan de globale relasjonene utspiller seg. Hensikten med dette kapitlet er å løfte fram noen globale relasjoner og lokale kontekster som jeg forstår som viktige perspektiver for å utforske friksjoner og forhandlinger knyttet til den lokale reiselivs- og stedsutviklinga i Lofoten og Ilulissat.

Lofoten og Ilulissat som intense møteplasser

Ilulissat og de forskjellige stedene i Lofoten er relativt små samfunn med få innbyggere. Stedene deler flere karakteristikk med andre små samfunn der det å skape flere arbeidsplasser, næringsutvikling og befolkningsvekst er sentrale mål. Bringslid (2012) påpeker at for mange små samfunn er alternativet til utvikling avviking, og for mange småsamfunn fremstår det dermed som om de ikke har noe valg når muligheten for et utviklingsprosjekt byr seg. Bringslid sine beskrivelser av små samfunn er treffende for Ilulissat og Lofoten også, men jeg vil karakterisere stedene som «intense møteplasser» selv om dette begrepet i hovedsak er forbeholdt større byer i den geografiske litteraturen (Brenner, 1999; Amin, 2004). Massey (2005) argumenterer for at storbyer er forankret i globaliseringsprosesser på mer distinkte måter enn andre samfunn: «cities have different resources, distinct dynamics (and strengths in the market) and temporalities which have their own directions in space- time, and which are quite differently

embedded with “globalization”» (s. 156). Jeg forstår likevel begrepet intense møteplasser som et nyttig perspektiv ettersom Lofoten og Ilulissat, i likhet med mange andre steder i Arktis, er blitt intense møteplasser for økonomiske- politiske- og militærstrategiske interesser, samt møteplasser for et globalt klima- og miljøengasjement, og ikke minst er de blitt møteplasser for et voksende reiseliv (Arbo et al., 2013; Maher, 2017). I 1941 etablerte USA en fly- og radarbase i Thule, nord i Grønland, og Thulebasen ble utvidet etter andre verdenskrig som en militærstrategisk posisjon mellom New York og Moskva. Kina har erklært seg som en «nær Arktis» stat og viser stor interesse for både norske og grønlandske infrastrukturprosjekter. Russland har trappet opp sin politiske og militære tilstedeværelse i Arktis, og dagens situasjon med krig i Ukraina, intensiverer naboskapene i regionen. Klimaendringer og smeltende hav- og innlandsis har intensivert interessene for Grønland (Sejersen, 2019). Klimaendringene åpner opp nye muligheter for sjøfartsnæringa i nordøstpassasjen (Eidsvik et al., 2019). Den voksende globale interessen for Grønland sine muligheter og ressurser vekker stor uro blant amerikanske og danske aktører. USA donerte nylig 12 millioner dollar til Grønland, en såkalt «hjelpapakke» som er øremerket reiselivs- og industriutvikling og som legitimerer større amerikansk tilstedeværelse i Grønland gjennom konsulent- og rådgiverassistanse (High North News, 2020). Og som kjent, uttalte den amerikanske presidenten i 2019 at han ville kjøpe Grønland.

Det er vanskelig å tallfeste akkurat hvor mye reiselivet har vokst i Arktis, men det har uten tvil økt drastisk (Runge, Daigle og Hausner, 2020). Turismen i Grønland steg med rundt 10% hvert år mellom 2014 og 2017 hvor det i sistnevnte år ankom rundt 85 000 turister (Solset, 2019). I 2019 var det 57.996 landbaserte turister og 46.633 cruisepassasjerer i Grønland (Tourism Statistics Report Greenland, 2021). Antall besøkende til Grønland gikk ned i forbindelse med koronapandemien, men Visit Greenland påpeker at tallene fra mai 2021 tyder på at reiselivet framover vil matche eller overgå antall turister før pandemien:

After 2 years that have been hit very hard by COVID-19, 2022 seems to be coming close to the pre-COVID level - and for some of the bigger operators that we have asked – may even surpass it (Tourism Statistics Report Greenland, 2022)

Før pandemien ble det registrert rundt 50. 000 turister i Ilulissat i året, men som med resten av reiselivet på Grønland, ser reiselivet i Ilulissat ut til å ta seg opp igjen til det det var før pandemien, viser den siste rapporten til Visit Greenland. I 2022 ble det meldt om 458 cruiseskipankomster mot 397 i 2019 i Ilulissat (Tourism Statistics Report Greenland, 2022).

Sammenlignet med Island som i dag får rundt 2 millioner besøkende mot 450.000 turister i 2010, er ikke turismeveksten i Grønland like eksepsjonell, men tatt befolkningsantallet og den lokale infrastrukturen i Grønland i betraktning, er turismeveksten betydelig.

Antall overnattinger i Lofoten har mer enn doblet seg med 250 000 overnattinger i 2000 til 560 000 overnattinger i 2019 (Antonsen et al., 2021). Dette kommer i tillegg til de som overnatter på AirBnB-fasiliteter (209 000), på cruiseskip (93 000), på Hurtigruta (70 000) i feriehus (50 000), i tillegg til et ukjent antall som telter og overnatter i bobiler og transportere (ibid.).

I 2015 vedtok det grønlandske parlament «Flyplasspakken» som innebærer å bygge tre nye rullebaner med plass til jetfly i Nuuk, Ilulissat og i Qaqortoq. Dette har intensivert den økonomiske interessen for Grønland blant både lokale og eksterne investorer. For å finansiere utbygginga av de nye flyplassene henvendte det grønlandske selvstyret seg til kinesiske selskaper som uttrykte stor interesse for å innlemme Grønland i prosjektet om en «Polar silkevei». Allerede i 2016 ønsket kineserne å kjøpe den tidligere marinebasen Kangilinnguit (Grønnedal) sør i Grønland, men USA gjorde det klart for Danmark at de ikke fikk selge basen til kineserne (Descamps, 2023). USA satte også ned foten forbindelse med kinesiske finansieringer knyttet til den nye flyplasspakken (High North News, 2018). En meningsmåling i Grønland viser at 81% ikke ønsker at Grønland skal

følge USAs politikk overfor Kina, da flere ser positivt på Kinas rolle og ønsker gode økonomiske forbindelser til landet (Descamps, 2023).

I Ilulissat skal den nye flyplassen stå klar innen 2024, og i skrivende stund står Ilulissats og Grønlands første kjedehotell i konstruksjonsfasen. Hotellet er et samarbeid mellom et brødrepar fra Grønland og hotellkjeden «Best Western Hotel og Resort». Hotellet blir byens første høyhus med sine fem etasjer og nitti værelser. Når jeg er i Ilulissat i 2020 forteller Jan fra kommuneadministrasjonen at det er stor pågang fra eksterne aktører som vil etablere seg i Ilulissat. Han peker begeistret ut kontorvinduet sitt for å vise meg hvilke tomter eksterne og lokale aktører er interessert i å bygge ut. Når jeg spør ham hvem disse aktørene er, peker han på meg: «Dere! Hurtigruta vil jo bygge hotell på den fineste pynten der borte!».

Lofoten står ikke i et tilsvarende geopolitisk spenningsforhold som Ilulissat og Grønland, men jeg vil likevel argumentere for at stedet er en intens møteplass. I løpet av feltarbeidene i Lofoten møter jeg flere som gir uttrykk for at de for alvor kjenner på interessen for, og i noen tilfeller presset på hjemplassene sine fra eksterne aktører. Våren 2019 deltar jeg på «Byromsseminaret i Svølvær» som er en konferanse med hensikt å diskutere byens utvikling. Seminaret går over to dager med over hundre deltakere som kommer fra Nordland Fylkeskommune, næringslivet i Lofoten og regionrådet Lofotrådet, i tillegg til lokale innbyggere og politikere. I åpningstalen forteller en av de lokale politikerne i Vågan: «Vi lever på den mest spennende plassen i den mest spennende tida», og viser til den store interessen fra investorer og utviklere som vil etablere seg der, og ikke minst den store interessen fra det internasjonale turistmarkedet for øyriket.

Representanter fra næringsforeningene i Vågan og Vestvågøy forteller at eksterne investorer følger nøye med på diskusjonene rundt flyplassutviklinga i Lofoten. De to aktørene fra næringsforeningene har stor tro på at en ny storflyplass på Leknes vil akselerere økonomiske interesser og investeringer i øyriket. Inne på kontoret til en av planleggerne i Vågan kommune blir jeg fortalt at det ruller ti hotellplaner i Vågan

nesten til enhver tid. Hotellgiganten Thon etablerte seg i Svolvær for første gang i 2009, og i 2021 etablerte han sitt andre hotell i denne byen med rundt 4500 innbyggere. En annen hotellgigant, Ringnes, har i flere år vist sin interesse for å etablere seg i Svolvær, og i 2021 ble det femten etasjers hotellet hans godkjent i reguleringsplanen. Den mest spektakulære planen er kanskje den som er initiert av en 87 år gammel indonesisk luksus- og resortinvestor. Han har planer om å bygge et resortanlegg drøye tolv kilometer utenfor Svolvær. Tomta har han allerede kjøpt.

Lofoten og Ilulissat tilhører verden

Foruten å være møteplasser for store politiske og økonomiske interesser, er Ilulissat og Lofoten også intense møteplasser for et voksende globalt miljø- og klimaengasjement. Globalt er både Lofoten og Ilulissat kanskje mest kjent for sin spektakulære natur, og kanskje også den sårbare naturen sin. Karlsson og Dale (2019) viser at lokale innbyggere i Lofoten har en oppfatning av at verdenssamfunnet har et eierskap til øyriket i kraft av den unike naturen: «We believe the landscape and nature here to be so special that it belongs to the world». Derfor er det også flere som tenker at Lofoten har et særskilt ansvar for å verne om stedet: «Lofoten's environment was depicted as unique and something that deserves to be protected for the world» (Karlsson og Dale, 2019, s. 1460). Karlsson og Dale kontekstualiserer disse lokale fortellingene til konfliktene rundt oljeboring og UNESCO- vern. Diskusjonene rundt oljeboring og UNESCO- vern i Lofoten har pågått parallelt i flere tiår, men som to motsetningsfylte narrativer. Engasjementet og argumentene mot oljeboring har i flere tilfeller tatt utgangspunkt i at et industrielt Lofoten verken samsvarer med det turistene eller verdenssamfunnet forventer av øyriket (ibid.). Parallelt med oljedebatten pågikk prosessen med å få Lofoten på verdensarvlisten etter at Ministerrådet foreslo det i 1995 som en strategi for å tiltrekke flere turister. Men i 2009 ba Lofotrådet den rødgrønne regjeringa om å stoppe søknadsprosessen med tanke på hvilke konsekvenser det kunne få for ei eventuell oljenæring og for lokalt eierskap til naturressursene (Rørstad og Sørgård, 2014).

Debattene om oljeboring utenfor Lofoten har materialisert seg som et politisk traume i den norske folkesjelen, argumenterer Karlsson og Dale (2019). Engasjementet for et

oljefritt Lofoten gjenspeiler seg i nasjonale folkeaksjoner som «LoVeSe» og «LevaHavet», og gjennom en rekke t-skjortelogoer og rammefunksjoner på profilbilder på Facebook. I Kabelvåg møter jeg fem elever fra Lofoten Folkehøgskole til et fokusgruppeintervju. Elevene kommer fra Danmark og forskjellige steder i Norge. Tre av dem har på seg t-skjorter der det med stor skrift står «LevaHavet». De forteller at de valgte å gå på akkurat denne folkehøgskolen fordi de har et sterkt engasjement for vern av Lofoten:

Jeg tror mange av oss unge kommer hit på grunn av urørt natur, og jeg tror at Lofoten for mange av oss, handler om et engasjement mot oljeboring og å bevare naturen i Lofoten. Så ja, mange kommer nok hit fordi de vil komme nærmere naturen eller fordi de har en eller annen form for et naturengasjement.

(Elev ved Lofoten Folkehøgskole)

Kaltenborn, Kaltenborn og Linnell (2019) viser også at turister engasjerer seg i debattene om utviklinga i Lofoten. Mange turister fraråder Lofoten å åpne opp for tyngre infrastruktur fordi det ikke passer inn med de småsamfunnene og de unike naturkvalitetene (ibid.). Store deler av markedsføringa av Lofoten i turismesammenheng tar også utgangspunkt i små fiskevær og urørt natur. I tillegg er internasjonale organisasjoner som Bellona, Greenpeace og WWF svært engasjert i kampen for et oljefritt Lofoten.

Konfliktene rundt UNESCO- vern og oljeboring er ikke like opphetet i dag som de var for ti år siden, men sterke fortellinger om vekst og vern utspiller seg igjen og igjen, som for eksempel da Miljødirektoratet tillot prøveboring utenfor Lofoten i 2019. På ny ble det reist spørsmål om oljeboring og tyngre industri «passer inn» i Lofotprofilen. Underveis i avhandlinga viser jeg hvordan fortellinger om vekst og vern står sterkt i dagens debatter om reiselivs- og stedsutviklinga i Lofoten, og mange av dem er ekko fra tidligere diskusjoner. Som et eksempel uttalte tidligere ordfører i Vågan kommune og leder i Lofotens destinasjonsselskap (VisitLofoten) at Lofoten fortjener en storflyplass og en ny E10 etter det han tolker som et «olje- nei» (Lofotposten, 2021).

Som Lofoten, vekker også Ilulissat og Grønland et omfattende internasjonalt klima- og miljøengasjement. I Ilulissatfjorden ligger verdens raskest smeltende isbre, Sermeq Kujalleq, og isbreen har blitt et verdenskjent klimasymbol (Bjørst og Ren, 2015). Grønland og den smeltende isbreen blir ofte brukt som et utgangspunkt for å sette klimaendringer på dagsordenen. Bjørst og Ren (2015) viser hvordan danske politikere ofte fremstiller Grønland som selve stedet der klimaendringer «skjer» endringene kan «føles på kroppen».

Ilulissatfjorden har stått på FNs verdensarvliste siden 2004 på grunn av landskapets «universelle verdi»: «Ilulissat Icefjord has been inscribed on the World Heritage List due to its outstanding universal value» (Management Plan Ilulissat Icefjord 2018- 2020, s. 11). De universelle verdiene knyttes til estetiske, økonomiske, geologiske, biologiske og kulturhistoriske kvaliteter: «The wild and highly scenic combination of rock, ice and sea, along with the dramatic sounds produced by the moving ice, combine to present a memorable natural spectacle» (Management Plan Ilulissat Icefjord 2018- 2020, s.11).

Klimaendringer og landets sårbarhet for disse, trekker mange turister som gjerne vil se Grønland før det forsvinner (Maher, 2017). Klimaendringer og Grønlands rolle som et globalt «klimasymbol» har for alvor satt Ilulissat på «destinasjonskartet» (Bjørst og Ren, 2015). Isfjellene brukes aktivt i markedsføringa, og den mest populære turistaktiviteten i Ilulissat er å se de flytende isfjellene. På flyet fra København til Kangerlussuaq plukker jeg opp en brosjyre fra flylomma på setet foran meg. I brosjyren blir Ilulissat beskrevet som: «The land of the Icebergs» og en annen brosjyre lover meg en spektakulær utsikt fra soverommet: «Imagining waking up to the view of enormous icebergs floating right past your window». I tillegg til turister, trekker Ilulissat også til seg mange forskere og internasjonale medier. Flere turistoperatører forteller meg at National Geographics, BBC samt selskaper fra Kina, Malaysia og Singapore har kontaktet dem for å lage reportasjer om hvordan det er å leve «midt i klimaendringene».

Ilulissat og Lofoten bringer sammen mangfoldige relasjoner som har vid utstrekning i tid og rom. Globaliseringsprosesser får spesifikke uttrykk på forskjellige steder, og

turisme som et globalt fenomen utspiller seg ulikt i Ilulissat og Lofoten. Massey og Allen (1984) understreker at alle steder har sine stedspesifikke geografier og historier som spiller en rolle for hvilke globale relasjoner som utspiller seg lokalt, hvilke uttrykk de får og hva de setter i spill lokalt. Jeg kunne trukket frem flere stedspesifikke kvaliteter som spiller en avgjørende rolle for hvordan globale relasjoner konstituerer det lokale i Ilulissat og Lofoten, men jeg avgrenser meg til noen fortellinger som orienterer seg rundt historiske linjer. Som Ahmed (2004) påpeker, kommer fortiden kontinuerlig til uttrykk i nåtidens forhandlinger, visjoner, sorg, håp og praksiser. De historiske linjene jeg har valgt å trekke frem er fortellinger om Lofoten som et fiskevær med lang tradisjon for å ta imot besøkende, og fortellinger om det jeg vil beskrive som koloniale arr i Ilulissat. Jeg har valgt å trekke frem disse fortellingene fordi jeg forstår dem som viktige utgangspunkt for å utforske hvordan den lokale reiselivs- og stedsutviklinga forhandles og praktiseres i dag. Disse fortellingene danner et grunnlag for resten av avhandlinga når jeg utforsker konflikter og hvilke verdier som settes i spill i den lokale reiselivs- og stedsutviklinga i Lofoten og Ilulissat.

«Vi har en lang kultur for å ta imot mange folk»

Kai er reiselivsrådgiver i Lofoten. Han er engasjert i prosessen med at Lofoten skal bli et «Bærekraftig Reisemål» (merkeordningen til Innovasjon Norge). Kai sier at fortellinga om Lofoten som et eventyrlig ferieparadis nærmest endret seg over natten i 2017. Da begynte mediene å vinkle fortellinga til at Lofoten nærmest knebles av masseturisme, forsøpling, naturslitasje, folk som telter på kirkegårder og i innmark, fortsetter reiselivsrådgiveren. Sommeren 2022 kunne vi også lese om rekordstore mengder menneskelig avføring i nasjonalparken Lofotodden i norske medieoppslag.

Dette skiftet i diskursen er også noe Lindberg (2020) påpeker: Den dominerende fortellinga om Lofoten er at regionen er et offer for masseturisme og at lokale stedskvaliteter turistene kommer for, ødelegges av reiselivsveksten. Lofoten som overkjørt av masseturisme er et bilde som vekker reaksjoner lokalt. Janne som har jobbet i den lokale reiselivsnæringa i over tretti år sier mediene fremstiller det som at turisme

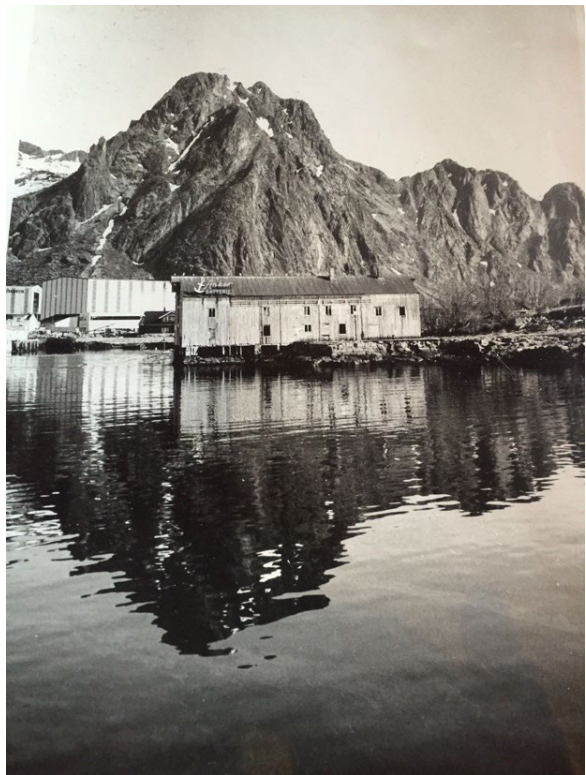
nærmest er noe nytt i Lofoten og at den har kommet bardust på – og det er en urettferdig fremstilling, forsetter hun. En slik fremstilling ekskluderer fortellinger om et lokalt, langvarig og målrettet arbeid bak den anerkjente posisjonen Lofoten har som reisemål i dag:

Jeg blir forbanna av at reiseliv blir fremstilt som noe nytt her. Det har vært et reiseliv her lenge. Fiskere og tilreisende har kommet til Lofoten i lang lang tid. Så reiselivet er ikke noe nytt. Det er noe vi har tilpassa oss over lang tid!

Fortellinga om at Lofoten har lang tradisjon med å ta imot tilreisende er en fortelling som går igjen. Under Byromsseminaret i Svolvær i 2019 understreker daværende ordfører i Vågan at Lofoten, og da særlig Svolvær, *alltid* har vært en «vertskapsby», og at denne tradisjonen går langt tilbake i tid. En representant fra en av næringsforeningene i Lofoten viser til tradisjonen med fiskere og kunstnere som har reist hit for skrei og inspirasjon. Han understreker at «besøkende» er en del av Lofoten sin identitet og kultur:

Et viktig særpreg er at vi har en lang kultur for å ta imot mange folk. Statistikk viser at det i 1969 deltok 32000 fiskere under Lofotfiske, og disse 30.000 skulle overnatte – ikke bare én natt eller ei uke. De var her gjerne både to og tre måneder, og de skulle spise, de skulle drikke, de skulle både «ha seg» og diverse, og de skulle i kirka og alt det her. Så tradisjonelt er vi vant til å håndtere mange folk.

Turistoperatøren Janne er opptatt av å løfte en fortelling som viser at turisme ikke kom plutselig, ut av det blå, til Lofoten. I likhet med andre i Lofoten er hun opptatt av å løfte en historie om hardt lokalt arbeid, samarbeid, dugnad og en dose «aktivisme» som har vært avgjørende for at stedet har blitt et attraktivt reisemål i dag. Når de bruker ordet aktivisme, sikter de til opprustninga av Anker Brygge. Fortellinga om Anker Brygge blir trukket frem ved flere anledninger, både i samtaler, konferanser og på seminarer. Episoden med Anker Brygge går tilbake til 90 – tallet da en gruppe fra det lokale teaterlaget Kulturhusets venner tok årene fatt og rodde fra Svolve sentrum over til Lamholmen. Det er en kort distanse, men på den tiden var det ingen andre måter å komme seg over til holmen på. Lamholmen ligger midt i synsfeltet fra havna i Svolve, og holmen bar preg av dårlige tider i fiskeriene og verftsindustrien på 80- tallet. Her var det søppel, fiskerirot og ei veldig forfallen Anker Brygge. Vågan kommune vedtok derfor å brenne ned brygga, men natt til Kristi Himmelfartsdag rodde Kulturhusets venner over med båten full av gul maling. «Vi malte brygga knall gul fordi vi ville vise at den er viktig for byens identitet og historiske arv», forteller en av aksjonistene fra 90- tallet på en organisert byvandring jeg deltar på i forbindelse med Reiselivskonferansen i Lofoten i 2021.

Bilde 7. Før og etter renoveringen av Anker Brygge på 90-tallet. Bilder hentet fra Oppslagstavla Svolve på Facebook

Nesten tretti år etter aksjonen lever denne fortellinga videre. Det er tydelig at mange er stolte over den, og i noen tilfeller blir opprustninga av Anker Brygge beskrevet som et

vippepunkt for Lofotens suksessfulle reiselivs- og stedsutvikling: Oppgraderinga av brygga fører til at flere, både lokale og eksterne, ser potensialer i brygga, i Lamholmen og i Svolvær. Kort tid etter aksjonen kommer det en forespørsel fra hotellkjeden Rica (nå Scandic), og i 1995 står det første kjedehotellet i Svolvær klart. Kommunen investerer også i en bro over til Lamholmen slik at det skal bli mulig å komme seg dit til fots og med bil. Episoden med Anker Brygge er det Janne beskriver som starten på en totalrenovering av Svolvær, og det løftet var det mange lokale som engasjerte seg i. Havna i Svolvær har gått fra å være en «backstage» til å bli en «frontstage» som er iøynefallende og har mange kulturtilbud for både besøkende og innbyggere, understreker hun.

At Lofoten har en lang tradisjon med turisme er en parallell fortelling til den dominerende fortellinga om at Lofoten får for mange besøkende, og at reiselivsveksten nærmest har kommet som en overraskelse på øyriket. Med inspirasjon fra Puig de la Bellacasa (2011) og Latour (2004) må vi tilføre flere fortellinger, og ta på alvor alle som uroer og bryr seg om et fenomen. Det dominerer en fortelling om at Lofoten overkjøres av masseturisme, men det finnes også andre fortellinger, som den til Janne. Hun synes ikke profesjonaliteten og den harde innsatsen turistaktører har lagt i, og fremdeles legger i turismeutviklinga, kommer godt nok frem i den store fortellinga om turisme i Lofoten. Dommedagsfortellinga om Lofoten som overkjørt av masseturisme løfter heller ikke fram at turisme har tilført Lofoten nye kvaliteter og lokal verdiskapning – og det er en fortelling mange også er opptatt av. Den store fortellinga om masseturisme i Lofoten får heller ikke fram at turisme ikke er noe nytt, men at øyriket derimot har en lang tradisjon med å ta imot tilreisende. Samtidig må motfortellingene ses i lys av interesser og en opphetet debatt om hvor turismeutviklinga er på vei i Lofoten og hvorvidt det skal legges til rette for mer turismevekst. I kapittel fem viser jeg hvordan argumenter om reiselivsvekst blant annet bygger på denne fortellinga om at Lofoten har lang tradisjon for å ta imot tilreisende og at Lofoten, da særlig Svolvær er en vertskapsby.

Koloniale arr

Farvel, prest. Du tror det er slutt nå. Du tror kampen er over. Slik er det for dere dansker. For dere er Grønland noe med en begynnelse og en slutt, noe man reiser til og reiser fra igjen. Men slik er det ikke for oss som hører hjemme her. For oss slutter det aldri. Grønland er vårt land, hele livet vårt fra vugge til grav. For oss er kampen ikke over. Den har knapt nok begynt (Kim Leine i «Rød mann sort mann», s. 589).

De første sporene etter bosettinger på Grønland går tilbake 2450 år før Kristus. Rundt år 1150 slår inuitter fra Thulekulturen seg ned nord i Grønland (Descamps, 2023). I 1721 drar den norske misjonæren Hans Egede til Grønland og grunnlegger kolonien Godthåb som i dag er hovedstaden Nuuk. Han omtales ofte som «Grønlands apostel» og var den første misjonæren som arbeidet blant inuitbefolkningen på Grønland, men før han dro til Nuuk var han kapellan i Vågan i Lofoten (Weihe, 2023).

I 1776 oppretter den danske staten *Den Kongelige Grønlandske Handel* hvor Danmark har monopol på handel og transport med Grønland (Descamps, 2023). Mellom 1814 og 1953 var Grønland en dansk koloni. Først i 1979 fikk Grønland *Hjemmestyret*, en egen lovgivende makt på alle samfunnsområder, bortsett fra politi, rettsvesen, utenrikspolitikk og det militære. I 2009 ble Hjemmestyret erstattet av *Selvstyret* som er av særlig betydning på to områder: For det første innebærer det at Grønland når som helst kan løsrive seg fra Danmark, og for det andre betyr det at Grønland har rett til alle inntekter fra landets råvarer.

Kuokkanen (2017) viser at det generelt er mye motstand og mistillit til det «danske» i Grønland, og Grydehøj (2016) viser at grønlandere ofte har et behov for å uttrykke grønlandsk kultur i opposisjon til dansk kultur. Nitti prosent av alle menneskene som bor i Grønland er urfolk og den siste meningsmålinga som er gjort, viser at over to tredeler av den grønlandske befolkninga ønsker uavhengighet (Descamps, 2023). Partiene Inuit Ataqatigiit og Siumut som vant det grønlandske valget i 2021, har en tydelig profil om at de kjemper for grønlandsk uavhengighet.

Kuokkanen (2017) viser til spesielt tre episoder som har materialisert seg i en grønlandsk motstand. Den første hendelsen går tilbake til 60- tallet da Danmark vedtok å stenge gruvedriften og tvangsflytte innbyggere fra Qullissat, litt nord for Ilulissat (se vedlegg 1). Denne hendelsen er det flere som tar opp når jeg er i Ilulissat. En tidligere fisker forteller om familien hans som ble tvangsflyttet, og når jeg får omvisning på det lokale museet stopper museumsdirektøren lenge ved den ene installasjonen som viser bilder fra «spøkelsesbyen» Qullissat. Den andre hendelsen Kuokkanen (2017) refererer til, går tilbake til 70- tallet da Danmark åpnet opp for oljeleting utenfor Grønland uten å forhøre seg med grønlandske myndigheter. Den tredje hendelsen skjedde på 80- tallet da 70% av grønlanderne stemte mot EU, men likevel måtte inn i unionen i følge med Danmark.

Følelsen av å bli hersket over går i arv fra generasjon til generasjon. Selv om jeg ikke ble født i kolonitiden, lærte seg av foreldrene mine Selvfølgelig må vi pleie våre sår og se framover, men før vi kan legge dette kapittelet bak oss, må vi skrive det (Utenriksminister Vivian Motzfeldt i Grønland til Le Monde Diplomatique, 2023)

Kolonitiden og tiden etter har etterlatt seg smertefulle minner i Grønland. I mai 2020 ble det avslørt at flere enn 4500 kvinner i Grønland fikk innsatt spiral mellom 1960 og 1991, ofte uten samtykke, og mange av dem var mindreårige. I 2020 beklaget den danske statsministeren Mette Fredriksen til grønlandere som i 1951 opplevde å bli tatt fra familiene sine og sendt til København i forbindelse med et sosialt eksperiment som gikk ut på å utdanne en fordansket grønlandsk elite (Descamps, 2023). «Det Grønlandske eksperiment» skulle lære grønlandske barn dansk kultur og språk der tanken var at de skulle være forbilder når de kom tilbake til Grønland (Kolberg, 2019).

Koloniale arr gjenspeiler seg i smertefulle minner, men de kommer også til uttrykk i en stor optimisme og engasjement for uavhengighet. Grydehøj (2020) understreker at alle politiske prosesser i Grønland kretser rundt et fremtidig mål, nemlig uavhengighet: «Policymaking in Kalaallit Nunaat is always looking to the future» (s. 224). Den voksende internasjonale interessen for Grønland forsterker den lokale optimismen om

selvstendighet (Ren og Hall, 2021). Når jeg er i Ilulissat, får jeg inntrykk av at det virkelig koker av optimisme om utvikling og selvstendighet ettersom den nye storflyplassen snart skal åpne. «Nå er det vår tur til å utvikle oss!», utbryter Jan i kommunestyret engasjert etter at han har vist meg hvor Hurtigruta vil etablere seg og fortalt om den kommende flyplassen. Han mener den voksende interessen for Grønland åpner opp nye dører, og på museet forteller museumsdirektøren at det er mer «sosialt akseptabelt» å snakke høyt om uavhengighet i dag sammenlignet med tidligere, nettopp fordi verden har fått øynene opp for Grønland som reisemål og for hvilke ressurser og muligheter som finnes her.

Grydehøj (2020) mener at politiske og akademiske diskusjoner ofte tar utgangspunkt i hvorvidt grønlandsk uavhengighet er realistisk eller ei med tanke på de økonomiske forholdene i Grønland i stedet for å utforske hva de lokale fortellingene om uavhengighet egentlig innebærer. Museumsdirektøren forteller frustrert om hvordan fokuset på grønlendere som offer og de sosiale utfordringene i landet ofte parkerer diskusjoner rundt *hvordan* landet skal bli selvstendig. Hun viser til en episode da utenlandske medier kom til Grønland for å dekke det politiske valget i 2021:

It strikes me that the Danish news team, once again, portrayed Greenlandic people as struggling with social problems and they questioned whether or not Greenland has the economy to become independent!

Globale relasjoner og kolonifortiden kommer til uttrykk på mange forskjellige måter i Grønland, og hensikten min her er å etablere koloniale arr fordi de har en stor betydning i turismelandskapet i Ilulissat, slik jeg viser i neste del av dette kapittelet. Kolonitiden kommer til uttrykk i et stort engasjement for grønlandsk selvstendighet, og her spiller turisme en avgjørende rolle. Mange jeg snakker med er svært opptatt av at det lokale reiselivet i Ilulissat i større grad skal få ei lokal forankring, som også blir koblet til målet om uavhengighet i flere tilfeller. Koloniale arr kommer også til uttrykk i konfliktfylte relasjoner mellom de ulike turistoperatørene i Ilulissat. Relasjonene er preget av konflikter og liten grad av samarbeid. En flysightseeingpilot som tilbyr flyturer i

UNESCO- området har lang erfaring fra reiselivsnæringa. Han har også jobbet utenfor Grønland, og mener at konkurranseforholdene mellom turistoperatørene er spesielt harde her sammenlignet med andre steder han har jobbet.

Hvem bidrar til et lokalt forankret reiseliv?: «Mentale kart» over turismelandskapet i Ilulissat

I Ilulissat er det mange forskjellige turistaktører. Noen er større selskaper med lengre fartstid og flere ansatte, mens andre er enkeltforetak med én eller få ansatte. Basert på samtalene i Ilulissat får jeg et inntrykk av at det er få grønlendere som drifter større turistselskaper med flere ansatte, og at det er få grønlendere som har papirer på at de opererer som selvstendig næringsdrivende i turistnæringa (så vidt jeg jeg vet gjelder dette kun fire stykker). Men det er flere grønlendere som jobber på hoteller og som guider hos de større selskapene, og jeg har inntrykk av at det er flere som jobber med turisme på deltid og heltid uten at virksomhetene deres er formelt registrerte. I Ilulissat har mange privatpersoner hundespann, snøskutere og joller som de disponerer til turistaktiviteter for å spe på primærinntektene, eller som har det som en hovedinntekt.

I Ilulissat finnes det noe jeg vil beskrive som «mentale kart» over turistlandskapet. Her er det full oversikt over hvem som henter inn utenlandsk arbeidskraft til turistnæringa, og hvem som ikke gjør det. Den utenlandske arbeidskraften består i hovedsak av unge dansker som oppholder seg i Ilulissat gjennom sommersesongen for å guide. Den internasjonale arbeidskraften i møtet med den betente kolonitiden utspiller seg i store konflikter mellom de lokale turistoperatørene. Det er ikke uvanlig at turistoperatørene jeg snakker med beskriver seg selv og virksomheten sin i lys av hvor «den andre» kommer fra og hvordan han eller hun praktiserer turisme lokalt. Flere jeg snakker med er opptatt av å understreke at de er hundre prosent lokale og grønlandske og gjør et poeng ut av at nabobedriften «ikke» er lokal. Men mange som får denne merkelappen er gjerne personer som har bodd i Grønland i mange år. En turistoperatør som drifter et av byens største turistselskaper er klar over at han blir sett på som «dansk» turistoperatør i lokalsamfunnet, og noe av det første han sier når han møter meg er:

Jeg har bodd her i over førti år, og jeg har betalt skatt. Masse skatt. Og har satt mange ting i gang, bygget flere hoteller, og fiskefabrikker og alt mulig!

Spenninga mellom turistaktørene i Ilulissat handler ofte om hvem som henter inn utenlandsk arbeidskraft eller ikke. Slik jeg tolker det, er det mange som opplever selskapene som henter inn arbeidskraft som et symbol på hvem som kjemper for et mer lokalt forankret reiseliv. Mange turistoperatører jeg møter, både de som er selvstendig næringsdrivende og de som har turisme som en biinntekt, har en opplevelse av at den lokale turismeutviklinga mangler lokal forankring og ikke blir utviklet på lokale premisser. Inuk har nylig fått papirer på at han er selvstendig næringsdrivende. Han jobber for seg selv og guider turister til sjøs og på land. Inuk beskriver den lokale reiselivsnæringa som «den danske verden», og han er svært opptatt av at flere lokale grønlandere skal etablere seg i turistnæringa som han selv:

Da jeg begynte å jobbe i turismen kom jeg innenfor den danske verden. Det er danskene som styrer turismen her. Vi har sovet i timen!

Da Inuk først startet karrieren sin i turistnæringa for noen år tilbake, jobbet han for et større turistselskap. Han fant fort ut at han likte å ta turister med på opplevelser, men det han derimot ikke likte var å «jobbe for noen», som han sier. For Inuk innebærer det å jobbe i turistnæringa i Ilulissat ofte å jobbe for større selskaper som ikke har ei lokal forankring fordi de henter inn arbeidskraft fra utlandet. Slik jeg forstår det, var kampen om eierskap til egen turistutvikling en viktig motivasjon for at Inuk ble selvstendig næringsdrivende. Å starte for seg selv ble hans kamp og bidrag, ikke bare for et mer lokalt forankret reiseliv, men også for grønlandsk selvstendighet:

Som selvstendig næringsdrivende så betaler jeg jo full skatt her. Og gjennom virksomheten min viser jeg også at det er mulig for andre lokale å etablere seg i turismen og at det går an å jobbe i turismen uten å måtte jobbe for noen. Det er sånn *jeg* hjelper Grønland!

Spenningene rundt den innhentede arbeidskraften kommer ofte til uttrykk i konflikter og påstander rundt skatteforholdene, noe som opptar svært mange. Det er flere som

nærmest introduserer seg til meg ved å fortelle hvor mye de betaler i skatt og dermed også hvordan de bidrar lokalt. Konfliktene eskalerer til påstander om at bedrifter og den innhentede arbeidskraften ikke betaler skatt lokalt, selv om alle som har bopel og oppholder seg i Grønland mer enn seks måneder, er fullt skattepliktige (norden.org). Oppholder man seg mindre enn seks måneder på Grønland, er man begrenset skattepliktig og betaler bare skatt av inntekter tjent på Grønland (ibid). Bedriftene og guidene som hentes inn, er med andre ord skattepliktige, men påstandene om at ulike aktører ikke betaler skatt går likevel igjen. Mange jeg snakker med er opptatt av at de som guider i Ilulissat, skal bo her gjennom hele året, og dermed betale full skatt. Minik er grønlender og eier et lite turistfirma. Han markedsfører seg som «100% lokal». For han er det viktig å ansette guider som bor i Ilulissat gjennom hele året, ikke bare fordi turistene setter mer pris på lokale guider, men også fordi fastboende bidrar til kontinuitet i den lokale økonomien:

When I hire people, I need to know that they will pay full taxes here in Greenland. For me it is very important that the locals also benefit from tourism. And I don't say this to be racist, you can work for me if you come from other places too, but you must pay full taxes here. That is my main point with "100% locals" – the benefits should go to the locals and to Greenland [...] And tourist really appreciate it when I tell them that I'm local. I tell them that I grew up here and that I stay here all year, and they get really fascinated. I can tell them that my cousin lives there, that these buildings weren't here when I grew up, that we used to play soccer there and so on. So, the locals can tell other stories when we pass by something.

Det er gjennomgående stort engasjement for at flere lokale skal etablere seg i turistnæringa med egne selskaper, og flere ser på innhentet arbeidskraft som en barriere. Å hente inn arbeidskraft skaper ikke noe kontinuitet – det skaper ikke flere arbeidsplasser, flere innbyggere og det bidrar heller ikke til at lokale starter sine egne turistelskaper, mener nærings sjefen i Avannaata kommune:

Det er jo mange som jobber her en liten periode på sommeren, kanskje i tre til fire måneder før de tar hjem igjen. Så det blir bare til at folk venter på arbeidskraften utenfra og at ingen som starter noe selv her. Så vi må jobbe for at det etableres nye lokale firmaer her. Det skal være folk som *bor* her som skal arbeide med turismen.

Å ta eierskap til egen turistutvikling handler også om å ta eierskap til egne fortellinger. Mange problematiserer at guidene som kommer hit, aldri har vært i Grønland før og at de generelt har lite kunnskap om stedet og den lokale kulturen. Jeg snakker med turistsjefen i kommunen, og han understreker hvor absurd det er at noen «utenfra» skal komme hit og fortelle om stedet hans og hvordan han lever her:

Jeg tenker bare en gang imellom: hva ville du tenkt hvis jeg kom til hjembyen din og begynte å fortelle turistene om *ditt* hjem? De som kommer her, hva vet vel de om vårt hjem?

I et leserinnlegg i avisa Sermitsiaq deler en ung lokal kvinne erfaringene sine med å være guide. Hun jobber for det største turistselskapet i Ilulissat, World of Greenland, og hun reagerer på at det er så få lokale guider i selskapet og mener det får konsekvenser for fortellingene som blir tilgjengelige for turistene:

Jeg er den eneste grønlandske guide blandt 28 andre unge dansker [...] Jeg tror man taber en masse lokal viden og informationer om det moderne Grønland [...] I stedet for at lære om Hans Egedes tid hele tiden, hvor jeg mener, at grønlænderne blev ofre, så heller fortælle om den gang vi var unike og stærke nok til at vi kunne klare selv!

Museumsdirektøren problematiserer noen av produktene de større selskapene selger. Det er spesielt et produkt hun opplever som svært ubehagelig; turen til de gamle gravplassene i Ilulissat markedsført som «secret inuit graves». Hun forteller om tilfeller der skjeletter har blitt gravd opp og tatt med som suvenirer. En gravlund burde ikke være en turistattraksjon, men en plass der man viser respekt, fortsetter hun: «So they are making money by taking tourists to the old inuit graves! You would not do that in Denmark or Norway! Would you? It is just disrespectful».

Som en reaksjon på et lite lokalt forankret reiseliv etablerte Inuk i samarbeid med andre innbyggere foreninga «Greenland Connectors» i 2019. Foreninga har som mål å hjelpe og synliggjøre mulighetene for lokale innbyggere til å etablere seg i turistnæringa. I et informasjonsskrift blir visjonen til foreninga beskrevet slik: «Greenland Connectors

indsigt er at bruke local arbeidskraft angående turisme i Ilulissat. Vi vil gerne hjelpe lokale befolkninga hvis det vil være selvstendig eller vil arbeide med turisme». I dag har foreninga rundt 40 medlemmer, og Inuk beskriver foreninga som et viktig mobiliseringsverktøy i møte med de større operatørene hvor det kan være vanskelig å bli hørt:

Det er danskene som styrer turismen. Hvis jeg sier meningen min, blir jeg fryst ut. Men i stedet for å bli skubbet ut, så skal vi samarbeide. Det er det vi kjemper for, og det er derfor vi har startet Greenland Connectors.

Den lokale uroen knyttet til at reiselivet mangler lokal forankring er gjennomgående, og den kommer særlig til uttrykk i forbindelse med innleid arbeidskraft. En gjennomgående fortelling er at de som henter inn arbeidskraft, ikke bidrar til lokal utvikling og eierskap til reiselivsutviklinga. Men reiselivsnæringa i Ilulissat mangler stadig vekk lokal arbeidskraft, og hva skal man gjøre da? spør flere som har jobber i reiselivsnæringa og som ansetter utenlandsk arbeidskraft. En hotelldirektør for et av byens største hoteller forteller at han gjerne skulle sett flere grønlendere i turistnæringa. Han mener fraværet av grønlandske arbeidere ødelegger den «autentiske» opplevelsen av Ilulissat som reisemål. Han forteller om en populær utflukt til Eqibreen, og beskriver det som en fantastisk opplevelse, men at det er synd at turistene ikke møter «en eneste lokal grønlender» der:

Jeg kan jo ikke komme unna at jeg selv har en del utenlandsk arbeidskraft. Om du ser deg rundt så er det mange asiater som jobber rundt om i Ilulissat. De jobber på fiskefabrikken, på kafeer, restauranter osv. Men hvis du tar Eqi- breen som et eksempel. Det er jo en sinnsykt fet opplevelse. Du kommer til en bre som kalver i skjønn natur, men hvis du skal ha noe å spise der så må du gå på en kinesisk restaurant. Og du får bare et så forkjært inntrykk når du kommer inn dit. For hvis du kommer hit som turist, så vil du ha noe grønlandsk mat. Du forventer ikke å se en thailender som lager mat midt inni Eqifjorden, eller hva? Turistene er jo opptatte av det autentiske, og de betaler riktig mange penger for å oppleve det. Reisen til Grønland er kanskje den største reisen du tar i ditt liv, og da må vi jo kunne gi noen autentiske opplevelser!

Fredrik som eier et av de største turistselskapene, vet hvor upopulært det er å hente inn arbeidskraft utenfra, men samtidig befinner han og flere andre turistselskaper seg i et dilemma når høysesongen nærmer seg. Han driver både et turistselskap, hotell, brasseri og kafé, og han trenger derfor mye arbeidskraft. Han ser seg imidlertid nødt til å søke etter den utenfor Ilulissat for han har inntrykk av at de lokale ikke er særlig interesserte i å jobbe i reiselivsnæringa, noe jeg skal komme tilbake til i kapittel åtte og ni.

«Her er det en sterk mentalitet om å klare seg selv»

Spenningene mellom de ulike turistaktørene gjenspeiler seg i stereotype fremstillinger og i liten grad av samarbeid i reiselivsutviklinga. En gjennomgående fortelling i Ilulissat er at «grønlandere er svært stolte». Flere problematiserer denne «stoltheten» fordi de mener den materialiserer seg i en motstand mot å ta imot hjelp og som en barriere for å samarbeide med danske aktører. En turistoperatør som driver et hotell og et turistselskap forteller fortvilet om noen episoder der det er blitt hentet inn rådgivere fra Danmark. Han forteller om ei fra Danmark som skulle bidra med perspektiver på bærekraftig turisme, men kommunen tok ikke imot hjelpen. Han forteller også om da noen danske arkitekter og rådgivere kom til Ilulissat for å diskutere nye potensialer og turistprodukter i Ilulissat:

Det var noen danske arkitekter på besøk her oppe, og de fortalte om dette her med mørketurisme, som vi kunne utnytte, men holdningene er liksom sånn «nei, nei, det er ingen utenfra som skal komme her og fortelle oss hvordan vi skal gjøre ting». Dette ville de klare selv! De vil jo aldri ha hjelp av folk utenfra! Men da kommer man jo ingen vei!

Turistaktøren over er overbevist om at manglende forvaltning av den lokale reiselivsutviklinga skyldes denne lokale stoltheten og motstanden mot å ta imot hjelp. En annen reiselivsaktører, som er direktør på et av byens største hoteller, problematiserer også det han forstår som en manglende samarbeidsvilje blant lokale aktører:

De er nødt til å komme å samarbeide litt mer med oss andre. Vi kunne jagggu fått det godt her om vi løftet samfunnet i flokk. Men altså, de er meget stolte. De er et stolt folkeslag, så du skal ikke komme her å forklare dem hvordan ting skal gjøres, og det kan være en utfordring!

Det er flere som mener at Ilulissat mangler en reiselivsstrategi på grunn av motstanden mot å ta imot hjelp. Ilulissat er den mest besøkte plassen i Grønland, men det er den eneste plassen som ikke har en turiststrategi, forteller en turistoperatør som tidligere har jobbet som turistsjef i kommunen. Nå som storflyplassen skal åpne, haster det med en plan og en turiststrategi, forteller Fredrik:

Den største utfordringen her er jo at vi ikke har en turiststrategi og at vi ikke har plan på det hele. Her står vi og skal åpne en kjempelufthavn, og vi har ikke en turiststrategi. Det er ganske alvorlig, synes jeg.

Det ble riktig nok utarbeidet en turiststrategi for noen få år tilbake, men den ble ikke godkjent av kommunen. Flere jeg snakker med tror det handler om at den ble utarbeidet av noen eksterne. Når jeg snakker med næringssjefen i kommunen, bekrefter hun at det var noen eksterne som hadde laget strategien, og at det var en av grunnene til at den ble underkjent. Den ble ikke godkjent fordi strategien gjaldt for hele Avannaata kommune, og da ble strategien lite konkret og håndfast for Ilulissat. Hun forteller at kommunen er i gang med å lage en ny turiststrategi, men understreker samtidig at det er få ressurser i kommunen. Foreløpig er det turistsjefen i kommunen som jobber med den alene, og han har dessuten mange andre funksjoner å fylle, fortsetter næringssjefen:

Turiststrategien ble ikke godkjent fordi det var et utenlandsk firma som laget strategien for kommunen, og kommunestyret synes at det er noen her fra som skal lage den. Og strategien var litt for mye «oppi luften» og ikke så mye «nedi jorden». Så den nye strategien skal være mer konkret.

I Ilulissat er det gjennomgående mange som etterlyser en turiststrategi og en bedre plan for hvordan byen skal håndtere reiselivsveksten med den kommende storflyplassen, som jeg kommer tilbake til i kapittel åtte. Ønsket om å planlegge og regulere reiselivet er derfor noe som ser ut til å forene veldig mange jeg har snakket med. Samtidig utspiller

møtepunktene mellom koloniale arr, et internasjonalt arbeidsmarked og et lokalt håp for et lokalt forankret reiseliv seg i konflikter, stereotype fremstillinger og påstander om «den andre» i turismelandskapet. Det er mange sider ved det dårlige samarbeidet i den lokale reiselivsutviklinga. Noen grønlendere hevder at de har blitt behandlet svært dårlig når de har jobbet hos de større turistselskapene, og andre mener at de blir ekskludert i beslutningsprosesser knyttet til reiselivsutviklinga, mens noen mener at lokale ikke er interessert nok i å jobbe i næringa. Hensikten med å etablere koloniale arr i dette kapittelet er at det er et viktig perspektiv å ha med seg videre i utforskinga av hvordan turisme og sted forhandles og gis mening til lokalt, noe jeg også viser utover i avhandlinga. De koloniale arrene spiller en rolle for hvilke uttrykk globale relasjoner, som turisme, får lokalt i Ilulissat.

Unike krysningspunkt

Med dette kapitlet har jeg hatt til hensikt å danne et bilde av hvilke kontekstuelle landskaper reiselivs- og stedsutviklinga blir til i i Ilulissat og Lofoten. Jeg har pekt på noen globale relasjoner og historiske linjer som jeg forstår som viktige perspektiver å ha med seg videre for å utforske hvordan reiselivs- og stedsutviklinga i Lofoten og Ilulissat forstås, forhandles og hva den setter i spill lokalt.

Et sentralt poeng i dette kapitlet er at Ilulissat og Lofoten er intense møteplasser fordi de bringer sammen et utbredt globalt klima- og miljøengasjement, økonomiske interesser, og ikke minst mange besøkende fra forskjellige steder i verden. Disse globale relasjonene bringer inn impulser lokalt, og som Pierce et al. (2010) viser, gjenspeiler globale relasjoner seg i hvordan mennesker forstår og praktiserer verden. I neste kapittel viser jeg hvordan globale relasjoner gjøres virksomme i store fortellinger om vekst og vern i lokale forhandlinger knyttet til hva turisme gjør med stedene og hvordan turisme og stedene bør forvaltes fremover. Stedene er globalt kjent for sine unike og sårbare naturkvaliteter, og flere lokale fortellinger spiller på hva det globale samfunnet og besøkende forventer av stedene som reisemål ettersom de er kjent for sine småskala-samfunn og naturkvaliteter. Dette utspiller seg i flere fortellinger om at stedene ikke

tåler mer turismevekst, i form av besøkende og infrastrukturprosjekter. Samtidig er det flere lokale fortellinger som navigerer etter eksterne økonomiske interesser for stedene og det utspiller seg i lokale fortellinger om hvilke potensialer og gevinster det innebærer for den lokale steds- og reiselivsutviklinga. Disse globale relasjonene utspiller seg i flere tilfeller på agnostiske måter i de lokale debattene, som reflekterer Amin (2004) sitt poeng om at «det globale» konstituerer det lokale og kontinuerlig bringer opp dilemmaer og friksjoner lokalt.

Samtidig som turismestedene Ilulissat og Lofoten bringer sammen globale relasjoner i form av interesser, engasjement, perspektiver og impulser, er det viktig å understreke at stedene ikke er «passive mottakere» for globale relasjoner. Stedene er unike i kraft av hvilke globale relasjoner de blir møtepunkter for og hvordan disse utspiller seg lokalt (Massey og Allen, 1984). «Nothing is connected to everything, everything is connected to something», argumenterer Haraway (2016). Hvilke globale relasjoner stedene blir møtesteder for, hvordan de utspiller seg i den lokale reiselivs- og stedsutviklinga, hvilke uttrykk det får, hvilke dilemmaer, paradokser og friksjoner de reiser lokalt, avhenger av stedsspesifikke steds-kvaliteter, kulturer, historiske linjer, håp og ambisjoner for stedene. I dette kapitlet har jeg løftet to stedsspesifikke karakteristikk som spiller en avgjørende rolle for hvordan den lokale turismen forstås, praktiseres og hvilke dilemmaer det reiser i Ilulissat og Lofoten. Som en motfortelling om at destinasjonen ødelegges av masseturisme, har flere i Lofoten behov for å løfte fortellinga om at øyriket har en lang tradisjon med å ta imot besøkende, og at det ligger et lokalt og langvarig engasjement og samarbeid bak Lofoten sin posisjon som et anerkjent reisemål. I neste kapittel viser jeg hvordan disse fortellingene iverksettes i argumenter om fortsatt og mer reiselivsvekst i Lofoten. I Ilulissat spiller koloniale arr en sentral rolle for hvordan nåtidens reiseliv forstås og hvilke ambisjoner innbyggere har for den fremtidige turisme- og stedsutviklinga.

Lofoten og Ilulissat er intense unike møtepunkter i kraft av at de er sammenkastninger av lokale og globale relasjoner, fortid, nåtid og framtid. Reiselivs- og stedsutviklinga bringer sammen mangfoldige situerte opplevelser som på komplekse måter er forbundet

til fortiden, ambisjoner om fremtiden og globale impulser som ikke nødvendigvis kan spores til et bestemt punkt på kartet. Denne sammenkastninga der mangfold bringes sammen på et spesifikt geografisk punkt, understreker hvordan stedene er møteplasser for friksjoner og konflikter (Amin, 2004). Stedene blir til i samspillet mellom overlappende geografier, og i neste kapittel viser jeg hvordan intensiteten i disse overlappende geografier utspiller seg i spente konflikter rundt vekst og vern der turisme ofte blir stående som en trussel eller som en gavepakke for stedsutviklinga.

KAPITTEL 5.

Hvor skal turismeutviklinga? Fortellinger om vekst og vern i Lofoten og Ilulissat

Møter mellom tradisjon og modernitet i Ilulissat

Innledning

Et sted vil alltid være fullt av friksjoner og paradokser i kraft av at det bringer sammen mangfoldige geografier (Granås, 2018). Intensiteten mellom lokale og globale møter utspiller seg i flere paradokser og friksjoner i reiselivs- og stedsutviklinga i Lofoten og Ilulissat. Stedenes progressivitet er knyttet til at de kontinuerlig konstrueres, rekonstrueres og dekonstrueres gjennom forhandlinger og friksjoner (Massey, 1993). Forhandlingene knyttet til hvordan Ilulissat og Lofoten skal forvalte turismen fremover, virvler sammen mangfoldige situerte forståelser, verdier og praksiser, og i dette kapitlet utforsker jeg hvor polariserte diskusjonene om reiselivs- og stedsutviklinga kan bli. I de to neste kapitlene (seks og sju) går jeg mer inngående inn på to eksempler, nærmere bestemt Kabelvåg i Lofoten og UNESCO-vernet i Ilulissat. Hensikten er ikke å sammenligne disse to stedene, men jeg går mer i dybden på disse to fordi jeg forstår dem som to gode eksempler for å utforske hvordan polariserte konflikter rundt steds- og reiselivsutviklinga bygger seg opp og hvilke verdier de setter i spill for involverte aktører. En annen årsak til at jeg går mer i dybden på Kabelvåg, er at jeg og kollega Viken dro dit og gjennomførte fokusgruppesamtaler på oppdrag fra Vågan kommune i forbindelse med en ny kommunedelplan. Dette ga et godt utgangspunkt for å få innblikk i ulike stedsforståelser og forhandlinger i reiselivsutviklinga.

Hvor er reiselivsutviklinga på vei?

Turisme er en betydelig drivkraft i globaliseringsprosesser og i lokale transformasjoner (Caton, 2012; Fletcher, 2011; Hylland Eriksen, 2016; Hjalager, 2007; Carson og Carson, 2017). I takt med reiselivsveksten i Lofoten og Ilulissat har også uroen for hva turisme gjør med stedene, og kan komme til å gjøre vokst. Det er flere som knytter uroen sin til konkrete utviklingsprosjekter som storflyplass og hoteller, og til forsøpling i naturen, slitasje på stier, og trengsel på hjemsteder og på lokal infrastruktur. Men flere jeg møter knytter også uroen sin til større transformasjoner av lokalsamfunnet. En politiker i Vestvågøy som er svært engasjert i å bevare småskalafiskeriene i Lofoten, mener de konkrete tingene folk uroer seg for, er «symptomer» på større transformasjonsprosesser av øyriket:

Folk peker på skade og slitasje på fjelltopper, turister som går i hagene deres, naturslitasje og press på veiene. Men det er ikke der selve problemet ligger. Disse følelsene er symptomer på et underliggende problem om at det er en fundamental ubalanse i strukturen.

En naturverner i Lofoten som er opptatt av at naturen har en egenverdi, forteller at han konkretiserer uroen sin for turisme til press på biologisk mangfold og naturverdier, men han tror mange i Lofoten kjenner de mangler et språk for de større og helhetlige endringene som reiselivsutviklinga innebærer:

Det er jo mange her i Lofoten som ikke definerer seg som naturvernere, men det er stadig flere i Lofoten som opplever at verdier går tapt. Vi går ikke lenger til de samme stedene fordi de er gått tapt til infrastruktur, utbygging eller fordi det er for mange folk der. Vi går ikke lenger ned til brygga og kjøper oss en fisk som kommer rett fra havet. Vi kjenner på at det Lofoten vi en gang hadde er i ferd med å forsvinne. Lofoten skifter jo sakte, men sikkert ham og preg, og det tror jeg mange kjenner på.

Uroen for transformasjonsprosesser i Ilulissat og Lofoten skyldes ikke turismeutvikling alene, men turismen kobles gjennomgående til større lokale endringer. I flere tilfeller blir turisme nærmest beskrevet som en akselerator som forsterker allerede eksisterende endringsprosesser, noe blant annet museumsdirektøren i Ilulissat peker på:

The development in Greenland has been very fast since 1984. And now it will become even faster with the new airport. The question is: can people keep up with the development? We need some time!

I Ilulissat er det flere som uroer seg for ei utvikling som «går for fort». Peter, som har jobbet som både fisker og turistoperatør, men som nå jobber i kommunen, forteller i likhet med museumsdirektøren at utviklinga i Grønland har gått ekstremt fort. Han er urolig fordi det ser ikke ut som utviklinga vil gå saktere med det første, i alle fall ikke nå som storflyplassen kommer:

Grønland må utvikles forsiktig og rolig. Andre steder har kanskje utviklet og modernisert seg over mange mange år, mens her skjer det kjempefort. Og det er vanskelig å utvikle oss i vårt eget tempo når politikerne presser og maser. Politikerne sier hele tiden «dere er forsinket, dere er forsinket», for nå som flyplassen kommer, så må vi utvikle oss fortere.

Grensen mellom endringer som følge av turisme og endringer som følge av andre prosesser er ikke alltid tydelig ettersom turisme er en ansamling av mangfoldige overlappende prosesser (Franklin, 2004). Som Abram (2014) viser, må turisme ses i lys av moderniserings- og globaliseringsprosesser. Turisme påvirker stedene våre både direkte og indirekte (Gössling, 2002). Utbygginga av ny infrastruktur som veier, parkeringsplasser og storflyplasser er ikke utelukkende ment for å legge til rette for turismevekst eller utviklet utelukkende som en konsekvens av press på lokal infrastruktur. Infrastrukturprosjekter er også forbeholdt andre næringer, handel og et bedre transporttilbud for lokalbefolkninga. Det er med andre ord ikke tydelig hvor grensen mellom turisme og andre globaliseringsprosesser går, men som Gössling (2002) understreker, er det denne sammenkoblede kompleksiteten som turisme blir til i, vi må ta på alvor når vi utforsker turismefenomenet. Slik jeg tolker det, er det kanskje nettopp disse sammenkoblede transformasjonsprosessene som virkelig skaper en uro knyttet til hvor reiselivsutviklinga er på vei i Ilulissat og Lofoten. Som jeg snart kommer tilbake til er det flere som uroer seg for om reiselivsveksten på sikt kan «ødelegge» stedene, både som reisemål og som gode steder å bo. En gjennomgående fortelling er at stedene

kan risikere å bli ofre for egen suksess ettersom transformasjonsprosessene som følge av reiselivsutviklinga ikke passer med forventningene turistene har til stedene. Men reiselivsveksten forårsaker ikke bare uro og bekymringer, det er også mange som ser flere potensialer for god stedsutvikling i reiselivsveksten.

«Vi skal jo ha noe å leve av»

Vi kan jo ikke romantisere tiden da bestemødrene våre padlet rundt i kajakk. Vi vil ha utvikling. Det er helt naturlig, tror jeg. Vi må utvikle oss, og bærekraft kan ikke være det samme her som i Danmark. Her tenker ikke borgemesteren på fiskekvoter når han tenker på bærekraft for bygden sin. Når han tenker bærekraft, tenker han at han må utvikle arbeidsplasser slik at folk kan få seg en jobb og betale skatt slik at ungene her kan gå på gode skoler. Det er bærekraftig utvikling *her*.

(Jan fra kommunestyret i Avannaata kommune)

I Ilulissat og Lofoten møter jeg flere personer som forteller engasjert om ambisjoner om reiselivsvekst og hvilke gevinster det gir lokalsamfunnene. Flere av dem er fullt klar over motstanden som finnes knyttet til nye lokale utviklingsprosjekt og ambisjonene om fortsatt reiselivsvekst, men hva er egentlig alternativet? er det noen som spør. Når jeg nevner uroen knyttet til fortsatt reiselivsvekst og en eventuell storflyplass, opplever jeg i mange tilfeller at samtalene parkeres fordi alternativet til veien framover er å «gå hundre år tilbake» eller «å gå baklengs inn i framtida». «Det merkes ikke globalt om vi i Lofoten går hundre år tilbake med hesjing», svarer en fra en fra næringslivsforeningene når jeg peker på folk sin uro for storflyplass og spør hva han tenker om Lofoten sin rolle som ambassadør for et Bærekraftig Reisemål. Under et digitalt seminar om storflyplassutvikling i Lofoten er det flere interesseaktører til stede. Noen stiller spørsmål om hvorvidt en storflyplass passer inn i øyriket siden stedet er kjent for unik natur og siden stedet nå er et Bærekraftig Reisemål. En fra reiselivsnæringa parerer: «Hvis vi skal være hundre prosent bærekraftige, så må vi jo bare sitte i ro i biodynamiske hager». Ordføreren i Vestvågøy i Lofoten kommune har mange hatter. I tillegg til å være ordfører er han reiselivsoperatør og leder for Lofotrådet. Lofotrådet som har en ambisjon om nullutslipp fra den lokale reiselivssektoren innen 2030. Men ordføreren er samtidig

en sentral pågangsdriver for en lokal storflyplass innen 2030. Når jeg stiller spørsmål om de ulike engasjementene hans, svarer han: «I forhold til denne spagaten mellom...ja, vi skal jo ha noe å leve av!».

Å være på parti med framtida og vekst er en fornuftig måte å argumentere på, sett bort fra at det ofte er en måte å unngå argumentasjon på (Bringslid, 2012). Det gir lite handlingsrom å diskutere når det ikke finnes alternativer til vekst og veien fram. Samtidig må disse vekstnarrativene både i Lofoten og Ilulissat ses i lys av en gjennomgripende uro for befolkningsutviklinga.

Med tanke på befolkningsantallet i Grønland (56 653 innbyggere) er omfanget av antallet som flytter fra landet betydelig (Statistics Greenland, 2019). I løpet av de siste femti årene har det vært ei betydelig sentralisering til hovedstaden Nuuk, men de fleste som migrerer flytter til Danmark. Hvert eneste år er det rundt 300 mennesker som flytter fra Grønland til Danmark, og mange av dem er unge som ønsker seg bort fra sosiale problemer og til drømmen om et bedre liv (Det Grønlandske Hus København, 2018). Men det er også flere eldre som flytter til Danmark for å få bedre pensjonsordninger (Sermitsiaq, 2011:2021).

Innbyggertall i Grønland	1983	1988	1993	2003	2006	2008	2011	2013	2015	2017	2019	2021
Nettoinnvandring	-89	-126	-526	-345	-644	-639	-159	-447	-511	-449	-300	-220

Figur 1. Nettoinnvandring i Grønland mellom 1983-2021. Statistikk hentet fra Greenland in figures, 2010,2015 og 2019

For mange jeg møter er trenden med fraflytting den mest akutte problemstillinga, og den beste strategien for å snu den negative utviklinga er å skape bedre levevilkår, sier turistsjefen i Avannaata kommune:

Det har jo nærmest vært en exodus her i Ilulissat. Alle flytter til Nuuk eller Danmark for å få bedre levevilkår. Det har vært noen drastiske fall – og det er *det* som er hovedutfordringen vår akkurat nå: vi må forbedre levestandarden for å få folk tilbake.

Høsten 2020 publiserte Statistisk Sentralbyrå (SSB) en prognose for norsk befolkningsutvikling fram til 2050. Konklusjonen er «voksende byer og aldrende bygder», og SSB spår at kommuner i Nord- Norge vil bli de største taperne (SSB, 2020). I 2019 flyttet 702 innbyggere fra Nordland fylke på tre måneder, noe som tilsvarer åtte personer hver dag, og SSB melder at de ikke har sett lignende fraflyttingstendenser på tjue år (Budalen og Bergersen, 2019).

Jeg befinner meg i Lofoten høsten 2020 når SSB publiserer disse prognosene. Nyhetene om «befolkningsflukten» fra nord ljoer over radioen på bilturen min inn til Leknes sentrum. Prognosene for befolkningsutviklinga setter føringer for mange av samtalen jeg har denne feltperioden. Sjefen for næringsforeninga i Vestvågøy kommune viser til ukas nyheter:

Nå er det jo noen dager siden SSB la fram sine prognoser om befolkningsutviklinga i Norge. Og det ser jo ikke bra ut. Så her i Lofoten må vi satse litt mer på tyngre infrastruktur slik at noen av de statistikerne i SSB slår feil.

Befolkningsutviklinga er også noe som preger samtalen min med ordføreren i Vestvågøy. Han understreker at en storflyplass i Lofoten er avgjørende for å skape attraktive hjemplasser som kan holde på menneskene som allerede bor her, og som vil trekke til seg tilflyttere.

Selv om prognosene for Nordland fylke er alarmerende, viser det seg at befolkningsutviklinga i Lofoten har vært ganske stabil siden 2010. Vestvågøy og Vågan har snarere hatt vekst i antall innbyggere siden 2015 (Fredly, 2021). Bare Kabelvåg har hatt en befolkningsvekst på 15% mellom 2020 og 2021, noe som tilsvarer 291 nye innbyggere (Våganavisa, 2022). Likevel dominerer ofte fortellinga om negativ befolkningsvekst og målet om å trekke til seg tilflyttere i forhandlinger om reiselivs- og stedsutviklinga.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Lofoten	24 262	24 439	24 640	24 646	24 554	24 604	24 635	24 624
Netto	110	178	188	12	-74	87	35	- 11
Vestvågøy	11 198	11 294	11 397	11 433	11 521	11 566	11 525	
Netto	56	103	88	45	- 47	85	18	
Vågan	9 350	9 444	9 611	9 595	9 608	9 670	9 724	9 752
Netto	70	73	148	6	11	73	62	

Figur 2. Netto innvandring i Lofoten. Statistikk hentet fra SSB 060913: befolkning endringer, etter region, statistikkvariabel og år.

I mange samtaler blir det å utvikle flere arbeidsplasser og lokale tilbud løftet fram som sentrale strategier for å skape befolkningsvekst i Ilulissat og Lofoten, og turismeutvikling blir gjennomgående pekt på som et springbrett for å oppnå disse ambisjonene. Jeg opplever at mange fortellinger om vekst- og vern kretser rundt stedenes «tilgjengelighet». Å tilrettelegge for turisme gjennom tyngre infrastruktur, som for eksempel storflyplass og hoteller, blir i flere tilfeller beskrevet som selve brekkjernet som kan forløse lokale potensialer, skape befolkningsvekst, økonomisk vekst, flere arbeidsplasser og bedre tilbud til lokalbefolkninga. Samtidig er mange urolige for å gjøre stedene enda mer tilgjengelige fordi det kan «ødelegge» dem som reisemål og som gode hjemplasser.

Tilgjengeliggjøring gjennom ny infrastruktur: muligheter eller ødelegging?

Ambisjonene om å gjøre Lofoten og Ilulissat mer tilgjengelige og hvilke potensialer det gir, gjenspeiler seg i flere utviklings- og reiselivsstrategier. Innovasjon Norge sin rapport, *Nasjonal reiselivsstrategi 2030: Sterke inntrykk med små avtrykk* viser at det finnes store potensialer for å utvikle opplevelsesbasert turisme i Norge. Samtidig understreker rapporten at begrenset tilgjengelighet og krevende fremkommelighet, er en flaskehals for å dra nytte av lokale potensialer som kan skape vekst i reiselivseksporten i Norge. I rapporten står det at «fremkommelighet og tilrettelegging til og fra Norge er et premiss for turismeutviklingen».

Masterplan Lofoten (2016), en rapport som er utviklet av en faggruppe for naturbaserte opplevelser, understreker også positive sammenhenger mellom bedre tilgjengelighet og

turisme- og stedsutvikling. Rapporten viser til at en storflyplass i Lofoten er et premiss for å overkomme utfordringer i det lokale reiselivet:

Regionen har i dag fulle fly på kortbanenettet [...] En storflyplass i Lofoten vil derfor være et viktig tiltak for å styrke regionen som helårig destinasjon, og antatt rimeligere innreise ved at den reisende slipper mellomlanding og flybytte (*Masterplan Lofoten, 2016, s. 36*).

Strategiplan Lofoten som reisemål 2017 – 2022, som blant annet bygger på Masterplan Lofoten, viser også at det finnes flere potensialer for å utvikle nordlys- og naturbaserte opplevelser i Lofoten, men at det må gjøres noe med den lokale infrastrukturen for å dra nytte av slike potensialer. Sammenhengen mellom tilgjengeliggjøring og positive ringvirkninger for lokalsamfunnet står også sterkt i lokale fortellinger, slik sjefen for Vestvågøy næringsforening understreker:

Hvis vi får storflyplass så får vi jo to – tre, eller flere hoteller til. Og bare det er jo vekst i seg selv. Det skaper jo noen hundre arbeidsplasser.

Men som ordføreren i Vestvågøy er opptatt av å understreke, er ikke engasjementet for storflyplass og et nytt veinett i Lofoten utelukkende ment for reiselivsvekst:

Storflyplassen bygges ikke fortrinnsvis for reiseliv og vekst. Det er viktig å understreke. Det er også en viktig infrastruktur for oss som bor her uti havet. Den er viktig for at vi skal fortsette å kunne drive næring her og at det skal være attraktivt å bo her. Fly er vår kollektivtransport og avgjørende for å komme oss til fylkeshovedstaden og til hovedstaden der beslutningene tas.

Som i Lofoten, blir ny infrastruktur, og da særlig storflyplass, koblet til flere arbeidsplasser, befolkningsvekst og bedre levevilkår i Ilulissat. Forskjellige reiselivs- og utviklingsstrategier i Grønland viser at det er all grunn til å forvente positive ringvirkninger og vekst nå som flyplasspakken faktisk realiseres. *Grønlands nationale turismestrategi 2021 – 2023* oppfordrer kommunene til å jobbe målrettet med å avsette arealer til turistformål, utvikle hoteller, forbedre havnearealer og turistfasiliteter for å gjøre stedene klare for den kommende turismeveksten. Den nye strategien til destinasjonsselskapet Visit Greenland, *På vej mod mere turisme – fælles indsats for*

vækst og innovation og ansvarlig turisme 2021 – 2024, løfter fram turisme som et viktig verktøy for å skape flere arbeidsplasser og befolkningsvekst i Grønland. Tilsvarende fremstillinger finner vi også i Avannaata kommune sin planstrategi, som viser at kommunen har store vekstpotensialer nå som storflyplassen snart realiseres:

Takket vores unikke natur og nordgrønlandske kultur er Avannaata Kommunia blevet landets førende turismeregion, og med den kommende atlantlufthavnen i Ilulissat er der store utviklingspotentialer i sigte for turisterhvervet (Avannaata Kommunia Planstrategi 2020, s. 20).

Parallelt med store ambisjoner og optimisme knyttet til større infrastrukturprosjekter, er det flere som uroer seg for at Ilulissat og Lofoten ikke tåler å bli mer tilgjengelige enn de er i dag. Noen frykter at en storflyplass vil gi fullt frislipp til stedene: det vil komme mange flere turister, økonomiske etableringer og utviklingsprosjekter, og hvor ender man da? Flysightseeingpiloten i Ilulissat tror at en ny type tilgjengeliggjøring som den nye flyplassen åpner opp for, blir stedets undergang:

Access is everything! Om hele det asiatiske markedet kunne flydd direkte til Ilulissat, så ville de gjort det. Selvfølgelig kommer det flere turister når vi serverer tilgangen på denne måten. Jeg gir Ilulissat fem år før det blir som Island.

Flysightseeingpiloten mener storflyplassen vil ta bort mye av det som er spesielt med byen:

Det er som å plassere en flyplass midt i jungelen! Tilgangen blir liksom bare servert! Du har jo ikke storflyplasser midt i savannen hvor det går sebraer i Afrika? Hvordan blir det å se knølhvaler fra et jetfly på vei inn mot Ilulissat? Hvor unikt er det? Nå skal man liksom kunne se knølhvaler fra et charterfly! Andre steder må du jo jobbe mer for slike enestående opplevelser.

Janne som jobber i turistnæringa, er svært engasjert i diskusjonen om storflyplass, og mener at Lofoten ikke tåler å «havne midt i fruktfatet», som hun sier. Hun understreker at Lofoten tross alt er ganske tilgjengelig allerede – man kan komme hit med hurtigbåt, med bil og med buss fra flyplassen på Evenes. Dessuten er en storflyplass i Bodø i

planleggingsfasen, og hvis den blir realisert, blir Lofoten enda mer tilgjengelig. Hvor tilgjengelig skal Lofoten egentlig bli? spør Janne.

Det er flere som beskriver den delvis «begrensede» tilgangen til stedene som en viktig del av stedenes attraktivitet som reisemål. En del av opplevelsen er at stedene er litt utilgjengelig, som flysightseeingpiloten påpeker. Janne mener turen med de små propellflyene til Widerøe er en stor del av opplevelsen – reisen hit blir en attraksjon i seg selv med disse småflyene og lokale flyplassene, fortsetter hun.

Under feltarbeidet mitt i Kabelvåg vinteren 2021 møter jeg flere unge tilflyttere til et fokusgruppeintervju. Tilflytterne kommer fra forskjellige steder i Norge og Sverige. Det er en gjennomgående skepsis til storflyplass og reiselivsvekst i denne gruppa. En av kvinnene er urolig for om en storflyplass vil medføre et «helt nytt Lofoten»:

Vi skulle hatt noen fra Geiranger eller noe som kunne fortalt oss hvor ille det kan bli når man har veldig god tilgjengelighet. Hvis du åpner opp for storflyplass og at Boeing 737 kan lande på Leknes så får du et helt nytt Lofoten, og Lofoten tåler jo ikke det trykket.

I både Lofoten og Ilulissat er det flere som også problematiserer en eventuell storflyplass fra et klima- og miljøperspektiv. I første omgang ble flyplassen planlagt å ligge på Gimsøya, i et naturreservat. Nå er planen at en eventuell ny flyplass skal ligge i et myrområde som er et viktig habitat for flere fuglearter og dessuten utrydningstruede arter, forteller en lokal naturverner. Han spør hvordan Lofoten i det hele tatt kan bære merkeordningen Bærekraftig Reiseliv med stolthet når det samtidig er så mange krefter som jobber for en storflyplass og ny E10:

Vi kan jo ikke kalle dette et bærekraftig reisemål. Vi flyr inn folk fra Asia som er her en liten uke og bruker masse penger. Politikerne og næringslivet er mer opptatt av å utvikle mer infrastruktur, og mindre bekymra for produktet de faktisk selger. Jeg reagerte kraftig da Destinasjon Lofoten gikk ut og sa at de var skuffet over at det ikke ble en storflyplass på Gimsøya – det er jo et naturreservat! Det er en hodepine. Jeg savner en ærlighet i det vi driver med, alt grenser jo til grønnvasking.

I Lofoten og Ilulissat tar flere fortellinger utgangspunkt i at reiselivsvekst og tyngre infrastruktur ikke «passer inn» på stedene i kraft av at de er kjent som steder med enestående og sårbar natur. I disse stedsfortellingene er det mange som er opptatt av å påpeke paradokser i reiselivsutviklinga: Er det ikke til reiselivets fordel å verne stedene?

Risikerer turismestedene å bli ofre for egen reiselivslivssuksess?

Først er det lokalbefolkningen og naturen som kjenner at tålegrensen er sprengt, men så begynner turistene å kjenne på at vi har gått over en tålegrense. Det er synd om turistnæringa selv blir de siste til å kjenne at vi har sprengt tålegrensen.

(Rektor ved Lofoten Reiselivsfagskolen, sitat fra Kystpulsseminaret)

Å reise til steder med «sårbar» natur er blitt en populær trend i forbindelse med veksten i opplevelses- og naturbasert turisme (Hall og Saarinen, 2010; Høyer, 2000; Eijgelaar, Thaper og Peeters, 2010). Å oppleve naturen er ikke nødvendigvis en belastning for naturen i seg selv, men å tilrettelegge for denne typen aktiviteter medfører ofte direkte og indirekte inngripen i naturen (Gössling, 2002). I tillegg blir det et problem når mange oppsøker disse aktivitetene (All, 2014). I Lofoten og Ilulissat er naturen og naturfenomener ofte selve turistattraksjonen. Det er gjennomgående mange som mener at «urørt natur», «autensitet» og «roen» er steds kvaliteter som trekker turister til stedene, som blant annet en fra Lofoten Reiselivsfagskole sier:

Det er ei utvikling som går veldig raskt her, og den må vi være forsiktige med. Folk kommer jo hit for å oppleve det autentiske Lofoten. De kommer her for fjell, nordlys, midnattssol, ro og unike naturopplevelser.

Det «perifere», «autentiske» og «rolige» blir i flere tilfeller fremstilt som motsetninger til tyngre infrastruktur og turismevekst. En gjennomgående fortelling i Lofoten og i Ilulissat er at turister *ikke* kommer hit fordi det er storflyplass eller annen tyngre infrastruktur her, snarere tvert imot. Flysigtseeingpiloten i Ilulissat mener den kommende storflyplassen i Ilulissat vil ødelegge «roen» på stedet, og dermed viktige steds kvaliteter turistene kommer for:

Jeg tror flyplassen vil endre på det vi på dansk omtaler som hygge. Det blir ikke hyggelig her lenger. Turister sier jo allerede at Ilulissat er en plass som støyer. Og bare tenk deg, snart er det ti fly svevende over deg til enhver tid og helikoptere som skal fly ut til Isfjorden. Det er ikke det turistene vil ha vet du, de kommer her for «solitude» – for å være litt i fred på en plass utenfor verden!

På Kystpulsseminaret i Svolvær holder en representant fra den lokale kompetansebedriften SALT et innlegg. Hun etterlyser mer regulering av det lokale reiselivet, og understreker at «roen» mange turister kommer for, er under press:

Turister kommer ikke til Lofoten for å sove på et femten etasjers hotell. De kommer derimot her for å oppleve en ro, og det glemmes i planlegginga.

Flere som er urolige for at lokale steds kvaliteter kan gå tapt på grunn av reiselivsutviklinga, er opptatt av å understreke hvilke paradokser reiselivsutviklinga skriver seg inn i: steds kvaliteter som trekker turister er under press som følge av reiselivet selv, og reiselivsnæringa burde være mer engasjert i å verne de lokale steds kvalitetene ettersom de er selve ressursgrunnlaget til reiselivsnæringa. En av tilflytterne i Kabelvåg beskriver en situasjon som går igjen i mange fortellinger om reiselivsutviklinga i Lofoten:

Den urørte naturen her er jo noe vi må bevare, og på sikt er jo det også til reiselivets fordel. Hvis vi lager et Lofoten som er tilsvarende mange andre plasser der vi bygger ut og bygger ut og legger til rette for så mange ting som mulig, så har plutselig ikke Lofoten den unike verdien som mange kommer for å se lenger. Da mister jo reiselivet det grunnlaget de har.

Som Førde (2020) understreker, kan steder risikere å bli ofre for egen reiselivssuksess. Massey (2005) definerer steder som «midlertidige konstellasjoner» og Bærenholdt et al. (2004) bruker metaforen «sandlott» for å understreke at turismesteder er skjøre konstellasjoner. Det er ikke gitt at Lofoten og Ilulissat vil være turismesteder for alltid. Et turiststed må kontinuerlig praktiseres som det, blant annet gjennom at turister praktiserer turisme der, og da må det også være noen steds kvaliteter som trekker dem.

Hvor mange endringer tåler Ilulissat og Lofoten før steds kvalitetene som trekker turister går tapt? Kan stedene fortsette å trekke til seg turister selv om det bygges ut mer infrastruktur? Som Bærenholdt et al. (2004) viser, kan turismesteder gå fra en form til en annen. Endringene som skjer i Lofoten og Ilulissat knyttet til større tilrettelegging for turisme, trenger ikke nødvendigvis å «ødelegge» stedene som reisemål. Endringene åpner kanskje opp for en annen type turisme. Ny og tyngre infrastruktur gir kanskje en annen type turiststed – og hvorvidt det er et attraktivt turiststed eller ikke, er et verdispørsmål. Samtidig som noen tror at steds kvaliteter som trekker turistene er i ferd med å gå tapt, finnes det andre som mener at stedene blir enda mer attraktive med nye tilrettelegginger og infrastruktur. Det blir billigere og enklere å reise hit, og som lederen for Vågan næringsforening sier, er det ikke nødvendigvis en motsetning mellom ro og natur på den ene siden, og tyngre infrastruktur på den andre. Turistene som kommer til Lofoten, kommer nettopp på grunn av kombinasjonen mellom ulike steds kvaliteter:

Når du reiser, er det ro du etterspør? Uberørt natur og fred og ro? Det vi opplever er jo at turister kommer hit og tar bilder av hotellet i midnattssola eller i måneskinn – det er jo også flott. Jeg tror at flesteparten av turistene kommer hit for å oppleve kombinasjonen. Jeg tror ikke folk ville kommet hit hvis vi ikke hadde hatt kulturtilbud, mangfold av restauranter, hvis vi ikke hadde hatt annet næringsliv eller hvis det føltes som det ikke var liv her. Så jeg tror at de som bare tenker på miljø, at vi liksom skal leve i et uberørt Lofoten, de må heller dra noen andre plasser.

Fortellingene om hva som tåles og ikke for at stedene fortsatt skal være attraktive reisemål, er i kontinuerlig forhandling, og de kommer ofte til uttrykk i nokså steile motsetninger. Som jeg har påpekt, er det mange som er opptatt av å påpeke paradokser forbundet til at reiselivet «ødelegger for seg selv», og i disse fortellingene blir reiselivsnæringa selv ofte «syndebukkene». «Reiselivet er eksperter i å utvikle ei næring uten et mål!», forteller en sentral aktør i reiselivsutviklinga i Lofoten. En annen innbygger i Lofoten som er imot storflyplass og som aktivt mobiliserer motstand gjennom underskriftskampanjer, forteller:

Turistnæringa selv er bare ute etter å ta i bruk landareal, gjerne nede med sjøen, uten noen særlig tanke om hva som skjer hvis alle skal gjøre det samme. De ser ikke hva det fører til totalt

sett, og mange av dem har bare et perspektiv på ti til femten år fram i tid, og du kan ikke ha det perspektivet hvis du skal ta vare på planeten!

Naturverneren jeg tidligere har vist til, deler en lignende oppfatning. Han mener reiselivet må engasjere seg sterkere i å verne Lofoten ettersom de selger lokale stedskvaliteter globalt:

Jeg savner at reiselivsnæringa er enda tydeligere på at de ønsker mer vern. De synes jo åpenbart at det som er her er fint og flott – de markedsfører det jo ut til hele verden. Men de tenker på sine egne prosjekter og hvordan de kan tjene penger de neste to og ti årene. Jeg synes fokuset ligger for mye på at vi bruker naturen som en velkomstport framfor å faktisk ta vare på naturverdier.

Det som ikke kommer tydelig frem i disse fortellingene, er at det er mange i reiselivsnæringa som *ikke* ønsker storflyplass og som *ikke* ønsker at stedene skal bli mer tilgjengelige med enda flere turister, slik som blant annet Janne og flysightseeingpiloten viser. Som Puig de la Bellacasa (2011) viser, produserer polariserte debatter ofte en «demonisering» av «den andre», og man blir kanskje ikke bevisst på mulige allianser og referansepunkter. Jeg opplever at flere fra reiselivsnæringa er svært opptatt av å verne om stedene sine. Engasjementet for å verne om Lofoten kommer tydelig frem i fokusgruppa med reiselivsaktører i Kabelvåg som jeg viser i neste kapittel, og mange fra turistnæringa selv, både i Ilulissat og Lofoten, etterlyser mer regulering og styring av reiselivet, noe jeg utdyper nærmere i kapittel åtte.

Mange som uttrykker uroen sin for turismeutviklinga, beskriver nokså dystopiske deterministiske utviklingsløp: stedene risikerer å bli ødelagte, og reiselivet risikerer å bli offer for egen suksess. Tucker og Shelton (2014) problematiserer og advarer mot dystopiske scenarier, og understreker at dommedagsprofetier legger opp til nok et stort narrativ:

Believing one is living in the end times invokes apprehension about the world to come, nostalgia for a world that has passed, a fear of apocalyptic dystopia coupled with a desire for utopia. There

is no place here for engaging with the present, except as a contemporary space for regret (Tucker og Shelton, 2014, s. 649).

Jeg opplever at dystopiske fremstillinger genererer sterke motnarrativ som tar utgangspunkt i at det nærmest ikke finnes noen alternativer til turismevekst, og at stedene ikke ville vært det de er i dag om det ikke var for reiselivet.

Reiselivsveksten gir og tar

Flere jeg snakker med i Lofoten har et behov for å understreke poenget med at stedet har lang tradisjon som vertskapssted. Jeg tolker flere av disse «påminnelsene» som en reaksjon på den voksende uroen for turismeveksten og nye infrastrukturprosjekter. Som et eksempel, understreker ordføreren i Vågan kommune at Svolveer alltid har vært en vertskapsby når det blir stilt kritiske spørsmål til et nytt hotellprosjekt i byen under Byromsseminaret i 2019.

En av planleggerne i Vågan kommune forteller at det er mange som er misfornøyde med hvordan kommunen forholder seg til eksterne utbyggere. I Svolveer pågår det svært opphetete diskusjoner knyttet til eksterne etableringer og om hvem som egentlig setter premissene for den lokale reiselivs- og stedsutviklinga. Misnøyen kommer til uttrykk med tanke på estetikken, byggehøyder, hvorvidt nybyggene passer inn lokalt og problematikken rundt bærekraft ettersom det med flere av byggene også følger utfyllinger i den lokale havna. Svolveer består av rekke holmer og småøyer som i dag er knyttet sammen med broer og utfyllinger. Under Byromsseminaret reiser ei fra Lofotrådet seg og tar ordet:

Svolveerri betyr jo på samisk været som ligger som omkransa i en måneskål, men så er dere i ferd med å fylle alle sund og viker som er her på denne plassen. Da mister dere jo det som er spesielt! Kanaler, våger og sund, det er jo en del av særpreget. Det er noe som er synd å miste!

Engasjementet mot utfyllinger og koblingene de har til høyhus, gjenspeiler seg i flere innlegg i lokalavisene. Innleggene tar for seg konsekvenser for lokale havstrømmer og

fiskeriene, andre uroer seg for forurensninga det innebærer å fylle ut havna. Andre innlegg påpeker hvordan stedskvaliteter går tapt på grunn av utfyllingene og byggeprosjektene. Skribenten nedenunder viser til planene om å vedta et nytt hotellprosjekt i Svolvehavna.

Gled deg over denne uberørte rest av skjærgård, med fugleliv, blomsterprakt og pulserende havvann, langt renere her enn inne i havnen. Men ikke vent for lenge med denne turen. Dersom byplanen for Svolve blir vedtatt, er herværende krefter for sin del atter rede til å rasere våre lokale «Skjærgaardsøer», sprengte svaberg, fylle opp sjøbunnen, stenge småbåt delen, endre tidevannets frie flyt og fordrive sjøens fugler.

(Utdrag fra leserinnlegg i Våganvisa, 2019).

Parallelt med uroen for høyhus og utfyllinger eksisterer det også en sterk fortelling om at høyhus er en nødvendig bærekraftig strategi, nettopp for å unngå flere utfyllinger og inngrep i naturen. Under Byromsseminaret svarer ordføreren i Vågan: «Ved å bygge i høyden, så er det jo nettopp for å slippe flere utfyllinger», når diskusjonene dreier seg inn på problematikken rundt utfyllinger i Svolve. Debatten om høyhus er ikke unik for Svolve. Denne problematikken er felles for mange byer som er i rask vekst (Røe, 2015), og Røe viser at diskursen om fortetting er blitt en dominerende diskurs i bærekraftig byplanlegging ettersom det skal redusere motorisert transport, bidra til effektiv oppvarming og fordi det er arealbesparende.

Fortellinga om at Svolve har lang tradisjon som vertskapssted kommer ofte som en respons på den voksende uroen knyttet til reiselivsveksten. Fortellinga om Svolve tradisjon kommer også til uttrykk i forhandlingene om byggehøyder, for har det ikke alltid vært tradisjon for å bygge i høyden? spør en representant fra en av næringsforeningene:

I dag har du diskusjoner rundt hvor høyt du skal få lov til å bygge, og da kan man jo stille seg spørsmålet: Har det ikke alltid vært tradisjon for å bygge høyt i Svolve til alle tider? For her bygget vi altså det høyeste huset, kirka, på den høyeste tomte i Svolve! Vi har bygget høye verftshaller, og det har vært svært lite motstand for det betyr jo arbeidsplasser. Vi har hatt kultur

for å bygge i høyden. Det er utvikling i det. Denne gangen er det snakk om hoteller, og det er faktisk tilbud til lokalbefolkningen i det.

Som representanten fra næringsforeninga viser, gir hoteller og nyetableringer nye tilbud til lokalbefolkninga – og dette er et narrativ veldig mange er opptatt av å løfte fram. Jeg opplever at mange ser behovet for å «påminne» lokalbefolkninga hva lokalsamfunnet faktisk får tilbake fra reiselivet. Det rike kulturtilbudet i Lofoten kunne ikke eksistert uten mange besøkende og eksterne etableringer. Ordføreren i Vestvågøy forteller:

Vi har et rikt tilbud på restauranter og urbane kvaliteter som vi normalt aldri kunne drømt om med de 25 000 innbyggerne som bor i Lofoten. Så turismen har gitt oss en type vekst, eller kanskje ikke vekst, men gitt oss noen urbane kvaliteter.

I Svolvær dominerer det ei fortelling om at byen ikke kunne hatt et så flott kulturhus hvis det ikke var for turismen og hotellinvestoren Thon. Historien bak kulturhuset går tilbake til 2009 da Thon skulle etablere sitt første hotell i byen. Det medførte høylytte debatter, og mange mente at bygget på ti etasjer var for høyt og ville bryte med stedets identitet, kultur og historie som fiskevær. Kommunen godkjente likevel hotellet mot at Thon skulle samarbeide med kommunen om å bygge et nytt kulturhus. I dag forteller en av de lokale planleggerne at selv om det var mye motstand mot hotellet den gang, er det kanskje Kulturhuset som er Svolværs største suksess i dag:

Det er en god del kritikk som går ut på at kommunen har overlatt beslutningene til utbyggerne. Mange var jo imot Thon- hotellet i 2009, men hvis du spør folk i dag hva som er den største suksessen til Svolvær, så sier de jo Kulturhuset. Hadde det ikke vært for hotellet, hadde vi kanskje ikke hatt et så flott kulturhus. Så slike etableringer er også med på å gi noe tilbake til samfunnet. Utbyggere og etasjene det innebærer, er jo også en del av suksessen.

Samarbeidet mellom Thon-hotellet og Vågan kommune blir i flere tilfeller løftet fram som en suksesshistorie for å understreke hvilke gevinster lokalsamfunnet får som følge av reiselivsveksten. Denne suksessfortellinga reaktualiseres i forhandlingene om det kommende Ringneshotellet på femten etasjer i Svolvær. Det er blitt opprettet en underskriftskampanje «Mot Høyhus» i kjølvannet av initiativet til hotellet. I tillegg til å

engasjere mange lokale innbyggere, har underskriftskampanjen også mobilisert et engasjement langt utenfor Lofotens grenser. Motstanden mot Ringneshotellet blir også tydelig under Byromsseminaret i 2019 hvor mange av diskusjonene konsentrerer seg rundt det kommende hotellprosjektet. Her blir fortellinga om kulturhuset og Thon brakt frem på ny, som en påminnelse om hva Svolvær får tilbake. Ordføreren i Vågan understreker at Ringnes vil gi en lekepark og skulpturpark i gave. I dag er både lekeparken og skulpturparken til en verdi av 22 millioner kroner på plass i Svolvær. Dessuten vil det nye hotellet gi mange flere sengeplasser, og det er helt nødvendig for å holde turismeutviklinga under kontroll, sier representanten fra en av næringsforeningene:

Reiselivsveksten kommer til å vokse, enten vi vil det eller ikke, men da må vi heller legge til rette for vekst heller enn at vi ikke skal gjøre noe. Hvis vi ikke gjør noe så blir det i alle fall slitasje og negativitet.

Slik jeg tolker det, materialiserer uroen for nyetableringer og reiselivsvekst seg i motfortellinger som på en måte «rasjonaliserer» utviklinga: Høyhus er en bærekraftig strategi, Lofoten har en tradisjon for å ta imot mange besøkende og for å bygge i høyden, hvis det ikke blir flere sengeplasser, går turismen ut av kontroll, og lokalbefolkninga ville ikke hatt et så rikt kulturtilbud hadde det ikke vært for reiselivsveksten. Slike argumenter slår kanskje i hjel hva uroen for reiselivsutviklinga faktisk griper inn i. Det er ikke slik at folk ikke ser sammenhengen mellom reiselivsvekst og mangfoldet av lokale tilbud, eller ikke ser verdien i reiselivsveksten. Snarere tvert imot. I Svolvær er mange begeistret og stolte over hvor mange tilbud som finnes lokalt. En innbygger jeg kommer i snakk med under Byromsseminaret, uttrykker stor uro for hvor reiselivsutviklinga er på vei, men han setter også stor pris på hva den har gjort med hjemplassen hans:

Fram til 2006 var det jo veldig mange butikklokaler som stod tomme her i sentrum, og det var mye mindre aktivitetstilbud for lokalbefolkningen, så det har skjedd veldig mye positivt også som følge av reiselivet. Og jeg tror det er veldig få små steder som har så mange festivaler,

Behold den tradisjonelle, unike stilen Svolvær har og ikke gå i «storbyfella». Det er det autentiske naturlivet turistene kommer for å se og de lokale vil flytte hjem til.

(Kvinne 20-29)

Uroen kommer ofte til uttrykk i fortellinger om framtidsscenarioer, ofte dystopiske, fordi reiselivsutviklinga ikke har et tak eller et endemål.

«Folk vil komme hit og grave etter gull»

Det er mange som frykter at stedene de bor på ikke vil klare å si nei til flere utviklingsprosjekter som genererer negative vekstspiraler stedene ikke kan bryte ut av. Når folk uttrykker uroen sin for turismeutviklinga, skriver fortellingene seg ofte inn i dystopiske framtidsscenarioer. Store transformasjonsprosesser, krisescenarioer og destruksjon av sted som følge av paradoksale konkurranseløp er sentrale poeng i Harvey (2001, 2006) sine perspektiver. I Lofoten og Ilulissat er det flere som er bekymret for at kommunene ikke kan si nei til fremtidige investorer og utviklingsprosjekter – og hvor vil reiselivsutviklinga ende da? Storflyplassen i Ilulissat koster tross alt kommunen dyrt, sier flysightseeingpiloten:

Det er klart, at når du har investert i en så dyr flyplass, så har du ikke råd til å begrense deg. Du ser jo allerede tendensene her, det er mange hus og arealer som er kjøpt opp av rike investorer. Flere vil komme hit og grave etter gull, og til slutt vil Ilulissat bli ødelagt.

Piloten har en plan B ettersom han tror det vil bli «klondykementaliteter» i Ilulissat. Nå utforsker han mulighetene for å flytte virksomheten sin til Færøyene. Han frykter det kommer til å bli knallharde konkurranser mellom de forskjellige turistoperatørene og overnattingsplassene – og det kappløpet har han ikke tenkt å være med på, fortsetter han.

Et av Harvey (2001) sine poeng er at globaliseringsprosesser ofte gjenspeiler seg i tyngre infrastrukturprosjekter lokalt, som storflyplass. Han viser hvilken sårbarhet disse investeringene innebærer som følge av lånespiraler der det hele tiden må skapes profitt

for å holde seg på mølla, men som i realiteten utarmer stedets ressurser, egenart og attraktivitet. Det er nettopp en slik form for sårbarhet som kommer til uttrykk i mange lokale fortellinger i Ilulissat og Lofoten. Folk uroer seg for negative konkurranse- og lånespiraler. Hotelldirektøren på et av Ilulissats største hoteller bekymrer seg for de lokale ambisjonene om å bygge mange nye hotell. Han er overbevist om at det vil resultere i en situasjon med «masseturisme» fordi knallharde konkurranser vil presse prisene ned fordi hotellene er avhengige av å fylle opp rommene sine:

Hvis det skal være noen økonomi i de nye hotellene som etableres her i Ilulissat, så blir de jo nødt til å presse prisene ned for å tiltrekke seg nok turister. Vi går mot masseturisme, for i en så hard konkurranse som det vil bli etter hvert, er man nødt til å skru ned prisene både på flybillettene og på hotellprisene.

En som er aktiv i den offentlige debatten om storflyplass i Lofoten gir også uttrykk for at lokale politikere ikke vil være i stand til å si nei til kommende prosjekter – og hvor ender man da?:

Hvis det blir storflyplass så blir jo politikerne helt innlåst i det, for hvis det kommer en aktør og sier at han vil bygge en næring som gir hundre nye arbeidsplasser, så kan ikke kommunen si nei. Hvis de sier nei til det, så er de jo «imot» utvikling, så de er helt fanget i det. Og sånn har du det gående.

I Ilulissat og Lofoten er det mange som uroer seg for byggehøyder, slitasje, trengsel og utfyllinger her og nå, men jeg opplever at uroen ofte kommer til uttrykk i nokså dystopiske og deterministiske scenarier knyttet til «hvor ille det kan bli»: når man først går inn i spiralen, er det ingen vei ut, og stedene vil bli ødelagte. Parallelt eksisterer det motnarrativer som bygger på uroen som finnes i forbindelse med reiselivsutviklinga, og slik jeg tolker det reduseres og rasjonaliseres ofte utviklinga ettersom det ikke finnes reelle alternativer. «People tell big stories about tourism» (Jack og Phipps, 2005) og som resultat faller fortellingene om turisme ofte i «enten- eller» kategorier: som en trussel eller som en redning (Grimwood et al. 2018; Ren, van der Duim og Jóhannesson, 2021). Men: «tourism is neither good nor evil, alienating nor emancipatory, purely

commodity exchange or gift, material or metaphor: it has the potential to be each of these things» (Jack og Phipps (2005, s.158). Det er ikke vanskelig å peke på paradokser i turismen – turismen er fulle av dem. Det er et paradoks å legge til rette for en storflyplass på et sted der verdens raskest smeltende isbre befinner seg og på et sted som er merket som Bærekraftig Reisemål. Det er også et paradoks å legge til rette for tyngre infrastruktur for å håndtere kapasitetsproblemer på en destinasjon. Samtidig gjenstår det et spørsmål om hva som er paradoksalt og for hvem. Ulike mennesker tillegger turisme- og stedsutvikling forskjellige meninger – det som er et paradoks for noen, oppleves som en helt grunnleggende nødvendighet for andre for å ivareta lokale stedskvaliteter. Med inspirasjon fra Latour (2004) som oppfordrer forskere til å tilby noe mer enn «bare kritikk», ønsker jeg å bevege meg forbi det å peke på paradokser til å utforske hvordan de blir til og hvilke situerte verdier reiselivs- og stedsutviklinga setter i spill på hvilke måter for hvem. I de to neste kapitlene utforsker jeg mer inngående hvordan motsetninger kommer til i reiselivs- og stedsutviklinga med Kabelvåg og UNESCO- vernet i Ilulissat som utgangspunkt. Med inspirasjon fra Puig de la Bellacasa (2012) om å «make things thicker» og Massey (2005) som understreker betydninga av å kartlegge hvilke komplekse landskap et fenomen inngår i, bruker jeg de neste to kapitlene til å løfte fram flere nyanser og kompleksiteter som reiselivs- og stedsutviklinga griper inn.

KAPITTEL 6.

Kabelvåg som omsorgslandskap

Lofotkatedralen på veien inn mot Kabelvåg

Innledning

Kabelvåg ligger i Vågan kommune, midt mellom to svært populære reisemål, Henningsvær og Svolvær. I motsetning er reiselivet og antall besøkende langt mindre og lavere. Flere i Kabelvåg sammenligner hjemstedet sitt med nabostedene når de forteller om den lokale reiselivs-og stedsutviklinga her og nå, og hvilke ambisjoner og håp de har for den videre.

I forrige kapittel viste jeg til noen eksempler på hvor polariserte diskusjonene rundt reiselivs-og stedsutvikling kan bli. Dette kapitlet om Kabelvåg er også fylt av eksempler på friksjoner, konflikter og stereotype fremstillinger. Enkelte beskriver turisme nærmest som en redning som skal forløse mange av Kabelvåg sine potensialer, mens andre beskriver reiselivsveksten som starten på slutten for stedet. Konfliktlinjene blir ofte karikerte, som om man enten er «imot» eller «for» turisme. Jeg har til hensikt å bevege meg forbi noen av disse steile konfliktene. Med inspirasjon fra omsorgsperspektiver har jeg til hensikt å belyse hvordan konfliktene ikke nødvendigvis handler om man er «for» eller «imot» turisme. Jeg utforsker hvordan konfliktene kan utforskes som uttrykk for uro og omsorg for sted, noe som griper inn i referanser til fortiden, håp for fremtiden, livsstiler, samhold og tilhørighet. I dette kapitlet argumenterer jeg for at forhandlingene knyttet til reiselivs- og stedsutviklinga i Kabelvåg gjør folk sine sårbarheter, uro og omsorg for sted eksplisitt.

Dette kapittelet bygger på fokusgruppeintervjuer med unge tilflyttere, eldre innbyggere, utbyggere og utviklere og reiselivsaktører. Gruppene og deltakerne er organisert og rekruttert av Vågan kommune, men det er jeg og kollega Viken som har ført gruppesamtalene. I forbindelse med en ny kommunedelplan ønsket Vågan kommune å kartlegge ytterpunkter og konflikter i stedsutviklinga i Kabelvåg, noe som gjenspeiler seg i organiseringa og rekrutteringa av fokusgruppeintervjuene. Spenningene mellom noen av gruppene er spesielt store, og vi mangler et mellomstykke når det gjelder alder på innbyggere og tilbakeflyttere som ikke er i det yngste sjiktet. Fokusgruppeintervjuene kan derfor gi inntrykk av at det er større avstander og konflikter i befolkninga enn det faktisk er.

I «Kardemommebyen» Kabelvåg sulter kua mens gresset gror

Kabelvåg med sine 2234 innbyggere ligger i Vågan kommune midt mellom Svolve og Henningsvær. I motsetning til nabostedene, er ikke Kabelvåg en like mye kjent og besøkt plass som Henningsvær og Svolve – på godt og vondt, som ei fra fokusgruppa med reiselivsaktører sier. Gruppa med reiselivsaktører diskuterer engasjert hvordan de skal skape et Kabelvåg som folk «ikke bare kjører forbi på vei til Svolve eller Henningsvær».

Når de ulike fokusgruppene beskriver hjemstedet sitt, er det særlig et karaktertrekk som går igjen: Kabelvåg er et rolig sted. Et *veldig* rolig sted, og det er nettopp denne roen mange av konfliktene og forhandlingene dreier seg rundt i den lokale reiselivs- og stedsutviklinga. Roen symboliserer forskjellige ting hos de ulike deltakerne i fokusgruppene. Noen beskriver roen som en verdifull steds kvalitet det er viktig å ta vare på i stedsutviklinga, mens andre beskriver den som en «stillstand», som en «utvikling som har stoppet opp» og at den er en smertefull påminnelse om hva Kabelvåg en gang var. I fortellingene om rolige Kabelvåg spiller turisme en sentral rolle. Den spiller en rolle i spørsmålene om hvordan det rolige stedet skal forvaltes og utvikles. Diskusjonene materialiserer seg ofte i dikotomiske fremstillinger: turisme oppleves som en trussel for roen, eller som en billett ut av en situasjon med avvikling.

I gruppen med utbyggere og eldre innbyggere blir det gitt tydelig uttrykk for at «roen» er et symbol på at Kabelvåg sin betydning viskes ut. Flere av deltakerne kaller hjemstedet sitt for «sovebyen», og en av de eldre spør:

Er det godt nok å være en soveby? Man vil vel ha noe rundt seg der man bor. Hvis vi hele tiden skal dra til Svolvær for å se folk og finne en plass å sitte, så må det jo være noe feil her. Det kan ikke bare være den senga i Kabelvåg som trekker folk tilbake.

Mange som bor i Kabelvåg jobber og handler i Svolvær. Det er få arbeidsplasser, kafeer, restauranter og butikker her, det er alle gruppene enige om. Men Kabelvåg har ikke alltid vært en rolig plass med lite aktivitet og få møteplasser. Gruppa med de eldre deltakerne mimrer om hvordan det en gang stod til på hjemstedet sitt:

Det er helt stille her, og det mangler butikker. Det er mangel på alt. Når jeg vokste opp så var det jo førti butikker her, arbeidsplasser og liv og røre, men den tida er definitivt forbi.

Kabelvåg er det eldste fiskeværet i Lofoten og vokste frem som den sentrale havne- og handelsplassen her i løpet av middelalderen. Kabelvåg var Lofotens «hovedstad» i lang tid. I 1762 fikk Kabelvåg det første gjestgiveriet i hele Lofoten. Men med inntoget av motoriserte kystfartøy endret utviklinga retning. Havna i Kabelvåg ble for liten for de nye fartøyene, og Svolvær overtok nesten all båttrafikk. I 1964 gjennomgikk Lofoten store sentraliseringsprosesser. Da ble Svolvær slått sammen med Vågan og mange offentlige arbeidsplasser ble flyttet fra Kabelvåg til Svolvær. Siden da har det bare gått en vei, sier en av utbyggerne:

Alt er tatt herifra. Altså du må til Svolvær for å gå til doktoren, du må til Svolvær for å gå til tannlegen, du må til Svolvær for å gå på apoteket, og skal du på et offentlig toalett så må du pina meg til Svolvær da óg. Så her er ingenting! Og det er jo ingen som vil etablere seg på et sted hvor det ikke er noe som helst.

I gruppa med utbyggere og eldre innbyggere blir det stilt spørsmål rundt hva nabostedene får til som ikke Kabelvåg får til. Det er en gjennomgående overbevisning om at Kabelvåg har de samme potensialene som nabostedene til å skape et levende

samfunn og reiselivsvekst, men «suksessen» på nabostedene oppleves som en trussel for utviklinga i Kabelvåg:

Før så var det jo kaidans og stadig vekk aktivitet på Nyvågar, men så kom det mer og mer i Henningsvær og mer i Svolvær, og da mistet Kabelvåg sin viktighet. Vi ligger så nært Svolvær og Henningsvær, så de trekker alle turistene og alle etableringene. Her blir vi jo nesten straffet når det kommer turister for det er ingenting for dem å gjøre på her!

I fortellingene til utbyggerne og de eldre blir det tydelig at roen i Kabelvåg representerer noe de har tapt, og som de gjerne vil få tilbake. I disse fortellingene blir turismevekst sett på som et avgjørende verktøy som kan ta noe av det tapte tilbake. Flere mener turisme er selve brekkjernet Kabelvåg trenger for å bryte med «stillstanden» stedet befinner seg i:

Jeg mener at et hotell ville gjort seg her. Hadde du fått starta et hotell her, så ville det dukka opp både kafeer, restauranter og butikker.

I gruppa med både reiselivsaktører, eldre og utbyggere er det stor optimisme knyttet til SKREI-prosjektet. SKREI er et museum i regi av Museum Nord som er så godt som ferdigfinansiert, og høsten 2021 ga regjeringa klarsignal om at byggeprosessen kan starte. SKREI blir i flere tilfeller beskrevet som et vippepunkt: det vil trekke flere turister, og det vil gi flere positive ringvirkninger til lokalsamfunnet, som en av de eldre innbyggerne sier:

Reiselivet her er jo vesentlig for utviklinga i Kabelvåg. Vi håper jo at SKREI sparker i gang noe stort – det er helt vesentlig for oss som er igjen her i Kabelvåg slik at den siste Kabelvågværingen ikke dør ut.

I gruppene med eldre innbyggere og utbyggere er det et stort engasjement for å utvikle flere næringer, og turisme blir løftet fram som en sentral strategi for å oppnå det. Som Viken (2020) viser, setter turisme mange verdier i spill utover det å tjene penger eller målet om vekst. Slik jeg tolker det, er det ikke et mål om å tilrettelegge for turismevekst

for vekstens skyld, men fordi turisme blir forstått som et viktig verktøy for å ta tilbake noe av det Kabelvåg har tapt, nærmere bestemt aktiviteter, møteplasser og samhold. «I Kabelvåg så ser du nesten ikke folk, men på 17. mai, da ser du dem! Og de er mange. Da er det jo fullt her. Men hvor er de hen i hverdagen?», spør en av utbyggerne. Det som blir tydelig i samtalene med utbyggerne og de eldre, er at de kobler det «rolige» Kabelvåg til en situasjon der de ikke lenger ser hverandre, og at de ikke har arenaer å treffes på:

Jeg savner samholdet som var før i tida. Da samlet vi oss rundt fritidsaktiviteter, i gatene, butikkene, frelsesarmeen, speideren, vi gikk i kirka, alle var med på alt. Nå når du åpner vinduene så hører du ikke liv og røre. Ja, det er bare helt stille her i Kabelvåg.

Ambisjonene om turismevekst må ses lys av et savn og en opplevelse av tap av samhold og tilhørighet. Men selv om Kabelvåg er en stille plass med få arbeidsplasser, offentlige tilbud, kafeer og andre møteplasser, fortsetter stedet likevel å tiltrekke seg flere innbyggere. Siden 2015 har det vært en jevn tilvekst i antall innbyggere. Men Kabelvåg forblir likevel et stille sted, sier en eldre kvinne:

Det flytter jo stadig folk hit, men samtidig som Kabelvåg vokser, blir det jo bare mer og mer stille. Du kan gå ut klokka sju, klokka ti og klokka ett og det du møter er bare den samme stillheten.

Rolige Kabelvåg vokser

Kabelvåg er blitt en svært populær plass å bosette seg for unge mennesker. Fokusgruppen med unge tilflyttere i Kabelvåg forteller om andre tilflyttere i Lofoten som venter på at det skal komme et hus for salg i Kabelvåg:

Med denne trenden hvor ting forsvinner fra Kabelvåg så kan man jo få et inntrykk av at det ikke er så mange som vil bo her etter hvert, men sannheten er jo at folk stadig vekk er på jakt etter hus her. De leter og venter i både ett, to, tre og fire år. Selv brukte jeg og samboeren min 1,5 år på å vente og lete. Det var jo fest hver gang det kom et hus for salg!

I forrige kapittel viste jeg at det dominerer en sterk fortelling om at arbeidsplasser og mangfold av lokale tilbud trekker til seg flere innbyggere. I Kabelvåg hvor det er få arbeidsplasser, restauranter, butikker og møteplasser, må det derfor være andre stedskvaliteter som tiltrekker de unge menneskene. Grappa med tilflyttere gir tydelig uttrykk for at de stortrives i Kabelvåg, og de er helt klare på at det har vært viktig for dem å bosette seg akkurat *her*, og ikke andre steder i Lofoten. Når grappa med tilflyttere forteller om stedet sitt og hva som gjør Kabelvåg til et godt sted å bo, tar de ofte utgangspunkt i hvordan Kabelvåg skiller seg ut fra resten av Lofoten, spesielt nabostedene Henningsvær og Svolvær. Flere i grappa tar utgangspunkt i at Kabelvåg er rolig og trekker paralleller til «Kardemommebyen», «Bakkebygrenda» og til metaforen «boble» når de skal fortelle om hjemstedet sitt:

Jeg synes den rolige småbysjela her er så fin, man treffer alltid kjente overalt, og vi stikker bare innom hverandre på middag. Folk her har et genuint ønske om å ha et fellesskap, og det synes jeg er veldig fint. Du får liksom den Kardemommebyfølelsen her.

Grappa med tilflyttere gir uttrykk for at de alltid treffer folk og at de har et fellesskap, i motsetning til flere deltakere i de andre gruppene. Når tilflytterne forteller at de ofte treffer folk, sikter de nok til den ene matbutikken i Kabelvåg, men i hovedsak sikter de til at de treffes rundt ulike friluftaktiviteter eller hjemme hos hverandre, noe jeg snart skal komme tilbake til.

Tilflyttergrappa forteller at Kabelvåg er en fin liten boble å leve hverdagen sin i. Den nye hjemplassen gir dem frihet til å dyrke fritidsinteresser når det oppstår et ledig vindu i timeplanen. Flertallet i grappa deler lignende forklaringer på hvordan og hvorfor de havnet i Kabelvåg: de har stor lidenskap for ekstremsportaktiviteter som klatring, surfing, toppturer og terrengsykling, og i første omgang kom de til Lofoten som turister for å drive med disse aktivitetene. Flere av dem likte Lofoten såpass godt siden det ga dem muligheten til å dyrke fritidsinteressene sine, men de var usikre på om det ville bli like bra å bo her. Flere av dem flyttet derfor hit for en prøveperiode, men etter kort tid bestemte de seg for at Kabelvåg måtte bli deres nye hjem:

Utgangspunktet mitt var jo at jeg bare skulle prøve meg her, litt sånn, ja vi får se hvordan det går, men etter at jeg flyttet opp hit, så tror jeg at det er første gang jeg tenkte at nei, her blir jeg, og nå har det gått flere år. Og nå under korona, når du ikke kan dra noe sted, så er det fortsatt bare helt topp å bare være her. Det er nok noe med at vi deler de samme fritidsinteressene som du har tilgang til i umiddelbar nærhet.

På lik linje med utbyggerne og gruppa med de eldre innbyggerne, viser gruppa med tilflyttere til nabostedene Henningsvær og Svolvær når de skal fortelle om hjemplassen sin, og hva de ønsker for Kabelvåg. Men der utbyggerne og de eldre spør hva nabostedene får til som ikke Kabelvåg får til, gir tilflytterne tydelig uttrykk for at de setter stor pris på Kabelvåg nettopp fordi det *ikke* er som nabostedene:

Kabelvåg er ikke som Henningsvær eller Svolvær for det er noe med Bakkebygrendafølelsen du får her som du ikke får andre plasser i Lofoten som har mye mer trøkk med turisme og sånn.

Flere av tilflytterne er nokså nådeløse når de beskriver utviklinga på nabostedene. Henningsvær blir beskrevet som et «Disneyland» og som en kulisse for turister, Svolvær som «arkitektonisk voldtatt» med «hummer og kanari» fordi kommunen tillater for mange utviklingsprosjekter:

Det verste som kan skje her, er at kommunen legger seg på rygg i kappløpet om flere boliger og hoteller, slik at den Kardemommebyfølelsen i Kabelvåg ødelegges av kommersielle aktører som skal tilrettelegge for alt mulig, billigst mulig for mest mulig profit. Da mister vi den gode følelsen vi har her, det blir støyete og upersonlig. Og som følge av det, blir det færre tilflyttere og spennende folk her. Så hvis vi skal fortsette å tiltrekke oss folk, så blir det viktig at kommunen ikke legger seg på rygg for alle utviklere og næringsutbyggere. Da ender vi bare med at Kabelvåg blir nok en småby.

Flere av fortellingene til tilflytterne kretser rundt «worst case»- scenarier – om hvor ille det kan bli hvis Kabelvåg går i samme «utviklingsspor» som nabostedene. Hvordan tilflytterne forstår utviklinga på nabostedene spiller en stor rolle for hvordan de forhandler reiselivs- og stedsutvikling på det nye hjemstedet sitt. Opplevelsene av det som skjer på nabostedene materialiserer seg i et stort engasjement for å ta vare på

Kabelvåg slik det er i dag – og gjennom dette engasjementet gjenspeiler det seg motstand mot å legge til rette for mer turisme lokalt:

Mange av de lokale her ønsker seg hoteller, legge til rette for store næringer, men det er jo et sterkt ønske fra oss som har flyttet hit på grunn av urørt natur at vi ikke ønsker at Kabelvåg skal bli en storby. Jeg kjenner jo ofte på at Svolvær er en lost case, og jeg ønsker veldig sterkt å bevare Kabelvåg som det er.

En gjennomgående fortelling i tilflyttergruppa er at hvis det legges til rette for turisme, «slik at det blir som på nabostedene», blir det kroken på døra for Kabelvåg som hjemplass:

Lofoten er ganske lite, så det å gjøre Lofoten enda mer tilgjengelig, og vi skal få det samme trykket her som i Svolvær og Henningsvær, nei, det er det som får oss til å flytte fra Kabelvåg, hvis vi skal få det samme trykket her som i Henningsvær.

Flere av tilflytterne i gruppa er i etableringsfasen. Noen har akkurat blitt foreldre, eller planlegger å få barn, noe som ser ut til å materialisere seg i store krav til det nye hjemstedet. Flere av dem er tydelige på at de flytter fra Kabelvåg hvis verdiene de setter så høyt ikke blir ivarettatt, for de har tross alt ofret en del ved å flytte hit:

Hvis kommersielle aktører får komme her og gjøre akkurat det de har lyst til og det blir støyete her så blir Kardemmebyfølelsen ødelagt, og da kommer ikke tilflytterne til å føle at er verdt det. For jeg kjenner på at det er mye her som skal være bra for å rettferdiggjøre at barna våre vokser opp uten besteforeldre, kusiner, onkler og tanter.

Tilflytterne deler den samme opplevelsen som de andre fokusgruppene, nemlig at det er få møteplasser og spisesteder her, men i motsetning til de andre gruppene kan det tyde på at flere av tilflytterne «aksepterer» at det er få lokale tilbud her i frykt for hva det kan medføre hvis det kommer flere tilbud for den lokale stedsutviklinga:

Mange tilflyttere ønsker nok ikke å legge til rette for så mange turister her. Ja, vi vil jo ha restauranter og kafeer her, men samtidig er det jo broen til at det kommer flere turister. Det jeg

setter pris på med Kabelvåg er jo at det er rolig og ikke så mange turister. På sommeren, når vi har vært innom Svolvær eller Henningsvær, eller på fjellene, er det godt å komme tilbake til rolige Kabelvåg. Og da må vi på en måte forstå at vi ikke kan ha de samme tilbudene som andre plasser – det går ikke i hop, liksom. Så jeg har liksom akseptert at det ikke er noe særlig tilbud her, for å slippe turismen.

I fokusgruppesamtalene materialiserer det seg to parallelle fortellinger, der turisme blir tillagt en funksjon som enten kan «true» eller «redde» Kabelvåg. I gruppa med tilflyttere blir turisme ofte koblet til deterministiske utviklingsløp hvor Kabelvåg risikerer «å bli som Svolvær og Henningsvær» hvis det blir lagt til rette for mer turismevekst. I denne fortellinga blir turismeutvikling nærmest synonymt med å bli som nabostedene. Når de unge tilflytterne diskuterer turisme, springer assosiasjonene kontinuerlig til nabostedene, og det gjøres et stort poeng av at Kabelvåg ikke er som dem, i positiv forstand. Turisme beskrives nærmest som en pakke som kommer med utbyggere, høyhus og kommersielle aktører. Det oppleves som en trussel for noe av det tilflytterne verdsetter mest ved den nye hjemplassen sin, nemlig at Kabelvåg er et rolig sted. Men reiselivsvekst-og reiselivsutvikling trenger nødvendigvis ikke stå i et motsetningsforhold til «ro». Selv om Kabelvåg legger til rette for mer turisme, trenger det ikke nødvendigvis å bety å «bli som» Henningsvær eller Svolvær. Mot slutten av kapittelet viser jeg hvordan gruppa med reiselivsaktører er svært engasjert i å skape mer reiselivsvekst, samtidig som de er veldig opptatt av å ta vare på Kabelvåg som «et rolig sted». Dessuten viser en av utbyggerne at han forstår at folk er redde for at Kabelvåg skal «bli som» Svolvær, men han understreker at utvikling ikke trenger å bety det samme som i nabobyen:

Det er vanskelig å bli invitert inn til diskusjonene om hvordan vi skal skape aktivitet. Det går an å skape aktivitet og næringsliv uten at det skal være høyhus og høyblokk, bare sånn at det er sagt.

Som Puig de la Bellacasa (2011) med inspirasjon fra Latour (2004) viser, er det vanskelig å komme på banen i polariserte debatter. Tilflytterne gir uttrykk for å ha lite tillit til utviklere, og det ser ut til å være liten grad av lydhørhet på tvers av gruppene,

noe som parkerer konstruktive dialoger om stedsutviklinga i Kabelvåg. Flere av utbyggerne forteller om et svært krevende debattklima lokalt som er vanskelig å manøvrere i, og i kjølvannet av et krast debattklima blir de nye innbyggerne lett mistenkeliggjort og framstilt stereotypisk.

«Tilflytterne er steike hyggelige folk, men de engasjerer seg ikke i Kabelvåg»

I gruppene med reiselivsaktører, eldre og utbyggere dreier samtalene seg ofte rundt hvilke potensialer Kabelvåg har til å trekke til seg flere turister slik at det skapes mer aktivitet lokalt. I gruppa med utbyggere blir det gitt uttrykk for en stor frustrasjon knyttet til at potensialene blir liggende brakke. Flere av utbyggerne har engasjert seg i prosesser knyttet til boligfelt, leilighetskomplekser, renovering av havna og til å utvikle mer næringsvirksomhet. Frustrasjonen til utbyggerne springer ut fra det flere av dem betegner som en «motstand mot utvikling». En av utbyggerne forteller:

Straks du finner på noe som kan skape aktivitet her i Kabelvåg og tar initiativ til å bygge noe her så får du oppmerksomhet, men det du får er negativ oppmerksomhet! Det blir annonsert på Facebook, folk roper etter meg på gatene, og det henges opp plakater. Så du blir ikke oversett. Det er en egen gruppe her som er imot utvikling, og de er ressurssterke. De protesterer, bruker media, og så stopper utviklinga opp – det er alt for mange av dem her. Så jeg synes det er veldig vanskelig å få til noe her i Kabelvåg. Jeg tror mange som prøver å utvikle og få til noe møter veggen, og så gir de opp. Kua svelt mens gresset gror.

Frustrasjonene knyttet til at potensialer ligger brakke, resulterer i noen stereotypiske fremstillinger av tilflytterne. Gruppa med eldre innbyggere og utbyggere er svært stolt over at Kabelvåg vokser, og de synes det er veldig positivt at så mange unge «steike hyggelige folk» flytter hit. Samtidig opplever de at de nye innbyggerne ikke engasjerer seg i lokalsamfunnet, og de forstår ikke helt hva tilflytterne egentlig vil med Kabelvåg:

Kabelvåg består jo av to grupper: Du har oss, og så har du en gruppe som har god utdanning og gode jobber, men de involverer seg ikke i Kabelvåg. Det må de begynne å gjøre. Det er jo en del drømmere som har kommet hit – du kan kalle dem, ja, de er litt hippieaktige. De drømmer om noe annet. De drømmer om småbruk og støvler og å sette poteter. De skal liksom ta avstand

fra all utvikling. De protesterer, og det virker som de er imot ei utvikling som alle andre venter på at skal skje.

Aktivitetene klatring, toppturer og surfing som tilflytterne er opptatte av, ser ut til å koble dem til denne «hippieaktig»-betegnelsen. Andre beskriver dem som «hipstere» som er mer opptatte av selvrealisering enn å investere i lokalsamfunnet, som en av utbyggerne sier:

Vi merker jo hvert år at det blir mindre og mindre aktivitet i dugnadsarbeidet. Så det er jo en sykdom i tida det med at folk bare skal realisere seg selv og gå toppturer og sånn.

Grappa med utbyggere og eldre innbyggere er svært urolige for det de forstår som et dalende engasjement for Kabelvåg. Liten grad av engasjement gjenspeiler seg ikke bare i en «motstand mot utvikling», de mener også at det gjenspeiler seg i det lokale dugnadslivet:

De nye griper ikke kulturen som er her. De er ikke engasjert i de lokale lagene, korps og de tradisjonelle tingene som er bærere av lokalsamfunnet.

De unge i tilflyttergrappa er smertelig klar over merkelappene de har fått, og det er noen markører de gjerne vil ta avstand fra og som de ikke kjenner seg igjen i. Grappa med tilflyttere er opptatt av å understreke at de lever helt vanlige liv, men at de har valgt å bosette seg her fordi det gir dem muligheter til å gå toppturer, surfe og klatre når de har et ledig vindu i en ellers vanlig og travel hverdag, ikke fordi de er en gjeng med drømmende hipstere:

Jeg skjønner at vi i Kabelvåg har fått den samlebetegnelsen «hipstere» og at vi kan virke sånn, men det går en viktig grense mellom de som kanskje er her ett år og oss som faktisk har kjøpt hus her og lever livene våre her – ja vi holder på med klatring og de tingene der når vi har fri, men ellers står vi jo i hverdagene på lik linje som resten av Kabelvåg. Vi har også grå hverdager!

I fokusgruppeintervjuene er det mange som gir uttrykk for at Kabelvåg er en plass man «blir sett» – på godt og vondt. Utbyggerne forteller om et hardt debattklima som er vanskelig å få innpass i, og hvor de opplever massiv «negativ oppmerksomhet» for

initiativene de tar. Tilflytterne derimot, gir uttrykk for at noe av det fine med å bo i Kabelvåg er å ha vind i ryggen når de tar initiativer i lokalsamfunnet. Flere av tilflytterne opplever at initiativene deres setter spor:

Jeg syntes det var lettere å ta initiativ her for jeg skjønte fort at hvis ikke jeg gjør det så gjør ingen det, og den følelsen hadde jeg ikke i Oslo. I Oslo så forsvinner du i mengden, og tenker at «jeg kan da vel ikke gjøre noen forskjell», mens her er det annerledes. Vi prøver å få til et skatemiljø her og vi prøver å utvikle et konsept. Så vi har satt oss ned, søkt penger og bygga skatefasiliteter her. Nå jobber vi med å få en ny skatepark ved den nye skolen fordi vi vil at våre barn skal ha den muligheten. Det er sånne ting vi kan få til på et lite sted.

En annen i tilflyttergruppa forteller at hun har søkt og fått penger til å hente inn fagpersoner fra hele Norge til Lofoten for å undervise om kjønn og seksualitet. Hun tenkte at tilbudet ikke var godt nok, og som hun selv sier: «noe sånn hadde jeg aldri gjort i Oslo». En annen i tilflyttergruppa følger opp og sier: «Ja, her blir det jo umiddelbar respons på det man gjør. Her blir man sett». Tilflytterne forteller også om hvordan de har mobilisert motstand mot ulike byggeprosjekter i Kabelvåg som de har fått gjennomslag for. En i gruppa forteller stolt om hvordan de har hatt underskriftskampanjer med over 400 underskrifter, og at de har sendt inn klager til kommunen om nye utviklingsprosjekt som blant annet et leilighetskompleks og ytterligere steinuttak sør i Kabelvåg.

I fokusgruppesamtalene blir det tydelig at de forskjellige gruppene i liten grad omgås, noe som kan forklare hvorfor konfliktene og stereotypiene reproduseres. Tilflytterne gir uttrykk for alt annet enn et manglende engasjement for stedet, snarere tvert imot, men engasjementet deres for sted tar nye former gjennom nye måter å bruke Kabelvåg på. De ulike engasjementene for Kabelvåg utspiller seg som krasse interessekonflikter, men interessekonfliktene reflekterer også situerte sårbarheter og omsorg for sted. Det vi har omsorg for, og dermed uroer oss for, gjenspeiler seg i våre stedlige praksiser (Milligan og Wiles, 2010). Diskusjonene i de ulike gruppene i Kabelvåg viser at det er forskjellige måter å bry seg om stedet sitt på, og at det er forskjellige måter å praktisere omsorgen på. Tilflytterne sin uro og omsorg for Kabelvåg gjenspeiler seg i mobilisering og

motstand mot ulike prosjekter, på lik linje som utbyggerens initiativer også kan forstås som uttrykk for omsorg og uro for sted, som jeg drøfter nedenfor.

Med sårbarhet og omsorg for sted

Behovene våre knytter oss til omgivelsene våre, men det er også denne relasjonen mellom behovene våre og sted som gjør oss sårbare for endringer som skjer med stedene våre (Greve, 2015). Som Puig de la Bellacasa (2012) viser, er sorg, fortvilelse og uro uunngåelige effekter av omsorg: vi har omsorg for det vi uroer oss for, og vi uroer oss når det vi bryr oss om er under press eller settes på spill. Slik jeg tolker det, kommer sårbarheten til de ulike deltakerne i Kabelvåg til uttrykk i måtene de praktiserer og forhandler i turisme- og stedsutviklinga på. Med utgangspunkt i fokusgruppesamtalene tyder det på at tilflytterne i stor grad føler seg ivaretatt av stedet, og en viktig årsak til dette er at de verdsetter Kabelvåg som et rolig sted. Flere av tilflytterne viser at de har søkt seg til og blitt boende i Kabelvåg nettopp fordi stedet tilbyr en ro. Det er med på å gi dem en følelse av å bli ivaretatt, og derfor blir det også viktig for dem å ta vare på denne steds kvaliteten. Samtidig er det denne relasjonen mellom ro og bli ivaretatt som gjør dem sårbare. Opplevelsen av å bli ivaretatt materialiserer seg i en uro for hvilke endringer Kabelvåg tåler. Mange av tilflytterne opplever turisme som en trussel for roen, og denne sårbarheten kommer til uttrykk i praksisene og i engasjementet deres rundt å verne Kabelvåg som det er i dag.

For flere i utbyggergruppa og de eldre er turisme knyttet til et håp om å skape flere møteplasser, samhold og tilhørighet som er gått tapt. Som Greve (2015) understreker, reflekterer ikke stedene våre bare våre sårbarheter. De reflekterer et håp om å bli ivaretatt, og vi utvikler og praktiserer sted med et håp om at behovene våre skal ivaretas. For å sette det på spissen ønsker ikke utbyggerne og de eldre turisme for vekstens skyld – turisme handler snarere om et håp om å gjenskape noe av det Kabelvåg en gang var. De ulike fokusgruppene har ulike tidsreferanser. Uroen hos de eldre og noen av utbyggerne er knyttet til referanser med utgangspunkt i hva Kabelvåg en gang var, og hva det nye har slettet ut. De eldre innbyggerne og utbyggerne navigerer forståelsene

sine av nåtidens Kabelvåg ut fra en tid der stedet var et aktivt handelssentrum med butikker, møteplasser og samhold. Tilflytterne har valgt å bosette seg i Kabelvåg basert på hva stedet er i dag – et rolig sted som det er godt å lande i. Denne komplekse sammenkastinga av situert uro og omsorg for sted som er forbundet til ulike tidsreferanser, kommer ikke tydelig fram i fortellingene om hvem som er engasjert eller ikke i Kabelvåg, eller i fortellingene om at stedet blir ødelagt hvis det blir lagt rette for mer turisme. Det blir vanskelig med konstruktive diskusjoner når noen er «imot utvikling», og andre oppleves som en «trussel» fordi de kommer til å «ødelegge plassen» med nye utviklingsprosjekt. Fortellingene i Kabelvåg handler ikke nødvendigvis om å være for eller imot turisme, eller for eller imot vekst og utvikling, men om en uro og omsorg for sted og et håp om å bli ivaretatt av stedet.

De eldre og utbyggerne savner aktivitet og møteplasser og forstår turisme som et verktøy for å skape mer liv og røre på stedet. Tilflytterne derimot, gir uttrykk for at Kabelvåg imøtekommer behovene deres fordi de opplever et samhold og har flere møteplasser. Det som kjennetegner gruppa med tilflyttere, er at mange av dem har interesser for ekstremsportaktiviteter. Ei i gruppa med tilflyttere forteller at det er et stort nettverk og fellesskap rundt disse aktivitetene, ikke bare blant tilflyttere i Kabelvåg, men også blant tilflyttere over hele Lofoten. Dette nettverket har fått et kallenavn av tilflytterne selv, «The hundred», fordi det er rundt hundre mennesker rundt om i Lofoten som er i samme omgangskrets, og de samler seg rundt aktiviteter som surfing, klatring og toppturer.

Det er jo en gruppe her i Lofoten som bare går under navnet «the hundred», og det er jo 99% tilflyttere så det ble jo naturlig at vi hang fordi vi flyttet hit av de samme interessene. Det er en ganske fin homogen gruppe som har flyttet hit til Kabelvåg – og jeg tror mange av oss kjenner oss igjen i at vi kom for naturen, og ble på grunn av folkene.

Som tilflytteren over viser, består dette nettverket i hovedsak av tilflyttere. En av tilflytterne i fokusgruppa er faktisk tilbakeflytter. Han bodde i Oslo i flere år før han flyttet tilbake, blant annet for å leve tettere på naturen og aktivitetene han interesserer seg for. Tilbakeflytteren forteller, i likhet med flere av de andre i gruppa, at han ikke er så mye med de «andre lokale innbyggerne» på fritiden fordi mange av arenaene han og

de andre tilflytterne samles på, ikke brukes, eller ikke brukes på samme måte av de lokale innbyggerne:

Av og til føler jeg meg som den eneste nordlendingen her. Men jeg er jo med de folkene jeg deler interesser med. Sånn som barndomsvennen min, som bor rett nedi gata her, han ser jeg jo aldri fordi han gjør ikke de samme tingene som meg.

Grappa med tilflyttere forteller at interessen rundt friluftaktivitetene blir inngangsbilletten til nye vennskap og inngangen til at de stikker innom hverandre på uformelle besøk og middager. Møteplassene som andre i Kabelvåg etterspør, får tilflytterne gjennom nye måter å bruke naturen og Kabelvåg på, som de først ble introdusert for som turister. Interessen for ekstrem sportaktivitetene blir med andre ord et viktig verktøy for å få et fellesskap, understreker ei av tilflytterne, og forteller at hun også har sett tilfeller av tilflyttere som ikke trives:

Jeg har jo sett begge deler av tilflyttere – både de som stortrives, og de som ikke gjør det. Jeg tror at fellesnevneren for de som trives er at de er glade i surf, klatring og toppturer. Så jeg tror at hvis du ikke har interesse for de tingene, så kan det bli vanskelig å bli kjent med folk. Så jeg vil si at det å være interessert i noen av disse aktivitetene er en veldig flott inngangsbillett for å få seg et sosialt miljø her.

Det er nok mange som driver med friluftaktiviteter i Kabelvåg, men det er kanskje denne mer ekstrem sportvarianten som blir fellesnevneren for flere av tilflytterne og fellesskapsfølelsen. Fokusgrappa med tilflyttere består av åtte personer, hvorav sju kjenner hverandre godt og inngår i «The hundred». Men en av tilflytterne understreker at han ikke kjenner de andre rundt bordet, men det er ikke fordi han *ikke* benytter seg av de lokale friluftstilbudene:

Jeg liker veldig godt å være ute, fiske og å gå tur, men jeg liker å gjøre det alene og på min måte. Så jeg har bodd her i 2,5 år og jeg har aldri hilst på deg eller deg. Og det synes jeg er et viktig perspektiv å ta med seg videre, for når dere sier at dere er en gruppe på hundre stykker og føler et samhold, så må vi jo tenke at Kabelvåg også skal være et attraktivt sted for de som nødvendigvis ikke driver med surfing, klatring og ekstrem sport.

Som tilflytteren over viser, er det godt nok for de unge tilflytterne å være en «soveby» fordi de finner et fellesskap gjennom aktiviteter i naturen. Men det er kanskje ikke godt nok for et mangfold, spør tilflytteren:

Det blir jo ikke tilrettelagt for et mangfold slik det er nå, det kan jo ikke bare være et rolig barnefamilieekke her. Hvis vi skal ta vare på denne «Kardemommebykvaliteten» så må det være en Kardemommeby for mange.

Puig de la Bellacasa (2011) argumenterer for at målet ikke er at alle skal bry seg om det samme, som for eksempel en unison enighet som hvordan man skal bry seg om Kabelvåg og hvordan man skal forvalte Kabelvåg. Men det Puig de la Bellacasa (2011) og Ahmed (2004) understreker, er at vi må være bevisst hvordan omsorgspraksiser kan ekskludere andre. Kabelvåg slik det er i dag, imøtekommer mange av tilflytternes behov. Gruppen med tilflyttere er også en ressurssterk gruppe, og den setter sitt preg på Kabelvåg. Dessuten er det en gjennomgående begeistring knyttet til at det flytter nye unge folk til stedet, som kanskje setter tilflytterne i en privilegert posisjon. De stiller store krav til det nye hjemstedet sitt, og er tydelige på hva som kan få dem til å flytte vekk igjen. Tilflytterne er svært engasjerte i å bevare Kabelvåg som en rolig plass, og på mange måter reproducerer de fortellinga om Kabelvåg som et rolig sted.

Kabelvåg som et rolig sted er en gjennomgående fortelling. Det blir også tydelig i gruppa med reiselivsaktører. De gir uttrykk for å være veldig opptatt av å utvikle et reiseliv som reflekterer det innbyggerne verdsetter ved stedet sitt. Men hvem sine behov og verdier er det reiselivet tar utgangspunkt i?

Kabelvåg – et sted for makspuls og hvilepuls?

Reiselivsgruppa i Kabelvåg er opptatt av å skape et Kabelvåg som folk «ikke bare kjører forbi» på vei til Henningsvær eller Svolvevær. Gruppen består av åtte forskjellige aktører som tilbyr overnattinger på rorbuer og opplevelsesturer og som er involvert i SKREI-

prosjektet. Grappa er enige om at de må løfte fram og markedsføre Kabelvåg sine kvaliteter for å utvikle den lokale turismen:

Jeg tror vi har veldig mye å vinne på å konseptualisere oss som destinasjon og være tydelig i vår markedsføring, og den må jo harmonisere med de som bor her, hvem vi er, og det vi har lyst til å bevare.

Grappa forteller at fokusgruppemøtet er første gang reiselivsnæringa i Kabelvåg er samlet, og innrømmer at det ellers er lite kommunikasjon mellom de ulike bedriftene. De ser derfor på fokusgruppemøtet som en gylden mulighet for å finne ut hvilket sted Kabelvåg er som reisemål, og hvordan stedet skal markedsføres framover. Grappa er tydelige på at markedsføringa skal representere innbyggernes interesser. Gjennomgående blir det gitt uttrykk for at turistene tiltrekkes av det samme som innbyggerne verdsetter:

Mange av turistene kommer jo hit fordi de verdsetter det vi innbyggerne verdsetter. Det er den roen. Det er den roen de søker seg til.

Igjen blir roen et sentralt tema i diskusjonene om Kabelvåg. At roen bør spille en sentral rolle i markedsføringa, blir tydelig i diskusjonene i reiselivsgrappa. Slagord som «slow city», «soft adventure» og «basecamp» går igjen. Diskusjonen henger lenge ved uttrykket basecamp. Det er åpenbart noe flere i grappa synes representerer en viktig kvalitet ved Kabelvåg:

Basecamp har vært en del av vår markedsstrategi fordi Kabelvåg er et veldig fint sted å ha som base fordi det er kort vei til mange av aktivitetene rundt om i Lofoten. Kabelvåg er en veldig fin og rolig plass å være når du ellers utforsker resten av Lofoten. Kabelvåg er et lite fristede fra kaotiske turistlivet, og det er en fordel.

En annen aktør som drifter et rorbuanlegg, påpeker at Kabelvåg sin rolige og litt avsidesliggende, men samtidig sentrale posisjon, kanskje er det største kvalitetstrekket ved stedet:

Det samme gjelder for oss (Basecamp). De turistene som velger å bo hos oss, de vil jo ikke bo «midt i det», de vil gjerne bo litt utenfor på en rolig plass. Det er jo det vi får flest tilbakemeldinger på, nemlig at det er så rolig og fint hos oss, og at det ikke ligger midt i smørøyet. Det er vår fordel: at vi ligger litt utenfor, men samtidig i nærheten til alt.

At Kabelvåg er en rolig plass å lande i, blir med andre ord sett på som en viktig kvalitet ved stedet som reisemål, noe som dessuten samsvarer med beskrivelsene til flertallet av tilflytterne i fokusgruppa. Samtidig er det en av turistaktørene som understreker at Kabelvåg ikke bare er en rolig plass. Det som gjør Kabelvåg attraktivt, er at stedet balanserer to ytterpunkter, nemlig makspuls og hvilepuls:

Jeg tenker at dette med slow city og basecamp er sexy og bra, men jeg tenker samtidig at vi må løfte ekstremsportmiljøet som er her. Det er jo imponerende mange lokale som surfer, klatrer og går på ski her, også kan du sitte i badstue og jacuzzi etterpå. Så det er viktig å markedsføre seg som slow city, men vi er jo også et sted for makspuls. Så det er noe med makspuls og hvilepuls – det er den kontrasten jeg tenker vi må løfte.

Flere i reiselivsgruppa nikker ivrig til resonnementet over, og en av dem legger til: «Ja, den kontrasten er jo kanskje vår best bevarte hemmelighet».

I dette eksempelet om Kabelvåg har jeg gått inn i friksjonsfylte diskusjoner knyttet til stedet sin utvikling. Diskusjonene mellom de ulike fokusgruppene i Kabelvåg viser at det eksisterer konkurrerende parallelle fortellinger om stedet. Fortellingene artikulerer forskjellige interesser, behov, omsorg og uro for sted, og de kommer sammen på nokså agnostiske og friksjonsfylte måter hvor stereotype fremstillinger gjør seg gjeldene. Men Cruickshank og Lysgård (2012) oppfordrer til stedsutviklingsprosesser som ikke ser agonismer som et problem, men som potensialer for å skape en dypere medvirkning og engasjement i lokale stedsutviklingsprosesser. Hvis agonismene ikke tas på alvor og ikke løftes frem, medfører det noen demokratiske utfordringer for lokale stedsprosesser. Cruickshank og Lysgård (2012) advarer mot konsensusøkende stedsutviklingsprosesser der målet er å skape en ny diskurs om et sted som skal deles av et stort flertall. Som et eksempel kan stedsutviklingstiltak forsterke en allerede

dominerende diskurs og dermed ekskludere andre meninger på og om et sted. Reiselivsgruppa i Kabelvåg er svært opptatt av å utvikle et lokalt reiseliv som tar hensyn til lokale innbyggere og som spiller på verdiene til lokalbefolkninga. Samtidig viser diskusjonene i gruppa hvordan fortellinga om Kabelvåg «som et rolig sted å lande på etter en dag med makspuls» blir utgangspunktet for hvordan de planlegger å markedsføre og utvikle Kabelvåg som et reisemål. Som illustrert, balanserer ikke denne diskursen om Kabelvåg som et rolig sted behovene til de innbyggerne som ønsker mer aktivitet og liv og røre i sentrum.

Det er utopisk å forestille seg en konsensus om hvordan et sted skal forvaltes og utvikles (Brox, 1995), men igjen, motsetninger og friksjoner i stedsutviklingsprosesser trenger ikke å være noe negativt (Massey, 2005; Amin, 2004). Som Brox (1995) påpeker, driver en konsensuspolitikk et samfunn «utfør stupet». Stedsutviklingsprosesser der agonismer får komme til og forhandles innebærer ei stedsutvikling der man hele tiden må revurdere, veie og reflektere den kursen man styrer stedsutviklinga mot (ibid.). Dessuten kan stedsutviklingsprosesser uten motsetninger og debatt føre til et dalende engasjement for steders utvikling: «Det er vanskelig å se for seg hvordan engasjement kan bevares gjennom å skrelle av de meningene som ikke passer i en felles konsensus» (Cruickshank og Lysgård, 2012, s. 89). Å legge til rette for stedsutviklingsprosesser som åpner politiske sfærer hvor agonismer får komme til, diskuteres og forhandles kan være en ressurs for å mobilisere et engasjement og vitalitet i prosessene. Som Cruickshank og Lysgård (2012) viser, er det kanskje vel så viktig å legge til rette for engasjement for sted med spillerom for agonismer som andre stedsutviklingstiltak: «Kanskje er mangelen på engasjement for stedets utvikling den største utfordringa for norske småsteder fremover, mer enn de tradisjonelle problemene med fraflytting og mangel på lokale arbeidsplasser?» (s. 90). Tatt spørsmålet til Cruickshank og Lysgård i betraktning, kan de motsetningsfylte fortellingene og interessene i Kabelvåg tolkes som en privilegert situasjon for et sted å være i. Selv om de parallelle fortellingene kommer til uttrykk i harde konflikter og motsetninger, gjenspeiler de også et enormt engasjement for Kabelvåg – innbyggerne både bryr seg og uroer seg i stor grad for stedet sitt.

For å kunne skape konstruktive dialoger om sted, må mangfoldet av stedsfortellinger møtes med sensitivitet, ydmykhet og lydhørhet. Som Haraway (2016) viser, er en forutsetning for å stå i hverandres «trøbbel» å bevege oss forbi store narrativer om dystopiske og utopiske fremtider. I Kabelvåg kommer de ulike fortellingene om turisme ofte til uttrykk i form av stereotyper knyttet til hvem som vil «ødelegge» stedet og hvem som er «uengasjert» i stedets utvikling, og mange av fortellingene rammer inn turisme som en redning eller som en trussel for Kabelvåg. Slike store fortellinger om turisme parkerer kanskje muligheter for å løfte agonismene. Puig de la Bellacasa (2011) oppfordrer til å «oversette» interesser til «matters of concern» og til «matters of care», og hensikten min med dette kapitlet har vært å vise hvordan de sterke interessene og polariserte diskusjonene i Kabelvåg også kan utforskes som uttrykk for uro og omsorg for sted. Reiselivs- og stedsutvikling gjøres i situerte praksiser og forståelser som er forankret i uro og omsorg for sted som er sammenvevd i romlige og temporale navigasjoner. Med inspirasjon fra Lawson (2007) kan kanskje det å dreie debattene mot en diskusjon om uro og omsorg for sted, skape et åpnere landskap med større grad av lydhørhet og ydmykhet for motsetninger og forståelser av sted. Å snakke sammen om uro og omsorg for sted der agonismene løftes fram skaper kanskje bedre forutsetninger for dialog framfor diskusjoner som tar utgangspunkt i dystopiske og utopiske scenarier hvor turisme enten er en «redning» eller en «trussel».

KAPITTEL 7.

UNESCO – en bremsekloss?

En turist som våger seg ut på havisen i Ilulissat med isfjell i bakgrunnen

Innledning

Mange i Ilulissat gir uttrykk for å være frustrert over å ikke kunne ta i bruk byens potensialer. Frustrasjonen kommer særlig til uttrykk i diskusjonene rundt UNESCO-vernet i Ilulissatfjorden. Nærings sjefen i Avannaata kommune forteller at området har blitt et svært politisk hett tema den siste tiden:

UNESCO stopper utviklingen! Det stopper alle våre byggeprosjekter, det synes vi. Borgemesteren vil heller ikke ha UNESCO-statusen lenger, og det samme tenker jegerne og fiskerne.

Isfjellene som kalver fra verdens raskest smeltende bre, er den mest besøkte attraksjonen i hele Grønland. Å komme seg til UNESCO-området innebærer en ti minutters gange fra Ilulissat sentrum. Når du kommer opp til området, åpenbarer det seg en uendelig havhorisont med flytende isfjell.

I dette kapittelet går jeg inn i noen intense debatter om UNESCO-vernet i Isfjorden i Ilulissat. Fortellinger om vekst og vern kommer kraftfullt til uttrykk i forbindelse med området, og i dette kapittelet har jeg til hensikt å utforske hvilke komplekse kontekster konfliktene knyttet til vernet inngår i. Konfliktene har sammenheng med globaliseringsprosesser, fiskeriaktiviteter og et gjennomborende lokalt håp om eierskap til egen reiselivs-og stedsutvikling.

Bilde 9. Utsikt over Isfjorden sommeren 2016

Reguleringer i UNESCO-området

Inne på kontoret til næringsjefen i Avannaata kommune legger hun fram et kart over Isfjorden på bordet mellom oss. Hun gestikulerer for å vise hvor stort og omfattende vernet faktisk er. Hun peker på forskjellige områder på kartet som ikke lenger kan brukes slik de en gang kunne: «Her kan du ikke bruke snøskuter», «her kan du ikke legge til med båten din», og «her er den beste utsikten, men her kan vi ikke bygge noe». Jan fra kommuneadministrasjonen legger til: «*Dette* UNESCO-området er det eneste UNESCO- området i verden du faktisk kan se fra månen», spøker han, men også for å understreke alvorret knyttet til hvor store områder vernet dekker.

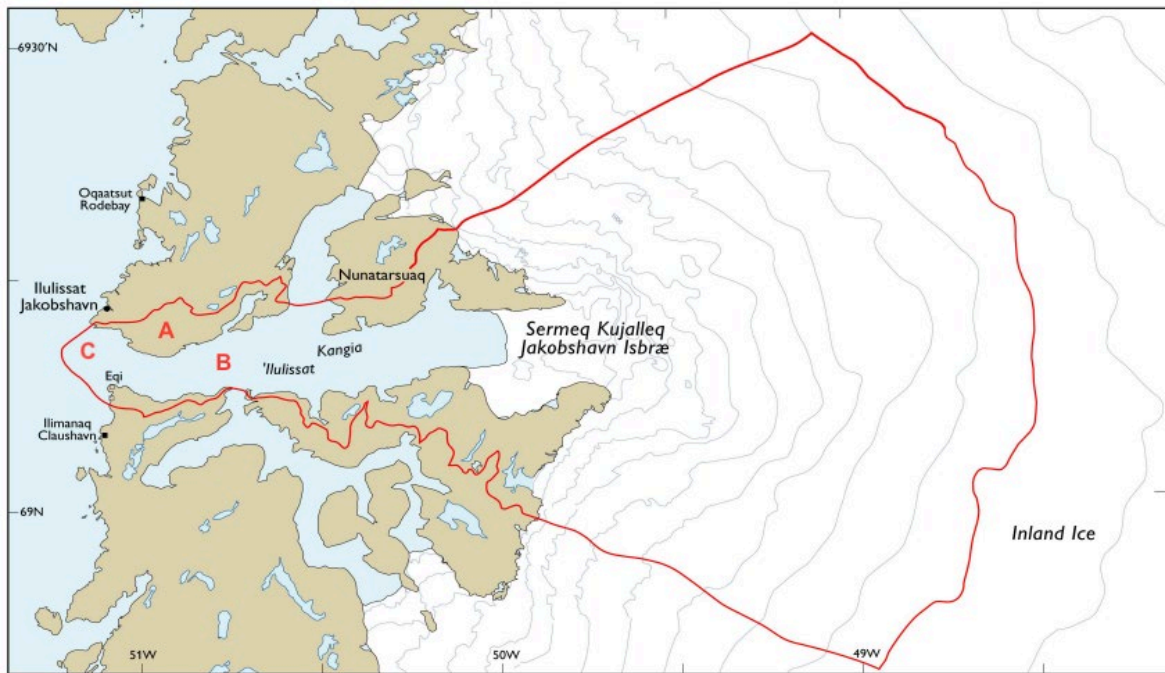
I 2004 ble Isfjorden i Ilulissat etablert på UNESCOs verdensarvliste. Det vernede området måler 4024 km², og tilsvarer et areal på 66000 fotballbaner. Formålet med vernet er å beskytte området universelle verdi mot ødeleggelse:

Ilulissat Icefiord and a surrounding area located in the Municipality of Ilulissat are zoned as protected area for the purpose of protecting its scenic beauty and the area's natural history, cultural history and other natural values. The protection is to contribute to protecting the nature in the area against destruction (Management plan for Ilulissat Icefjrod, 2. Edition, s. 39).

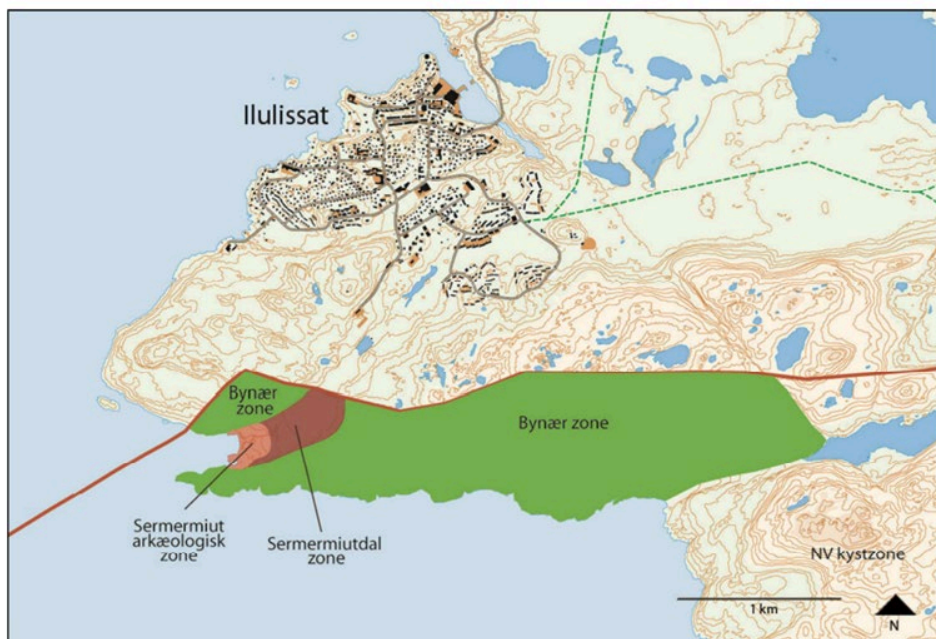
Utgangspunktet for vernet er den kalvende og smeltende isbreen i Ilulissatfjorden. Vernet bygger på to av ti kriterier et sted må oppfylle for å komme på verdensarvlisten. Det første kriteriet (i) refererer til vern på bakgrunn av: «superlative natural phenomena or areas of exceptional natural beauty and aesthetic importance», og det andre kriteriet (iii) refererer til: «be outstanding examples representing major stages of Earth's history, including the record of life, significant ongoing geological processes in the development of landforms, or significant geomorphic or physiographic features» (ibid., s. 11). I området lever det et mangfold av arter, som blant annet 1200 forskjellige insektarter, arktisk hare, arktisk rev, forskjellige sjøfugler og rundt 120 forskjellige plantesorter (Keppeler, 2021). Vernet skal også sørge for at lokale innbyggere har et eierskap til stedet og at de kjenner en stolthet over verdensarvstatusen: «Ensure that all users understand and appreciate the Area and its outstanding universal value and promote the population's pride in the World Heritage Area» (Management Plan for Ilulissat Icefjord 2018-2020, s. 13).

Vernet innebærer blant annet et forbud mot å kjøre snøskuter, bygge permanente bosettinger og næringsbygg, og reguleringer av fangst- og fiskeriaktiviteter. UNESCO- vernet består av to buffersoner og tre delområder A, B og C (bilde 11. og 12.). De to buffersonene er en såkalt «urban bufferson» og en «landskapsbufferson». Buffersonene har til hensikt å sørge for at «helheten» av UNESCO- området ivaretas, eller som *Management Plan for Ilulissat Icefjord 2018- 2020* beskriver, skal buffersonene ivareta «the scenic». Buffersonene regulerer hvilke aktiviteter og utviklingsprosjekter som kan finne sted i nærheten av det vernede området. Buffersonene er blitt opprettet som en respons på at det pågår flere utviklingsprosjekter i nærheten av verdensarvområdet, noe som kan true UNESCO- verdien:

Finally, the buffer zone will send an important signal to Greenland and the local community about the activities that can be allowed near the boundaries of the World Heritage property (Proposal for Minor Boundary Modification, 2019, s.3).

Bilde 10. Kart over sonene A,B og C i UNESCO-området. Kart hentet fra Proposal for Minor Boundary Modification

Bilde 11. Kart over den bynære sonen, kystsonen og den arkeologiske sonen i UNESCO-området. Kart hentet fra Proposal for Minor Boundary Modification

Delområdene A, B og C innebærer ulike restriksjoner. Delområde A gjelder områdene på land, nærmere bestemt den arkeologiske sonen i Sermermiut- området hvor det er funnet spor etter både Dorset- og Thulekulturen fra 4000 år tilbake. Delområde B, «maritimesonen», er den innerste delen i Ilulissatfjorden, og det er her fiskere driver med isfiske på vinterstid. For å komme seg til isfiskeområdet innerst i fjorden, benytter

mange fangstfolk hundespann fra byen og over til fjorden. Sone C er også en maritim sone, men den gjelder det ytterste området av verneområdet der fjorden munner ut i havet.

Slik jeg tolker situasjonen i Ilulissat handler frustrasjonen knyttet til UNESCO-vernet særlig om den bynære sonen, altså delområde A som befinner seg på land. Inuk er ikke den eneste som spør seg om hvorfor landarealene må vernes når det primært er isfjellene som utgjør UNESCOs universelle verdi:

Jeg orker bare ikke snakke mer om UNESCO, jeg blir helt matt av det. Vernet kan godt være i fjorden, men ikke på land! Det er jo på grunn av isfjellene vi har UNESCO. Hvorfor skal det da være et UNESCO- område på land også? Vi har alltid passet på naturen vår. Det er ikke fordi UNESCO kom at vi passer naturen – det har vi alltid gjort!

Inuk har helt rett i at det primært er isfjellene og de geologiske forholdene som utgjør hovedkriteriene for vernet. Samtidig skal vernet bevare den helhetlige «naturskjønne» verdien, og derfor er det også opprettet verneområder på land.

«Vi kan jo ikke forvente at grønlendere skal bo i et nasjonalmuseum!»

Den lokale motstanden mot UNESCO-området må ses i lys utviklinga i fiskeriene de siste årene. Da Ilulissatfjorden kom på verdensarvlisten i 2004 hadde det vært nedgangstider i fiskeriene over lengre tid. På den tiden var også turismen i Ilulissat begrenset, og UNESCO skulle bidra til å trekke turister til byen og plassere Grønland på destinasjonskartet. Utover 2000- tallet begynte imidlertid interessen for grønlandsk fisk å vokse, særlig fra det asiatiske markedet. Kiloprisen på grønlandsk kveite skjøt mildt sagt i været, fra rundt 8 DKK til 28 DKK kiloen. Fiskeriet fikk et oppsving, og folk strømmet til fiskerinæringa. Som følge av voksende etterspørsel etter grønlandsk fisk og vekst i fiskerinæringa, økte også presset på UNESCO- området.

Det er tillatt å drive med regulert fangst og fiske i UNESCO-området, men reguleringene innskrenker fleksibiliteten til fangstfolkene. Fangstfolkene kan transportere fisken sin

gjennom UNESCO- området, men de kan ikke benytte seg av motoriserte kjøretøy. Som følge av et mer ustabil klima med varierende havis- og snøforhold har mange erstattet hundespenn med snøskutere i Ilulissat. Snøskuterne anses som et mer økonomisk alternativ enn hundespenn ettersom snøskuterne bare trenger bensin når de er i bruk. Hundespennene derimot, må mates og stelles hver dag, uavhengig av om de kan brukes eller ei. Men det er ikke tillatt til å kjøre snøskuter i UNESCO- området, inkludert buffersonene, og med det følger det mye frustrasjon lokalt. Fangstfolkene må enten kjøre store omveier for å komme frem til fiskefeltene, eller så kjører fangstfolk snøskuter så langt det lar seg gjøre, og på grensen til UNESCO, bytter de over til hundespenn og kjører med hundene det resterende stykket inn til isfjorden. En fangstmann forteller at de ikke lenger kan bruke de tryggeste og effektive transportrutene til å frakte fisken fra fiskefeltet til havna hvor den eksporteres videre:

UNESCO- området tillater oss ikke å kjøre den mest effektive ruten. Det er jo andre ruter man kan ta, men de er humpete og steinete og mye mer problematiske sammenlignet med før da du bare kunne kjøre «rett frem». Nå må vi ta store omveier eller ta de humpete rutene.

Et annet aspekt ved vernet som reiser stor misnøye lokalt, er at det ikke er tillatt å gå i land ved Sermermiut, i delområde A. Før var det vanlig å legge til og gå i land her, forteller Jan i kommuneadministrasjonen. Han forteller om mange fangstfolk som henvender seg til ham og fangstkontoret med frustrasjonene sine. Reguleringene gjør det svært tungvint for fangstfolkene å frakte fisken. Jan rister på hodet og sier at det er vilt å tenke på at byens største næring er så dårlig tilrettelagt:

Fangstmennene spør jo fortvilet «hvorfor kan jeg ikke transportere fisken min gjennom der», «hvorfor må jeg gjøre som dette». Fiskerne har jo alltid lagt båtene sine ved Sermermiut på grunn av vindforhold og alt, men siden det er noen «eskimoruiner» der, så kan de ikke legge til der som gjør alt så tungvint for dem når de skal isfiske. Altså, det er «eskimoruiner» overalt i Grønland, hvorfor skal de verne akkurat der? Vi kan jo ikke forvente at grønlandere skal bo i et nasjonalmuseum heller! Jeg beundrer grønlandere som stritter imot. De vil ikke finne seg i å bo i et reservat. De vil bruke landet, de vil fiske fisken som er der. De vil bruke og leve i det, og ikke leve i et reservat som de andre inuittene i Alaska og Canada. Det er jo det som gir mening: å bruke og å fiske, ikke å reservere!

Sett bort fra at vernet innskrenker fleksibiliteten til fiskerne, kan motstanden mot UNESCO-vernet også ses i sammenheng med at de gode tidene i fiskeriene har ført til at flere har slått seg opp store økonomiske summer. Det er flere som beskriver de lokale fiskerne som «de nye baronene», og disse «baronene» ønsker gjerne å investere pengene sine, gjerne i utviklingsprosjekter knyttet til eiendom og hoteller. Som tidligere nevnt, står Ilulissats første kjedehotell i konstruksjonsfasen, og en av investorene er en tidligere fisker: nå en av Danmarks og Grønlands rikeste personer og medeier i Polar Seafood Greenland som eksporterer frossen fisk og skalldyr.

Men hvor skal de nyrike investere og etablere seg? Fiskerne vil ikke etablere seg hvor som helst, sier den tidligere UNESCO-forvalteren i Ilulissat:

Flere innbyggere har fått bedre levestandard på grunn av vekst i fiskeriene. Fiskerne har slått seg opp enorme summer som de ønsker å investere i eiendom. Men hvor skal alle bygge? Det er klart UNESCO- området fremstår som en enorm arealmulighet man må benytte.

En gjennomgående fortelling i Ilulissat er at det er få arealer igjen å bygge ut. Området ut mot flyplassen er ikke attraktivt å bygge ut i fordi det ikke er sentrumsnært og fordi det er svært krevende og dyrt å bygge der fordi det innebærer mye steinuttak og steinsprenging. Andre steder er det permafrost, og det egner seg heller ikke like godt å bygge på. Derfor er det flere som mener at UNESCO er det åpenbare området å bygge ut i, både fordi det er et mer økonomisk alternativ, men også fordi området tilbyr den beste utsikten i byen – noe som er ypperlig for bolig-og hotellvirksomhet. En gjennomgående fortelling er at det ikke er et alternativ å *ikke* bygge flere fasiliteter, som for eksempel hoteller og leiligheter. I Ilulissat er det ambisjoner om at befolkninga skal vokse med ytterligere 5000 innbyggere i løpet av de neste årene som følge av den nye flyplassen, og da må det legges til rette for både boliger og arbeidsplasser. Så, hvor skal de bygge byen for fremtiden, spør Inuk:

UNESCO er bare en bremsekloss, vi kan ikke bygge hoteller og vi kan ikke bygge ut leiligheter. Altså, det er verdens beste utsikt der, men vi kan ikke bygge hoteller der. Vi er *nødt* til å bygge hoteller der. Vi lokale vil jo gjerne tjene penger, men det kan vi ikke på grunn av UNESCO.

Den voksende motstanden mot UNESCO- vernet må ses i lys av global etterspørsel etter grønlandsk fisk og at noen lokale innbyggere befinner seg i en relativt ny posisjon hvor de faktisk har muligheter til å investere i egen reiselivs- og stedsutvikling. Økonomisk vekst som følge av fiskeriene, materialiserer seg i et håp og i en optimisme knyttet til eierskap til egen utvikling og grønlandsk selvstendighet, men når flere opplever at de ikke får benytte denne muligheten, forsterker det motstanden og opplevelsen av å «bli styrt utenfra».

«UNESCO er en bekreftelse på å bli styrt utenfra»

De lokale ser på UNESCO som å bli styrt utenfra. Man får ikke bygge der, man får ikke transportert fisken gjennom der, og nå er det jo mange lokale som har penger, og de vil jo investere pengene sine en plass. Og mange lokale tror at UNESCO- området er det beste stedet å investere pengene sine i.

(tidligere UNESCO- forvalter)

I Ilulissat er det flere som beskriver UNESCO- området som en «bekreftelse på å bli styrt utenfra» og som et sted som «ikke er for de lokale innbyggerne». En tilbakeflytter som har jobbet i politikken i Nuuk i mange år, forteller at stedet i hovedsak blir forvaltet som et sted for turister:

Før var det jo UNESCO- fjorden vi dro til. Der grillet vi og var sammen. Og nå vil vi jo ha det tilbake. Jeg tror at mange opplever UNESCO- området som et område for turister. At det er blitt nok et dansk prosjekt med all den danske arkitekturen. For ti år siden kunne man gå ut der uten å møte noen, men nå er det vilt mange der. Det var faktisk et sjokk å flytte tilbake til hjembyen min for ett år siden. Det er jo spesielt å komme tilbake til hjembyen sin, så er den helt full av turister. Det er helt merkelig.

Når folk i Ilulissat sier at UNESCO- området blir en bekreftelse på å bli styrt utenfra, sikter de særlig til den lokale investeringsviljen som ikke får utfolde seg. Det er ikke opp til de lokale å bestemme hvordan området skal forvaltes, er det mange som sier. Inuk sier at det blir svært tydelig hvem som har eierskap til området når det blir bygget et besøkssenter der, men ikke boliger til lokale eller utviklingsprosjekter som lokale ønsker. Som nevnt er det ikke tillatt å bygge noe permanent i området, men Isfjordssenteret er under utbygging, og et Nordlyssenter står i planleggingsfasen.

Når jeg er i Ilulissat i 2020 er Isfjordssenteret under konstruksjon. Senteret skal bli «inngangsporten» til Ilulissatfjorden, og er det første i til sammen seks planlagte besøkssentre i Grønland. Senteret skal imøtekomme en av UNESCOs viktigste mandat, nemlig kunnskapsformidling. Nå står Isfjordssenteret klart, og det er et internasjonalt senter for klimaforskning som har til hensikt å formidle forskning om klimaendringer gjennom et museumsområde, forelesninger, konferanser og gjennom utstillinga «The Tale of Ice». Visit Greenland beskriver utstillinga «The Tale of Ice» som et vindu inn til å føle og se klimaendringer: «The Icefjord Centre's exhibition is based on research and data, and explains the area's unique natural and cultural history, as well as the climate changes that can be clearly seen and felt» (Visit Greenland, 2022). I forvaltningsplanen for UNESCO- området står det at senteret skal bli et ledende senter i dokumenteringa av klimaendringer: «Ilulissat Icefjord should be an international centre for climate research and documentation of climate changes in the future» (Management Plan for Ilulissat Icefjord 2018-2020, s. 48).

Bilde 12. Det kommende Isfjordssenteret i UNESCO-området

Et av UNESCOs viktigste mandat er å forsikre at lokale innbyggere kjenner eierskap og stolthet til området, men flere forstår UNESCO som en bekreftelse på å bli styrt utenfra fordi det reduserer fleksibiliteten til byens største næring, og fordi lokale ikke får forvalte området slik de ønsker. Flere av de lokale jeg snakker med vil også utvikle området til turistformål, men slik situasjonen er i dag, opplever flere at det blir lagt til rette for turisme på andres premisser.

Tilbakeflytteren fra Nuuk tror at mye av motstanden mot UNESCO også handler om at informasjonsflyten er for dårlig:

UNESCO, at folk ikke vil ha det lenger skyldes mangel på viten. Man forstår ikke hva det egentlig er, og derfor ikke hva som står på spill. Men selvsagt vet de ikke det, det er ikke informasjonsflyt om det. Så er det jo spørsmål om Isfjordssenteret vil hjelpe, eller om det bare blir nok en ting for turistene primært.

En gjennomgående fortelling er at det var liten grad av inkludering i forbindelse med søknadsprosessen og at de lokale politikerne egentlig ikke visste helt hva de samtykket til. Det ble lagt fram som et trekkplaster for turisme, men få forstod omfanget av vernet, forteller Peter i kommunen:

Vi trenger å lære de lokale om UNESCO. Det har jeg sagt til kommunalbestyrelsen. For allerede nå har vi hatt det i femten år, og de lokale vet ikke riktig hva det er, så jeg ønsker at de skal lære det. UNESCO er veldig stramt, og de lokale trenger det området – det er det viktigste stedet for byen. Men den gang det kom i 2004, så var det dårlige høringer og det var lite informasjon om hva det faktisk innebar. Det er derfor det er så viktig å forklare de lokale hva det egentlig er, før de kan ta sin beslutning.

For mange blir UNESCO- området en bekreftelse på at autonomien ikke ligger lokalt. Frykten for å tape lokalt eierskap ble faktisk et av hovedargumentene når Lofoten ba regjeringa om å stoppe søknadsprosessen om verdensarvstatus (Rørstad og Sørgård, 2014). Konfliktene knyttet til UNESCO-vernet i Ilulissat er ikke unik. Verdensarvlisten er blitt kritisert fra flere hold i faglitteraturen for å bygge på vestlige universelle prinsipper som ikke er tilpasset lokale verdsett og behov (Labadi, 2017). Hvem er det som har definisjonsmakten til å definere verdiene vernet bygger på? Hylland Eriksen (2001) viser hvordan UNESCO-vern har bidratt til å forenkle lokale kulturer og hverdagsliv, og Picard (2011) viser hvordan UNESCO-vern produserer lokale kulturer som romantiske og eksotiske med utgangspunkt i vestlige verdisyn:

The community of experts that developed UNESCO's activities mainly consisted of university-educated white middle and upper-class males from Europe with urban backgrounds [...] Through its policies, it has popularized a global model of how to think about heritage and how to contextualize it within the wider fabric of the global heritage- scape. (s.145 -145).

Bærekraftig utvikling er et grunnleggende mål i UNESCO-forvaltninga, og i den forbindelse skal vernet bidra til å forbedre og å styrke forholdene til lokale innbyggere (Labadi, 2017). Likevel opplever lokale innbyggere UNESCO som en bremsekloss nettopp fordi de ikke får skape arbeidsplasser der. Spenninger mellom vern og arbeidsplasser er en gjennomgående kritikk av UNESCO- vernet: «The economic pillar, related to fighting poverty and providing jobs for local populations can, for instance, be in contradiction with protecting the environment and natural heritage» (Labadi, 2017, s. 47). Som Picard (2011) argumenterer, har UNESCO skrevet seg inn i den mest typiske dikotomien i moderne tid, nemlig konflikten mellom vekst og vern. Men UNESCO-

vernet er også en vekststrategi. Formålet med UNESCO- vernet da det ble etablert i Ilulissat var blant annet å utvikle reiselivet og lokal verdiskapning, og det nye senteret, Isfjordssenteret, har som mål å trekke 25000 flere turister til Ilulissat i året (High North News, 2018).

Når kollektiv kjærlighet ekskluderer

Ilulissat Isfjord med verdens raskest smeltende isbre er blitt et globalt klimasymbol. Fortellingene om verdens raskest smeltende isbre brukes aktivt i politikken og i mediene for å sette klimaendringene på dagsordenen (Bjørst og Ren, 2015). Isfjorden rekonstrueres kontinuerlig som et klimasymbol, noe som blant annet blir tydelig gjennom det nyetablerte besøkssenteret som er forbeholdt kunnskapsformidling om klimaendringer. Den dominerende fortellingen om UNESCO-Isfjorden trekker også mange turister. Den smeltende grønlandsbreen og de flytende isfjellene kan kanskje forstås som et sted hvor «kollektiv omsorg» kommer til uttrykk, og som en møteplass for en global uro for klimaendringer. Flysightseeingpiloten i Ilulissat forteller blant annet om mange turister som kommer for å se på den smeltende breen, og at de gråter og forteller til og med at de har dårlig samvittighet for hva de pådrar klimaet.

UNESCO-vernet har flere kritiske og paradoksale aspekter, men med inspirasjon fra Puig de la Bellacasa (2011) er ikke hensikten min å skrive frem UNESCO- vernet som et paradoksalt og hegemonisk maktsystem, men snarere skrive frem UNESCO-området som en sammenkastning av mangfoldige omsorgsverdier som kommer i spill. UNESCO-vernet er en vekststrategi, men det er også en omsorgspraksis, og det generer kanskje nye omsorgspraksiser. Etableringa av UNESCO-konvensjonen fant sted i kjølvannet av andre verdenskrig, og vernet ble utviklet med en hensikt om å skape en mer rettferdig og fredelig verden hvor mennesker kommer sammen og lærer om hverandres kulturer og miljøer (Nielsen, 2011). Ettersom UNESCO- Isfjorden er et klimasymbol, er det et paradoks at vernet trekker mange tilreisende som reiser lange avstander for å oppleve klimaendringer på nært hold. Samtidig er det kanskje ikke så konstruktivt å konkludere med at UNESCO er et «mislykket» prosjekt: Vi må bidra med

flere konstruktive fortellinger, framfor å ende i bunnløs kritikk (Latour, 2004). Med inspirasjon fra Ren et al. (2018) kan UNESCO utforskes som et fenomen i kontinuerlig endring og utforskes med en åpenhet for hva det også *kan* materialisere seg som. Hvis vi skal ta turismens potensialer som transformasjonskraft på alvor (jf. Higgins Desbiolles, 2006), så kan vi ikke avfeie hvilken mobiliseringskraft som potensielt *kan* skapes i disse møtene mellom mennesker og naturfenomener. Et møte med sårbare steder, slik som Isfjorden, trenger ikke å reprodusere fortellinger om sårbarhet, håpløshet og nostalgi for det som er i ferd med å gå tapt eller som allerede er tapt (Tucker og Shelton, 2014). Å møte ubehaget og fortvilelsen det innebærer å «se» klimaendringene på nært hold kan også generere nye omsorgspraksiser (jf. Head, 2016). Møtene som UNESCO- vernet åpner opp for kan bevege dialogene om relasjonene mellom klima- og miljøendringer, sted og menneskene som bor der. Møtet med de smeltende isfjellene kan kanskje utspille seg i mer ansvarlige praksiser når turistene kommer hjem fra ferie, som blant annet Jamal et al. (2013) poengterer: «[...]transformative tourism as the practice of organized tourism that leads to a positive change in attitudes and values among those who participate in the tourism experience» (i Aall, 2014, s. 2577). UNESCO-vernet er kanskje en møteplass som tilrettelegger for at flere sosiale verdener kan komme sammen og som kan bevege dialogen og engasjementet for klima-og miljøendringer.

Samtidig er det ikke bare uroen for et smeltende og sårbart Ilulissat som kan komme til torgs. Som Puig de la Bellacasa (2011) påpeker, må vi ta på alvor «all those who care for it». Isfjorden er en ansamling og sammenkasting av multiple omsorgsrelasjoner og uro, også de som ikke nødvendigvis passer inn i den dominerende fortellingen om Ilulissat som et sårbart klimasymbol. Bjørst (2010) illustrerer hvordan narrative om et sårbart og smeltende Ilulissat i liten grad inkluderer lokale stemmer: «Snow, ice and polar bears were the Arctic's primary informants in various settings» (Bjørst, 2010, s. 146). Som Ahmed (2004) og Puig de la Bellacasa (2012) viser, må vi være bevisst hva vår kollektive omsorg ekskluderer, og hvordan omsorgspraksiser kan ekskludere andre. Samtidig som det regjerer en hegemonisk fortelling om UNESCO-Isfjorden som et sårbart klimaområde, finnes det også lokale fortellinger som forstår området som et sted

for håp og muligheter for selvstendighet og utvikling. Mange lokale jeg snakker med er bevisste sine nye identiteter som «klimaofre» i kraft av at de bor der de bor, men det finnes også en mostand mot å være symboler på klimaendringer. Denne motstanden kommer blant annet til uttrykk i lokale ambisjoner om å benytte seg av den nye situasjonen Grønland står i: et sentrum for globale interesser knyttet til reiseliv, handel og investeringer.

Reproduksjonen av UNESCO-området i Ilulissat som et sårbart klimasymbol og som et møtepunkt for en kollektiv klimaomsorg, ekskluderer lokale omsorgspraksiser. Flere beskriver vernet som en bremsekloss for vekst, og som en bremsekloss for vekst er vernet også en bremsekloss for håpet knyttet til lokalt eierskap, grønlandsk selvstendighet og for å tilby bedre levevilkår for innbyggerne. Som Jan påpeker, kan ikke lokale grønlandere leve i et nasjonalmuseum fordi verdenssamfunnet har bestemt at akkurat deres område representerer universelle verdier. Han understreker at bærekraft ikke kan være det samme i Ilulissat som andre plasser som allerede kan tilby befolkninga gode levevilkår.

Nå er det ikke slik at de lokale jeg snakker med ikke bryr seg eller uroer seg for klimaendringer. Bærekraft produseres og forstås forskjellig, og i Ilulissat er det bedre levevilkår, arbeidsplasser og utvikling som står høyest på agendaen. Som Milligan og Wiles (2010) understreker, så er det ikke nødvendigvis slik at noen bevisst ignorerer andre omsorgsbehov av uvitenhet eller fordi de ikke bryr seg, det handler kanskje snarere om at enkelte omsorgsbehov neglisjeres i søken og streben etter å innfri andre omsorgsbehov som virker mer prekære her og nå. Flere jeg snakker med i Ilulissat uttrykker stor uro for hvordan isfjellene har blitt færre og mindre med årene. Inuk er en av dem, selv om han også ønsker å bygge ut UNESCO. Han viser meg et bilde der han leker framfor et isfjell som var «høyt som en skyskraper» da han var liten. Han forteller også om hvordan han savner stabile isforhold der han bare kunne gå rett ut på isen og kjøre hundeslede.

Selv om det er uro for klimaendringer er det uroen for noe annet som fremstår som mer akutt. Det er en gjennomgående uro for hvordan Ilulissat skal håndtere reiselivsveksten som storflyplassen kommer med, og en motivasjon for å bygge ut UNESCO-området må ses i lys av denne konteksten. Å bygge ut UNESCO-vernet oppleves som en helt nødvendig tilpasningsstrategi for å kunne imøtekomme turistveksten storflyplassen legger til rette for. Museumsdirektøren uroer seg over temperaturendringer og det lokale miljøet i Ilulissat. Hun frykter også en situasjon med masseturisme. Likevel sier hun at det *må* bygges flere hoteller i Ilulissat, og det kjapt! Hvis ikke vil turismeveksten gå fullstendig ut av kontroll, fortsetter hun. Det er kanskje et paradoks å være urolig for klimaendringer, savne de store isfjellene og likevel ønske å bygge ut UNESCO. Samtidig må man ta på alvor hva dette dilemmaet forteller oss. Den tidligere UNESCO-forvalteren beskriver dilemmaet med å bygge ut UNESCO-området, men samtidig forstår han det som en nødvendighet å bygge det ut for å overkomme veksten som storflyplassen er dimensjonert for:

UNESCO er det nærmeste vi har når det kommer til bærekraft, og samtidig er det under stort press for folk vil ha det vekk. Politikerne vil ha det vekk. Og det er godt å ha UNESCO- området Samtidig er det jo ikke et alternativ å *ikke* bygge ut. Vi har ikke noe valg.

Peter som jobber i kommunen, har tidligere undervist turister om isfjellene, og han er svært opptatt av å ta vare på dem:

Jungelen er jordas lunger, men isbreen her er jordas fryseboks Det er en helt nødvendig fryseboks.

Samtidig understreker han at UNESCO- området *må* bygges ut. Han tar tak i skriveblokka mi og begynner å tegne Ilulissat omringet av tre grenser:

Det er tre grenser rundt byen vår. Havet, permafrosten og UNESCO. Havet kan vi ikke flytte, og vi kan ikke bygge på permafrosten. Så vi har liksom bare ett valg nå som flyplassen kommer.

Det er stor optimisme rundt den kommende flyplassen, men den reiser samtidig mye uro for hvordan byen skal håndtere turismeveksten flyplassen er dimensjonert for, og presset på UNESCO- området må blant annet ses i lys av denne uroen. Med sommeren 2019 friskt i minnet, da Ilulissat for første gang fikk besøk av et stort cruiseskip med over 3000 passasjerer, er det stor uro for at en liknende situasjon skal gjenta seg. Da var det verken nok arbeidskraft eller fasiliteter. Å bygge ut UNESCO- området som en tilpasningsstrategi er en paradoksal strategi der løsninga blir å vokse seg ut av problemet. Men det er ikke et paradoks flere lokale i Ilulissat som både uroer seg for og ser frem til turismeveksten her og nå. For mange er det ikke et alternativ å ikke forberede seg på turismeveksten, og i denne forberedelsen blir flere fasiliteter forstått som helt nødvendig.

KAPITTEL 8.

Turismstedenes utfordringer for styring og regulering

"No parking" på Haukelandsstranda i Lofoten

Innledning

Hittil i avhandlinga har jeg vist at reiselivs-og stedsutviklinga griper inn i mange forskjellige problemstillinger. I dette kapittelet og det neste, dreier jeg fokuset inn mot utfordringer og strategier som Ilulissat og Lofoten fører i møtet med reiselivsveksten. Stedene er vidt forskjellige reiselivskontekster, men de har likevel noen påfallende likhetstrekk. De fører de samme reiselivsstrategiene, og et annet likhetstrekk, er et gjennomgående engasjement lokalt for at reiselivet i større grad må reguleres og styres fordi det kommer for mange turister til samme tid, og fordi reiselivsnæringa stadig vekk mangler arbeidskraft.

«Reiselivsnæringa selv hyler jo etter mer regulering»

Mange distriktssamfunn ønsker å legge til rette for reiselivsvekst, men turismen er vanskelig å styre og å kontrollere (Viken, 2020). Turisme er ikke noe som bare bør skje – ei bærekraftig reiselivsutvikling krever handling, fortsetter Viken. Reiselivsrådgiveren Kai har viet mye av karrieren sin til å utforske hvordan reiselivet kan reguleres forskjellige steder i Norge. Det som gjør turisme som fenomen svært interessant, mener Kai, er at det er en gjennomgripende enighet om at reiselivet må reguleres mer:

Reiselivsnæringa selv hyler jo etter mer regulering, og det er interessant! De fleste næringer tenker jo at de ikke vil ha så mye regulering innblandet, men nå er altså reiselivet kommet dit at *alle* ser at vi trenger det!

At mange er opptatt av at turismen i større grad må reguleres blir tydelig på Reiselivskonferansen i Svolvær i 2021. Lokale turistoperatører, politikere, destinasjonsselskapet Visit Lofoten, Lofotrådet i tillegg til eksterne destinasjonsselskaper og representanter fra forskjellige fylkeskommuner, er til stede på konferansen. Samtlige innlegg på konferansen handler om at reiselivet i større grad må reguleres og integreres i både lokale og nasjonale reguleringer og planverk. Innledeerne fra Lofotrådet har jobbet med reiselivsutvikling i mange år, og de sammenligner turisme med dynamitt – den kan brukes konstruktivt så lenge man har kontroll på den, men den blir farlig idet du mister kontrollen:

Turisme er den næringa som har vokst raskest globalt, og den skjer ofte ute i distriktene. Internasjonale turister kommer jo hit og bruker lokale ressurser og fellesgoder – forbruket skjer jo midt i hjemmene våre! Men i motsetning til andre næringer, så er det ikke ei overordna forvaltning på reiselivet. Nå har vi kommet dit at det nytter ikke bare å diskutere toaletter og stier, vi må planlegge og forstå turismen mer helhetlig.

I løpet av reiselivskonferansen i Svolvær blir det holdt en paneldebatt med alle ordførerne i Lofoten. Også her blir regulering det sentrale diskusjonstemaet. Alle ordførerne stiller seg positive til å innføre et pilotprosjekt om turistskatt på initiativ fra regjeringa. Ordstyreren understreker at det er interessant å se hvordan regionens seks politikere, som representerer ulike partier, er så samstemte om at reiselivet må reguleres mer. Mot slutten av konferansen oppsummerer varaordføreren i Vågan at reiselivet trenger en overordnet plan, og at det er behov for mer kunnskap da det gjenstår mange ubesvarte spørsmål om hvordan turisme skal integreres i lokale og nasjonale planverk.

Behovet for mer regulering av reiselivet er også en gjennomgående fortelling i Ilulissat. Dette kommer til uttrykk blant både store og små turistselskaper. Sommeren 2019 da MSC Orchestra la til, har satt en støkk i samtlige jeg møter. Mange ser tilbake på denne hendelsen som en bekreftelse på at reiselivet må reguleres betydelig mer. Flere er opptatt av at det må settes begrensninger for antall turister som kan være i Ilulissat på en gang, og turistsjefen i Avannaataa kommune jobber med mulighetene for å forby de største cruiseskipene å legge til, men dette må gjennom Selvstyret, understreker han.

Han mener Ilulissat ikke tåler cruiseskip som har en kapasitet på nesten like mange passasjerer som det er innbyggere i Ilulissat. Basert på en rapport om cruiseturisme på Svalbard i 2019, og på bakgrunn av undersøkelser i forbindelse med strategien «På vej mod mere turisme 2021-2024», har Visit Greenland besluttet å ikke bruke mer ressurser på å markedsføre seg mot cruisesegmentet (Lindstrøm, 2022), og borgemesteren i Ilulissat har uttalt i en pressemelding at byen ikke kan motta flere enn 1000 cruisepassasjerer om dagen (Rytoft, 2022).

Peter som jobber i Avannaata kommune, mener Ilulissat trenger en «turistlov»: reiselivsstrategier er ikke godt nok, det må være noe som forplikter og viser vei. Han er svært bekymret for hvordan det vil gå med den lokale reiselivsutviklinga i Ilulissat hvis det ikke blir innført reguleringer:

Vi kan ikke styre turismen så lenge det ikke er lover og reguleringer. Strategiene er jo ingenting verdt. Det er ingenting som forplikter oss til å følge dem! Problemet her er jo at byen er lukket. Det er ingen vei ut. Vi er inneklemt mellom hav og is, og når det kommer cruiseskip i tillegg til at det flyr fly over oss nesten hele døgnet, så blir vi jo helt omringet. Byen blir fylt opp med turister, så det er jo ingen plass å gjøre av seg. Så, jeg er veldig redd for hvordan fremtiden blir hvis vi ikke skal kunne styre turismen. Vi kan selvsagt ikke stoppe turismen, men vi må finne måter å styre den på!

Til tross for at Ilulissat og Lofoten er vidt forskjellige kontekster, er etterspørselen etter mer regulering av reiselivet et påfallende fellestrekk. Turisme er et komplekst og sammenvevd fenomen som bringer sammen mangfoldige interesser og rasjonaliteter (Ren og Jóhannesson, 2018). Det er derfor vanskelig å forestille seg en unison enighet om hvordan samfunnet skal utvikle seg (Brox, 1995). Derfor er det, som reiselivsrådgiveren Kai påpeker, interessant hvordan ønsket om mer regulering ser ut til å forene veldig mange ulike aktører i turismelandskapene – også i reiselivsnæringa selv. Ønsket forener ikke bare på tvers av turistselskaper, kommuner, destinasjonsselskaper og fylkeskommuner, men også på tvers av landegrensar, og hva forteller dette oss om turisme som fenomen? Som Marcus (1995) påpeker, kan flere fortellinger fra flere steder bidra til å utvide nyansene om et fenomen. Den tydelige etterspørselen etter mer

regulering av reiselivet forteller kanskje noe om hvilke omfattende transformasjonskrefter turisme har til å endre og omskape steder og lokale praksiser på mer intense måter enn noen gang før. Fortellingene og engasjementet om mer regulering viser at turismen setter mange forskjellige bekymringer i bevegelse. De ulike aktørene i Lofoten og Ilulissat er ikke alltid urolige for de samme tingene, men engasjementet for mer styring forteller oss at det er en grunnleggende uro for hva reiselivsveksten gjør med stedene.

Samtidig som mange etterlyser mer regulering av reiselivet blir det også gitt uttrykk for at det er en svært utfordrende oppgave å finne måter å regulere det på. Som innledningskapittelet viser, spør en planlegger i Vågan: «Hvordan regulerer man turisme når «alt» er turisme?».

Hvordan regulere turisme når «alt» er turisme?

Hvordan forvalter man et fenomen som kontinuerlig skaper og omskaper steder og som på komplekse måter er sammenvevd i flere skalaer, mange forskjellige næringer og situerte forståelser og praksiser? Reiselivsrådgiveren Kai stiller et retorisk spørsmål som han er opptatt av: «Hva er det med reiselivet som gjør det så vanskelig å regulere?». Han understreker hvor absurd det er at en så stor og kompleks næring som reiselivet i hovedsak overlates til kommunene selv å håndtere:

Myndighetene, uansett om det er rødt eller blått, så er det bare sånn «nei, dette må kommunene finne ut av selv». Nei, turisme er ei besynderlig næring altså. Tenk å få bruke lokale samfunns- og naturressurser uten at det er en overordnet plan eller regulering på det!

I likhet med reiselivsrådgiveren, understreker varaordføreren i Vågan at nasjonale myndigheter må være mer på ballen og peke ut ei retning for reiselivet. Det er rart at nasjonale politikere ikke involverer seg mer i debattene om turisme med tanke på hvor stor rolle den spiller i samfunnsutviklinga, understreker hun:

Vi hadde 820 000 gjestedøgn i Lofoten i fjor, og da teller vi ikke en gang med bobiler og cruise. Reiselivet spiller en stor rolle – vi kan kalle turisme for distriktspolitikk, og næringa alene står for fem milliarder i eksportinntekter, for ikke å snakke om skatteinntekter! Så hvorfor hører vi ikke mer om dette i de nasjonale debattene? Hvordan kan vi løfte turismedebatten til et nasjonalt nivå? Alle næringer har jo sine egne departementer eller direktorater. Hvem vil jobbe for reiselivsdirektoratet?

Kai mener det nærmest eksisterer en «ærefrykt» for å ta tak i reiselivet både lokalt og nasjonalt, og han tror fraværet av regulering handler om kompleksiteten i turismen:

Jeg tror det handler om kompleksiteten i det. Reiselivet går over ti til elleve departementer. Fiskeri er liksom bare knyttet til fiskeridepartementet, som gjør det lettere å forstå som konsept og som ressurs som igjen gjør det enklere å regulere gjennom krav til utstyr, fartøy og kvoter. Men reiselivet er jo alt. Det er restauranter, hoteller, transport og infrastruktur, boliger – altså det er vidt forskjellige næringer du putter inn i reiselivsboksen, og det gjør det så vanskelig å fatte, og det tror jeg gjør at turisme blir veldig uhandgripelig og som gjør at folk ikke tør å ta tak i det.

De mange initiativene i Lofoten viser imidlertid at det er flere som "tør" å ta tak i reiselivet, men på samme tid gir flere av dem uttrykk for en slags rådvillhet. Jeg opplever at disse kompleksitetene knyttet til reiselivet blir tatt på alvor, spesielt i Lofoten hvor det arrangeres flere arrangementer for å diskutere en mer helhetlig forståelse og overordnet planlegging av turisme. Men denne anerkjennelsen av kompleksiteten materialiserer seg også i en rådvillhet. Som planleggeren i Vågan sier: «Det er jo en forutsetning å få reiselivet inn i kommuneplaner og byplaner, men vi kaver jo litt rundt». Mange teoretikere jeg er inspirert av understreker behovet for å anerkjenne kompleksiteten det innebærer at et fenomen kontinuerlig blir til. Turisme er et slik komplekst fenomen som kontinuerlig skapes og omskapes i skjæringspunktet mellom forskjellige aktører, næringer, kunnskaper og praksiser (van der Duim, 2007; Ren og Jóhannesson, 2018; Bærenholdt et al., 2004). Men det er nettopp også denne anerkjennelsen som også gjør turismen så vanskelig å styre og integrere i planverk.

Marston et al. (2005) og Hylland Eriksen (2016) viser at nåtidens store paradokser drives av at vi «skylder på hverandre» (scale blaming) og fraskriver oss ansvar: Vi skylder på «systemet» og etterlyser at andre skalaer må ta mer ansvar. I Lofoten blir det stilt spørsmål lokalt om hvordan en av verdens største næringer primært kan være kommunenes ansvar og om ikke nasjonale myndigheter skal involvere seg mer. Samtidig understreker Norges nasjonale reiselivsstrategi, *Nasjonal reiselivsstrategi – store inntrykk med små avtrykk*, at det først og fremst er kommunene som har ansvaret for ei god reiselivsutvikling i kraft av planverktøyene sine:

Det er kommunene som har ansvar for å veie ulike interesser mot hverandre og bidra til forutsigbare rammer for alle berørte parter. Plan- og bygningsloven gir kommunene stort ansvar og et kraftfullt verktøy. Så langt har (for) mange planprosesser i liten grad forholdt seg til reiselivet og de besøkende eller "korttidsinnbyggerne", som reiselivet bringer til store og små steder landet over (Nasjonal reiselivsstrategi – store inntrykk med små avtrykk, 2021, s. 42).

Når forskjellige aktører i Lofoten etterlyser mer engasjement fra nasjonale myndigheter så handler det ikke nødvendigvis om å «fraskrive» seg et lokalt ansvar. Det er et enormt engasjement i Lofoten for å utvikle et ansvarlig reiseliv – det blir arrangert mange seminarer, konferanser i tillegg til at det pågår flere lokale prosjekter som jobber med problemstillinger knyttet til det lokale reiselivet. Både reiselivsoperatører, politikere og kommuneansatte i Lofoten er svært engasjert i prosessen med å utvikle et mer bærekraftig reiseliv, men de gir uttrykk for å føle seg maktesløse fordi det er mye med reiselivet de ikke har kontroll over. Likevel er det flere som er opptatt av å ta ansvar for det de opplever at de *kan* gjøre noe med. Under Kystpulsseminaret i Svolvær i 2019 er det flere fra reiselivsnæringa i Lofoten til stede. En av reiselivsaktørene forteller at han gjerne skulle sett nasjonale reguleringer som gjør noe med utslippene fra reiselivet. I fraværet av mer omfattende reguleringer, har han bestemt seg for å ikke rekruttere turister utenfor Europa av hensyn til reiseavstandene og utslippene det medfører. Ei som drifter et rorbuanlegg i Kabelvåg sier hun ikke kan gjøre noe med alle som flyr, men det hun *kan* gjøre noe med er å premiere de som kommer til Lofoten på alternative måter:

Vi kan jo ikke gjøre noe med det som skjer på flyplassen eller de som flyr inn hit, men vi kan jo gjøre noen ting som er bedre for miljøet. I sommer så hadde vi en kampanje som gikk ut at de som kommer hit med tog, eller som sykler hit, får en ekstra fordel når de kommer.

Etterspørselen etter mer overordna planer handler ofte om et behov for en «rød tråd» slik at, for å sitere reiselivsrådgiveren i Lofoten, «flere trekker i samme retning». Lokale styringsverktøy er absolutt viktige for å kunne håndtere turismen, men de er kanskje ikke tilstrekkelige for å håndtere en av verdens hurtigst voksende næringer. Agnew (1994) advarer mot en «endimensjonal» verdensforståelse: «where the geographical local is all», og Bærenholdt et al. (2004) advarer mot «territorielle feller»: «Tourism research has been caught in territorial traps and linear metaphors of scale» (s. 25). Tatt de lokale fortellingene om turismens sammenvevde kompleksitet i betraktning, må kanskje nasjonale myndigheter ta større grep om reiselivsutviklinga ettersom nettverkene som utgjør turisme og turismestedene ikke er begrenset til selve «destinasjonen»: «These networks are often informal, and not limited to the territory of the “destination”» (Bærenholdt et al., 2004, s. 29). Hylland Eriksen (2016) retter et kritisk blikk mot det han forstår som en hegemonisk romantisering av at «løsningene ligger lokalt» og at «det lokale» er den best egnede skalaen til å forvalte nåtidens store globaliseringsprosesser og dets utfordringer. Det betyr ikke at lokale initiativer ikke er betydningsfulle, men i en intens og sammenvevd verden må globaliseringsprosesser, som turisme, i større grad reguleres på flere nivå – i alle fall hvis vi skal ta mange av de lokale fortellingene i Lofoten på alvor:

Yet global modernity cannot expect small-scale traditional societies to solve its own contradictions. An inter- connected world of 7 billion cannot conceivably be decomposed into small-scale, autonomous entities. This is why small-scale alternatives can supplement large-scale organisation and mitigate some of its harmful effects, but they cannot replace the coordinating, higher levels of scale (Hylland Eriksen, 2016, s. 148).

Etterspørselen etter mer regulering av reiselivet springer ut fra mange forskjellige bekymringer. Mange er opptatt av at det må bli boplikt slik at boliger ikke kjøpes opp til AirBnB-formål og andre er opptatt av at det trengs mer skilting og informasjon for å

veilede og styre turistene. Andre er opptatt av det må komme flere parkeringsplasser og sanitære anlegg, mens andre mener at det må være mer regulering knyttet til hva som markedsføres og hvor mye. Flere understreker behovet for at stier og natur må kloppes og vedlikeholdes. Men det er spesielt to problemstillinger som går igjen: I Lofoten og Ilulissat blir det gitt uttrykk for at det er for mange turister på samme sted til samme tid, og at reiselivsnæringa mangler arbeidskraft.

For mange turister på samme sted til samme tid

I Ilulissat og Lofoten er det ulike oppfatninger av hvorvidt det er for mange turister som besøker stedene, men det regjerer en bred enighet om at det kommer for mange turister på én gang. I Ilulissat er det mange som problematiserer presset på UNESCO, noe som ble spesielt tydelig da MSC Orchestra la til i 2019:

I fjor kom MSC Orchestra for første gang, og det kom med 3200 passasjerer ombord. Det var jo en by som kom, og alle valgte jo å gå ut til UNESCO samtidig! Sånn blir det jo et rent kaos av. Du skulle sett, folk var overalt og de tråkket over alt! Og der hvor det er kulturminner, der ble jo landskapet nærmest ødelagt! Der hvor det ellers hadde vært noen planter, var det støv!

Som turistsjefen i Avannaata kommune viser i sitatet over, er det ikke nødvendigvis antallet turister som er problemet. Problemet er snarere at alle kommer på én gang og oppsøker akkurat det samme stedet.

Janne som er opptatt av å løfte andre fortellinger enn at Lofoten oversvømmes av for mange turister, understreker at det riktig nok er mange turister i Lofoten i høysesongen, men det blir feil når fortellingene om Lofoten tar utgangspunkt i at høysesongen er «normalen»:

Jeg blir forbanna når folk sier at vi har for mange folk her. For da må du se på statistikken. For det er ikke bestandig fullt her! Ja, det er ei fortetting om sommeren, men nå jobbes det jo med helårstursime, og da vil vi jo klare å spre mengden med gjester jevnt over hele året.

At mange kommer samtidig og oppsøker de samme stedene, som gjerne ikke er tilrettelagt for mange besøkende, er en gjennomgående problemstilling i Lofoten og i

Ilulissat. I Lofoten blir denne utfordringa særlig koblet til sosiale medier. Reiselivsrådgiveren i Lofoten mener at sosiale medier har bidratt til en demokratisering av markedsføringa som gjør turismen desto vanskeligere å kontrollere og styre. Sosiale medier spiller også en viktig rolle i reiselivsutviklinga i Ilulissat, men her kommer det til uttrykk på andre måter.

Sosiale medier og «demokratisering av markedsføringa»

Sosiale medier sin rolle i reiselivet i Lofoten og Ilulissat er et tema det ikke er mulig å komme utenom. Koblinga mellom turisme og sosiale medier er noe som engasjerer svært mange. Det kommer til uttrykk i individuelle samtaler, på seminarer, konferanser og i reiselivsstrategier. Sosiale medier produserer nye måter å forstå og bruke stedene på som bringer inn nye dilemmaer og utfordringer, men også nye muligheter i det lokale reiselivet.

Turismesteder blir til i planlagte og formelle nettverk, så vel som uplanlagte og uformelle nettverk, som for eksempel gjennom «the word of mouth» (jungeltelegrafan) (Bærenholdt et al., 2004). Sosiale medier er én av mange drivkrefter som inngår i produksjonen av turisme og turismesteder, men er definitivt blitt en betydningsfull drivkraft de siste årene. Sosiale medier har intensivert de uplanlagte og uformelle nettverkene og endret reiselivet på fundamentale måter (Smith, 2018; Fatanti og Suyadnya, 2015). I nyhetsbildet kan vi lese om «bildejakta» og uttrykket «instavennlige steder». Som et eksempel publiserte flyselskapet Norwegian i 2021 en liste over de mest «instavennlige» stedene i Norge, med blant annet Lofoten på lista.

I Lofoten blir sosiale medier ofte forbundet med utfordringer knyttet til at «nye steder» blir tatt i bruk på nye måter, og at noen steder får for mange besøkende. *Handlingsplan for Bærekraftig reisemålsutvikling Lofoten* viser hvordan «ansvarlig markedsføring» blir en av de viktigste målsettingene regionen må jobbe med:

I tillegg til at mengden besøkende har økt de senere årene, har også turistene endret atferd. Stadig flere gjester ønsker å oppleve det Lofoten de har sett i sosiale medier i form av fjellturer,

toppturer, fisketurer og havsafari i spektakulær natur. I tillegg har også lokalbefolkningen i økende grad tatt i bruk naturen til rekreasjon. Sammen har dette både ført til økt slitasje og forsøpling på de mest utsatte «hot-spotene» og manglende infrastruktur som parkeringsplasser, sanitæranlegg og avfallshåndtering og økt risiko for ulykker. Det er også signaler som tyder på en gryende misnøye blant deler av lokalbefolkningen (Handlingsplan for Bærekraftig reisemålsutvikling Lofoten s. 3).

Reiselivsrådgiveren Kai forteller at en viktig strategi framover blir å «forstå den digitale verden». En stor utfordring med sosiale medier er at det ikke lenger er reiselivsnæringa eller destinasjonsselskapet selv som styrer hva eller hvem som blir markedsført, fortsetter han. Han beskriver situasjonen med sosiale medier som en «demokratisering av markedsføringa» der markedsføringa ligger i hendene til alle som har en smarttelefon. Som konsekvens av denne «demokratiseringa» oppsøker altfor mange reisende de samme stedene som ikke er tilrettelagt for det, fortsetter han. Dessuten blir det vanskelig å forutse hva som blir det neste populære reisemålet, som gjør det desto mer utfordrende å planlegge det lokale reiselivet:

En ting er jo hva og hvilke steder reiselivsnæringa selv ønsker å markedsføre, men en annen ting er jo det Instagram markedsfører. Det er jo *der* markedsføringen virkelig skjer. Folk drives av fine bilder og ikoner, og det er en markedsføring som vi ikke har kontroll over. Før hadde du jo større evne til å regulere reiselivet gjennom markedsføringsbiten, men nå er det jo helt demokratisert, markedsføring ligger i hendene til oss alle. Hvordan skal man da formidle det rette budskapet? Hvordan skal man da få spre turistene når alle legger ut bilder av akkurat den samme fjelltoppen? Det er en verden med bjellesauer – det blir lagt ut et bilde av en plass, så blir det full peis på det!

Reiselivsaktøren Janne forteller hvordan markedsføringa i dag i stor grad drives av forbrukerne selv. Hun forteller om naboen sin som til sin store overraskelse møtte en kvinne fra Singapore på Tjeldbergstinden – hva gjorde en turist *her!*?:

I høst møtte naboen min ei dame fra Singapore oppe på Tjeldsbergstinden, og han lurte på hvordan i all verden hun hadde funnet på å dra dit. Der er det jo ikke vanlig at turister drar, men hun fortalte at hun for noen uker siden hadde sett et Instagrambilde av noen som stod på den toppen. Da bestemte hun seg for at *den* utsikten ville hun også se, så da dro hun dit. Så det jo forbrukerne som i mye større grad styrer markedsføringen i dag.

Ei viktig målsetting i arbeidet med at Lofoten skal bli et Bærekraftig reisemål er å ta mer kontroll over markedsføringa (Handlingsplan for bærekraftig reisemålsutvikling Lofoten, 2018), hvilket også blir diskutert på reiselivskonferansen i Svolvær i 2021. Varaordføreren i Vågan forteller at kommunene i samarbeid med Visit Lofoten har innført hashtaggen #heimplass for å minne både turister, næringslivet og innbyggere om at Lofoten ikke er en kulisse, men først og fremst «heimplassen til folk». I tillegg understreker varaordføreren at en strategi er å fortsette å markedsføre steder som «allerede er mye besøkt fra før» med hensikt å holde andre steder «mer skjult», en strategi jeg skal gå nærmere innpå i kapittel 9.

Sammenkastede relasjoner, som turisme i samspill med sosiale medier, utspiller seg på ulike måter og får stedsspesifikke konsekvenser. I Ilulissat er det også svært mange som er opptatt av sosiale medier sin rolle i reiselivet, men de jeg snakker med her gir uttrykk for at sosiale medier bringer med seg nye muligheter snarere enn utfordringer. I Ilulissat er det særlig de små aktørene som uttrykker stor begeistring for sosiale medier. Her ser sosiale medier til å medvirke til at mindre operatører får fotfeste i et ellers hardt konkurransemiljø mellom store og små reiselivsbedrifter.

Flere turistoperatører som jobber med reiseliv som hoved-og biinntekt i Ilulissat viser stolt fram Instagram- og TripAdvisor-kontoene sine. Kontoene er fulle av hashtagger, bilder, meldinger og anmeldelser fra kunder. Når jeg møter Inuk som akkurat har fått papirer på at han er selvstendig næringsdrivende, har han med seg en liten eske. Inni esken ligger det en splitter ny mobiltelefon. Han peker på esken og understreker at det var en dyr investering, men at mobilen er det nye kontoret hans nå fordi «alt skjer på Instagram». Han opprettet en bruker på Instagram og TripAdvisor for en tid tilbake, og nå strømmer forespørselene inn fra Mexico, Malaysia, Kina, Singapore og Tasmania. Han leser høyt opp en av anmeldelsene han har fått på TripAdvisor: «Inuk is everything you want in a local guide». Jeg spør om han bruker sosiale medier til å rekruttere kunder, men da rister han på hodet: «Det er turistene som kommer til *meg!*», sier han begeistret. Turistene kontakter ham direkte på sosiale medier og forteller om preferansene sine for

Grønlandsoppholdet. Turistene legger ofte ved bilder når de kontakter ham og sier de vil gjøre «akkurat det samme som på *dét* bildet».

Jeg møter en annen reiselivsaktør, Thomas. Han har tidligere jobbet i kommunen og nå jobber han med turisme på heltid. Han har et hundespann og driver derfor primært med vinterturisme. Han tar fram telefonen sin og viser meg stolt rundt tretti ubesvarte meldinger på Messenger – alle er fra turister som vil booke sledeturer med ham. Jeg spør ham hvordan turistene finner fram til ham, og da trekker han på skuldrene og sier «jungeltelegrafene» før han fortsetter: «En god opplevelse forteller du til to, en dårlig opplevelse forteller du til ti». Han mener turistene finner fram til ham ved at tidligere kunder legger ut bilder og anmeldelser av turene han har tatt dem med på i sosiale medier.

Konkurransemiljøet mellom de ulike turistoperatørene i Ilulissat er hardt. Det er økonomisk krevende for en operatør å få fotfeste og å etablere seg i et turistlandskap med store veletablerte bedrifter. De større turistbedriftene har naturlig nok et større overskudd til å markedsføre seg. Hotelldirektøren jeg tidligere har vist til, forteller oppgitt om mange nyetablerte turistaktører som går konkurs. Han mener feilen de gjør er å ikke markedsføre seg nok:

Alle sitter bare og venter på storflyplassen, og så vil «utviklingen» liksom bare komme, men det er ingen som får bedre økonomi av at det kommer en ny lufthavn. Man må markedsføre seg og gjøre verden oppmerksom på seg selv. Vi bruker mange mange penger på markedsføring, selv om vi er det største hotellet i byen, selv om vi eier flyselskapet og World of Greenland, så bruker vi masse penger på å reklamere for oss selv. Det er vi, og de andre også, nødt til å gjøre!

Hotelldirektøren selv har nylig vært på en messe i Tyskland, og i løpet av den neste måneden skal han på en ny messe i København og markedsføre bedriften sin. De mindre turistselskapene, og ikke minst de som jobber som selvstendig næringsdrivende, har verken tid eller økonomiske ressurser til å drive denne formen for markedsføring. De ser kanskje ikke behov for det heller. Som blant annet Inuk gir uttrykk for så «gjør markedsføringa seg selv». Det koster ingenting å lage en bruker på Instagram eller andre

sosiale medier, og denne «demokratiseringa av markedsføringa» bidrar kanskje til å utjevne krevende og skjeve konkurranseforhold ved at det skapes nye muligheter for små bedrifter å markedsføre seg på.

Samtidig bidrar denne demokratiseringa av markedsføringa til å intensivere lokale «tredemøllesyndromer». Som Hylland Eriksen (2016) påpeker, er den intense informasjonsflyten en sentral drivkraft i vår overopphetede verden. Janne er opptatt av å understreke at turisme ikke er noe nytt i Lofoten, men det som derimot er nytt, er forbrukermakten. Det er turistene som markedsfører oss, forteller hun. Ettersom tagging og bildedeling spiller en viktig rolle i markedsføringa, så gjelder det å følge nøye med og holde tritt med preferansene til kundene – og de endrer seg fort:

Markedsføringa er jo helt snudd på hodet nå. Det er jo forbrukeren som markedsfører oss! Nå må du på en måte bare være med på det der bonanzaet, den der Instagrambonanzaen, snap – og Facebookbonanzaen [...]Reiselivet har endret seg veldig med sosiale medier, for nå har forbrukeren mye større makt enn før. Med Tripadvisor, Instagram og Snap og alt det der, så nå blir du som operatør på en måte kledd naken. Du kan aldri hvile på laurbærbladene dine, for den neste gruppa som kommer, hun har andre preferanser! Og hun skriver på Tripadvisor og legger ut bilder på Insta og tagger aktørene som *virkelig* leverer produktene. Så du må alltid levere. Du er liksom aldri bedre enn din siste leveranse.

Sosiale medier har bidratt til en helt ny informasjons-og kommunikasjonsflyt i reiselivet. Ettersom mye av markedsføringa ligger i selve tagginga og bildedelinga blir det viktig å imøtekomme preferansene til kundene. Steder og aktiviteter som ikke markedsføres av lokale reiselivsaktører blir likevel oppsøkt og etterspurt, påpeker Kai, og i en demokratisert markedsføring kommer turistenes preferanser tydelig til uttrykk, som blant annet Janne påpeker. Å holde seg på tredemølla og holde tritt med preferansene til kundene, kan gå på bekostning av egne verdier, noe turistoperatøren Ivik gir uttrykk for. Ivik hadde lenge en drøm om å jobbe i turismen, og for noen år siden tok han sjansen og ble selvstendig næringsdrivende. I dag har han tretti hunder, og to båter i tillegg til to hus han leier ut til turister. Han forteller meg at han elsker det nye yrket sitt ettersom det innebærer så stor frihet til å være ute, jakte og kjøre hundeslede, men han befinner seg i et dilemma. Han er prinsipielt imot snøskutere – de bråker, skremmer hundene og

ødelegger gode sledespor. Likevel har han nettopp investert i to nye snøskutere. Rekruttering av kunder skjer ved at turister kontakter ham direkte på sosiale medier. Han måtte til slutt gi etter for det han beskriver som en enorm etterspørsel etter kjøretøyene. Han forteller at «alle» kundene spurte om det, og hvis ikke han kan tilby snøskuterturer, går turistene til konkurrenten:

Jeg skaffet meg snøskuter i fjor, selv om jeg alltid har vært imot snøskuter. Men jeg ble nesten nødt til å skaffe meg det for det er jo det turistene svært gjerne vil gjøre. Med det er ikke bra med alle snøskuterne rundt omkring her. Det er ikke mer ro her, og før var det veldig gode sledespor i Isfjorden, men nå er alt ødelagt av snøskuterne.

Hittil har jeg belyst en sentral problemstilling som går igjen i reiselivet både i Ilulissat og Lofoten, nemlig at for mange turister kommer samtidig, og at mange av dem oppsøker de samme stedene som ikke nødvendigvis er tilrettelagt for mye besøk. Sosiale medier spiller en sentral rolle i reiselivsutviklinga både i Lofoten og Ilulissat, men opplevelsen av konsekvensene er forskjellige blant de jeg snakker med. I Lofoten blir sosiale medier i flere tilfeller løftet fram som en av hovedutfordringene for å regulere ferdselen av turistene, mens i Ilulissat er det i hovedsak mulighetene med sosiale medier som kommer til uttrykk. I neste del av kapitlet løfter jeg en annen dominerende problemstilling på turismestedene, nemlig at turistnæringa mangler arbeidskraft.

Reiselivsnæringa mangler arbeidskraft

I Grønland må alle prosesser, deriblant turismeutviklinga, ses i sammenheng med målet om selvstendighet (Grydehøj, 2016; Ren og Hall, 2021). Turisme blir forstått som et viktig verktøy for å oppnå uavhengighet, og flere ønsker derfor eierskap til egen turismeutvikling og få flere lokale arbeidere inn i reiselivsnæringa. Paradoksalt nok er det utfordrende å rekruttere lokale til turistnæringa i Ilulissat, og reiselivet mangler stadig vekk arbeidskraft. Manglende arbeidskraft i reiselivsnæringa er noe som bekymrer svært mange i Ilulissat, særlig nå som storflyplassen snart skal åpne. Grønlands nasjonale reiselivsstrategi understreker behovet for mer arbeidskraft som følge av ny infrastruktur:

I første halvår af 2018 gav 43 % af de grønlandske virksomheder udtryk for, at mangel på arbejdskraft er en begrænsende faktor for virksomhedens vækst. I lyset af de kommende infrastrukturprojekter og den forventede stigning i turismen forudses et stigende behov for arbejdskraft (Grønlands nationale turismestrategi 2021 – 2023, s.24).

At reiselivsnæringa i Ilulissat mangler arbejdskraft fikk byen for alvor kjenne på da MSC Orchestra la til. Reiselivssjefen i Avannaata kommune forteller:

Da MSC Orchestra kom, nei altså det var bare kaos. Alle aktivitetene og turene var jo utsolgt. Selv om absolutt alle turistaktørene stod på, så kunne vi ikke make det. Vi måtte be fiskerne om å hjelpe oss, og de hjalp til og tok turister med ut på båttur, så fikk de noen sorte penger rett i lommen. Men selv om de hjalp oss, så var vi ikke mange nok!

At reiselivsnæringa mangler arbeidskraft er en problemstilling som mange er opptatt av i Lofoten også. Teamet blir tatt opp ved flere anledninger under Reiselivskonferansen i Svolvær i 2021. Under en av paneldebattene forteller en representant fra reiselivsnæringa i Henningsvær at turistnæringa må gjøres mer attraktiv å jobbe i. Han sliter hvert år med det samme; å få tak i nok arbeidskraft. Mange problematiserer også at det er få lokale som jobber i den lokale reiselivsnæringa i Lofoten. Under middagen på reiselivskonferansen sitter jeg ved siden av ei fra Østlandet. Hun forteller at hun lenge har hatt en drøm om å reise til Lofoten, noe hun endelig fikk oppleve i sommer. Hun beskriver oppholdet som en flott opplevelse, men legger ikke skjul på at det var skuffende å ikke få møte «en eneste lofotværing», og at hun måtte snakke engelsk på restaurantene og hotellene.

På reiselivskonferansen i Svolvær avslutter vi med et «utopiverksted». Konferansedeltakerne som ønsker å delta, får skrive ned en prosjektidé på et stort ark. Etter to dager på reiselivskonferansen er det tydelig at mange er opptatt av og uroer seg for manglende arbeidskraft i turistnæringa, så jeg skriver derfor ned følgende problemstilling på arket jeg har fått tildelt: «Hvordan rekruttere flere til turistnæringa?». «Prosjektet mitt» rekrutterer rundt tjue deltakere og vi setter oss sammen i en stor ring.

Ringen består av folk fra reiselivsnæringa i Lofoten, Lofotrådet og noen fra Nordland fylkeskommune og Troms-og Finnmark fylkeskommune. Enkelte i gruppa problematiserer at utenlandske guider forteller ting som ikke stemmer. Andre understreker hvor viktig det er at guidene har en god forståelse og bryr seg om stedet de forteller om. Men det vi diskuterer aller mest er hvor viktig det er å rekruttere *lokale ungdommer* til reiselivsnæringa.

Flere i gruppa er opptatt av at unge må få mer eierskap og kunnskap om hjemplassen sin, og vi diskuterer hvordan turisme kan være en slik arena for lokale ungdommer. Mange er overbevist om at rekrutteringa av unge folk til reiselivsnæringa kan skape bolyst fordi turisme kan bidra til å se hjemstedet sitt i et nytt perspektiv. Ei i gruppa som kommer fra Røst i Lofoten forteller oss at det eneste hun tenkte på som ung var å flytte derfra, men som sekstenåring fikk hun en sommerjobb i turistinformasjonen i Svolvær som hun tror ble avgjørende i valget om å flytte hjem etter endt studietid:

Jeg fikk jobb i turistinformasjonen her, og det kom folk fra Tyskland og Frankrike og spurte om alt slags mulige ting, ting jeg ikke en gang visste at det var mulig å spørre om en gang. Da tenkte jeg ofte: jøss, går det an å spørre om det? Har dere kommet helt hit for å se det?

Hun mener sommerjobben gjorde henne bevisst på nye sider ved hjemstedet sitt, og resten av gruppa nikker ivrig til resonnementet hennes. I kapittel fire viste jeg til et leserinnlegg fra en kvinne som deler erfaringene sine med å være guide i Ilulissats største reiselivsbedrift. Hun synes det er synd at det er så få lokale som jobber i reiselivsnæringa, men hun skriver også noe håpefullt om hva turistmøtene har betydd for henne:

Selv om jeg er grønlander, så kan jeg ikke gemme min fascination overfor turisterne, når vi ser hvaler, eller når isbjergene kælver. Det er en ubeskrivelig opplevelse, og det er tankevækkende, at se hvor hurtigt indlandsisen smelter. Et eller andet sted i mit hjerte gør det ondt, men jeg følte også stolthed indeni. Jeg kunne lige pludseligt forstå turisternes fascination over vores overlevelsesinstinkt [...] Oplevelserne som jeg havde forventninger til, har jeg allerede oplevet nu, og alt er ekstremt. Sådan har jeg aldrig tænkt over mit eget land.

Picard (2011) viser hvordan lokalbefolkning speiler seg i turistenes blikk, hvilket han kaller for «cultural mirror». I studien knytter Picard den kulturelle speilingen med «intellectual prisons» fordi stedet han utforsker blir reproduisert som stereotype «magical pleasure gardens» i møte med turismen. Men en slik speiling i turistenes blikk kan også føre til at lokale ser på stedene sine med nye håpefulle blikk. Førde (2014) viser hvordan innbyggere på Andøya og i Målselv kjenner en stolthet for eget hjemsted gjennom turistenes blikk: «Local people don't only watch the tourists, they also look at what the tourists are viewing» (s. 161). Som Amin (2004) og Massey (1993) diskuterer, er ikke sammenkastede relasjoner bare en kilde til konflikt – det åpner også opp for muligheter og er en kilde til kreativitet – og kanskje derfor også nye perspektiver på sted. Med inspirasjon fra blant annet Jóhannesson et al. (2018) og Scott – Cato og Hillier (2010) som oppfordrer oss til å utforske «de små stegene mot endring», kan møtene mellom lokale ungdommer og turister tolkes som håpefulle potensialer for bolyst, og derfor kanskje som et alternativ til den dominerende ideen om at det først og fremst er vekst i infrastruktur, turismevekst og arbeidsplasser som skaper bolyst og nye tilflyttere.

Etter gruppediskusjonen på utopiverkstedet blir gruppene bedt om å presentere «prosjektet» i plenum på reiselivskonferansen. Etter presentasjonen vår kommer ordføreren fra Vågan bort til meg. Han forteller at politikerne i Lofoten har begynt å tenke i denne retningen. Det skal starte opp et nytt skoleprogram i år som går ut på å ta lokale ungdommer med rundt om i Lofoten for å vise hva øyriket har å by på av aktiviteter, fra surf på Unstad, toppturer, til klatring i Henningsvær. Dette er aktiviteter som har kommet gjennom nye måter å bruke regionen på, blant annet gjennom turisme. Viken (2020) påpeker at turisme skaper og omskaper steder gjennom nye aktiviteter og nye måter å bruke steder på. Turisme skaper ikke bare ny infrastruktur, nye hoteller og flyplasser. Det skaper også nye aktiviteter og nye måter å bruke stedene. Med veksten av reiselivet i Lofoten har det også vært en fremvekst av surfe-, klatre- og turmiljøer, og de er ikke nødvendigvis bare attraktive for turister. De kan kanskje også spille en viktig rolle når unge lofotværingar vurderer om de skal bli boende eller flytte tilbake en gang.

På utopiverkstedet endte gruppa mi med å diskutere potensialer i gode turismemøter, og mindre om hvordan man faktisk kan rekruttere lokale til reiselivsnæringa. I neste kapittel vil jeg gå dypere i å utforske strategier som mange forstår som avgjørende løsninger på de to problemstillingene jeg har løftet i dette kapittelet; belastninga fra turistferdsel og manglende arbeidskraft i reiselivsnæringa. På utopiverkstedet startet gruppa med å diskutere rekruttering av lokal arbeidskraft til reiselivsnæringa, men endte med å diskutere potensialer i gode turismemøter. Kanskje er det et uttrykk for kompleksiteten i spørsmålet om manglende arbeidskraft. Utfordringa med manglende arbeidskraft bekymrer også aktører i reiselivsnæringa i Ilulissat, og før jeg går videre til å utforske strategier vil jeg derfor tilføre flere fortellinger og verdispørsmål som viser kompleksiteten bak hvorfor den lokale reiselivsnæringa i Ilulissat mangler arbeidskraft.

Først utforsker jeg hvordan fiskerinæringa i motsetning til reiselivsnæringa i Ilulissat fortsetter å rekruttere lokal arbeidskraft. Som i Lofoten, er det også mange i Ilulissat som bekymrer seg for at reiselivsnæringa mangler arbeidskraft, og nedenfor har jeg til hensikt å tilføre flere fortellinger og kompleksiteter som viser hvordan flere verdier spiller inn i spørsmålene om hvorfor den lokale reiselivsnæringa i Ilulissat mangler arbeidskraft.

Turismens og fiskeriets rytme

Når jeg sitter på kontoret og snakker med Minik som markedsfører seg som 100% lokal, unnskylder han seg tre ganger fordi han må ta noen telefoner. Han er ganske stressa. To turister har booket hundesledetur hos ham nå i ettermiddag. Problemet er bare at han verken har et hundespenn eller en hundefører tilgjengelig. Han har en liste over ulike fangstfolk med hundespenn som han pleier å ringe ved behov, men i dag er det visst ekstra vanskelig å få tak i noen. Det er iskaldt og klart vær – en ypperlig dag for å fiske på isen, noe som ikke kommer Minik til gode. Det virker nesten håpløst å få tak i noen hundesleder i dag. Men dette gjelder ikke bare i dag, det er ofte vanskelig å få tak i fangstfolk som vil ta med turister ut på sledeturer, sier Minik oppgitt. Derfor tenker han

å ansette flere i selskapet sitt, i tillegg til å investere i eget hundespann. Når Minik legger på røret for tredje gang rister han fortvilet på hodet og sier: «Du *må* finne ut hvorfor folk fortsetter å prioritere fiskeri framfor turisme!». Minik svarer etter hvert på sitt eget spørsmål. Fiskeri lønner seg tross alt langt mer enn turisme:

The fishermen get about 28 Dkk per kilo, and then multiply it with 300 kilos. A fisherman can earn 8.000 Dkk in one single day! Dog sledding on the other hand, takes about two hours each trip, and you have to prepare and dress up the tourists, take pictures of them...so you manage one trip in the morning and one the afternoon. So, the choice is easy.

Fiskeri er den store økonomien i Ilulissat, og næringa sysselsetter litt over 1000 innbyggere i byen med omkring 4700 mennesker. I motsetning til turistnæringa som er sesongbasert, er fiskeriet en stabil inntektskilde fordi man kan fiske hele året. Om sommeren er det sesong for torsk og steinbit, og blåkveita som utgjør den store eksportverdien til utlandet, kan fiskes hele året, både fra jollene om sommeren, og fra isen om vinteren.

Når museumsdirektøren tar meg med på en omvisning i det lokale museet stopper hun ved en liten installasjon med små miniatyrfigurer som skal forestille fangstmenn som fisker fra havisen sammen med hundespannene sine. Hun forteller at hun har vært svært bekymret for fiskeyrket. Hun har vært urolig for at yrket og fangstkunnskapen skal dø ut med sterke moderniseringsprosesser der folk trekkes mot mer moderne jobber. Men det ser derimot ut til at fangstyrket er mer populært enn noensinne:

I was worrying that no one would work in the fishing industry anymore and that the knowledge about it would disappear, but that has not happened. The fisheries are still recruiting people. Young fishermen are coming from all over the place because of the halibut, and they help each other and transfer the knowledge from one generation to the next.

Minik tror mange prioriterer fiskeri på grunn av de gode inntektsmulighetene. Men det er ikke bare de gode stabile inntektsmulighetene som gjør fiskerinæringa mer attraktiv enn turistnæringa. Som Viken (2020) og Higgins – Desbiolles (2006) viser, er turisme

mer enn bare en industri, det berører mange verdier som er knyttet til livsstil, og familieliv. I Ilulissat er det flere forhold som tyder på at turistnæringa, i motsetningen til fiskerinæringa, ikke imøtekommer flere av verdiene som er viktige. Peter som har jobbet både i reiselivsnæringa og fiskerinæringa forteller at turismen har en «dårlig rytme». Selv måtte han slutte å jobbe i turismen nettopp på grunn av denne «dårlige rytmen», fortsetter han. Høysesongen for turisme er som sagt i sommermånedene, og dette er måneder mange grønlendere bruker til kulturelle og familiære aktiviteter, noe turismen kommer i veien for:

Jeg måtte slutte å jobbe i turismen. Turismen har en så dårlig rytme. Den inntrenger i så mye, som familie og vennskap [...] Jeg tror det er veldig viktig for oss å være sammen med familien og å være ute i naturen sammen. Jeg husker da jeg jobbet i turismen, da var det jo travlest på sommeren, og samtidig var det da ungene mine hadde fri fra skolen. De spurte hele tiden om når vi skulle ut å seile, fange og dra ut på hytta, men jeg måtte si at vi kanskje måtte vente to måneder til med det, og det var veldig vanskelig.

I likhet med Peter forteller kulturdirektøren i Avannaata kommune at sommermånedene brukes til familiesamvær. I Grønland er det vanlig at familie og venner bor spredt. Ungdommene går gjerne på videregående i Aasiaat hvor de også bor i skolesemestrene, og mange unge reiser til Nuuk eller Danmark for å studere. Sommermånedene er derfor en viktig tid for familiegjening, fortsetter kulturdirektøren:

Vår kultur er at folk elsker å være sammen. Samvær! Vi vil være med familiene våre og venner. På sommeren drar voksne og barn sammen ut i naturen! Det er *det* vi vil gjøre om sommeren!

Museumsdirektøren tror at reiselivsnæringa ikke er særlig attraktiv å jobbe i fordi den ikke passer med et familieliv. Turismen er veldig hektisk, og man må jobbe til langt ut på kvelden. Av og til må man også jobbe om natta, ettersom det å oppleve midnattssol er blitt en populær turistaktivitet, fortsetter hun:

I think the working hours in the tourism industry is a problem. If you have a family, you can't work in the tourism industry because then you have to work all day and at night. Family means a lot for local people here.

Sommeren i Ilulissat er også en viktig periode for å fiske, jakte og sanke, og det blir gitt uttrykk for at disse aktivitetene er vanskelige å kombinere med å jobbe i reiselivsnæringa. Kulturdirektøren understreker at sommeren brukes til å fylle opp fryseren for resten av året, slik at det kan bli servert grønlandsk mat ved festlige anledninger:

På sommeren så har vi jo solen hele tiden, og det er jo da man fanger ammassetter, blåkkeite, torsk, reinsdyr, sorte bær og blåbær. Så vi bruker jo sommeren til å gjøre oss klar for resten av året. Det er da vi får tak i de grønlandske proviantene som vi skal servere på de store arrangementene og kaffe – mikene.

Peter understreker også at sommeren er en viktig tid for fangst, men hvis man jobber i turismen så får man ikke tid til det:

På sommeren har vi det jo riktig så godt her i Grønland. Vi trenger sommeren til å gjøre våre kulturelle ting, som reinsdyrjakt, fange ammassetter, seljakt, og hygge oss i naturen sammen med familien. Dette kan vi jo ikke flytte til en annen tid på året, men så er det jo sånn at det er på dette tidspunktet det kommer så mange turister. Men hvis du skal jobbe i turismen, så er det aldri helg eller fri om natten. Det er jo midnattssol, så du må være på jobb hele tiden. Så derfor tror jeg at den rytmen i turismen ikke er noe god. I alle fall ikke for oss.

Frihet er et gjennomgående tema i Ilulissat – frihet til å være sin egen herre og frihet til å styre sin egen tid. I kapittel fire viste jeg hvordan turismen blir beskrevet som «den danske verden», og som Inuk sier, er det ikke aktuelt for ham å jobbe «for noen». Å jobbe i reiselivsnæringa i Ilulissat innebærer ofte å jobbe for større veletablerte selskaper, med mindre man er selvstendig næringsdrivende. I Ilulissat er det flere som assosierer å jobbe i turismen med mindre frihet. Fiskeri derimot, ser ut til å innfri denne frihetsfølelsen som mange ser ut til å verdsette høyt. Peter forteller at fisket har en langt bedre rytme enn turismen:

Fiskeri derimot har en stabil og god rytme. Det er mange som har lyst til å drive med fiskeri. Det rekrutterer mange unge, og det kommer folk fra bygdene som bosetter seg her. *Alle* vil drive med det – fiskeri innebærer en mye større frihet enn turismen.

Når jeg spør ham hva han mener med at turisme innebærer mindre frihet, svarer han at i turismen er man nødt til å jobbe når «man får beskjed om det», og det blir uforutsigbart sammenlignet med å jobbe i fiskeriet der man styrer tiden sin helt selv. I likhet med Peter, tror museumsdirektøren at folk ikke vil jobbe i turismen blant annet fordi de ikke får styre sin egen tid:

I think a problem is that many people, especially fishermen, are very independent. The fishermen can control their own time. But in other work fields, like tourism, you have to follow a certain clock. And someone tells you that you must do this or that.

Museumsdirektøren spør retorisk: «Kanskje turismenæringa ikke passer helt til landet vårt?». Mange jeg snakker med gir uttrykk for at fiskerinæringa gir større fleksibilitet enn reiselivsnæringa. Fiskerne kan disponere arbeidstiden slik de vil, de kan ta ferie akkurat når de selv ønsker det, og det er ingen som forteller dem når på døgnet de skal jobbe, hvor ofte, eller hvor mye de skal fiske. Fiskefabrikken i Ilulissat er døgnåpen, og fiskerne kan levere fisken sin fort og effektivt akkurat når de selv ønsker det. I fiskerinæringa trenger de ikke å holde seg til en overordnet som de ville gjort hvis de jobbet for en reiselivsbedrift. Dessuten åpner fiskerinæringa opp for å kunne kombinere arbeidet med andre aktiviteter, som fangst av sel og hval på sommeren, og reinjakt om høsten. Med andre ord er kanskje ikke helårsturisme løsninga alene for å rekruttere lokal arbeidskraft til turistnæringa. Helårsturisme er ikke nødvendigvis en «løsning» på at folk heller vil jakte og være med familiene sine om sommeren, og helårsturisme alene imøtekommer ikke friheten og fleksibiliteten som mange opplever som verdifullt. Samtidig er det viktig å understreke at noen velger å jobbe i turistnæringa nettopp fordi yrket tilbyr en stor frihet. Ivik forteller at han valgte å bli selvstendignæringsdrivende i turismen fordi det gir ham frihet til å være ute i naturen og gjøre de tingene han virkelig liker – å jakte og å kjøre hundeslede. Inuk sier også at han begynte å jobbe i turistnæringa fordi det gir ham muligheter til å gjøre det han virkelig elsker – hele tiden:

Jeg elsker å seile, og før kunne jeg jo bare gjøre det på fritiden, men nå seiler jeg fra morgenstund til aften. Noen ganger til og med om natten. Av og til tar jeg med meg turistene ut på selfangst, for det er jeg riktig god til, jeg har jo gjort det hele oppveksten min.

Som Inuk og Ivik viser, blir reiselivsnæringa også forbundet med stor frihet, men det som kjennetegner disse to operatørene er at de er selvstendig næringsdrivende. Fellesnevneren deres er at de ikke jobber «for noen», men for seg selv, som kan være et viktig poeng for å forstå hvorfor reiselivet ikke rekrutterer lokale arbeidere slik fiskerinæringa gjør. For å understreke dette poenget, trekker jeg frem Thomas Højrup sitt begrep «livsformer». Højrup (1989 i Hansen og Højrup, 2001) viser til forskjellige livsformer knyttet til småskalaproduksjon, som for eksempel selvstendig næringsdrivende, og livsformer knyttet til å være *ansatt* i en industriell storskalaproduksjon. Hansen og Højrup (2001) skiller mellom «The life mode of the self-employed» og «The life mode of employees». Førstnevnte livsform er fundamentalt annerledes enn livsformer knyttet til storskalaproduksjon, særlig når det kommer til begrepene arbeidskraft og frihet:

A life mode based on simple commodity production makes no distinction between “work time” and “free time”, which are essential antitheses in a capitalist work environment. Free time has no real meaning: you are never free from work because you are never put to work. Instead, you put yourself to work; you involve yourself in work, because thins involvement is the prerequisite for and, indeed the essence of being self-employed (Højrup, 2001, s.199).

Videre understreker Hansen og Højrup (2001, s. 201): «By contrast, in simple commodity production there is no such commodity as labour». Fritid og arbeid skli med andre ord inn i hverandre som selvstendig næringsdrivende. På «fritiden» kan den selvstendig næringsdrivende fordype seg i og utvikle nye ferdigheter, eller å pleie vennskap og nettverk som personen kan bruke i virksomheten sin. Slik jeg tolker det, er det mange i Ilulissat som gir uttrykk for at de ikke vil gjøres til en «arbeidskraft» eller være noen sin «arbeidskraft». Flere gir uttrykk for at de ikke vil være noen sin arbeidskraft fordi det forbindes med mindre fleksibilitet og frihet. Slik reiselivet er

strukturert i Ilulissat i dag, innebærer det å jobbe i turismen ofte å måtte jobbe *for* noen i et større selskap.

Turisme er mye mer enn en industri, men som Carson og Carson (2017) påpeker skriver reiselivsnæringa seg ofte inn i industrielle logikker, i alle fall når reiselivet er orientert rundt å ta imot et stort antall reisende. Industrielle logikker, storproduksjon, klare skillelinjer mellom jobb og fritid i tillegg til å være noens «arbeidskraft» er kanskje ikke noe som passer lokale livsformer i Ilulissat. Fiskerinæringa på sin side er absolutt en storindustri, men klarer likevel å rekruttere mange mennesker. Det ser ut som om fiskeriene på et lokalt nivå imøtekommer fleksibiliteten og friheten mange verdsetter. Dette åpner for at heller enn å se turistnæringa og fiskerinæringa som to konkurrerende næringer, kan reiselivsnæringa studere forholdene i den lokale fiskerinæringa og lære mer om hvordan de kan rekruttere flere lokale arbeidere. Som Højrup (1989) understreker, er det viktig å forstå og utforske forskjellige livsformer:

Man må forsøge at skyde sig ind på det samlede billede, der tegner sig af en gruppe menneskers liv, når man kender deres daglige gøremål, ugens gang og aktiviteterne året rundt. Man må vide, hvorledes folkenes livsforløb former sig, hvorledes familiernes daglige rutine ændrer sig med alderen, og man må kende til arbejdslivet, fritidsinteresserne, omgangskreds og samværsformer. Kan der tegnes et sammenhængende billede af livet, som det ud fra disse synsvinkler former sig fra opvækst til alderdom, så vil denne helhed betegnes som en livsform. (Højrup, 1989, s. 30).

For å forstå det lokale reiselivet og for å tilrettelegge for ei reiselivsnæring med flere lokale arbeidere i Ilulissat, er det avgjørende å ta lokale livsformer i betraktning. Livsformer knyttet til kultur, samvær og fritidsinteresser spiller med andre ord en viktig rolle i hvordan reiselivet forstås lokalt, og hvorvidt reiselivsnæringa oppleves som attraktiv å jobbe i. Dette bekrefter hvor mange relasjoner og kompleksiteter som griper inn i turismefenomenet, og at det ikke er noen enkle løsninger på hvordan man rekrutterer flere til reiselivsnæringa i Ilulissat. Det tar meg videre til neste kapittel der jeg utforsker strategier som Ilulissat og Lofoten fører for å håndtere problemstillingene jeg har drøftet i dette kapitlet, nemlig utfordringer knyttet til turistferdsel og manglede arbeidskraft i reiselivsnæringa.

KAPITTEL 9.

Strategier, myter og stigmatisering av turister

"KILL A TOURIST" på fyrlykta i Kabelvåg (Bilde hentet fra Lofotposten, 2019).

Innledning

'Cause everybody hates a tourist
Especially one who thinks it's all such a laugh.
(Pulp - Common people)

«Found this in Northern Norway, and am now slightly terrified to return», skriver en turist under et bilde som har gått viralt. Bildet turisten legger ut, viser et utkikkspunkt i Lofoten hvor det står skrevet «Save Lofoten kill a tourist» (bilde 13). Bildet på forrige side er av fyrlykta i Kabelvåg hvor det står en tilsvarende «beskjed». Om du ser godt etter, ser du at det står skrevet «Kill a tourist» med rød sprittusj på lykta. Dette har blitt skrevet på lykta flere ganger for så å bli vasket bort igjen. Det er en av planleggerne i Vågan som gjør meg bevisst på budskapet på fyrlykta:

Det er mange her som er positive til turisme. Det medfører arbeidsplasser, tilbud og økonomi. Men så har vi også den andre sida som er sånn «de jævla turistene» og det der med «kill a tourist» på fyrlykta i Kabelvåg og sånn. Så det er mange som er opptatt av dette, for vi vet jo nå at vi har havnet i en situasjon der det ikke blir færre turister. Det blir flere av dem.

Bilde 13. Save Lofoten Kill a Tourist

Beskjedene på disse bildene er uttrykk for en uro for reiselivsveksten, men de kommer til uttrykk på svært fiendtlige og polariserende måter. Reiselivet medfører komplekse utfordringer, og i forrige kapittel viste jeg at Lofoten og Ilulissat står i liknende utfordringer knyttet til ferdsel og mangel på arbeidskraft i næringa. Stedene fører også påfallende like strategier, som jeg utforsker i dette kapittelet. Strategiene som Lofoten og Ilulissat fører er helårsturisme, regulering av ferdsel og ambisjoner om å tilrettelegge for den «rette» turisten. Mens de to første strategiene er gjennomgående i offisielle plan- og reiselivsdokumenter, er sistnevnte i hovedsak er forbeholdt muntlige samtaler. Disse strategiene som jeg gjør rede for i dette kapitlet blir i flere tilfeller beskrevet som avgjørende verktøy for å løse veldig mange forskjellige utfordringer, fra turistferdsel og rekruttering av arbeidskraft, til kapasitets- og miljøutfordringer, og som strategier for tilflytting.

Utfordringene i turismen er komplekse og kan ikke håndteres gjennom «enkle og kjappe løsninger» (Ren og Jóhannesson, 2018). Jeg har ikke til hensikt å avfeie disse strategiene – de er viktige bidrag for å løse noen av turismens problemstillinger, men jeg har til hensikt å tilføre flere fortellinger og kompleksiteter som danner grunnlag for å stille noen spørsmål ved enkelte aspekter ved disse strategiene. I dette kapittelet utforsker jeg hvordan reiselivsstrategiene ikke alltid gjenspeiler de komplekse sammenvevingene i det lokale reiselivet. Strategiene fører også til nye dilemmaer, og jeg spør om de bidrar

til å skape nye stereotyper av den reisende og større diskrepans mellom innbyggere og turister. Alle setter pris på de økonomiske verdiene som turismen innebærer, men når det gjelder turistene selv, kan det av og til virke som at de nærmest er et «forstyrrende element» som skal ryddes bort til avgrensede områder hvor de kan være for seg selv slik at lokalbefolkninga og «skjulte stedsperler» skånes. Jeg problematiserer hvordan strategiene i noen tilfeller materialiserer seg i stereotype fremstillinger av turistene, noe som parkerer mulighetene for å diskutere hvordan gode reiselivsmøter mellom den besøkende og innbyggeren kan skape god stedsutvikling.

Helårsturisme – nok en runde med kapitalistisk produksjon og reproduksjon av rom?

The contemporary from of globalization is nothing more than yet another round in the capitalist production and reproduction of space (Harvey, 2001, s. 24).

Reiselivet i Lofoten og Ilulissat er svært sesongbasert med høysesong om sommeren, men det er store ambisjoner om å utvikle et helårsbasert reiseliv på disse to stedene. Helårsturisme blir i flere tilfeller løftet fram som et viktig verktøy for å rekruttere folk til reiselivsnæringa:

Et helårsåpent reiseliv vil også skape en mer stabil arbeidsstokk. Dette gir både flere helårslige/permanente arbeidsplasser med økt tilflytting til regionen og økt kompetanse i næringa [...] Satsingen [på helårsturisme] vil derfor både bidra til økonomisk bærekraft og levedyktige bedrifter, og til bærekraftige lokalsamfunn (Handlingsplan for bærekraftig reisemålsutvikling i Lofoten, 2018, s. 11).

Den nye reiselivsstrategien til destinasjonsselskapet Visit Greenland står bak slagordet: «Turisme hele året i hele Grønland». Helårturisme er en av de viktigste målsettingene til destinasjonsselskapet fordi det skaper et bærekraftig grunnlag for hele «verdikjeden»:

Ved at sprede turismen over både sommer og vinter samt i skuldersonerne fylles der op på fly og overnatningssteder og der kan udbydes oplevelser hele året rundt. Det skaber omsætning i hele værdikæden fra agenter, rejsebureauer, incoming, overnatningssteder, turisme- operatører til souvenirbutikker, guider, museer m.m (s. 13) [...] Hvis turismeudviklingen i Grønland skal være økonomisk bæredygtig kræver det at turismebranchen kan tjene penge og tilbyde jobs hele året rundt (På vej mod mere turisme – fælles indsats for vækst, innovation og ansvarlig turisme 2021 -2024, s. 23)

Flere i Lofoten og Ilulissat er overbeviste om at reiselivsnæringa ikke er like attraktiv å jobbe i som andre næringer, nettopp fordi den er sesongbetont, noe blant annet turistsjefen i Avannaata kommune påpeker:

Selve formålet er jo å ansette grønlandske guider, men utfordringen er jo at vi ikke har helårsturisme. For øyeblikket er turismen svært sesongbasert, og derfor henter turistfirmaene inn masse guider utenfra om sommeren.

Å utvikle en stabil sesong med vinterturisme blir framhevet som et viktig steg i målet mot helårsbasert reiseliv. I Lofoten er det ambisjoner om å markedsføre nordlysturisme i større grad for å utvikle en mer stabil vintersesong. *Masterplan fase 3* viser til Tromsø som et godt eksempel, og understreker at Lofoten på lik linje med Tromsø må utnytte potensialene i nordlysturisme:

Nordlysturisme kan vise til en formidabel vekst i Tromsø [...] Suksessen til Tromsø viser med all tydelighet at Nordlys som fenomen har en attraksjonskraft som får eksportmarkedet (primært UK, Asia) til å velge Nord – Norge på kortferie utenom den etablerte sesongen (Masterplan Lofoten fase 3. s. 10).

Destinasjonsselskapet Visit Greenland har som mål å jobbe aktivt med å markedsføre vintersesongen globalt, i tillegg til å utvikle nye vinterprodukter, som blant annet nordlysturisme og «dark sky tourism» (På vej mod mere turisme – fælles indsats for vækst, innovation og ansvarlig turisme 2021 -2024). «Dark sky tourism» vil si at turister skal få oppleve landskaper, månelys og stjerner i fraværet av kunstig belysning (Blundell et al., 2020). Isfjordssenteret og Nordlyssenteret som jeg presenterte i kapittel 7, er tiltak som blant annet er ment for å rekruttere flere turister til vintersesongen i Ilulissat.

Ambisjoner om et helårsbasert reiseliv gjenspeiler seg ikke bare i lokale reiselivsstrategier. De gjenspeiler seg også i turistoperatørens praksiser og ambisjoner for fremtiden. Inuk, med den nye, dyre telefonen, har planer om å investere i hunder slik at han kan forlenge sesongen sin. Thomas som sier han rekrutterer kunder gjennom jungeltelegrafene, forteller at han på sikt vil satse fullt på turisme og bli selvstendig

næringsdrivende. Det som har holdt han tilbake, er at turismen er så sesongbasert. For han er det viktig å ha en stabil helårig inntekt ettersom han har en stor familie, forteller han og peker på minstemann som kryper rundt på gulvet i stua. Men han ser håpefullt på fremtiden. Han er overbevist om at storflyplassen kommer til å forlenge turistsesongen, og da vil han investere i en båt for selv å forlenge sesongen.

Hotelldirektøren i Ilulissat har allerede planene klare for hvordan han skal utvide sesongen. Når jeg møter han, er vi i februar måned og det er kaldt og surt ute. Han peker på noen turister som sitter på et bord lenger inn i den nyoppussede hotellrestauranten. Det der er ikke kjøpesterke turister, sier han og nikker diskret mot dem. I lavsesongen blir prisene presset ned på både overnattingssteder og flybilletter, og det er ikke bærekraftig, fortsetter han. Han er derfor svært opptatt av å gjøre vintersesongen mer attraktiv, og i den forbindelse skal han utvikle et luksuriøst spa- og wellness-senter på «utkikkspunktet der borte», sier han og peker ut restaurantvinduet mot pynten:

Vi må skape noen vinterprodukter som trekker turister, for det er ikke noe å gjøre på i Grønland om vinteren. Hvis du er over sekstifem år så kan du ikke akkurat kjøre hundeslede eller snøskuter. Så jeg er i gang med et prosjekt: et spa- og wellness-senter. Det skal være et luksusspa, for det finnes jo absolutt et segment til det.

Hotelldirektøren påpeker at det ikke er dansker eller folk fra Skandinavia som kommer til Grønland om vinteren. I likhet med hotelldirektøren forteller også en planlegger i Vestvågøy at det ikke er det «nære markedet» som ferierer i Lofoten om vinteren:

Vi er ekstremt interessert i å få til helårsturisme her. Vi begynner å få det til om vinteren, men det er jo ikke akkurat nordmenn som reiser hit om vinteren.

Masterplan fase 3. Lofoten som understreker at Lofoten må utnytte nordlysturisme, peker mot det asiatiske og det engelske markedet som den primære målgruppen for vinterturisme. I en reportasje i NRK i 2017 forteller daværende destinasjonssjef i Visit Lofoten at det har vært en storsatsning på det asiatiske markedet i Lofoten (Trygstad, 2018). Planleggeren i Vestvågøy beskriver det hun opplever som et «enormt fokus på hvordan man skal peile seg inn mot det asiatiske markedet». Visit Greenland og

Grønlands Nationale Turismestrategi peker også på potensialer i det asiatiske markedet for å utvikle vinterturisme: «Vi vil undersøge og prioritere innsats på utviklingsmarkedene: Sydeuropa, Asien og Benelux-landene» (På vej mod mere turisme – fælles innsats for vækst, innovation og ansvarlig turisme 2021 – 2024, s. 18) og «Asien har gjennom flere år været et eftertragtet marked med høje vækstpotentialer. Særlig Kina har været et marked af stor interesse» (Grønlands nationale turismestrategi 2021 – 2023, s. 39). Det langreste markedet blir med andre ord sett på som en viktig målgruppe for å utvikle et helårsbasert reiseliv i både Lofoten og Ilulissat.

Er helårsturisme en bærekraftig strategi?

Helårsturisme blir i flere tilfeller koblet til bærekraftig stedsutvikling fordi den skaper helårige arbeidsplasser. En gjennomgående fortelling er at helårsbasert reiseliv skåner både lokalbefolkninga og naturen fordi det bidrar til en jevnere strøm med turister gjennom hele året: «Det er også et mål at økt satsing på skulder- og vintersesong skal bidra til å minske trykket om sommeren gjennom større spredning av trafikken året rundt» (Handlingsplan for bærekraftig reisemålsutvikling i Lofoten, 2018, s. 11). *Strategiplanen Lofoten som reisemål 2017 - 2022* viser til begrepet «overcrowding» og fastslår at det er et reelt problem enkelte steder og perioder i Lofoten, og strategiplanen viser at helårsturisme skal bidra til å ta presset av de mest belasta områdene. Avannaatas planstrategi (2020) fastslår at helårsturisme skal redusere noe av den store belastninga på Ilulissat som i perioder har kapasitetsutfordringer på restauranter og overnattingssteder (Planstrategi 2020, Avannaata kommunia, s. 20). Isfjordssenteret og Nordlyssenteret er som nevnt tiltak for å utvikle vinter-og helårsturisme, som er en strategi for å blant annet ta noe av belastninga av pressområder. Men begge disse sentrene skal legges til UNESCO-området, som i dag er et betydelig pressområde. Burde ikke nye reiselivsfasiliteter legges til andre steder enn UNESCO-området, spør reiselivsoperatøren Fredrik:

Og nå vil man gjerne ha et nordlyssenter i UNESCO, i tillegg til Isfjordssenteret. Altså, det skal man ha *der* oppe? Vi må jo gjøre det vi kan for at ikke alt plasseres på et sted. Nå kommer det bare til å velte inn med turister dit. Og når det velter inn med folk, så gidder jo ikke folk å besøke

det mer. Vi kan godt ha mange turister her, så lenge de beveger seg forskjellige steder – da føler du jo at det ikke er så mange her.

Samtidig som helårsturisme kobles til bærekraftige strategier, legitimerer den behovet for tyngre infrastruktur. I flere tilfeller blir storflyplass beskrevet som en forutsetning for et helårsbasert reiseliv. Grønlands nationale turismestrategi 2021-2024 viser til koblingene mellom storflyplass og et mer stabilt reiseliv:

Med den kommende atlantlufthavn kan Ilulissat potensielt blive den primære adgang til destinationer nord for polarcirklen, og det forventes, at lufthavnen vil medvirke til at forbedre tilgjengeligheten i hele kommunen, som følge af større regularitet på både indenrigs- og atlantflyvninger, samt billigere billetter (Grønlands Nationale turismestrategi 2021-2024, s. 21).

Masterplan Lofoten Fase 3. fastslår at storflyplass er en forutsetning for å «styrke regionen som en helårig destinasjon» (s. 36). Under et digitalt Lofotrådsmøte i 2021 med alle ordførerne og varaordførerne i regionen til stede, blir helårsturisme et sentralt diskusjonstema. Det diskuteres hvordan Lofoten skal bli en helårig destinasjon, og daværende leder i Visit Lofoten sier i et innlegg:

Vi prøver jo å bli en helårig reiselivsdestinasjon og da må vi jo hente inn noen millioner turister, og da trenger vi jo en storflyplass!

Aldri før har det vært et så stort søkelys på bærekraft i reiselivsutviklinga, men reiselivet har heller aldri vært så lite bærekraftig som nå (Holden, 2003; Aall, 2014; Eijegelaar et al., 2010). «Bærekraftig reiseliv» blir nevnt utallige ganger i reiselivsstrategiene jeg tar utgangspunkt i, og helårsturisme blir gjennomgående framhevet som en bærekraftig strategi. Samtidig er helårsturisme en vekststrategi, og som flere forfattere understreker, er bærekraftig klima og miljø på den ene siden og vekst på den andre, et av nåtidens største paradokser (Higgins-Desbiolles, 2018; Aall, 2017; Hylland Eriksen, 2016, Frantzen, 2021).

Hessen (2020) viser til et gjennomgående paradoks i moderne tid, nemlig å «vokse seg ut av problemer». Helårsturisme er en vekststrategi der formålet er å overkomme flaskehalsen i reiselivet som er knyttet til kapasitetsutfordringer og manglende arbeidskraft, men det er ikke gitt at helårsturisme bidrar til å ta presset av sommersesongen. Det regjerer en idé om at helårig reiseliv er løsningen på manglende arbeidskraft i turismen, men som Arbo et al. (2014) påpeker, er det vanskelig å forutse utviklingen i «sosiale systemer». Helårsturisme er et viktig verktøy, men det løser kanskje ikke alle utfordringene som er forbundet til at reiselivet mangler arbeidskraft, som jeg viste i eksempelet om fiskeriets og turismens rytme i forrige kapittel. Samtidig skriver ambisjonene om helårsturisme seg inn i vekstspiraler og lokale tredemøllsyndromer. Helårsturisme gjør at lokale aktører planlegger å investere i nye produkter for å forlenge sesongene sine, og den kommer til uttrykk i et behov for tyngre infrastruktur. Dessuten er målgruppene for vinterturisme ofte det langreste markedet. Den bærekraftige helårsstrategien løser med andre ord ikke det Aall (2014) beskriver som den største utfordringen i reiselivet, nemlig utslippene fra transportsektoren.

Kapitalisme og vekst er den dominerende drivkraften i vår tids globalisering, argumenterer Harvey (2001, s. 24). Carson og Carson (2017) viser hvordan industrielle spor og storskalatenking dominerer i reiselivet. Helårsturisme kan tolkes som nok et uttrykk for stivhengigheter som tvinger steder inn i industrielle spor og vekstspiraler som følge av store og kostbare infrastrukturprosjekter som gjør stedene ytterligere sårbare. Samtidig er det flere nyanser og rasjonaliteter som er spill. Det er et viktig verktøy for å skape helårige og bærekraftige arbeidsplasser. Som Latour (2004) og van der Duim et al. (2017) påpeker, må forskere utfordre seg selv og gå forbi «the underlying logic» og «enkle strukturelle forklaringer», som f. eks kapitalisme og vekst. Hylland Eriksen (2016) viser at nåtidens overoppheting må studeres «ovenfra» og «nedenfra». «Ovenfra» kan helårsstrategien tolkes som nok en vekststrategi som intensiverer nåtidens paradoksale overopphetingsprosesser. På en side reduserer helårsturisme kanskje stedenes fleksibilitet ettersom den skriver seg i en storskalaøkonomi, men helårsturisme gir kanskje nettopp den fleksibiliteten små reiselivsaktører trenger for å klare seg med lite. En jevn strøm med turister gjennom hele året er kanskje det Inuk og

Thomas, som nylig har etablert i turistnæringa, trenger for å forbli små, selvstendig næringsdrivende reiselivsaktører. Helårsturisme gir dem kanskje den fleksibiliteten de trenger for å kunne bevege seg mellom båtturer om sommeren og hundesledeturer om vinteren, og på den måten bli selvstendig næringsdrivende framfor å gå inn som arbeidskraft i en større reiselivsbedrift. Dessuten blir helårsturisme forstått som en helt nødvendig strategi lokalt med tanke på hvilke utfordringer mange står i her og nå i reiselivet. Den kommende flyplassen i Ilulissat vekker stor uro lokalt, og mange mener det er et akutt behov for mer arbeidskraft for å overkomme kapasitetsproblemer slik at turismeveksten ikke skal sette ytterligere press på stedene. Da fremstår helårsturisme som helt avgjørende, ettersom den forstås som en sentral strategi for å rekruttere arbeidskraft og tilflytting.

Styring av ferdsel og «ofring» av steder til turismen

Foruten helårsturisme er regulering og styring av ferdsel en sentral reiselivsstrategi i Lofoten og Ilulissat. I Ilulissat har man ambisjoner om å distribuere turister til de omkringliggende bygdene for å redusere belastninga på byen som har kapasitetsproblemer i høysesongen (Avannaata Planstrategi, 2020). En gjennomgående problemstilling i Lofoten er at for mange turister oppsøker de samme stedene. Sommeren 2021 kunne vi lese om «store sår» og «motorveier» i fjellene i Lofoten som en konsekvens av for mange besøkende på samme sted (Thonhaugen og Fredriksen, 2021). Turene til Reinebringen, Festvågtind, Ryten, Kvalvika og Flakstad er svært populære reisemål, noe som viser igjen i nedtrampet vegetasjon, søppel, avføring og sørpete stier.

I Lofoten får jeg inntrykk av at det har materialisert seg en fortelling om at de lokale innbyggerne vet hvilke steder de skal *unngå*, og at de *rømmer* hjemstedet sitt i høysesongen. Henningsvær med 500 innbyggere er blitt et svært populært sted å besøke, og en kvinne som bor her forteller om innbyggere som «rømmer bygda» om sommeren:

Jeg bor i Henningsvær selv, så jeg kjenner jo på det (turismen). Det er mange som snakker om at de rømmer bygda fordi de ikke har lyst til å være der når turistene kommer. De kjenner dem på kroppene sine. Turistene går helt tett innpå vinduene våre og noen tar seg litt for mye til rette.

Henningsvær med 500 innbyggere er jo ikke beregnet for 20. 000 besøkende på én dag av helt naturlige årsaker.

Henningsvær med rundt 500 innbyggere har tretten utesteder med skjenkebevilgning, og flere av dem eies av eksterne aktører. Påstander om at Henningsvær er blitt det nye «Ayia Napa» og «Hemsedal», florerer både i mediene og blant de jeg snakker med i Lofoten. Mediebildet er fullt av innlegg der de lokale beskriver den urovekkende utviklinga i Henningsvær. I Lofotposten skriver de lokale at «det er gått så langt at flere lokale innbyggere snakker om å flytte herfra». Ei som bor i Oslo, men som jobber på et av de populære utestedene i Henningsvær om somrene, forteller at sommeren 2019 var helt spesiell – det var da «det virkelig tok av», sier hun. Hun har jobbet i Henningsvær mange somre, og da hun startet kunne hun ikke i sin villeste fantasi forestille seg et Henningsvær som i dag: «Jeg kjenner på en dårlig samvittighet. Hva har vi gjort med Henningsvær» spør hun og beskriver en usmakelig festkultur der unge nordmenn ruser seg, fester, bråker og tisser i hagene til fastboende:

Henningsvær har blitt en plass for unge nordmenn som gjerne kjøper tre flasker prosecco, for så å la den ene stå uåpnet igjen. Det er jo ikke sånn det skal være.

Mange i Lofoten er opptatt av å finne løsninger på utfordringene knyttet til turistferdsel. Flere gir uttrykk for at det er viktig å styre turismen til steder som *allerede* er mye besøkt, men å holde andre steder «skjult». Dette kommer til uttrykk i samtaler, konferanseinnlegg og i lokale reiselivsstrategier. En turistoperatør i fokusgruppa med reiselivsaktører forteller:

Når det gjelder bærekraftig reiseliv, altså, man må jo fly hit, så man må jo se mellom fingrene når det gjelder det, for det er jo ikke miljøvennlig. Men naturforvaltning er et viktig stikkord. Kommunen må bli flinkere på å kontrollere hvilke områder som skal isoleres slik vi skåner de områdene som, ja, slik at lokalbefolkningen også kan få ha noen områder i fred!

På reiselivskonferansen i Svolvær forteller varaordføreren i Vågan at kommunene i regionen jobber aktivt med å finne måter å styre turistferdselen på. Det blir viktig å kanalisere ferdsele til steder som «allerede er mye besøkt», sier hun. Turistene skal

styres til steder som tåler mye trafikk, det vil si steder som er tilrettelagt for det gjennom sherpatrappes, toaletter og andre turistfasiliteter, fortsetter varaordføreren. I *Strategiplan Lofoten som reisemål 2017 – 2022* blir det også gitt uttrykk for at turistferdsel skal styres til «turistplasser», mens det ikke skal blir gjort noen tilretteleggingstiltak på de «skjulte perlene»:

For områder i Lofoten som er godt etablert i form av turiststrømmer og dermed har høy attraktivitet i form av eksponering og status som steder «du må ha vært», blir det viktig å sikre opplevelseskvalitetene. På slike områder må det tilrettelegges i form av god skilting, tilrettelagte stier og øvrig infrastruktur som er tilpasset besøkstrykket. For andre områder er det i dag liten trafikk og slike steder er «de små skjulte perlene» på destinasjonen. [...] På den ene siden skal det tilrettelegges for den besøkende, andre steder skal «fredes» for tilretteleggingstiltak (Strategiplanen Lofoten som reisemål, s. 6 og s. 9).

I en nrk-reportasje som problematiserer vegetasjonsslitasje på populære reisemål i Lofoten, forteller Dagmar Hagen fra Norsk institutt for naturforskning (NINA) at «Løsninga er enkel. Litt flåsete sagt: Få flere til å gå i kø» (Thonhaugen og Fredriksen, 2021). Også hun påpeker at turister må styres til steder med sherpatrappes, grusveier, skilt, sanitære fasiliteter og steder som generelt er tilrettelagt for mye besøk.

I forbindelse med strategiene som går ut på å styre turister til tilrettelagte turistområder, blir det gitt uttrykk for fortellinger om «ofrede» steder. Flere forteller at noen steder er «ofret» til turisme, og da blir det desto viktigere å holde de andre lokale perlene «skjult». En planlegger i Vestvågøy forteller at kommunen vurderer å «ofre» noen steder som en strategi for å unngå turister «overalt»:

De norske turistene bruker også fjellene mye mer, og generelt er det mange flere som bruker fjellene, og vi mister tilgangen til enkelte steder, men vi har på en måte godtatt det, vi vet liksom hvilke steder vi skal unngå [...] Et konkret verktøy vi i kommunen har tenkt på, er om vi skal ofre noen steder, for å holde andre mer skjult og hindre at alt blir gått opp.

At det går an å skreddersy turistferdsel til et område for å unngå ferdsl til et annet forenkler den komplekse og kaotiske reiselivskonteksten. Det gir en illusjon av kontroll, for som Doel (2007) påpeker: «Although space may be stabilized for a time, it cannot

be entirely mastered [...] spaces are essentially disturbing». Kjapp og intens informasjonsflyt er prosesser som kjennetegner vår tids overoppheting (Hylland Eriksen, 2016). I denne intense, overopphetede informasjonsflyten med sosiale medier blir det vanskelig å kontrollere hva som blir det neste populære reisemålet, hvilke steder som markedsføres og hvordan. Å finne fram til «skjulte perler» i en intensiv jungeltelegraf er ikke en spesielt vanskelig oppgave. Å styre ferdsel til allerede sterkt besøkte områder for å skåne andre, kan også virke mot sin hensikt. Steder som åpenbart er tilrettelagt for turismeformål, kan skyve turister fra seg, snarere enn å trekke dem til seg (Russo og Richards, 2016). Med utgangspunkt i flere lokale fortellinger i Lofoten og Ilulissat, ser det ikke ut til at steder med mange besøkende appellerer til lokale innbyggere. Steder som åpenbart er «designet» for turisme, er ikke nødvendigvis noe turistene vil ha når de reiser til Lofoten og Ilulissat. For å sette det på spissen, ønsker turister kanskje ikke å gå i kø på et sted som de lokale innbyggerne unngår. Som Russo og Richards (2016) viser, ønsker ikke turister nødvendigvis å være på steder som er skreddersydd «for» turisme – de søker seg til steder som kobler dem på det levde liv lokalt:

For example we characterize tourists as a community of global ‘dwellers’ who are keen to eschew ‘formal’ touristscapes and who tend to establish connections of familiarity in mundane spaces (such as home, residential neighbourhoods, creative quarters, etc.) and with peer cosmopolitans. The performative turn helps us to understand how those very spaces are constructed as scenarios of interaction, diluting their distinctiveness but also preserving the multiplicity that distinguishes them from spaces ‘designed’ for tourism (Russo og Richards, 2016, s. 9).

Jeg har ikke snakket med turister, men jeg har snakket med mange lokale reiselivsoperatører som er overbevist om at turistene hovedsakelig kommer for å oppleve ro og å være litt alene i «urørt» natur når de reiser til Lofoten og Ilulissat. Kaltenborn et al. (2018) har intervjuet turister i Lofoten og viser at de ikke nødvendigvis setter pris på steder som åpenbart er tilrettelagt for turisme. De ønsker heller ikke å omgås så mange andre turister. De setter pris på det rolige tempoet i Lofoten:

Linked to questions of accessibility was another concern that virtually every informant brought up during the interviews, namely that no one wanted to see more tourists in Lofoten. [...] Many added that what they like about Lofoten is the slower pace of life and reduced stress. With an increase in numbers of tourists, they argued, this aspect of Lofoten would probably disappear (Kaltenborn et al., 2018, s. 8).

Under et av oppholdene mine i Lofoten booker jeg en ribtur ut til Trollfjorden i Svolvær. I båten sitter jeg sammen med sju andre damer fra Østlandet som er på teambuildingstur med jobben. Hver gang båten senker farten, kommer mobiltelefonene frem. På et av stedene vi stopper, ber den ene passasjeren sjåføren om å kjøre båten et par meter lenger frem slik at hun «ikke får med husene og de andre folkene på bildet sånn at det ser helt øde ut». Sjåføren gjør som hun sier, og passasjeren tar bilde av den «tomme» vika på vei mot Trollfjorden.

Turister sine forventninger og ønsker til turismesteder tar utgangspunkt i stedsbilder som gjøres tilgjengelige for dem (Bærenholdt et al., 2004), og som blant annet Granås (2018), Veiljola og Strauss – Mazullo (2019) og Grimwood (2015) viser, dominerer det ei sterk fortelling om at arktiske landskaper er «perifere», ofte «tomme for mennesker», med fjelltopper svøpt i nordlys og midnattssol. I så tilfelle, forventer kanskje turistene å få være litt alene i storslått natur og ikke på steder som er «designet» for turisme (jf. Russo og Richards, 2016). Turister ønsker kanskje begge deler – et tilrettelagt reiseliv som også er påkoblet lokale innbyggere og deres hverdager. Hvis vi skal ta sosiale medier sin uformelle, intense informasjonsflyt og turistenes forventninger på alvor, må det kanskje å stilles flere spørsmål til strategien som går ut på å kanalisere turisttrafikk til steder som «allerede er mye besøkt». Hvis turistene ønsker å være koblet på det levde liv lokalt og å være litt alene i naturen med fravær av åpenbare tilrettelegginger, søker de seg kanskje bort fra de «ofrede» stedene til de «skjulte perlene». Med det mener jeg ikke at steder med mange besøkende ikke skal tilrettelegge for besøk, eller at man ikke skal forsøke å regulere ferdsel. Det jeg derimot gjør, er å stille spørsmål til det jeg opplever som dikotomiske inndelinger av landskapet med ofrede steder *for* turister og skjulte steder *for* lokale innbyggere. En slik forestilt inndeling av landskap legger kanskje ikke til rette for mer interagering og sameksistens mellom turister og

innbyggere. Dessuten, hvis det regjerer en forestilling om at enkelte steder er ofret, hva er da vitsen med å ta vare på dem eller å oppsøke dem.

Som Massey (2005) understreker, er ikke steder gitte fryste kategorier. De blir kontinuerlig til gjennom våre forståelser og praksiser. Det er ikke rom i seg selv som skaper ekskluderende eller ofrede steder. Det er vi som tillegger steder meninger og bruker (eller ikke bruker) dem deretter. Å styre turister til spesifikke områder i den hensikt om å skåne andre steder og lokale innbyggere, er en strategi som rydder opp i reiselivets «kaos» hvor flere sosiale verdener kommer sammen i geografisk nærhet, noe som kanskje videreproduserer diskrepansen mellom den reisende og den lokale innbyggeren. Massey (2005) oppfordrer til å «make use of disorder»: Å «ta kaoset i bruk» handler kanskje om å legge til rette for at turister og innbyggere i større grad interagerer og sameksister. Vi trenger strategier som legger til rette for sameksistens hvis vi skal ta på alvor at det kan finnes potensialer i gode turismemøter. Steder der sosiale verdener kommer sammen og kolliderer, er en kilde til konflikt, men det er også en kilde til muligheter og potensialer (Scott- Cato og Hillier, 2010; Amin, 2004). Higgins- Desbiolles (2006) viser hvordan turismemøter – der mangfoldige sosiale verdener kommer sammen, kan skape «cosmopolitan awareness»:

But perhaps the ultimate promise of tourism is its ability to foster what could be called a “cosmopolitan awareness” that fosters the feelings of respect and interdependency, which will be increasingly required by our global society [...] Tourism’s ultimate capacity as a social force is this ability to foster contact between peoples who increasingly need to understand each other and cooperate harmoniously in a world where space, resources and options are shrinking quickly (Higgins – Desbiolles, 2006, s. 1205).

Den rette turist

Vi *må* finne en gruppe som vi markedsfører oss til. Du må velge én spesifikk turist. Da kommer det til å komme turister, ja, men vi får de rette turistene. En annen type turist enn disse bucketlist-turistene.

I Lofoten og Ilulissat er mange opptatt av at det må bli lagt til rette for en bestemt type turist, slik som reiselivsoperatøren i Kabelvåg viser i sitatet over. Visit Greenland understreker at det er viktig å tiltrekke seg «det rette segmentet»:

Hos Visit Greenland forplikter vi os til at sikre en ansvarlig utvikling af vores turisme ved at tiltrække de rette segmenter og til at håndtere turismen med et fokus på bæredygtighed (På vej mod mere turisme, 2020 – 2023, s. 8).

Den rette turisten blir nesten utelukkende beskrevet som den pengesterke turisten. Mange er opptatt av å legge til rette for den pengesterke turisten i den tro om at det reduserer antallet reisende, slik som blant annet Janne sier:

Den rette turisten er jo de som er villige til å betale mer for å komme hit. Det tenker jeg. For diskusjonen, sånn «over all», går jo ut på om vi skal ha tre millioner gjester som legger igjen 5000 kroner hver, eller om vi skal ha en femtedel av det, men som legger igjen tre ganger så mye. Så hva slags turist ønsker vi her?

Turistsjefen i Avannaata kommune er også overbevist om at det må bli lagt til rette for den pengesterke turisten for å unngå en situasjon med masseturisme:

Så det vi skal gjøre, er å skru opp prisene, så reduserer vi masseturisme på den måten. Opp med prisene, så blir det færre turister. Vi skal ha de rike turistene, ikke masseturisme. Masseturisme ødelegger naturen her, det tror jeg [...] Så vi må tenke på hvilken målgruppe vi skal begynne å tiltrekke oss – det der med kvalitet og kvalitet. Hvis vi skal forholde oss til kvantitet, så blir det selvfølgelig masseturisme, men det skal vi ikke ha. Vi skal selge kvalitetsprodukter, dyre turer – det er vi faktisk nødt til. Det skal ikke være noen hundrekronersturer her. Kvaliteten skal opp!

I Lofoten og Ilulissat blir den «rette» turisten ofte koblet til begreper som «high end-turisme» og «luksusturisme». I forskningslitteraturen finnes det ingen klare definisjoner på hva high end-turisme eller luksusturisme egentlig innebærer (Smith, 2019; Iloranta, 2022). «In other words, the meaning of luxury varies from individual to individual and in the contemporary world, the meaning of ‘luxury’ has become more multidimensional than ever», argumenterer Thirumaran og Raghav (2017, s. 139). Videre viser

Thirumaran og Raghav at luksusturisme gjerne handler om «eksklusivitet» og «fred og ro»: eksklusiviteten ligger i at turisten får oppleve noe som føles som «sjeldent» og «utilgjengelig» i fred og ro fra andre besøkende. Smith (2019) argumenterer for at luksusturisme ser ut til å handle om at forventinger skal bli overgått:

Luxury is also contingent, in that to convey luxurious qualities, an experience or item must somehow be more than we expect—it must signify rarity, distinction or excess (s. 307).

En gjennomgående fortelling i Lofoten og Ilulissat er at kvaliteten og prisene på lokale produkter må skruses opp. Den tidligere UNESCO- forvalteren er svært engasjert i dette temaet, og han har deltatt mye i lokale debatter om hvordan Ilulissat skal trekke til seg det rette segmentet som han beskriver som «luksusturistene». Han forteller om den gangen han tok imot en amerikansk turist. Hun landet med privatflyet sitt i Kangerlussuaq, tok helikopter det siste stykket til Ilulissat hvor hun la seg på det fineste hotellet byen hadde å tilby, men hun hadde forventet seg en høyere standard på infrastrukturen, overnattingsstedene og restauranttilbudene: «Hun mente Ilulissat ikke var forberedt på luksusturisme. Så vi har en lang vei å gå», avslutter den tidligere UNESCO- forvalteren.

Turistoperatøren Fredrik er også opptatt av å legge til rette for det rike segmentet i Ilulissat. Han forteller at luksussuitene er de første rommene som blir booket, så det er absolutt et segment for luksusturisme. Han har derfor planer om å bygge flere luksussuiter over kontorlokalet sitt. Peter som jobber i Avannaata kommune, er opptatt av at Ilulissat ikke må legge til rette for billige overnattingssteder – det trekker mange turister sammenlignet med om forholdene er tilrettelagt for luksusturisme:

Vi må sette en grense for hotellene, og på den måten styre prisene der. Det må bli færre, men mer luksuriøse hoteller. Hvis vi får for mange vandrehjem og billige hoteller, så er ikke det bra. Jeg tror det må være flere luksushoteller, og generelt færre turister med masse penger slik at vi unngår masseturismen.

Som med vinterturisme, blir det asiatiske markedet beskrevet som en målgruppe i diskusjonene om den rette turisten. Mange er svært begeistret for potensialene i det asiatiske markedet. Fredrik sier:

Det er jo Asia som har pengene! Det må man si. Det er folk som kan bruke 100.000 på en uke!

Flysightseeingpiloten i Ilulissat som jeg har vist til tidligere, forteller også entusiastisk om asiatiske turister som «ikke engang ser på prisen» når de bestiller produkter hos ham. At turistene ikke ser på prisene, er selvsagt godt nytt for han, og han har funnet ut at han like godt kan øke prisene på de allerede dyre flyturene sine, da turistene som først går i *den* prisklassen ikke bryr seg om noen tusenlapper «fra eller til», fortsetter han.

Det store engasjementet for det asiatiske markedet kommer også til uttrykk i Norge og i Lofoten. En rapport utført av Menon Business Economics på oppdrag fra den norske regjeringa, viser at hver kinesiske turist forbruker rundt 8000 kroner døgnet på en Norgesferie, mens en gjennomsnittlig turist legger igjen 1280 kroner døgnet. I en reportasje i NRK forteller tidligere destinasjonssjef i Visit Lofoten at det har vært en målbevisst storsatsning på det asiatiske markedet de siste årene, og hun understreker at dette er pengesterke turister (Trygstad, 2017).

Men det er ikke alle som er like begeistret for denne visjonen om at det skal legges til rette for det asiatiske markedet. I Ilulissat beskriver en reiselivsoperatør det asiatiske markedet som veldig «lukket» fordi det ofte dreier seg om turister som beveger seg i store grupper: «Det er mange måter å være turist på, og jeg må si at jeg er litt forundra over de asiatiske turistene. De snakker ikke med noen, og du får jo ikke akkurat lyst til å gå bort å snakke med en sånn «lukket» gruppe heller. Så vi må tenke, vil vi ha de med masse penger eller vil vi ha kulturutveksling?». Grappa med reiselivsaktører og tilflyttere i Kabelvåg er også veldig skeptiske til den store satsinga på det asiatiske segmentet. I likhet med reiselivsoperatøren i Ilulissat mener flere i Kabelvåg at dette markedet ofte beveger seg i store grupper som kan virke svært påtrengende for små steder:

Vi trenger markedsføringsplaner som retter seg inn mot en bestemt type turist. Mange fra det asiatiske markedet er ikke kapable til å gå tur i det krevende terrenget i Lofoten. Her er det bratt og glatt. Og hva gjør disse turistene da? Jo, de går i store grupper på små steder og langs E10 for det er der de er fysisk kapable til å være. Men Lofoten blir enda trangere når du får disse turistene som beveger seg i store grupper som ikke kan spre seg rundt i naturen. Det blir veldig voldsomt når grupper på tjuefem stykk går rundt med selfiestics som tar bilder av den lokale befolkningen, slik som vi ser med de asiatiske gruppene.

The good, the bad and the ugly: myter og stigmatiseringer av turister

Det dominerer en idé om at den pengesterke turisten gir færre besøkende, men at de legger igjen tilsvarende summer lokalt som det mange reisende gjør. Mange er opptatt av å begrense antallet sengeplasser for å holde prisene høye, og på den måten filtrere ut de mindre pengesterke turistene. Spørsmålet er om det går an å skreddersy turismen slik at det bare kommer en «type» turister. I kapittel fem viste jeg at flere er urolige for negative vekstspiraler der kommunene ikke har råd eller har vanskeligheter med å si nei til aktører som vil etablere flere hoteller. Dessuten består reiselivet av mange ulike aktører med ulike interesser, rasjonaliteter og prioriteringer. Derfor er det vanskelig å forestille seg at det går an å enes om et felles mål, som for eksempel et maks antall sengeplasser og hvilke typer sengeplasser dette skal være. Som reiselivsrådgiveren i Lofoten gir uttrykk for, er regionen fastlåst i diskusjonen om kvanta versus kvalitet, men i realiteten er det vanskelig å skreddersy reiselivet for et bestemt segment:

Det blir mye snakk om volum kontra verdi her. Ja, nå skal vi ha kvalitet framfor mange turister, men det er bare det at det løpet er kjørt! Det toget er gått fordi det i stor grad er volumbasert allerede. Vi har allerede mange sengeplasser og i tillegg skal det komme 2000 nye senger i Svolvær i forbindelse med det nye Thon – og Ringeshotellet! Vi kan ikke bestemme at det bare er de rike gjestene som skal komme for reiselivet består jo av veldig mange store og små aktører som kjører sine egne prioriteringer, så hvis *noen* bestemmer seg for å satse på de rike turistene, så er det garantert andre som satser på lavprissegmentet. Du har campingplassaktørene i Kabelvåg, du har rorbueiere i Ramberg osv. Så det er nesten en floskel blitt, at du tilrettelegger for et resort, men så vil det uansett være andre som satser på andre typer turister. Så det løpet

om at Lofoten skal være sånn eller sånn er kjørt. Men jeg tror konsulenter tjener gode penger på å selge inn sånne ideer om high -end - segmenter.

Thirumaran og Raghav (2017) peker på et annet kritisk aspekt ved å legge til rette for det pengesterke segmentet. Å utvikle luksuriøse reiselivsprodukter og overnattingssteder er svært ressurskrevende. Små kommuner har kanskje ikke råd til å utvikle slike produkter, og derfor blir slike prosjekter ofte drevet og finansiert av eksterne investorer. Jeg har tidligere vist til en som jobber på reiselivsfagskolen i Lofoten, og han påpeker nettopp denne problemstillinga knyttet til at en tilrettelegging for et high-end-segment gjerne innebærer en reiselivs- og stedsutvikling på eksterne aktører sine premisser:

Det å bygge for et high – end segment klinger jo veldig godt i mange sine ører for da får vi jo de kjøpsterke turistene som bruker mye penger. Men da er det jo andre enn de lokale investorene som kommer inn og styrer premissene for utviklinga. Kristian Ringnes for eksempel, han skal jo etablere seg her, men da er det jo han som styrer premissene for utviklinga. Så inntrykket mitt er at holdningen her er at det er «bra» om det kommer eksterne aktører fordi de kan utvikle gode tilbud som tiltrekker rike turister, men da nedskalerer de lokale politikerne sin egen rolle i utviklinga.

I Lofoten og Ilulissat er motivasjonen for å legge til rette for det rike segmentet knyttet til å skape ei god stedsutvikling gjennom økt verdiskapning og mindre press på steder og lokalbefolkninga. Thirumaran og Raghav (2017) viser derimot at litteraturen spriker når det gjelder hvorvidt «luksusturisme» bidrar til god stedsutvikling. Forfatterne konkluderer med at det er svært kontekstavhengig om luksusturisme «drypper ned» på lokalsamfunnet eller ei. Dessuten er det et spørsmål om *hvem* i lokalsamfunnet som får dra nytte av denne turismen. Som den tidligere UNESCO- forvalteren forteller, finnes det aktører i Ilulissat som ikke vil kunne konkurrere med de mer veletablerte turistfirmaene om luksusturistene:

Noen av turistoperatørene har selvsagt råd til å si nei til både storflyplass og flere hoteller fordi de sitter så godt i det nå. De har jo masse penger sammenlignet med de lokale, som selvsagt er mer positive til flere turister, flere hoteller og storflyplass. Mange av de små aktørene ønsker jo

både cruiseskipene og storflyplassene velkommen, men de større aktørene har jo midler nok til å tørre å si nei.

Et annet problematisk aspekt ved strategien som går ut på å trekke til seg en bestemt målgruppe er at i produksjonen av «den rette turist» produseres det også en turist som er «feil». Dinhopf og Gretzel (2015) understreker at turismen er full av stereotype fremstillinger og stigmatiseringer. En gjennomgående fortelling i både Lofoten og Ilulissat er at backpackere og bobilturister ikke er like attraktive turister fordi de ikke bidrar like mye til den lokale reiselivsøkonomien. Det dominerer en fortelling om at backpackere og bobilturister ikke booker aktiviteter som turistoperatørene tilbyr, og at de spiser i teltene eller bilene sine framfor å legge igjen penger på hotellene og restaurantene. Janne forteller:

Men det har jo sin sjarm det her også, det her med backpackere. Det er jo bare det at de tjener vi ikke penger på. De legger igjen utrolig lite. Men det er jo deres måte å reise på. Det vet vi jo selv fra når vi er backpackere og reiser til andre land. Da bor vi ikke på firestjerners hotell. Vi leier ikke en hel hytte for oss selv da. Nei, vi gjør jo ikke det. Da handler vi inn på supern og så spiser vi utenfor teltet. Det er jo sånn det er. Men det er jo klart at det er ikke den type turister som lager et økonomisk bærekraftig Lofoten for oss. Så de går det ikke an å sko seg på!

Turistsjefen i Avannaata kommune er også overbevist om at backpackere ikke bidrar til den lokale økonomien:

Jo, vi vil gjerne ha noen flere turister, men det skal ikke være sånne backpackers. Det er de som ødelegger mest. De gir ikke penger til landet. De har med sitt eget utsyr og alt mulig. Det kan være at de kjøper litt mat på butikken, men det gagnar ikke noe. De ødelegger mer natur enn hva de gir tilbake til samfunnet. De går bare overalt, og når det skjer noen ulykker så er det *bestandig* dem!

Turistsjefen peker han på utfordringer knyttet til «selvgåenheten» til lavbudsjett-turistene. Han forteller fortvilet om turister som tar ut på egenhånd i naturen, noe som kan koste den lokale beredskapen dyrt:

De forstår ikke at hvis du tar ti skritt vekk fra veien her så er du ute i *naturen*. Så tett er du på den store naturen her. Det er ikke noen dyr eller insekter som er giftige her, men det er selve naturen som er giftig! Hvis du ikke er kjent, så er du allerede dødsdømt! Så man skal være skikkelig forberedt hvis man skal ta ut i naturen på egenhånd her. Folk forsvinner!

At lavbudsjettreisende ikke booker aktiviteter hos lokale reiselivsoperatører, og at denne gruppen er vanskeligere regulere kommer også til uttrykk i Lofoten. På et digitalt «Luftfartsseminar» er Lofotrådet, lokale politikere og turistoperatører fra Lofoten til stede. De diskuterer storflyplass, men diskusjonen dreier seg også mot «den rette turist». Det blir gitt uttrykk for at de rike turistene forårsaker færre ulykker og er lettere å kontrollere og regulere ettersom de legger seg inn på hoteller og booker aktiviteter framfor å ta seg frem i naturen på egenhånd. Den rike turist kobles også til miljøhensyn og bærekraft. En av turistoperatørene på seminaret sier: «Den rike turist er mer bærekraftig enn backpackeren som griser i naturen. En gjest som bor på Thonhotellet er et bedre valg for reisemålet enn en turist som bor i teltet sitt».

Larsen, Øgaard og Brun (2011) viser hvordan denne negative diskursen om backpackere dominerer i reiselivet. Diskursen fremstiller backpackere som en gruppe turister som søker seg bort fra tilrettelagte områder og guidede turer i søken etter mer «autentiske» opplevelser:

Budget travelers understood as for example backpackers, have often been conceived of as “anti-tourists” or as individualists trying to escape the tourist “bubble” [...] At the same time media representations of the backpacker sometimes seem to be negative in as much as they tend to highlight backpackers as victims of crime, as engaging in reckless activities and crime and as causing conflicts in some host environments (s. 691).

Samtidig understreker Larsen et al. (2011) at backpackere ikke er en homogen gruppe. Noen sover i teltene eller i bilene sine fordi de har et stramt budsjett, men for andre handler kanskje denne måten å feriere på mer om en livsstil. En reiselivsoperatør i Lofoten som er opptatt av å legge til rette for de rike turistene, understreker at mange med «backpacker-imaget» likevel kan være de «rette» turistene:

Vi får jo masse klatrere og friluftsfolk hit. Det er jo ei egen greie det der. Men disse klatrerne og skifolka er jo folk som står fett i det hjemme i jobbene sine. De er høyt utdanna, har gode jobber og alt det der, men *imaget* deres er jo å være litt sånn backpacker – aktig, men i realiteten står i mange av dem utrolig fett i det økonomisk!

Reiselivsoperatøren fortsetter entusiastisk og forteller at backpackere og bobilturistene ikke lenger er det de en gang var – bobilturistene er en kjøpesterk gruppe som i stor grad benytter seg av lokale tilbud:

Den myten om de som kjører bobil, den stemmer jo ikke. Bobilturistene er jo blitt mye yngre, de er mye sprekere, de har god økonomi, de går på restaurant, de shopper, de kjøper guida turer, og de parkerer på betalte parkeringsplasser nært sentrum. De vil ha tilbudene nærmere parkeringa så de kan ta seg et glass vin, shoppe og hygge seg. Det er mange av dem! Regionmarkedet er jo kjempestort. Folk fra Bodø, Tromsø, Harstad, Senja og Narvik kommer jo kjørende hit, og de vil ikke leie noe campingplass uti gokk. De vil være nær sentra, der det er restauranter, opplevelsestilbud og kulturtilbud. Dette er en gruppe som går ut og spiser, de har god råd, de shopper og sjekker ut hva som skjer på kulturhuset og kjøper billetter!

Et gjennomgående argument er at lavbudsjett-turister ikke bidrar til den lokale verdiskapninga. I Lofoten bor det 24. 604 innbyggere, og 3556 av dem bor i Leknes. Likevel er matbutikkene REMA 1000 og Coop Extra på Leknes de REMA – og Extrabutikkene med størst omsetning i *hele* Norge (i 2020 og 2021) (Lofotposten, 2020;2021). Lederen for næringsforeninga i Vestvågøy kommune jubler over disse tallene: «Det er jo helt utrolig! Det sier litt om hva reiselivet betyr allerede nå, for sysselsetting og fortjenester!». Noen bobilturister og backpackere har nok et stramt budsjett. De tar seg kanskje ikke råd til å kjøpe de dyreste opplevelsene eller å spise på restaurant hver dag, og de bidrar ikke til de store summene til det som vi i første omgang assosierer med turisme. De bidrar kanskje til andre positive ringvirkninger, slik som blant annet lederen for næringsforeninga i Vestvågøy peker på. Turister som ikke bruker 10.000 på en dag støtter gjerne den lokale infrastrukturen på andre måter. Ei jeg møter på Byromsseminaret i Svolvær, forteller blant annet at Henningsvær med 500 innbyggere ikke kunne hatt en nærbutikk om det ikke var for alle turistene som bidrar til et stort overskudd der i sommermånedene.

Som illustrert blir den rike turisten på luftfartsseminaret i Lofoten beskrevet som mer bærekraftig fordi vedkommende legger seg inn på hoteller og booker aktiviteter framfor å ta seg rundt i naturen på egenhånd. Formelle overnattingssteder kan være viktige informasjonsarenaer som sprer kunnskap til turistene om hvilke steder de bør oppsøke og hvordan de bør oppføre seg lokalt. Varaordføreren i Vågan understreker at hotellene spiller en viktig rolle i regulering av ferdsel og det å styre turistene til tilrettelagte områder. Samtidig kritiseres luksusturisme, eller det å legge til rette for den rike turisten, fra et miljø- og klimaperspektiv. Smith (2019) problematiserer et reiseliv myntet på pengesterke turister og luksuriøse opplevelser, og påpeker at luksusturisme innebærer en rekke «social and environmental harms» og konkluderer med at luksusturisme: «is and cannot be anything other than excessive, exclusionary and unnecessary» (s. 321). Han framhever hvordan de fleste «luksusturistene» reiser med fly, og i de mest ekstreme tilfellene med helikopter og privatfly. I Lofoten og Ilulissat blir den rike turisten ofte assosiert med markeder som ligger langt borte, noe som for alvor reiser spørsmålet om de rike turistene nødvendigvis er de «rette» turistene sett fra et klimaperspektiv. Videre argumenterer Gössling (2002) for at miljøbelastningene ofte øker i takt med standarden på turisttilbudene. Dessuten blir hoteller, reiselivsbygg og aktiviteter med sikte på et rikere segment ofte lagt til mer «utilgjengelige» områder som kan bety nye inngrep i naturen (Smith, 2019).

Denne ideen om å legge til rette for den «rette» turisten er gjennomgående, men det er mange nyanser og kompleksiteter knyttet til denne tilretteleggingen – den «rette» turisten kan også være «feil» på andre områder. Diskusjonene om hvem som er rett og feil turist blir ofte redusert til en diskusjon om størrelsen på lommeboka til den reisende, noe som produserer stigmatiseringer og stereotyper. Det er ikke nødvendigvis turisten som kan bruke 10.000 på en dag som bidrar til ei god stedsutvikling (Førde, 2020). Økonomi spiller en viktig rolle i lokale stedsutviklingsprosesser, men det er mange flere aspekter enn økonomi som spiller inn i god stedsutvikling. Diskusjonene blir fastlåste til å handle om turistens økonomiske kvaliteter. Diskusjonen kan kanskje bli mer konstruktiv om den beveger seg forbi turistenes økonomiske egenskaper til en debatt om hvilke turister som bidrar til god stedsutvikling, og hvordan strategiene kan bryte

med dikotomien knyttet til å rydde steder til områder *for* turister og områder *for* lokale. Den rette turisten kan være den som reiser fra destinasjonene med omsorg for stedene og som engasjerer seg i Lofoten og Grønland sin fremtid. Både Lofoten og Ilulissat er små samfunn, og turister kan utvide små distriktssamfunn ved å engasjere og mobilisere seg for stedene i spørsmål relatert til for eksempel klima, naturmangfold og urfolks rettigheter. Det reiser et spørsmål om hvilke potensialer som finnes i gode turismemøter – der turisten og den lokale faktisk omgås.

Å legge til rette for den rike turisten ekskluderer ikke bare store deler av den reisende befolkninga, men det fører også til større diskrepans mellom reiselivsutvikling og stedsutvikling (Førde, 2020.). Å legge til rette for de aller rikeste turistene er kanskje ikke det som støtter mest oppunder lokal infrastruktur, men det gjør muligens turistene som benytter seg av lokale bussruter, ferjer, matbutikker og lokale kulturtilbud. Smith (2019) stiller også kritiske spørsmål til hvorvidt det å legge til rette for luksusturisme bidrar til god lokal stedsutvikling. Han bruker begrepene «contained spaces» og «contained paradise» for å vise hvordan det å legge til rette for luksusturisme ikke nødvendigvis skaper produkter og tilbud som lokale innbyggere kan benytte seg av. Luksusturisme assosieres gjerne med anlegg eller aktiviteter på «utilgjengelige» steder, som lokale innbyggere ofte ikke har råd til å delta på (Smith, 2019).

I dette kapittelet har jeg løftet fram noen kritiske aspekter knyttet til strategiene som Lofoten og Ilulissat fører i møtet med reiselivsveksten. Mange vil ha turisme, men de vil ikke ha det hvor som helst, og de vil ikke ha hvem som helst. Strategiene skriver seg inn i vekststrategier, som i forbindelse med helårsturisme, og de produserer og videreproduserer stereotypier av den reisende. Steder med mange besøkende kobles til en forestilling om at det primært er steder «for turister», og i noen tilfeller blir de også omtalt som «ofret». Å regulere ferdsel til steder «som allerede er mye besøkt» åpner kanskje ikke opp for interaksjon og sameksistens mellom den besøkende og den lokale. Samtidig er det en viktig strategi for å skåne den lokale naturen gjennom å styre ferdselen til tilrettelagte områder som har sherpatrappes og annen infrastruktur. Det kan rettes flere kritiske spørsmål til de dominerende strategiene som føres, men vi kan ikke redusere og kritisere det strategiene er uttrykk for. Jeg tolker disse strategiene som et

uttrykk for en gjennomgående lokal uro for sted og et sterkt ønske om å regulere reiselivet. Og denne uroen må vi ta på alvor. Strategiene er et uttrykk for at det er en stor uro lokalt om at lokalbefolkninga og hjemstedene deres ikke kan tåle mange besøkende, og det er også en uro for at stedene ikke tåler så mange besøkende som i dag hvis de skal fortsette å være attraktive reisemål. For å overkomme dikotomiene mellom den reisende og den lokale, og for å unngå fiendtligheter som vi så i forbindelse med fyrlykta og utkikkspunktet i Lofoten, trenger vi strategier som i større grad legger til rette for interaksjon, og da må vi kanskje snu om tankegangen: fra å legge til rette for steder som er «designet» for turisme, til å legge til rette for møteplasser som lokale ønsker, men som også kan være dimensjonert for besøkende. Vi trenger strategier som bidrar til å åpne opp turismen til å bevege seg forbi den reisende som først og fremst en konsument av turiststeder eller som Higgins-Desbiolles (2006) argumenterer: vi må se turister som noe annet et «banal pleasure-seeking escapism». Dette handler om å ta potensialer i gode turismemøter og interaksjoner på alvor, og da trenger vi kanskje å re-tenke både turismekategorien og hvordan vi forvalter og tilrettelegger for turisme i landskapene våre. Samtidig kan det være en utfordrende oppgave å legge til rette for interaksjon og sameksistens mellom den lokale og den besøkende: den lokale befolkninga skal også ha kapasitet til å interagere i slike turismemøter. Hvordan kan man skape gode turismemøter der lokale og turister sameksisterer og interagerer når besøksantallet overgår de lokale innbyggerne med flere tusen?

KAPITTEL 10.

Dit vi ikke vil

En rolig dag i Ilulissat under nedstengingen i forbindelse med COVID-19

Innledning

Etter feltarbeidene, transkriberinga og flere gjennomlesninger av intervjumaterialet mitt, er jeg overrasket over hvor mange som tar utgangspunkt i en situasjon de «ikke vil havne i» når de forteller om stedene sine og hva turisme gjør med dem. Slik jeg tolker det, blir «verst tenkelige scenarier» ofte en linse for å gi mening til turismefenomenet her og nå. Både i Lofoten og Ilulissat er det gjennomgående at «masseturisme» er det absolutt verst tenkelige scenariet. Enkelte refererer til Barcelona, Amsterdam og Mallorca for å understreke hvor ille reiselivsutviklinga kan bli. I Grønland trekkes Island frem som et «skrekkeeksempel», og som illustrert i kapittel seks, bruker mange i Kabelvåg nabostedene som eksempler på hvilken situasjon de ikke vil havne i.

I dette kapitlet utforsker jeg hvordan flere navigerer seg ut fra en situasjon «man ikke vil havne i» når de forhandler den lokale reiselivsutviklinga som står overfor ukjente fremtider. Fortellingene utspiller seg i flere dystopiske profetier lokalt, og med inspirasjon fra omsorgsperspektiver utforsker jeg disse fortellingene som uttrykk for uro for steds-kvaliteter. Jeg spør om det finnes potensialer i å «ta i bruk uroen». Jeg argumenterer for at reiselivsutviklinga gjør lokale steds-kvaliteter eksplisitte, og hvordan dette kan utforskes som et utgangspunkt for nye omsorgspraksiser og dialoger om sted, hva de tåler, og nye refleksjoner om hvilke praksiser som passer inn og ikke.

Vi må ikke bli som Island

Nå som turismen i Grønland er klar for «take off» etter COVID-19 og som følge av nye internasjonale flyplasser, søker grønlandske beslutningstakere og turistoperatører eksempler fra andre steder for å navigere seg inn mot ukjente turismefremtider (Ren og Jóhannesson, 2023). Grønland sammenligner seg ofte med Island i en reiselivssammenheng. Disse to landene blir ofte fremstilt som steder som befinner seg på den samme «evolusjonære reiselivsstigen», men i to forskjellige faser (ibid.). Island er et av de landene i den arktiske regionen som har hatt raskest reiselivsvekst det siste tiåret. Reiselivsveksten har mer enn firdoblet seg siden 2010, og i dag har Island rundt 2.3 millioner besøkende i året (Solset, 2019).

Selvstyret på Grønland og Visit Greenland refererer ofte til Island i reiselivsstrategiene sine. Reiselivsstrategien til Selvstyret (2016- 2020) understreker at Grønland ikke er like konkurransedyktig som Island på nåværende tidspunkt. Derfor må Grønland markedsføre seg mer mot de landene som Island får mange besøkende fra (Turismeudvikling i Grønland – hvad skal der til?, 2016). Den nyeste reiselivsstrategien til Selvstyret (2021-2023) viser til Island som et vellykket eksempel ettersom turisme er blitt en viktig økonomisk bærebjelke. I 2018 utgjorde turismen i Island 8,6% av landets BNP, som er blant det høyeste i OECD-landene (Ren og Jóhannesson, 2023).

Våren 2019 dro en arbeidsgruppe fra Avannaata kommune til Island. Jeg møter tre stykker fra arbeidsgruppa, og de forteller at målet med turen var å lære av reiselivsutviklinga på Island. Turen gjorde et sterkt inntrykk på dem, men kanskje ikke helt som de hadde forventet. I stedet for å komme tilbake til Ilulissat med «svar» på hvordan de skulle regulere og forvalte reiselivet, ble turen til skrekk og advarsel på hvor «ille» reiselivsutviklinga kan bli. Turistsjefen i Avannaata kommune som var med i arbeidsgruppa forteller:

Den der masseturismen som de har, den vil ikke vi ha. Joda, vi vil gjerne utvikle turismen vår, men vi skal ikke bli som Island! Der er det proppfylt! Da vi var der i mai i fjor så måtte jeg spørre de andre: gidder vi å bli et sånn sted? Og da tenkte vi alle at nei, det vil vi ikke!

Peter som også var med i arbeidsgruppa, forteller at han er bekymret for at Ilulissat skal bli som Island, for der er det «ingen kontroll»:

Når vi besøkte Island i fjor, så var jeg interessert i å lære om hvordan de regulerer og kontrollerer turismen, men ingen der kunne svare på det. De har en masse strategier, men ingen regulerende lov, så turismen der er bare helt ute av kontroll!

Denne fortellingen om Island som et «skrekkeksempel» har også materialisert seg utenfor arbeidsgruppa i Ilulissat. Flere turistoperatører refererer ofte til Island når de forteller om reiselivsutviklinga i Ilulissat, slik som blant annet flysightseeingpiloten gjør:

Jeg gir Ilulissat fem år før det blir ødelagt som Island. Alt vil bli ødelagt nå som storflyplassen kommer. Vi begynner jo å merke det allerede nå. Det støyer her!

Fredrik som eier en av de største reiselivsbedriftene i Ilulissat, forteller at flere turister kommer med advarsler:

Siden jeg har en luksusbåt så får jeg jo de rike turistene. Og disse rike familiene forteller skrekkehistorier fra når de har vært på Island! De gidder jo ikke å dra dit lengre – tenkt deg å stå i kø i naturen! Og de sier hele tiden at vi må passe på så vi ikke ødelegger det her og blir som Island. Hvor eksotisk tror du Isfjorden blir hvis det ligger hundre båter der ute? Da er det ikke noe eksotisk mer.

Slik jeg opplever det, er det et ambivalent forhold til Island på Grønland. På en måte vil man bli som Island, men man vil ikke bli helt som Island heller. Man vil gjerne trekke til seg det kundesegmentet som Island har, og man vil gjerne bli like konkurransedyktige, men man vil ikke ha «masseturismen» som Island har. Når jeg spør de forskjellige aktørene hva de egentlig mener med å «bli som Island», er det gjennomgående svaret: «å bli som Island» tilsvarer en situasjon med «masseturisme» som er ute av kontroll der turistene står i kø. Men at turister står i kø for å oppleve attraksjoner er kanskje nettopp et resultat av kontroll og streng besøksforvaltning, og som Sæþórsdóttir, Hall og Wendt (2020) viser, er det store variasjoner når det gjelder

besøkstrykket på Island. Mens noen steder kanskje kan beskrives som steder med masseturisme, som attraksjonene i nærheten av hovedstaden, er dette langt fra tilfellet andre steder på Island. Mediene har i stor grad bidratt til at Island assosieres med masseturisme, men denne fortellingen er en liten del av det større bildet: «The overtourism media discourse surrounding Iceland was therefore a very partial picture of the on-the-ground reality that failed to take into consideration the spatial and temporal nature of the concentration of tourists» (Sæþórsdóttir et al., 2020 s, 18). Dessuten skiller Island seg ut fra andre steder som også forbindes med masseturisme, som Barcelona og Venezia. I motsetning til disse to stedene, har det ikke vært organiserte demonstrasjoner mot for mange besøkende på Island (ibid.). Sæþórsdóttir et al. oppfordrer derfor til at fremtidig forskning må forstå hvordan diskursen om masseturisme på Island reproduseres over tid i forbindelse med medias selektive fortellinger.

Likevel står fortellinga om masseturisme på Island sterkt i Ilulissat. Den spiller en stor rolle når lokale diskuterer veien videre for egen reiselivsutvikling. Denne fortellinga om at masseturisme er det verst tenkelige scenariet er også gjennomgående i Lofoten. Under den nasjonale reiselivskonferansen i Svolvær presenterer Innovasjon Norge slagordet: «Vi vil ha masse turisme, men ikke masseturisme». I kapittel seks viste jeg hvordan flere i Kabelvåg sammenligner seg med nabostedene, Henningsvær og Svolvær. Kontrasten mellom disse tre stedene blir ofte et utgangspunkt for å beskrive hvordan Kabelvåg *ikke* må bli. Årsaken til at mange «ikke vil bli som Henningsvær eller Svolvær» er blant annet fordi stedene, ifølge dem, har *for* mange turister, slik som ei fra reiselivsgruppa i Kabelvåg viser til:

Det er jo en grunn til at vi har valgt å bosette oss her i Kabelvåg, nettopp fordi det ikke er et Henningsvær med masse turister og busser overalt hvor det tyter ut med asiater. Der kan ikke lokalbefolkningen eller turistene leve sammen. Det er et reiseliv ute av kontroll.

Gruppa med reiselivsaktører og tilflyttere i Kabelvåg er nokså nådeløse når de beskriver Henningsvær og Svolvær. Svolvær blir beskrevet som «arkitektonisk voldtatt» med «skyskrapere», og Henningsvær blir beskrevet som det nye Hemsedal, Ayia Napa, eller som en av reiselivsaktørene i Kabelvåg sier, er Henningsvær blitt «Disney world»:

Vi må passe på at Kabelvåg fortsetter å være en god plass å bo, fordi med en gang ting begynner å kjøpes opp av søringer og utlendinger som i Henningsvær, så mister vi ganske mye. Henningsvær er jo blitt kjøpt opp av mange forskjellige aktører og da blir jo stedet en kulisse, det blir helt «Disney world».

Uttrykket masseturisme er gjennomgående i samtalene i Lofoten og i Ilulissat, og det brukes aktivt for å forhandle steds- og reiselivsutviklinga her og nå. Masseturisme er blitt selve symbolet på «dit vi ikke vil» og brukes for å understreke at det er en situasjon man til enhver pris må unngå. I noen tilfeller blir masseturisme fremstilt nærmest som det motsatte av god stedsutvikling og gode steder å bo. Men denne idealiseringa av en situasjon uten masseturisme kan kanskje beskrives som en utopi, særlig i Ilulissat. Med tanke på de nye flyplassprosjektene i Grønland og veksten i antall overnattingssteder styrer kanskje Ilulissat full fart nettopp mot «dit vi ikke vil». Denne idealiseringa av en situasjon uten masseturisme gir kanskje ikke de mest konstruktive verktøyene i planlegginga av nye turismefremtider. Konstruktive verktøy innebærer kanskje snarere å redefinere og retenke masseturisme som konsept framfor å idealisere et reiseliv uten masseturisme. Med retinking av masseturisme mener jeg å stille spørsmål som utfordrer dikotomiene mellom masseturisme og gode steder. Det innebærer å stille spørsmål om hvordan man kan leve bedre med masseturisme, og hvordan et sted med masseturisme også kan være gode steder å bo. Det innebærer også å stille spørsmål om hva masseturisme egentlig betyr.

Begrepet masseturisme har stått sentralt i den akademiske diskusjonen i flere tiår, men det finnes ingen klare definisjoner på hva masseturisme er: «However, conceptually it seems to remain an ‘ambiguous’ term, lacking a clearly agreed definition» (Vainikka, 2013, s. 268). Videre argumenterer Vainikka for at det er et stort behov for å redefinere og retenke masseturisme der man beveger seg forbi de mange antakelsene og stereotypiene som er forbundet til begrepet:

Instead, it should be seen as something formed dynamically according to the context and having permeable borders, rather than something that is fixed (Vainikka, 2013, s. 281).

Som Poon (1993) understreker, så er det kanskje ikke noe som kan kalles for masseturisme – det vi forstår som masseturisme i dag, handler snarere om nye måter å reise på som følge av ny infrastruktur, teknologi, og det Connell og Gibson (2004) beskriver som en «demokratisering av reiselivet»: turisme er blitt gjort tilgjengelig for flere av verdens innbyggere som følge av økonomisk vekst og muligheter for å reise fortere og lengre. Det vi forstår som masseturisme er kanskje en refleksjon av en annerledes og mer overopphetet verden. De som inngår i kategorien «masseturisme» blir ofte redusert til en homogen gruppe, men som Sharpley (2000) understreker er kanskje *alle* turister en del av «masseturismen». Vainikka (2013) argumenterer for at det ikke er én bestemt homogen gruppe som «er» masseturister – alle turister inngår i «massen» som er større enn noen gang før som følge intensiverte globaliseringsprosesser:

Mass tourism is a role taken by or given to one or several types of tourism, and these together come to represent mass. As such, mass phenomena are visible and are highlighted from their surroundings, whether this means the numbers of tourists in one place, the direction of flow of tourists from one country or as a more visible role in the media, but they are not necessarily homogeneous. Individuals, forming diverse groups and segments on a larger scale, can be considered to make the mass (Vainikka, 2013, s. 280).

I både Ilulissat og Lofoten blir masseturisme ofte koblet til «ødeleggelse». Det kobles til at enkelte steder «ofres» på grunn av for mange besøkende, til slitasje på stier, forstyrrelser på naturmangfold, nye høyhus, inngripende storinfrastruktur og til negative konkurransespiraler. Diskusjonene rundt masseturisme utspiller seg med andre ord i nokså dystopiske narrativer. Tucker og Shelton (2014) og Swyngedouw (2010) advarer mot dystopiske narrativer fordi de er så kraftfulle i måtene de materialiserer seg i forståelsene og bruken av steder på. De overskygger potensialer og håpefulle fortellinger for framtiden (Tucker og Shelton, 2014), og legger lokk på agonismer (Swyngedouw, 2010). Siden masseturisme er tett forbundet til destruktive narrativer, er det viktig å tenke annerledes om masseturisme som konsept ettersom det kommer til uttrykk i stereotypier og negative forståelser av sted:

The places where mass tourism occurs, such as mass tourist destinations, have been approached in deterministic discourse as inferior to other places or to what the place used to be like. Mass tourism's role is seen as a destructive force that turns the previously valuable land into 'pleasure peripheries', purpose-built, artificially and sometimes hastily erected resorts or holiday towns offering the same product [...] The same is seen to happen with the sights that mass tourism has helped to conserve. They have become institutionalized and as such no longer worth seeing. These places and sights seem to have lost their very reason for their existence (Vainikka, 2013, s. 273).

Hvis masseturisme kobles til «ødeleggelse» av sted – hvilke konstruktive verktøy har man hvis stedet likevel står på vippepunktet til «masseturisme», eller allerede befinner seg i en situasjon med masseturisme? Jeg har tidligere vist til flysightseeingpiloten som gir Ilulissat fem år før det «blir ødelagt som Island». Han forteller at han skal flytte virksomhetene sine til Færøyene fordi han ikke orker å være vitne til «klondykementaliteten», noe som han tror blir Ilulissat sin skjebne. For å sette det på spissen, hvis storflyplass og flere turister kobles til destruksjon av sted, står man igjen med få alternativer enn å gi opp. Vi trenger derfor å utfordre noen av stereotypiene og antakelsene knyttet til masseturisme for å skape mer konstruktive turismefremtider, i alle fall hvis reiselivsveksten skal fortsette. Men hvis vi skal ta uroen knyttet til masseturisme på alvor, er det kanskje ikke nok å retenke og å stille nye spørsmål om hva masseturisme egentlig er. Å ta uroen for masseturisme på alvor reiser kanskje et behov for å også diskutere tålegrenser. Hvor mange turister tåler stedene våre før stedskvaliteter går tapt?

Som illustrert tidligere, advarer blant annet Tucker og Shelton (2014) mot dystopiske narrativer fordi de gir få konstruktive verktøy i stedsutviklinga her og nå. Men disse store fortellingene kan tolkes som uttrykk for uro for hjemsted og lokale stedskvaliteter, og *det* må vi ta på alvor. Som Head (2016) understreker, trenger ikke negative følelser og uro å være paralyserende. Hun kobler følelser som sorg, uro og fortvilelse til temporalitet: vi kan utforske negative følelser som konstruktive verktøy til å mobilisere håp og omsorg. Med andre ord så finnes det kanskje potensialer for bedre turisme-og

stedsfremtider ved å «ta i bruk uroen». I neste del skal jeg illustrere hva jeg mener med å ta i bruk uroen i reiselivs- og stedsutviklinga.

Å ta i bruk uroen

Som Haraway (2016) understreker, må vi bevege oss forbi de store fortellingene om «apocalyptic or salvific futures» og orientere oss inn mot her og nå. Mange av fortellingene i Ilulissat og Lofoten skriver seg inn i dystopiske fremtider, men slik jeg tolker det, kan disse fortellingene gjøres konstruktive ved å ta utgangspunkt i hva de er uttrykk for her og nå. Som Lawson (2009) og Puig de la Bellacasa (2012) argumenterer, er uro og omsorg helt konkret, og det kommer til uttrykk i praksisene og forståelsene våre. Jeg forstår de store fortellingene om turisme som uttrykk for uro for helt konkrete stedskvaliteter, og jeg tolker det dit hen at det finnes potensialer ved å ta i bruk uroen i reiselivs-og stedsutviklinga.

Brox (1995) viser blant annet til potensialer ved å navigere seg ut fra dystopiske fortellinger om «dit vi ikke vil» i planleggingsprosesser. Brox har liten tro på at et samfunn kan enes om felles idealer om hvordan et idealsamfunn skal se ut: «Jeg tror mer på motsetninger enn at ting kan skapes i harmoni» (Brox, 1995, s. 63). Men *noe* kan man likevel enes om, fortsetter Brox. Han spør om det er mer realistisk for et samfunn å komme sammen og enes rundt «negative mål». Negative mål kan kanskje gi bedre forutsetninger for å skape allianser og konkrete strategier enn mer abstrakte og utopiske mål «som alle kan lese sine drømmer inn i», fortsetter Brox. Lawson (2009) påpeker også at det er vanskelig å handle på noe man ikke helt kjenner omfanget av, som idealistiske prinsipper i et utopisk samfunn. Mens normative og radikale perspektiver forholder seg til abstrakte idealer, er omsorg og uro noe grunnleggende konkret: omsorg og uro er forankret i våre forståelser og praksiser, og har derfor potensialer for å skape konkrete endringer, argumenterer Lawson (2009). Selv om turismestedene Lofoten og Ilulissat er møtepunkter for mangfoldige forståelser, praksiser og interesser, er det likevel en gjennomgående uro og enighet om hvor man ikke vil havne – en situasjon med masseturisme. Å ta denne uroen på alvor kan kanskje skape forutsetninger for konstruktive dialoger og mer håndfaste og konkrete strategier, for hva vil det si å ta

uroen for masseturisme på alvor? En konstruktiv strategi er kanskje å re-tenke masseturisme som konsept, men det innebærer kanskje også et behov for å stille spørsmål til hvilke konkrete verktøy vi trenger for å håndtere uroen for masseturisme. Hvilken type infrastruktur trenger man hvis målet ikke er masseturisme, hvilken type infrastruktur bør man unngå? Må man tenke annerledes om markedsføringa? Må vi sette grenser for antall besøkende?

Jeg argumenterer med andre ord for at uro og omsorg kan utforskes som potensialer for å mobilisere konkrete strategier og dialoger om sted og hva steder tåler. Arbeidsgruppa fra Ilulissat som dro til Island, kom ikke hjem med de svarene de hadde sett for seg. De kom i stedet hjem med en bekreftelse på hvordan de ikke vil at reiselivsutvikling skal bli. De kom hjem med en stor uro for reiselivsutviklinga, noe som kommer til uttrykk i skrekkscenarier, men også i nye bevisstheter og diskusjoner om sted og hva som må gjøres her og nå. Den ene fra arbeidsgruppa forteller:

Nå [etter turen til Island] har vi jo begynt å diskutere hvordan vil skal styre turismen her så det ikke blir som Island. Akkurat nå er det null kontroll. Så vi har begynt å diskutere om vi skal begynne å ta betalt for inngangen til UNESCO, kanskje sette et tak på antall sengeplasser og samtidig få flere lokale folk inn i turistsektoren for å forebygge at folk utenfra håndterer turismeutviklinga her.

Negative og positive følelser, som uro og håp, er ikke motsetninger – de inngår i et dialektisk forhold (Frantzen, 2021; Head, 2016). Negative følelser som sorg og uro kan skape nye omsorgspraksiser og nye bevisstheter, argumenterer Head (2016). Mange av de store fortellingene om masseturisme og stereotypiene knyttet til det, kan gjøres konstruktive ved å utforske hvilke sårbarheter og uro for sted de er uttrykk for, men de kan også gjøres konstruktive ved å utforske hvilke håpefulle potensialer som finnes i disse negative følelsene. Reiselivsutviklinga gjør uroen og sårbarheten for sted eksplisitt, og i denne sammenstillinga beveges også samtalen og bevisstheten rundt lokale stedskvaliteter. Det beveger dialogen om sted, om stedskvaliteter og hva stedene tåler og ikke tåler, og hvilke stedskvaliteter man må ta vare på. Som Frantzen (2021) argumenterer, kan sorg, fortvilelse og uro mobilisere andre former for omsorg og vedlikeholdelse av verden – det kan skape gjenoppbygging og reparasjon.

«People tell big stories about tourism», argumenterer Jack og Phipps (2005). Mange lokale fortellinger som jeg har vist hittil i avhandlinga, viser hvordan turisme er konfliktfylt og at det ofte fremstilles i dikotomiske kategorier – som en redning eller som en trussel og et utgangspunkt for å diskutere krisescenarier. Men som Jack og Phipps (2005) påpeker, er turisme så mye mer enn de store dystopiske fortellingene:

Tourism matters. It matters not because of the dystopian voices that call it a blight on the planet, or the desires of the functional servants of capital and/or the state that rush to tourism as economic saviour. Tourism is much more important than this. Tourism matters because it both provide a lense onto and an energy for relationships with everyday life. It invites us to engage in exchanges of life with others, and to remind us thereby of its most precious and vulnerable aspect: the intricate relativities of defining people who are not us. Tourism matters because, in a world of confusing connections and disconnections between human beings, our lives with others matter (Jack og Phipps, 2005, s. 1).

Som Jack og Phipps viser, tilbyr turisme oss en «linse» inn til hverdagsrelasjoner og til å delta i utvekslinga sammen med andre. Turisme er en prosess som vi alle deltar i – det er en prosess «of becoming with many» (Ren et al., 2021). Med inspirasjon fra Jack og Phipps, vil jeg argumentere for at turisme inviterer oss inn til å bli bevisst og konfrontert med hvordan sted gjøres i mangfoldige situerte praksiser og forståelser. Turisme tilbyr oss en linse inn til situerte sårbarheter og stedskvaliteter fordi vi ønsker at stedene skal ivareta oss, og i dette håpet om ivaretagelse ligger også sårbarhetene og uroen vår (jf. Greve, 2015). Med inspirasjon fra Puig de la Bellacasa (2011) forstår jeg turisme som en ansamling av mangfoldig uro, sårbarhet og omsorg for stedskvaliteter:

[...] concern stresses the troubled and unsettled ways, the more or less subtle tremors, by which a gathering/thing/issue is constructed and holds together (Puig de la Bellacasa, 2011, s. 88).

Turisme kan utforskes som en linse inn til komplekse ansamlinger der turisme gjøres i situert uro og omsorg for sted og stedskvaliteter. Forhandlinger om reiselivsutviklinga gjør stedskvaliteter eksplisitte. I forhandlingene om reiselivsutviklinga kommer uroen for roen i Kabelvåg tydelig til uttrykk. Tilflytterne ønsker gjerne å ivareta roen fordi dette er en stedskvalitet som ivaretar dem, mens andre innbyggere ønsker mer reiselivsvekst for å skape nye tilbud og aktiviteter som kan ivareta dem. Lokale

innbyggere i Ilulissat ønsker å bygge ut UNESCO-området fordi de uroer seg for å ikke ha kapasitet til den kommende reiselivsveksten. Reiselivsutviklinga gjøres også i bekymringene politikerne har for befolkningsnedgang, i uroen som naturverneren har for naturmangfoldet, og i uroen som turistoperatørene har for å ikke kunne innfri turistenes forventninger fordi det er for mange besøkende. Turismen gjøres også i en global uro for klima-og miljøendringer som illustrert i kapittel 4 og 7. Forhandlinga rundt reiselivs-og stedsutvikling gjør med andre ord stedskvaliteter eksplisitte – de kommer tydelig til uttrykk i hvordan folk uroer seg for dem i møte med reiselivsveksten. Turisme åpner opp for en samtale og et møte der alle har noe som står på spill:

We are responsible for engaging with each other in ways where all of us in the conversation are being heard, where all is being revealed. These exchanges require trust and a willingness to listen in contexts where all participants have something at risk in the discussion (Lawson, 2009, s. 9).

Som Lawson (2009) og Ahmed (2004) understreker, har følelser en politisk mobiliseringskraft. Vi må ikke marginalisere omsorg og uro til noe som er forbeholdt den private sfæren, men la uroen for sted bringes til togs. I det ligger det et utgangspunkt for å bli bevisst hva som står på spill for «den andre» som også lever av og med turisme, noe som kan bevege dialoger og derfor utvide horisonten for hva vi vier oppmerksomhet og omsorg mot (jf. Lawson, 2009). At stedskvaliteter og uro for sted gjøres eksplisitte i turismen innebærer mobiliserings-og forandringspotensialer. Uroen for forskjellige stedskvaliteter mobiliserer diskusjoner og engasjement for helt konkrete stedskvaliteter. De materialiserer seg i diskusjoner om hva som må tas vare på og hva som tales, og det materialiserer seg også i nye diskusjoner og strategier knyttet til reiselivsutviklinga. Turisme forener også folk som kanskje ikke har åpenbare referansepunkt. Som et eksempel har jeg deltatt på flere seminarer og konferanser om reiselivsutviklinga, og her kommer det alt fra arkitekter, politikere, planleggere, næringsaktører, destinasjonsselskaper, utbyggere, turistoperatører, landeiere, friluftsansjoner, forskere, til naturvernere. Turisme bringer sammen mangfold av situert uro for stedskvaliteter – og i disse forhandlingsrommene beveges også våre forståelser og bevisstgjøringer knyttet til stedskvaliteter.

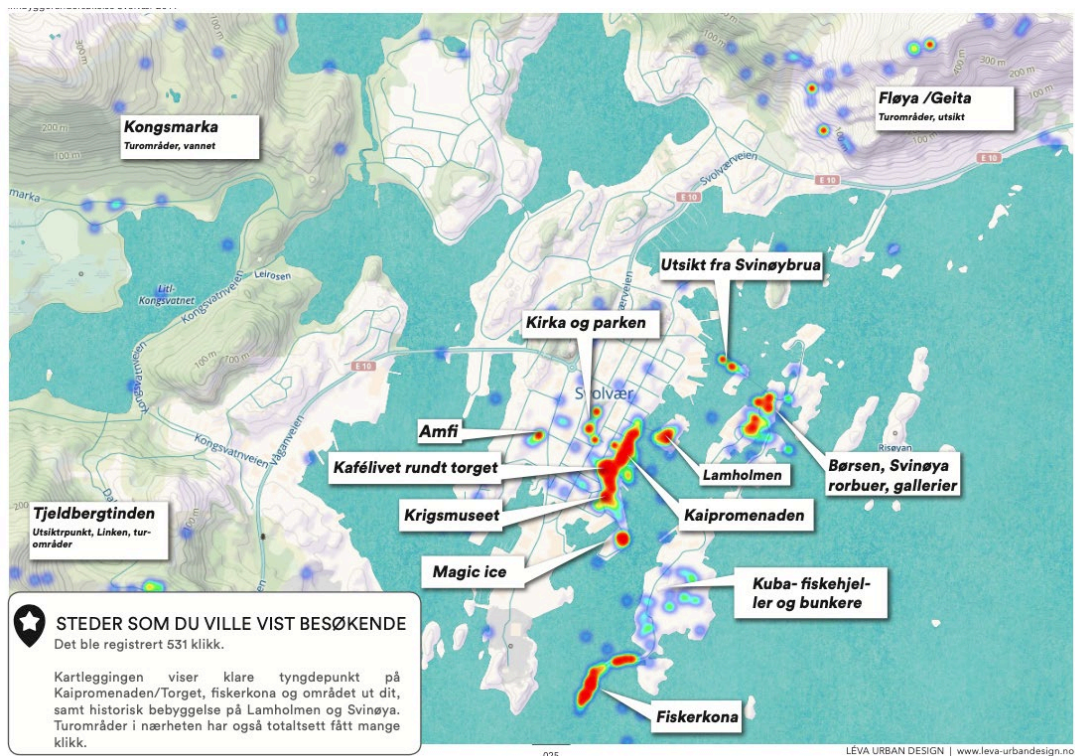
Følelsenes mobiliseringskraft er ikke bare forbeholdt lokal skala. I en intens sammenvevd verden kolliderer skalaer og verdier kontinuerlig, men sammenstøtene danner kanskje også det som er vårt største håp – den «globale samtalen», argumenterer Hylland Eriksen (2016). Turisme kan være en plattform for den globale samtalen, slik som også Higgins – Desbiolles (2006) antyder når hun argumenterer for at turisme kan generere en «cosmopolitan awareness». Turismen som inviterer inn til den globale samtalen kan gi den lokale uroen for steds-kvaliteter en nasjonal og global rekkevidde. Som jeg argumenterte i forrige kapittel, er Lofoten og Ilulissat relativt små samfunn, men turister kan være med på å utvide små samfunn ved å engasjere seg i stedenes fremtider. Vi ser det i forbindelse med oljedebattene utenfor Lofoten, i forbindelse med underskriftskampanjene mot høyhus i Svolvær som har en nasjonal rekkevidde, og forbindelse med klimaendringer i Grønland. Den globale samtalen er selvsagt ikke uproblematisk ettersom kollektiv omsorg også kan undertrykke andre situerte omsorgspraksiser knyttet til sted (jf. Ahmed, 2004).

Hittil har jeg hatt til hensikt å påpeke at forhandlinger knyttet til reiselivsutviklinga gjør steds-kvaliteter eksplisitte, og at det kan utforskes som mobiliserings-og forandringspotensialer. Uroen for lokale steds-kvaliteter materialiserer seg i nye kollektiver der et mangfold av aktører kommer sammen om sin uro for sted, noe som beveger dialoger om sted og steds-kvaliteter. Et annet eksempel på hvordan turisme gjør steds-kvaliteter eksplisitte, er når folk forteller om hvorfor turister velger å reise til akkurat Lofoten og Ilulissat. Gjennom turistens blikk blir lokale innbyggere bevisst på lokale steds-kvaliteter, noe som genererer en refleksjon om hvilke praksiser som passer inn og ikke, som jeg diskuterer nedenfor.

Hvorfor kommer turistene til oss?

I løpet av avhandlinga har jeg vist til forskjellige lokale fortellinger og refleksjoner om hvorfor turister velger å reise til akkurat Lofoten og Ilulissat. En gjennomgående fortelling er at turistene kommer hit for å oppleve «urørt natur», «fred og ro», «småskallasamfunn» og «autensitet». Andre understreker at turistene kommer til

Lofoten på grunn av kombinasjonen og samspillet mellom «urørt natur» og moderne infrastruktur. I spørreundersøkelsen utført av LEVA Urban Design blir innbyggerne i Svolvær spurt om hva de vil vise turistene som kommer på besøk. Her løftes det fram alt fra utsikter fra fjelltopper, til kafeer på kaipromenaden:

Bilde 14. Steder du vil vise besøkende i Svolvær, hentet fra Leva Urban Design innbyggerundersøkelse

I Ilulissat er det mange som er overbevist om at turistene kommer for den storslåtte naturen, isfjellene og, som noen beskriver det, fordi Ilulissat er det «ekte» Grønland. Museumsdirektøren forteller:

Ilulissat is like the city you have heard of if you come from outside Greenland. Ilulissat is the real Greenland. Because when you come to Nuuk or south Greenland it is totally different. Ilulissat is like the real Greenland with the icebergs and dog sledge. Dog sledge is also a very important trademark. We are for sure the tourist city number one in Greenland and I think it is because of the icebergs and the Greenlandic dogs.

Denne beskrivelsen om at Ilulissat er «det ekte Grønland» går igjen i flere samtaler. Turistoperatøren Ivik forteller hva som gjør Ilulissat til det ekte Grønland:

Jeg har hørt fra flere turister som har vært nede i Nuuk at det bare er noen høye bygninger, og at det bare er nok en by i Europa. Men når de kommer opp hit så er det noe annet. Det er helt annerledes her. Dette *er* liksom Grønland [...] Isforholdene har variert voldsomt de siste årene. Det har blitt mye varmere og derfor har folk kvittet seg med grønlandshundene. Det er vanvittig synd. De er helt fantastiske dyr, og de *er* kulturen vår. Heldigvis er bestanden gradvis på vei opp igjen.

Som Ivik viser, peker også han på Grønlandshunder som en sentral stedskvalitet i Ilulissat, noe han er langt fra alene om. Det er mange som er engasjert og bekymrer seg for at hundebestanden i Ilulissat har gått ned. Den grønlandske hundebestanden har gått betraktelig nedover de siste årene, fra rundt 6000 på tidlig 2000- tallet, til litt over 1000 individer i dag. På kommunevåpenet er det blant annet fire grønlandshunder, én for hver by i kommunen. Men flere forteller at hundebestanden gradvis er på vei opp igjen som følge av etterspørselen etter hundesledeturer fra turistene, som viser at turisme ikke bare endrer stedene, men turisme kan i noen tilfeller være noe som vedlikeholder og bevarer stedskvaliteter. Videre er det flere som forteller at turister kommer for å oppleve klimaendringene på «nært hold». Flysightseeingpiloten forteller:

Mange av de som kommer hit vil jo se klimaendringene på nært hold, med egne øyne. En tur som er blitt veldig populær er turen som tar turistene over smeltevannselvene eller helt tett på trimlines i fjellet hvor du kan se hvor isbreen var for fem, ti og femten år siden.

Poenget mitt her er ikke å gå i dybden på hver stedskvalitet som folk trekker frem. Poenget mitt er snarere å vise hvordan turismen gjør stedskvaliteter eksplisitte i lokale fortellinger. Nedenunder viser jeg hvordan turistenes blikk på sted materialiserer seg i lokale refleksjoner knyttet til hvilke praksiser som passer inn og ikke. Særlig i Lofoten gir flere reiselivsoperatører uttrykk for at turistene *forventer* bærekraft når de kommer hit, noe som materialiserer seg i nye refleksjoner rundt å drive en reiselivsbedrift på.

Bærekraft –reason to go?

«I fremtiden vil bærekraft være en attraksjon i seg selv», sier den tidligere næringslivsministeren Iselin Nybø (Lysvold et al., 2020). Hun påstår at bærekraft vil bli

en viktig årsak til at turister velger Lofoten som reisemål. I reiselivsgruppa i Kabelvåg er det flere som gir uttrykk for at turister *forventer* bærekraft når de reiser til en destinasjon «som Lofoten». Det er litt vanskelig å få tak på akkurat hva turistaktørene mener når de sier at turister som kommer til Lofoten forventer bærekraft, men det kan tyde på at de lokale turistaktørene kobler disse forventningene til at øyriket er kjent for flott natur og småskalasamfunn. En av reiselivsaktørene i gruppa forteller:

Turistene assosierer jo Lofoten med natur, og da sier det seg rett og slett selv at Lofoten skal være en miljøvennlig destinasjon. Noe annet ville vært passe idiotisk med tanke på at vi er den vi er. Så jeg tror det er en forventning som vi er nødt til å ta på alvor, det vil koste oss dyrt å ikke imøtekomme det.

Ei annen i fokusgruppa følger opp og understreker at hun har «no trace policy» i bedriften sin fordi det er slik turistene som kommer til Lofoten forventer. No trace policy handler blant annet at reisefølget ikke skal kaste søppel i naturen, at turistene ikke skal ta med seg ting fra naturen og følge tilrettelagte stier for å unngå ytterligere slitasje på naturen. En tredje aktør i reiselivsgruppa nikker ivrig og forteller at bedriften hans er miljøfyrtårnsertifisert, og at det er noe kundene forventer som et minimum. En bærekraftig profil er helt avgjørende for at reiselivsbedriftene skal gå rundt i dag, fortsetter han:

De som kommer fra store byer og rundt omkring, de reagerer hvis vi putter all søpla i en og samme dunk. Så sann reagerer turister på når de er her. Og de reagerer på at lyset står på døgnet rundt i et rom, og såne ting er dårlig reklame for oss. Så bedriftene her aktiviserer seg mer og mer inn i den bærekraftige retningen.

Opplevelsen av at turister forventer bærekraft kommer også til uttrykk i Ilulissat. Også her blir det gitt uttrykk for at turister forventer bærekraft når de kommer til «et sted som Ilulissat» som er kjent for sine unike naturopplevelser. Hotelldirektøren jeg har vist til tidligere, forteller blant annet at særlig «high end-segmentet» har store forventninger til bærekraft når de kommer på besøk. Han mener turistene vil begynne å falle fra hvis byen ikke kan fremstå som bærekraftig:

Hvis du kommer her som high end turist og ser at vi ikke har noe bærekraftig fiskeri, eller ikke gjør tingene på en bærekraftig måte her, så gidder de ikke å komme igjen [...] Jeg tenker at turistene som kommer hit forventer at det er fokus på bærekraft her. Jeg har jo hatt kunder som ringer og spør hvordan vi håndterer kloakken vår her i Ilulissat. Det er slike ting folk har begynt å tenke på. Hvis ikke alle de tingene er i orden, og vi ikke kan gjøre tingene på en bærekraftig måte, så vil turistene begynne å falle fra.

Av hensyn til gjestenes forventninger har hotellet hans en «CO2- nøytral profil», forteller hotelldirektøren. Det vil si at all varme og elektrisitet kommer fra solenergi. Han tar meg med ut i vinterhagen utenfor hotellet der han viser meg drivhusene og plantekassene: «Et stort pluss er å kunne tilby kortreist mat», understreker han. I tillegg har alle hotellrommene bærekraftige sjampoer og såper, for det er slike ting turistene bemerker seg, fortsetter han.

Det er kanskje ikke nødvendig å påpeke at det er et paradoks å tilby kortreist mat og bærekraftig sjampo til et high-end-segment som reiser på helikopterturer over isbreen. Paradoksene står i kø, men samtidig er det noe håpefullt knyttet til at turistenes forventninger materialiserer seg i en lokal bevissthet og orientering mot bærekraftige praksiser i bedriftene. Selv om reiselivet ikke nødvendigvis blir betydelig mer bærekraftig av grønne sjampoer, er det kanskje, som Viken argumenterer, bedre å ha en bevissthet om bærekraft enn å ikke ha det:

A tourism destination is by definition a place where several sustainability questions emerge, but can never be solved. However, and this is important, it is better to have such aims, and to make such considerations, than not. Another benefit from these discourses is that industry actors and destination developers have become more reflexive about their activities (Viken, 2014, s. 37).

Samtidig som flere er overbevist om at turistene forventer bærekraft når de kommer til destinasjoner som er kjent for småskalasamfunn og flotte naturopplevelser, er det andre som gir uttrykk for at de er litt skuffet over turistene. En av reiselivsaktørene i reiselivsgruppa i Kabelvåg sier:

Ja ... altså ... jeg må si at jeg er litt skuffet over gjestene våre når det gjelder bærekraft. De er bevisste, det er ikke det, men de er ikke der at de vil betale mer penger for å få en miljøsertifisert opplevelse. Ja, det kan jo kanskje være fordi turistene tar det for gitt at det finnes en bærekraftig holdning i alle ledd rundt omkring her.

Under luftfartsseminaret i Lofoten stod planene om en ny storflyplass på diskusjonsagendaen. Her ble det stilt spørsmål om en storflyplass passer inn i Lofoten ettersom regionen er sertifisert som et «Bærekraftig reisemål». På seminaret ble det også gitt uttrykk for at turister som reiser hit er over gjennomsnittet miljøbevisste. Da følger en sentral reiselivsaktør opp med å stille følgende spørsmål:

Er egentlig turistene så miljøbevisste? Opplevelsen er at de ikke bryr seg så mye, de ser på pris. Jeg har aldri fått en forespørsel en eneste gang om å få den mest miljøvennlige turen. Det handler om prisen. Markedet tenker nok at de er litt utenfor hverdagen. De er på ferie. De vil slappe av, og da lager de seg unntak. En sånn «nå er vi på ferie- holdning». Og da kaster de moralen litt vekk, for å koble av, også fra miljø. De jager heller opplevelsene enn en miljøbevissthet. De er liksom på ferie i forbindelse med en eller annen individuell markedsføring – en sosial og tidsriktig ferie. Det er ikke miljø, men et image, noe som er tilrettelagt for Instagram de søker.

Et gjennomgående argument mot storflyplass er at det ikke passer inne med turistenes forventninger om at Lofoten er et bærekraftig reisemål, og sitatet til reiselivsaktøren over må derfor ses i lys av at han er svært engasjert i å få gjennomslag for ny flyplass. Men Heimtun og Viken (2023) viser også til en lignende mentalitet hos norske turister på Nordkapp. Forfatterne argumenterer for at den neoliberale friheten står sterkt hos turistene:

The experiences of our tourists, this far in the pandemic, seemed not to change their travel and tourism conceptualization and become mindful or sensitive. Many of our informants did not commit to a shared responsibility for handling climate change [...] The neoliberal thinking is massive. This is reflected in how our tourists thought during the pandemic. The neoliberal freedom was strongly ingrained (Heimtun og Viken, 2023, s. 17)

Likevel, uavhengig av turistenes motivasjoner, vil jeg understreke at turistoperatører speiler seg i turistenes blikk og forventninger, noe som materialiserer seg i refleksjoner

knyttet til bærekraft og bærekraftige praksiser. Jeg har tidligere diskutert Picard (2011) sitt begrep «cultural mirror» for å illustrere hvordan lokale innbyggere blir bevisste sine «nye identiteter» i møtet med turisme. I kraft av stedskvalitetene i Lofoten og Ilulissat, kan det virke som om flere av turistoperatørene er bevisste sine «nye identiteter» som ambassadører for bærekraftig reiseliv. Noen gir riktig nok uttrykk for å være skuffet eller usikre på turistenes miljøengasjement, men det virker som om reiselivsaktørene likevel orienterer seg inn mot bærekraftige praksiser – å ikke iverksette bærekraft i bedriftene fremstår som en for stor risiko å ta. Bærekraft kan gjerne virke som et abstrakt ideal (Aall, 2014), men gjennom denne speilingen i turistenes blikk materialiserer reiselivsaktører konkrete bærekraftstiltak i bedriftene sine. Kildesortering, bærekraftige såper og sjampoer, miljøfyrtårnsertifiseringer og «no trace policy» er kanskje små tiltak i det store bildet som ikke umiddelbart reduserer noen av de største klima- og miljøutfordringene i turismen (jf. Aall, 2014). Det medfører ingen radikale løsninger, men det er kanskje håpefulle små skritt i måtene det beveger dialoger og praksiser lokalt.

«Vi må ta vare på det vi selger»

I forlengelse av diskusjonen om hvordan turisme gjør stedskvaliteter eksplisitte, så innebærer dette også at stedskvaliteter gjøres til produkter og «potensialer» for vekst. Smith (2018) viser hvordan stedsbilder i turismen, turistenes forventninger og det turistene setter pris på ved et reisemål, gjerne materialiserer seg i lokale forvaltningsprosesser og strategier. Både norske og grønlandske reiselivsstrategier og forvaltningsdokumenter løfter fram naturkvaliteter som en viktig årsak til at folk besøker Grønland og Norge. I reiselivsstrategiene blir stedskvalitetene ofte omtalt som «potensialer» eller «konkurransefortrinn». Innovasjon Norge sin nasjonale reiselivsstrategi beskriver naturbaserte opplevelser som Norges primære konkurransefortrinn: «Vår attraktivitet som reisemål er særlig knyttet til et majestetisk landskap, ikoniske utkikkspunkt, vandre- og fiskemuligheter, gode forhold for ski- og vinteraktiviteter, samt fenomener som midnattssol og nordlys» (Nasjonal reiselivsstrategi 2030: Sterke inntrykk med små avtrykk, s. 34). Som konsekvens av en voksende etterspørsel etter natur-og opplevelsesbasert turisme viser strategien at

Norge har store utviklingspotensialer, tatt de norske konkurransefortrinnene i betraktning. Masterplan Lofoten fase 3. og Handlingsplan for bærekraftig Lofoten (2018- 2020) beskriver den lokale naturen som selve «drivkraften» i Lofotens merkevarenavn. Visit Greenland sin strategi «På vei mod mere turisme – fælles insats for vækst; innovation og ansvarlig turisme 2021 – 2024» løfter også fram naturbaserte stedskvaliteter som potensialer for vekst:

Grønland er en unik turistedestination. Det er vores overbevisning at der er plads til langt flere turister som vil opleve vores storslåede natur og få indblik i den grønlandske kultur og opleve den autenticitet som vores land er kendt for» (s. 17).

Som illustrert i kapittel fem er mange opptatt av at lokale stedskvaliteter må tas vare på slik at reiselivsutviklinga skal ha et ressursgrunnlag i fremtiden. Under reiselivskonferansen i Svolve understreker innlederen fra Innovasjon Norge: «Vi må ta vare på det vi selger: autensitet, stillhet og natur». Som Holden (2003) argumenterer, tilsløres stedskvaliteter ofte et økonomisk språk i turismen. Å verne om stedskvaliteter på bakgrunn av økonomiske interesser er nettopp det Holden (2003) retter et kritisk søkelys mot. Han argumenterer for at det riktig nok er blitt større fokus på vern i reiselivsutviklinga, men at det ikke er i kraft av naturens egenverdi, men i kraft av økonomiske interesser og hvilken verdi naturen har for oss mennesker:

This shift from instrumentalism to conservation, however, remains rooted in an anthropocentric context, based upon the realization that laissez-faire tourism development causes environmental problems, ultimately damaging the industry and the ability of present and future generations to sustain their livelihoods. The concept of the environment still remain as a scientific and externalized entity, largely devoid of any spiritual value (Holden, 2003, s. 105)

Holden (2003) oppfordrer derfor til mer radikale forståelser av natur og vern som tar naturkvaliteter på alvor i kraft av deres egenverdi, og ikke hva de er for oss i form av «potensialer» eller «konkurransefortrinn». Men vi har en lang vei å gå, konkluderer Holden: «At present no one is wholly sure what environmental ethics means or looks like» (2003, s. 97). Vi har kanskje en lang vei å gå for å tenke og handle radikalt

annerledes på bakgrunn av naturen og dens egenverdi i reiselivet, men i mellomtiden er kanskje måtene turismen gjør stedskvaliteter eksplisitte på verdifulle steg å bygge videre på. Det beveger en dialog om vern, og selv om vern tar utgangspunkt i et økonomisk språk, er det kanskje noe å videreføre isteden for å forkaste det som «nok en kapitalistisk runde» (jf. Harvey, 2001). «Å ta vare på det vi selger», og på den måten oversette stedskvaliteter til et økonomisk språk, kan absolutt kritiseres, men som Latour (2004) viser, må vi tilby noe mer enn bare kritikk. Vi må tilby mer relevant kritikk (Ren et al., 2021), og løfte «de små steg mot endring» (Jóhannesson et al., 2018; Scott-Cato og Hillier, 2010). Selv om stedskvaliteter ofte gjøres eksplisitte gjennom et økonomisk språk, er det likevel en prosess det er verdt å lytte til og bygge videre på. Et av Puig de la Bellacasa (2011) sine hovedpoenger er at det ikke finnes en moralsk rett eller gal måte «å bry seg på». Å ta vare på stedskvaliteter slik at reiselivsnæringa skal ha et ressursgrunnlag videre handler blant annet om økonomiske interesser, men det genererer også nye omsorgspraksiser og dialoger om hva som må tas vare på.

I dette kapittelet har jeg hatt til hensikt å vise at det også finnes håp i «de små skritt», nærmere bestemt gjennom hvordan turisme gjør stedskvaliteter eksplisitte. Det beveger refleksjoner, praksiser og dialoger om sted, hva som må tas vare på, hva som passer inn og ikke. Mange av disse bevegelsene er verdifulle skritt som kontinuerlig beveger reiselivsutviklinga. Samtidig, hvis vi skal ta på alvor uroen som mange på turismestedene har: uroen for for mange reisende, uro for naturmangfold, smeltende isbreer og tap av lokal forankring til eksterne utviklere, så kreves det kanskje mer.

KAPITTEL 11.

Avslutning

Innledning

I innledningskapittelet åpnet jeg med et sitat fra en planlegger i Vågan som sier at det er vanskelig å regulere og å styre reiselivet fordi «alt blir på en måte reiseliv til slutt». Denne avhandlinga omfatter mange forskjellige tema, fra fiskeri, sosiale medier, livsstiler, bolyst, UNESCO-vern, høyhus, kolonihistorie, reiselivsstrategier, til geopolitiske og økonomiske interesser. Dette viser hvordan fortellingene om turisme griper inn i mange forskjellige aspekter ved sted. Det gjennomgående temaet i avhandlinga har vært reiselivs-og stedsutviklingas kompleksitet, og denne kompleksiteten er forbundet med at reiselivet griper inn i så mye mer enn «turisten» og «turistnæringa». Hensikten min har vært å åpne opp disse kategoriene ved å utforske hvordan turisme gjøres i et mangfold av temporale og romlige relasjoner, og i relasjon til situert omsorg og uro for sted. I dette avsluttende kapittelet oppsummerer jeg først funn fra avhandlinga ved å trekke inn problemstillingene jeg introduserte i innledningskapittelet. Avslutningsvis reflekterer jeg rundt de teoretiske perspektivene mine og hva de bidrar med inn i reiselivs-og stedsforskninga.

I) Hvilke konflikter og paradokser reiser reiselivsveksten i Ilulissat og Lofoten?

Jeg har benyttet meg av relasjonelle perspektiver på sted for å utforske og illustrere hvordan Lofoten og Ilulissat er intense møteplasser for flerskalarelasjoner. Relasjonelle

perspektiver innebærer å erkjenne at steder kontinuerlig gjøres i lokale forhandlinger og praksiser som er sammenvevd i romlige- og temporale relasjoner. I kraft av at stedene gjøres i skjæringsfeltet mellom mangfoldige lokale og globale relasjoner, er stedene også grunnleggende friksjons-og konfliktfylte og fulle av paradokser. Jeg har brukt relasjonelle perspektiver med hensikt om å kontekstualisere og utforske konflikter i turisme og stedsutviklinga i Lofoten og Ilulissat. Etter hvert som reiselivet har vokst, har også utfordringene blitt flere, og gjennom denne avhandlinga har jeg vist flere eksempler på hvor konfliktfylte og polariserende diskusjonene rundt reiselivs-og stedsutvikling kan bli. I kapittel fire beskriver jeg hvordan stedene er intense turismesteder i kraft av at de er møteplasser for eksterne økonomiske og politiske interesser, i tillegg til et stort engasjement knyttet til klima-og miljøendringer. Disse relasjonene gjøres kontinuerlig virksomme i lokale forhandlinger og konflikter om turisme og sted. De globale relasjonene kommer til uttrykk i lokale fortellinger om hva verdenssamfunnet og turister forventer av stedene som reisemål, men de kommer også til uttrykk i diskusjoner om lokale potensialer og muligheter for vekst og utvikling. I kapittel fire viser funnene mine også betydninga av lokale stedskvaliteter og hvordan de spiller en rolle i lokale forhandlinger om reiseliv og sted. I Lofoten spiller tradisjonen med å være et vertskapssted en rolle i motfortellinger til diskursen om at turismen har kommet plutselig på øyriket og at den er ute av kontroll. Fortellingen om Lofoten som et vertskapssted kommer også til uttrykk i argumentene om å legge til rette for mer reiselivsvekst. I Ilulissat spiller koloniale arr en stor rolle i konflikter knyttet til steds-og reiselivsutviklinga, noe som kommer til uttrykk i stereotypier og anspente relasjoner mellom ulike situerte turistoperatører, men også i håp og store ambisjoner om selvstendighet.

I kapittel fem viser jeg til konkrete eksempler på konflikter i reiselivs-og stedsutviklinga. Flere av konfliktene skriver seg inn i opphetede debatter om vekst og vern hvor turisme enten er en «trussel» eller «redning» for stedsutvikling. De polariserte fortellingene kommer særlig til uttrykk i diskusjonene om «tilgjengeliggjøring» av stedene gjennom ny infrastruktur. Mens flere beskriver det som et brekkjern for stedsutvikling, uroer andre seg for om en slik type infrastruktur kan ødelegge stedene

både som gode steder å bo, men også som attraktive reisemål. Konflikter knyttet til reiselivsvekst som en «trussel» eller «gavepakke» blir spesielt tydelig i kapittel seks hvor jeg utforsker hvordan ulike innbyggere i Kabelvåg tillegger reiselivsvekst ulike meninger. Her konsentrerer mange av konfliktene seg rundt «roen» i Kabelvåg. Enkelte verdsetter roen og frykter at reiselivsvekst kan true den. Andre forstår rolige Kabelvåg som en bekreftelse på at lokale stedskvaliteter har gått tapt, og ser på reiselivsvekst som en mulighet for å skape mer aktivitet og økonomisk vekst lokalt.

I kapittel sju viser funnene mine at det er en voksende lokal motstand mot UNESCO-området i Ilulissat. Vernet oppleves som en bremsekloss for utvikling, vekst og lokalt eierskap til sted. Isfjellene i UNESCO-området er den viktigste turistattraksjonen i hele Grønland, og de er blitt et globalt klimasymbol. Området reproduseres kontinuerlig som et sårbart område der klimaendringer kan oppleves og føles på kroppen, noe som kommer i konflikt med lokale ambisjoner om utvikling og eierskap.

Funnene i avhandlinga viser at reiselivs- og stedsutvikling er fullt av konflikter og motsetninger. Diskusjonene blir ofte polariserte hvor man nærmest er «for» eller «imot» turisme, som fortrinnsvis enten er en «redning» eller en «trussel». Diskusjonene om reiselivsutviklinga tar ofte utgangspunkt i nokså dystopiske scenarier: hvis man åpner opp for mer reiselivsvekst blir stedene ødelagt som gode reisemål og hjemsteder, eller: hvis man ikke omfavner reiselivsveksten blir det ikke skapt arbeidsplasser, utvikling og attraktive hjemsteder, og den negative trenden med fraflytting vil fortsette. Funnene mine viser at reiselivs- og stedsutviklinga medfører flere problemstillinger, men de viser også at det er et gjennomgående engasjement for at reiselivet må styres og reguleres i større grad, som tar meg til neste problemstilling.

II) Hvilke strategier brukes i reiselivs- og stedsutviklinga i Ilulissat og Lofoten?

Kapittel åtte viser at det er gjennomgående etterlysning lokalt etter mer regulering og styring av reiselivsutviklinga. Det tar utgangspunkt i utfordringer knyttet til sosiale medier, at det er for mange mennesker på samme sted til samme tid, og at

reiselivsnæringa stadig vekk mangler arbeidskraft. Engasjementet for mer regulering og styring kommer også til uttrykk i fortellinger om at reiselivet er svært komplekst, og at det derfor er behov for mer overordna regulering og involvering fra nasjonale myndigheter.

I kapittel ni identifiserer jeg tre strategier som dominerer i reiselivs-og stedsutviklinga både i Lofoten og Ilulissat: helårsturisme, styring av ferdsel og å tiltrekke seg det «rette» segmentet. Funnene viser at det er flere dilemmaer knyttet til disse dominerende strategiene. Helårsturisme legitimeres fra et bærekraftig perspektiv fordi det skal redusere presset på lokal infrastruktur og vegetasjon i tillegg til at det skal skape flere helårige arbeidsplasser, men helårsturisme skriver seg også inn i en industriell reiselivsutvikling som kan skape nye sårbarheter knyttet til redusert fleksibilitet og gjeldsspiraler. Det er gjennomgående hvordan helårsturisme kobles til behovet for storflyplass. Dessuten ser det ut til helårsturisme, per i dag, primært handler om å utvikle vintersesongen, og da er det særlig det langreste markedet som er målgruppen. I Ilulissat tyder funnene mine på at et helårsbasert reiseliv ikke er nok for å løse utfordringa som er forbundet med manglende lokal arbeidskraft. Her er det andre verdier enn helårige arbeidsplasser som spiller en viktig rolle i spørsmålene om reiselivsnæringa er attraktiv å jobbe i.

I kapittel ni viser funnene mine også at strategiene produserer stereotyper og avstander mellom den reisende og lokale innbyggere. I Lofoten blir det særlig tydelig hvordan steder som er tilrettelagt for mange besøkende, eller generelt hvor det er mange besøkende, oppleves som «ofret». En sentral strategi er å styre turistferdselen til steder som «allerede er mye besøkt» i den hensikt om å holde andre steder «skjult», noe som skaper diskrepans mellom reisende og lokale innbyggere. Strategien som går ut på å trekke til seg den rette turistproduserer også en turist som er «feil» og uønsket, og ofte tar disse stereotypene utgangspunkt i betalingsevnen til den reisende.

Analysene mine viser hvor konfliktfylte og polariserende reiselivsutviklinga kan bli og at den griper inn i et bredt spekter av temporale og romlige relasjoner, noe som er viktig

å ta hensyn til i forvaltninga av næringa og i stedsutviklingsprosesser. Samtidig har jeg argumentert for at de steile, kategoriske og polariserte konfliktene kommer i veien for å løfte fram hvilke verdier som er i spill for de som lever av og med turisme, som tar meg til siste problemstilling.

III) Hvordan åpne opp for ulik situert uro for sted gjennom omsorgsperspektiver?

Jeg har tidligere vist til Hylland Eriksen (2016) som argumenterer for at nåtidens overoppheting må studeres «nedenfra» og «ovenfra». Omsorgsperspektiver har tilført noen andre dimensjoner til materialet mitt enn å hovedsakelig fokusere på konflikter, motsetninger og å rydde det komplekse feltet til kapitalismekritikk og irrasjonelle destruktive spiraler. Som Puig de la Bellacasa (2012) viser, er det å tenke med omsorg et inntak for å manøvrere seg i landskap med «thorny relations»: det er et inntak for å bevege seg forbi karikerte konflikter og til å løfte hva som står i spill for folk her og nå. Omsorgsperspektiver har tillatt meg å gå forbi de dikotomiske fremstillingene om turisme som enten en redning og vekststrategi, eller som en trussel og som en sti mot «destruktive» fremtider. Å tenke med og gjennom omsorg har gitt meg verktøy til å utforske hvordan reiselivs- og stedsutvikling gjøres gjennom mange forskjellige rasjonaliteter, verdier og i situert omsorg og uro for sted. Et gjennomgående argument hos Puig de la Bellacasa (2011), er at verden gjøres i situert uro og omsorg, og at dette er forhold som ikke lar seg oppskalere til en distansert kritikk. Jeg har brukt omsorgsperspektiver til å utforske reiselivs- og stedsutviklinga som en ansamling av mangfoldige måter å bry seg om og uroe seg for sted på.

Omsorgsperspektiver har tillatt meg å utforske turisme som noe mer enn noe som skaper problemer og utfordringer som trenger radikale endringer. Å tenke med og gjennom omsorg har tillatt meg å stå i trøbbelet, det vil si de mangfoldige måtene turisme og sted gjøres i og gis mening til. Perspektivene har gjort meg bevisst på at det også er flere håpefulle aspekter ved turisme, og at det ikke bare er aspekter ved det som «må» endres. Omsorgsperspektiver har tillatt meg å bli oppmerksom på potensialer i «de små skritt»: turistaktører handler og tar ansvar for det de opplever at de kan gjøre noe med. Turisme

gjør lokale stedskvaliteter eksplisitte, noe som skaper nye lokale bevisstheter og blikk på sted, og som dermed beveger dialogene om sted og hvilke stedskvaliteter som må tas vare på.

Jeg forstår omsorgsperspektiver som et nyttig verktøy for å reflektere over min egen situering i forskningsprosessen. Perspektivene har bidratt til å utfordre økosorgen min som i stor grad hindret meg i å skrive frem sensitive fortellinger om hvordan turisme griper inn i så mye mer enn ambisjoner om vekst og paradoksale utviklingsløp. Å tenke med og gjennom omsorg, har medført en grundig retenking av hvordan jeg forvalter økosorgen min i forskningsprosessen. Jeg har stilt spørsmål om hvordan jeg kan bruke min egen omsorg og uro for sted som et utgangspunkt til å utforske hvordan omsorg og uro produseres ulikt. Jeg forstår derfor omsorgsperspektiver som et redskap for å etterkomme Haraway (2016) sin oppfordring om å bidra med response-able fortellinger. Perspektivene har vært avgjørende for å følge Latour (2004) og Puig de la Bellacasa (2012) sine oppfordringer om å tilføre flere fortellinger og gjøre ting «tykkere», som vil si å åpne opp og komplisere et fenomen ytterligere framfor å rydde det inn i gitte kategorier.

Som et teoretisk bidrag har jeg anvendt relasjonelle-, kritiske- og omsorgsperspektiver for å utforske ulike fortellinger om reiselivs- og stedsutviklinga. Perspektivene har åpnet opp for å utforske og kontekstualisere hvilke komplekse landskaper reiselivs- og stedsutviklinga gjøres i. Perspektivene jeg har anvendt har åpnet opp for å utforske paradokser i reiselivet, men også hvordan de kommer til og produseres i lokale og situerte rasjonaliteter. Gjennom å tenke med og gjennom omsorg bidrar avhandlinga med kunnskap som åpner opp turismefenomenet gjennom å tilføre flere kompleksiteter som beveger seg forbi «turisten» og «turistnæringa» og turisme som enten en trussel eller en redning for små lokalsamfunn.

Samtidig vil jeg argumentere for at det er viktig at reiselivs- og stedsforskninga stiller noen kritiske, moralske og normative spørsmål når vi utforsker et fenomen som har så stor innvirkning på fysiske landskaper, sosiale relasjoner og de andre artene vi deler

kloden vår med. I denne avhandlinga har jeg hatt til hensikt å bevege meg forbi noen av paradoksene for å utforske hva som står på spill for mennesker som lever av og med turisme her og nå – og her forstår jeg omsorgsperspektiver som verdifulle inntak. Samtidig argumenterer jeg for at reiselivsforskninga også må ta på alvor paradoksene som reiselivsutviklinga er forankret i. Turisme er mange ting, men den er også i stor grad er forankret i vekstdiskurser: «Yet contemporary tourism policy is predicated on growth» (Higgins-Desbiolles, Carnicelli, Krolikowksi, Wijesinghe og Boluk, 2019, s. 1929), og reiselivsvekst er ikke forenelig med et bærekraftig klima og miljø (Aall, 2014; Hall, 2009;2011; Higgins-Desbiolles, 2020a).

Omsorgsperspektiver kombinert med normative visjoner

Reiselivsforskninga må bevege seg forbi paradokser og kapitalismekritikk for å gripe om komplekse nyanser og verdier som reiselivs-og stedsutviklinga griper inn i, men vi må også problematisere og stille noen kritiske spørsmål knyttet til hvilke sammenkoblinger reiselivet også er forankret i:

Our propensity to investigate impacts has drawn us into a circuitous loop of reactance, preventing us from focusing on the underlying nature of these disturbances. So, with all due respect to [those]...who have attempted to wrestle with these difficult long-standing social and ecological issues, we have not yet committed ourselves to an examination of the broader underlying questions that create these impacts (Fennel, 2006, s. 7, i Caton, 2012).

Som Caton (2012) argumenterer, har moralske dilemmaer og spørsmål i for stor grad uteblitt fra reiselivsforskninga, og hun påpeker behovet for en «moralsk vending»: «By morality, here I simply mean the human imaginative and discursive capacity for considering how things should be, as opposed to describing how things are» (Caton, 2012, s. 1907). Olson og Sayer (2009) argumenterer for at samfunnsforskninga må omfavne det normative, noe som Lawson (2009) reagerer på i sin artikkel «Instead of radical geography, how about caring geographies?». Jeg argumenterer for at hvis vi skal ta klima-og miljøkrise og uroen som materialet mitt viser på alvor (uro for artsmangfold, uro for store transformasjonsprosesser, uro for tap av lokal forankring til eksterne utviklingsprosjekt, uro for smeltende isbreer og uro for for mange besøkende), må vi

som forskere bidra med noen normative og moralske visjoner og standpunkt i tillegg til å beskrive hvordan ting er og hva som er i spill her og nå. Omsorgsperspektiver og mer radikale og kritiske perspektiver utelukker ikke hverandre, men de utfyller hverandre ved å tilby ulike fortellinger om reiselivs- og stedsutviklinga. Og vi trenger alle disse fortellingene for å skape bedre reiselivsfremtider. Å omfavne kritiske og normative perspektiver trenger ikke å bety å overse eller ikke å anerkjenne verdifulle lokale holdningsendringer, bevisstgjøringer, nye ansvarspraksiser og håpefulle mobiliseringer lokalt. Å integrere moralske spørsmål og normative visjoner trenger heller ikke å bety å distansere seg fra feltet («the enlighten outsider who knows better» (Puig de la Bellacasa, 2012). Som Olson og Sayer (2009) understreker, er ikke normative perspektiver den eneste løsningen: «We are not saying that normative reasoning is enough to change the world. We are simply saying that it is fundamentally necessary in order to know how we would wish it to be» (s. 194). En moralsk vending innebærer å både beskrive og utforske situerte forståelser, men også å tilføre noen normative kritiske refleksjoner:

Frequently, work in moral geographies and moral economies are both explanatory and normative and thus address how certain configurations contribute to justice, hinder care, or secure flourishing (Olson, 2018, s. 938).

Reiselivsutviklinga bør ikke bare skje – bærekraftig reiseliv krever handling og prioriteringer, argumenterer Viken (2020). Dette fordrer å stille noen normative spørsmål om hvilket reiseliv vi bør ha, hva som er god og dårlig reiselivsutvikling, hva vi bør gjøre mer av, og hva vi bør gjøre mindre av, men det fordrer også at prioriteringene og beslutningene baserer seg på kunnskap om lokale kompleksiteter. Vi trenger også normative visjoner hvis vi skal ta IPCC og IPBES sine rapporter fra 2023 og 2022 på alvor (Synthesis report of the IPCC assessment report og The global assessment report on biodiversity and ecosystem services). Vi er i en natur- og klimakrise, og turisme er sammenvevd i den er på flere plan:

Long-distance transportation of goods and people, including for tourism, have grown dramatically in the past 20 years, with negative consequences for nature overall (established but incomplete). The rise in airborne and seaborne transportation of both goods and people,

including a threefold increase in travel from developed and developing countries in particular, has increased pollution [...] In 2010, tourism required 16,700 PJ of energy, 138 km³ of fresh water, 62,000 km² of land, and 39.4 Mt of food (Gössling & Peeters, 2015). Most of those emissions are in, or from, high income countries (The global assessment report on biodiversity and ecosystem services, 2022, s. 60 og s.113).

Med utgangspunkt i materialet mitt, i tillegg til klima-og miljøutfordringene vi står i, argumenterer jeg for at reiselivsforskninga framover må bidra med mer kunnskap om hvordan reiselivsutviklinga kan integreres i reguleringer.

Vi trenger kunnskap om hvordan reiselivet kan tas inn i reguleringer og planverk

I kapittel åtte blir det tydelig at flere, både i Lofoten og Ilulissat, etterlyser mer regulering og styring av reiselivet. Enkelte påpeker at reiselivsstrategier ikke er nok, men at det må være noe som forplikter, og flere understreker et behov for overordna reguleringer slik at det i større grad blir en helhet i reiselivsutviklinga. Andre peker også på kompleksiteten i reiselivet, og at det er utfordrende for lokale myndigheter å forvalte. Som mange små steder, får Lofoten og Ilulissat mange besøkende, og en utfordring på små steder er at det er begrenset med ressurser til forvaltning og planlegging. Likevel er det ofte lokale myndigheter og det lokale nivået som blir fremstilt som det mest håpefulle og egnede for å håndtere en av verdens hurtigst voksende næringer: «responsibility should be located at the lowest level of government in terms of effectiveness and appropriateness for the function in question» (Dovers, 2005, s. 167, i Hall, 2011). Med utgangspunkt i materialet mitt, argumenterer jeg for at reiselivsforskninga må bidra med kunnskap om hvordan reiselivet kan iverksettes i mer overordna forvaltninger og reguleringer fordi turisme produseres i skjæringsfeltet mellom flere skalanivåer og fordi turismens utfordringer aldri opererer innenfor en skala, men krysser grenser. Lokale holdningsendringer, bevisstgjøringer, dialoger om sted, ansvarlige og bærekraftige praksiser i reiselivsbedrifter er viktig, men samtidig er det kanskje ikke nok: «responsible approaches to tourism alone, however, will not offer sufficient capacity to enable such a reset» for å skape mer rettferdige og bedre turismefremtider (Higgins-Desbiolles, 2020a).

Skala og skalaproblemet er tett forbundet med utfordringer knyttet til bærekraftig reiselivsforvaltning (Hall, 2011). Med inspirasjon fra Butler (1992), påpeker Viken (2014) paradokset med «think globally, act locally», og viser at det ikke er tilstrekkelig med ansvarsfulle og bærekraftige praksiser én plass hvis ikke naboen har det. I kapittel åtte viser jeg blant annet til operatører som bevisst velger å ikke rekruttere turister utenfor Europa av hensyn til klima og utslipp. En annen belønner kundene sine om de kommer til Lofoten på alternative måter enn fly. En hotelldirektør i Ilulissat er opptatt av å tilby reisende kortreist mat, bærekraftige produkter og elektrisitet basert på solenergi. Det er gjennomgående stor oppmerksomhet rundt bærekraftige praksiser blant reiselivsaktørene: mange er miljøsertifiserte og tilbudene og aktivitetene de tilbyr turistene er ikke nødvendigvis belastende for klimaet og miljøet. Det er summen av mange bærekraftige praksiser som blir problematisk (Aall, 2014). Og selv om turistene spiser kortreist mat, reiser på hundesledetur eller går turer i fjellheimen, kan vi ikke se bort fra store infrastrukturprosjekter og måtene folk kommer seg til destinasjonene på. Vi kan heller ikke se bort fra at for mange turister setter lokale stedskvaliteter under press og tålmodigheten til lokale innbyggere på prøve. Skal vi ta disse utfordringene på alvor, er det behov for mer kunnskap om hvordan reiselivet kan inngå i mer overordna reguleringer og forvaltning. Men det kan se ut som det denne bevisstheten om at det er behov for overordna reguleringer er i bevegelse på nasjonal skala i Norge.

I en stortingsmelding på nyåret i 2023 lanserte den norske regjeringen at staten skal satse på reiselivet med fem tiltak som bidrar til «å skape en konkurransedyktig, helårlig reiselivsnæring som er mer bærekraftig og lønnsom enn tidligere, og som skaper aktivitet i hele landet» (Regjeringen, 2023a). To av tiltakene er orientert til reguleringer: 1) regjeringa vil gi kommuner mulighet til å innføre turistskatt som et pilotprosjekt, og 2) en godkjenningsordning for guider. Utfordringa med førstnevnte er at det utfordrer dagens lovverk, men på sikt skal pilotprosjektene legge et grunnlag for varige løsninger (Regjeringen, 2023b). Lofoten har lenge søkt om å bli pilot for turistskatt, og når detaljene rundt det juridiske og praktiske er klare, er Lofoten først ut. Den norske regjeringa har også satt i gang et arbeid med å utvikle nasjonal godkjenningsordning for lokal- og region guider, turledere og fjellførere i samarbeid med frilufsorganisasjonene

(Regjeringen, 2023a). Disse tiltakene kan være viktige støttespillere for lokale myndigheter for å vedlikeholde og reparere fellesgoder som konsekvens av mange besøkende, men vi trenger nok flere reguleringer fra myndighetene om vi skal ta klima- og miljøkrisen og det avhandlinga mi viser at mange uroer seg for på alvor. Hall (2009) argumenterer for at reiselivet trenger mer enn nasjonale reguleringer. Han argumenterer for «en global institusjonell superstruktur» ettersom klima-og miljøproblematikken aldri forholder seg innenfor konstruerte grenser:

This means that while the old adage to “think globally, act locally” is undoubtedly integral to sustainability, the macro-policy global nature of many environmental and economic problems also necessitates the development of a global institutional and regulatory superstructure (Hall, 2011, s. 665).

Globale reguleringer er gjerne det som må til for å ta klima- og miljøendringene på alvor ettersom både de og reiselivet er grunnleggende globale fenomener. Samtidig reiser det utfordringer knyttet til hvordan globale regelverk kan ta hensyn til lokale kompleksiteter. Materialet mitt viser at det primært er nasjonale reguleringer og ressurser som etterspørres lokalt. Jeg vil argumentere for at reiselivs-og stedsforskninga framover må ta utgangspunkt i lokal uro for stedskvaliteter, og bruke det som et utgangspunkt for å utforske tålegrenser både i reiselivsutviklinga og reiselivsforvaltninga.

Tålegrenser i reiselivsforskning og forvaltning av reiselivet

Bærekraft står på agendaen overalt i reiselivs- og stedsutviklinga: i reiselivsstrategier, planverk, i den norske stortingsmeldinga om reiselivsutviklinga, og i 2021 forbyr den nye grønlandske regjeringa all fremtidig olje-og gassutvinning for å satse på bærekraftige utviklingsstrategier; turisme og fiskeri. Et helt grunnleggende poeng med bærekraft er grenser (Hall, 2011). Med utgangspunkt i fortellinger i Lofoten og Ilulissat, viser avhandlinga at folk særlig uroer seg for for mange besøkende, men de uroer seg også for naturmangfold, utslipp, smeltende isfjell og eksternstyrte utviklingsprosjekter. Denne uroen kan være et utgangspunkt for å reise flere spørsmål rundt tålegrenser i forskninga. Hvor mange turister tåler stedene våre? Bør det være reguleringer for hvor mange turister som kan komme på en gang? Er det forsvarlig at stedene skal ta imot skip

og fly med passasjerer som tilsvarer innbyggertallene? Hvor mange private reiser tåler klimaet og naturen vår? Bør vi tenke annerledes om hvilke markeder vi markedsfører oss til, og hvor vi rekrutterer gjester fra? Tåler klimaet og miljøet at det satses på det langreste markedet? Higgins Desbiolles et al. (2019) understreker at det også er et behov for å retente retten til å reise: «The right to travel will need to be rethought in the coming era of immense global upheaval caused by global climate change» (s. 1939). Det handler ikke om å avskaffe all reising, men å utfordre de nye reiselivstrendene. Reiselivsvanene til det vestlige markedet har endret seg betydelig de siste tjue årene; vi reiser lengre og oftere, og som Hall (2009) påpeker: «there is not enough world for everyone to be the average North American or European long-haul tourist» (s. 53). Det var flere som så pandemien som en mulighet for å tenke annerledes om reiselivsvanene våre og turismen (Higgins-Desbiolles, 2020b). Higgings-Desbiolles (2020a) beskrev pandemien som «sannhetens øyeblikk»: pandemien gjorde oss bevisste på de mange problematiske sidene ved turismens forankringer i neoliberalismen (kommodifisering av mennesker og steder, privatisering av fellesgoder, transformasjoner av steder til destinasjoner). Men så langt er det lite som tyder på en særskilt forandring, verken i reiselivsvaner eller i reiselivsutviklinga, argumenterer Heimtun og Viken (2023): «This suggest that COVID-19 pandemic has not been a game changer, not among the tourists, not among governments, and not on the global scene» (s. 18). Hall et al. (2020) argumenterer for at reiselivet i noen destinasjoner vil utvikle seg i mer bærekraftige retninger, mens andre steder vil det primære målet være å søke seg tilbake til slik det var før pandemien. Som illustrert i kapittel fire, ser antallet turister i Ilulissat ut til å overgå tallene fra før pandemien, og Destinasjon Lofoten i samarbeid med NHO, skriver i et innlegg at en helt fersk rapport fra Menon Economics viser at antallet utenlandske turister i Norge vil dobles fram mot 2030 (Lofotposten, 2022c).

Et annet spørsmål for videre utforskning er om reiselivsutviklinga i noen land bør holdes mer ansvarlige enn andre. Som jeg har vist i avhandlinga, er det flere i Ilulissat som understreker at «nå er det Grønlands tur» og at bærekraft ikke kan være det samme her som ellers i Europa som har hatt utvikling i mange år. I de globale klimaforhandlingene er dette et vanlig forhandlingskort: de rike landene har et større ansvar i klima-og

miljøkrise. Da klimakonvensjonen ble forhandlet fram i Rio i 1992 ble landene enige om at landene har et «felles ansvar, men differensiert ansvar», og Kyotoprotollen fra 1997 videreførte dette prinsippet til å omhandle at rike land skal ta på seg forpliktelser om å kutte utslipp (FN Sambandet, 2023). I dag er det nesten atten år siden Kyotoavtalen, og i 2016 overtok Parisavtalen. Parisavtalen er juridisk bindende og gjelder for alle land, selv om det forventes at de rike landene gjør mest (ibid.).

Slike normative perspektiver og moralske spørsmål er vanskelige, nettopp fordi reiselivet er en kompleks ansamling av situert uro og omsorg for sted. Spørsmålene kan ikke nødvendigvis besvares, men jeg vil likevel argumentere for at vi trenger å ta dem inn i reiselivsforskninga for å bidra til å skape mer rettferdig reiselivs- og stedsutvikling. Med inspirasjon fra omsorgsperspektiver argumenterer jeg for at vi kan omfavne kritiske og normative perspektiver så lenge vi har et reflektert forhold til hvordan vi forvalter dem: «The future of tourism [post-pandemic] is not a given and it is our task as members of the tourism academy to play our part, not as combatants but as scholars» (Higgins-Desbiolles, 2020b, s. 566). Vi må reflektere over hvilke kritiske og normative tilnærminger som er konstruktive, og hvilke som er farlige og splittende. Utfordring blir å produsere kunnskap og politikk som forholder seg til tålegrenser, men som også tar hensyn til lokal uro og omsorg for sted.

Litteraturliste

- Abram, S. (2014) Destination Development Performances: Or How We Learn to Love Tourism, i Viken, A. og Granås, B. (red.) *Tourism destination development: Turns and tactics*. Routledge, 63- 78
- Agnew, J. (1994). The territorial trap: The geographical assumptions of international relations theory. *Review of international political economy*, 1(1), 53-80.
- Ahmed, S. (2004). *The cultural politics of emotion*. Routledge.
- Amin, A. (2004). Regions unbound: towards a new politics of place. *Geografiska annaler: series B, human geography*, 86(1), 33-44.
- Antonsen, K. M., Dale, B., & Mayer, S. (2021). “It’s in Our DNA”: Climate Change and Perceived Resilience and Adaptive Capacity in Nature-Based Tourism in Lofoten, Norway. *Weather, Climate, and Society*, 14(1), 177-190
- Arbo, P., Iversen, A., Knol, M., Ringholm, T., & Sander, G. (2013). Arctic futures: Conceptualizations and images of a changing Arctic. *Polar Geography*, 36(3), 163-182.
- Avannaata kommunia (2020) *Planstrategi 2020*. Tilgjengelig fra: https://plania.avannaata.gl/media/3151/planstrategi_2020_web.pdf (hentet: 13.05.2021).
- Beedie, P., & Hudson, S. (2003). Emergence of mountain-based adventure tourism. *Annals of tourism research*, 30(3), 625-643.
- Bjørst, L. R., & Ren, C. (2015). Steaming up or staying cool? Tourism development and Greenlandic futures in the light of climate change. *Arctic Anthropology*, 52(1), 91-101.
- Blundell, E., Schaffer, V., & Moyle, B. D. (2020). Dark sky tourism and the sustainability of regional tourism destinations. *Tourism Recreation Research*, 45(4), 549-556.
- Bondi, L. (2009) Emotional Knowing. In: Kitchin, R. & Thrift, N. (Eds.) *International encyclopedia of human geography*. London, UK: Elsevier, pp. 446–452.
- Brenner, N. (1999). Globalisation as reterritorialisation: the re-scaling of urban governance in the European Union. *Urban studies*, 36(3), 431-451.
- Breum, M. (2020) Amerikansk hjelp til Grønland vekker alvorlig uro i Danmark. *High North News*. Tilgjengelig fra: <https://www.highnorthnews.com/nb/amerikansk-hjelp-til-gronland-vekker-alvorlig-uro-i-danmark> (Hentet: 04.05.2020).

- Bringslid, M. B. (2012). *Bygdeutviklingas paradoks*. Oslo: Scandinavian Academic Press.
- Britton, S. (1991). Tourism, capital, and place: towards a critical geography of tourism. *Environment and planning D: society and space*, 9(4), 451-478.
- Brox. (1995). *Dit vi ikke vil: ikke-utopisk planlegging for neste århundre* (p. 112).Exil.
- Budalen, A. og Bergesen, T. (2019) I løpet av tre måneder mistet Nordland åtte innbyggere hver dag: - Det er jo faktisk full krise, *Nrk*, 20.11. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/nordland/i-lopet-av-tre-maneder-mistet-nordland-atte-innbyggere-hver-eneste-dag-1.14789006> (hentet 24.02.22)
- Butler, R. (2018). Sustainable tourism in sensitive environments: A wolf in sheep's clothing?. *Sustainability*, 10(6), 1789.
- Bærenholdt, J. O., Haldrup, M., Larsen, J., & Urry, J. (2017). *Performing tourist places*. Routledge.
- Carson, D. A. & Carson, D. B. (2017). Path dependence in remote area tourism development: why institutional legacies matter. I Brouder, P., Clavé, Gill. A. and Ionides, D. (red.) *Tourism destination evolution* (s.103-122). London: Routledge.
- Cash, D. W., Adger, W. N., Berkes, F., Garden, P., Lebel, L., Olsson, P., ... & Young, O. (2006). Scale and cross-scale dynamics: governance and information in a multilevel world. *Ecology and society*, 11(2).
- Caton, K. (2012). Taking the moral turn in tourism studies. *Annals of Tourism Research*, 39(4), 1906-1928.
- Cohen, E., & Cohen, S. A. (2012). Current sociological theories and issues in tourism. *Annals of Tourism research*, 39(4), 2177-2202.
- Connell, J. and C. Gibson (2004) 'Vicarious Journeys: Travels in Music', *Tourism Geographies* 6(1): 2-25
- Cruickshank, J. Og Lysgård, H.K (2012) Diskursanalyser som kunnskapsgrunnlag for stedsutvikling, i Førde, A., Kramvig, B., Berg., N og Dale, B. (red.) *Å finne sted*. Oslo. Akademika Forlag, s. 77- 92
- Descamps, P. (2023) Små skritt mot uavhengighet for Grønland, *Le Monde diplomatique*, 03.2023. Tilgjengelig fra: <https://www.lmd.no/2023/03/sma-skritt-mot-uavhengighet-for-gronland/> (Hentet 13.03.2023)
- Det Grønlandske hus København (2018) *Drømmen om et bedre liv i Danmark*. Tilgjengelig fra: <https://www.sumut.dk/media/2256/ungeundersoegelsen.pdf> (Hentet: 04.01.2023)

- Doel, M. A. (2007). Post-structuralist geography: A guide to relational space by Jonathan Murdoch. *Annals of the Association of American Geographers* 97: 809–10.
- Dolnicar, S., Crouch, G. I., & Long, P. (2008). Environment-friendly tourists: what do we really know about them? *Journal of sustainable tourism*, 16(2), 197-210.
- Eidsvik, E., Kolstad, E. W., Nielsen, P. R. & Vågenes, V. (2019). *Verda og vi. Innføring i geografi*. Oslo: Samlaget.
- Eijgelaar, E., Thaper, C., & Peeters, P. (2010). Antarctic cruise tourism: The paradoxes of ambassadorship, “last chance tourism” and greenhouse gas emissions. *Journal of Sustainable Tourism*, 18(3), 337-354.
- Eilertsen, H. (2018) Grønland: Ny lov kan stoppe kineserne fra å investere i infrastruktur. *High North News*. Tilgjengelig fra: <https://www.highnorthnews.com/nb/gronland-ny-lov-kan-stoppe-kineserne-fra-investere-i-infrastruktur> (hentet: 06.09.2019)
- Engebriksen, A. I. (2002). Kraftfeltet mellom barken og veden. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 13(4), 235-245.
- Eriksen, T.H. (2001) Between Universalism and Relativism: A Critique of the UNESCO Concept of Culture, I Cowan, J., Dembour, M. og Wilson, R. (red.) *Culture and Rights: Anthropological Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 127–148.
- Eriksen, T. H. (2016). *Overheating: An anthropology of accelerated change*. London: Pluto Press.
- Fatanti, M. N., & Suyadnya, I. W. (2015). Beyond user gaze: How Instagram creates tourism destination brand?. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 211, 1089-1095.
- Fletcher, R. (2011). Sustaining tourism, sustaining capitalism? The tourism industry's role in global capitalist expansion. *Tourism Geographies*, 13(3), 443-461.
- Foley, D. E. (2002). Critical Ethnography: the Reflexive Turn. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 15(4), 469- 490.
- FN Sambandet (2023) *Klimaendringer*. Tilgjengelig fra: <https://www.fn.no/tema/klima-og-miljoe/klimaendringer> (Hentet 12.04.2023).
- Franklin, A. (2004). Tourism as an ordering: Towards a new ontology of tourism. *Tourist studies*, 4(3), 277-301
- Frantzen, M. K. (2021). *Klodens fald: æstetiske og økologiske perspektiver på olie, plast og andre hyperobjekter*. Laboratoriet for Æstetik og Økologi.

- Fredly, Jan (2021) Befolkningstall i Vågan. Vekst på Yttersiden, *Lofotposten*, 16.03. Tilgjengelig fra: <https://www.lofotposten.no/befolkningstall-i-vagan-vekst-pa-yttersiden/s/5-29-690957> (Hentet: 03.01.2023)
- Førde (2014) Integrated Tourism Development? When Places of the Ordinary Are Transformed to Destinations, i Viken, A. og Granås, B. (red.) *Tourism destination development: Turns and tactics*. Routledge, 153- 170
- Førde, A. (2020) Uro i turismens tidsalder, i Almås og Fuglestad, E. M (red.) *Distriktsopprør: periferien i nytt sentrum*. Dreyers forlag, sidetall for kap 250 - 275
- Gibson, C. (2009). Geographies of tourism: Critical research on capitalism and local livelihoods. *Progress in Human Geography*, 33(4), 527-534.
- Gössling, S. (2002). Global environmental consequences of tourism. *Global environmental change*, 12(4), 283-302.
- Granås (2014) A Place for Whom? A Place for What? The Powers of Destinition, i Viken, A og Granås, B (red.) *Tourism destination development: Turns and tactics*. Routledge, s. 79- 92
- Granås, B. (2018). Destinizing Finnmark: Place making through dogsledding. *Annals of Tourism Research*, 72, 48-57.
- Greve, A. (2015) Sårbarhet og glede – Et lite bodrag til stedets filosofi, i Stien Hammer, H. (red.) *Vit at jeg elsker deg*. Stamsund: Orkana Akademisk, s. 30 - 41
- Grimwood, B. S., Yudina, O., Muldoon, M., & Qiu, J. (2015). Responsibility in tourism: A discursive analysis. *Annals of Tourism Research*, 50, 22-38.
- Grimwood, B. S., Caton, K., & Cooke, L. (Eds.). (2018). *New moral natures in tourism*. Routledge
- Grydehøj, A. (2016). Navigating the binaries of island independence and dependence in Greenland: Decolonisation, political culture, and strategic services. *Political Geography*, 55, 102-112.
- Grydehøj, A. (2020). Government, Policies, and Priorities in Kalaallit Nunaat (Greenland): Roads to Independence. In *The Palgrave handbook of Arctic policy and politics* (pp. 217-231). Palgrave Macmillan, Cham.
- Hall, C. M. (2009). Degrowing tourism: D ecoissance, sustainable consumption and steady-state tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 20(1), 46–61. doi:10.1080/13032917.2009.10518894

- Hall, C. M. (2010). Changing paradigms and global change: From sustainable to steady-state tourism. *Tourism Recreation Research*, 35(2), 131-143.
- Hall, C., & Saarinen, J. (2010). Geotourism and climate change: Paradoxes and promises of geotourism in polar regions. *Téoros: Revue de recherche en tourisme*, 29(2), 77-86.
- Hall, C. M. (2011). Policy learning and policy failure in sustainable tourism governance: from first-and second-order to third-order change?. In *Tourism Governance* (pp. 249-272). Routledge.
- Hall, CM., Scott, D. og Gössling, S. (2020) Pandemic, transformations and tourism: Be careful what you wish for. *Tourism Geographies* 22(3): 577-598
- Hansen, K. M., & Højrup, T. (2001). An economic rationale for inshore fishing: simple commodity production and the life mode approach. *Inshore fisheries management*, s. 195-205.
- Haraway, D., (1988). Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective. *Feminist studies*, 14(3): 575-599.
- Haraway, D. (2015). Anthropocene, capitalocene, plantationocene, chthulucene: Making kin. *Environmental humanities*, 6(1), 159-165.
- Haraway, D. J. (2016). *Staying with the trouble: Making kin in the Chthulucene*. Duke University Press.
- Harding, S.G (1996) *The Science Question in Feminism*, Open University Press, Milton Keynes.
- Harvey, D. (1973) *Social Justice and the City*, Blackwell. Oxford, 1988
- Harvey, D. (2001). Globalization and the “spatial fix”. *geographische revue: Zeitschrift für Literatur und Diskussion*, 3(2), 23-30.
- Harvey, D. (2006). Neo-liberalism as creative destruction. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 88(2), 145-158.
- Hay, I. (2010) *Qualitative research methods in human geography*, South Melbourne, Vic, Oxford University Press.
- Heimtun, B. og Viken, A. (2023) *Responsible tourists in the time of COVID-19?* Tourist studies, forthcoming
- Head, L. (2016). *Hope and grief in the Anthropocene: Re-conceptualising human–nature relations*. Routledge.

- Hessen, D. O., & Eriksen, T. H. (2012). *På stedet løp: Konkurransens paradokser*. Aschehoug.
- Hessen, D. O. (2020) Verden på vippepunktet. Hvor ille kan det bli? Res Publica, Oslo
- Herva, V. P., Varnajot, A., & Pashkevich, A. (2020). Bad Santa: cultural heritage, mystification of the Arctic, and tourism as an extractive industry. *The Polar Journal*, 10(2), 375-396.
- Higgins-Desbiolles, F. (2006). More than an “industry”: The forgotten power of tourism as a social force. *Tourism management*, 27(6), 1192-1208.
- Higgins-Desbiolles, F. (2018). Sustainable tourism: Sustaining tourism or something more?. *Tourism management perspectives*, 25, 157-160.
- Higgins-Desbiolles, F., Carnicelli, S., Krolikowski, C., Wijesinghe, G., & Boluk, K. (2019). Degrowing tourism: Rethinking tourism. *Journal of Sustainable Tourism*
- Higgins-Desbiolles, F. (2020a). Socialising tourism for social and ecological justice after COVID-19. *Tourism Geographies*, 22(3), 610-623.
- Higgins-Desbiolles, F. (2020b). The “war over tourism”: Challenges to sustainable tourism in the tourism academy after COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(4), 551-569.
- High North News (2018) Heftig flyplassdebatt på Grønland. *High North News*. Tilgjengelig fra: <https://www.highnorthnews.com/nb/heftig-flyplassdebatt-pa-gronland> (Hentet: 20.08.2019).
- Hjalager, A. M. (2007). Stages in the economic globalization of tourism. *Annals of tourism research*, 34(2), 437-457.
- Holden, A. (2003). In need of new environmental ethics for tourism? *Annals of tourism research*, 30(1), 94-108.
- Høyer, K. G. (2000). Sustainable tourism or sustainable mobility? The Norwegian case. *Journal of Sustainable tourism*, 8(2), 147-160.
- Iloranta, R. (2022). Luxury tourism—a review of the literature. *European Journal of Tourism Research*, 30, 3007-3007.
- Innovasjon Norge (2021) *Nasjonale Reiselivsstrategi 2030. Sterke inntrykk med små avtrykk*. Tilgjengelig fra: <https://assets.simpleviewcms.com/simpleview/image/upload/v1/clients/norway/Nasjon>

[al_Reiselivsstrategi_original_ny_cad86af3-d2e9-486d-9c4e-7d1e7709ca32.pdf](#)
(Hentet: 04.05.21).

IPBES (2022) *The global assessment report on BIODIVERSITY AND ECOSYSTEM SERVICES*. Tilgjengelig fra: file:///Users/aca029/Downloads/202206_IPBES%20GLOBAL%20REPORT_FULL_DIGITAL_MARCH%202022.pdf (Hentet: 11.04.2023).

IPCC (2023) *SYNTHESIS REPORT OF THE IPCC SIXTH ASSESSMENT REPORT*. Tilgjengelig fra: https://report.ipcc.ch/ar6syр/pdf/IPCC_AR6_SYR_LongerReport.pdf (Hentet 11.04.2023)

Jack, G. and A. Phipps (2005) *Tourism and Intercultural Exchange: Why Tourism Matters*. Clevedon: Channel View Publications.

Jamal, T., Camargo, B. A., & Wilson, E. (2013). Critical omissions and new directions for sustainable tourism: A situated macro–micro approach. *Sustainability*, 5(11), 4594-4613.

Järvinen, Margaretha (2005) "Interview i en interaktionistisk begrepsramme," i Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer. red.: *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*. København: Hans Reitzels Forlag. s. 27- 48

Jóhannesson, G., Lund, K., Ren, C. (2018) Making matter in the midst of things: Engaging with tourism imponderables through research, i Ren, C., Jóhannesson, G., og van der Duim, R. (red.) *Co-creating tourism research: Towards collaborative ways of knowing*. New York: Routledge, 39 – 54

Kajan, E. & Saarinen, J. (2014). Transforming visions of pathways in destination development. Local perceptions and adaptation strategies to changing environment in Finnish Lapland. I Viken, A. & Granås. B. (red.) *Destination Development in Tourism: Turns and Tactics* (s. 189- 208). Farnham: Ashgate.

Kaltenborn, B. P., Kaltenborn, E. F., & Linnell, J. D. (2019). It's All About the Scenery. *Arctic*, 72(1), 1-12.

Karlsson, M., & Dale, B. (2019). "It belongs to the world." Oil, conservation and futures in the making in Lofoten, Norway. *Environment and Planning C: Politics and Space*, 37(8), 1452-1470.

Keppeler, J. (2021) *Greenland*. Cavendish Square Publishing, LLC

Kindon, S. and Elwood, S. (2009) Introduction: More than Methods—Reflections on Participatory Action Research in Geographic Teaching, Learning and Research: Participatory Action Research in Geographic Teaching, Learning and Research. *Journal of Geography in Higher Education*, 33(1), s. 19-32.

- Kuokkanen, R. (2017). 'To see what state we are in': First years of the Greenland self-government act and the pursuit of Inuit sovereignty. *Ethnopolitics*, 16(2), 179-195.
- Labadi, S. (2017) UNESCO, world heritage, and sustainable development: International discourses and local impacts. I *Collision or Collaboration*; Berlin: Springer, s. 45–60
- Larsen, S., Øgaard, T., & Brun, W. (2011). Backpackers and mainstreamers: Realities and myths. *Annals of Tourism Research*, 38(2), 690–707.
- Latour (1999) "Ein Ding est ein Thing- a philosophical platform for left (European) party", *Soundings: a journal of politics and culture*, no 12., s. 12 – 25
- Latour, B. (2004). Why has critique run out of steam? From matters of fact to matters of concern. *Critical Inquiry*, 30, 225–248.
- Lawson, V. (2007). Geographies of care and responsibility. *Annals of the Association of American Geographers*, 97(1), 1-11.
- Lawson, V. (2009). Instead of radical geography, how about caring geography?. *Antipode*, 41(1), 210-213
- Le Guin, U (1974) *The Dispossessed*. HarperPaperbacks
- Leitner, H., & Miller, B. (2007). Scale and the limitations of ontological debate: a commentary on Marston, Jones and Woodward. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 32(1), 116-125
- Lemelin, H., Dawson, J., Stewart, E. J., Maher, P., & Lueck, M. (2010). Last-chance tourism: The boom, doom, and gloom of visiting vanishing destinations. *Current Issues in Tourism*, 13(5), 477-493.
- Lindberg, F. (2020). Uenighet om bærekraftig turisme: Konkurrerende verdiordener blant aktører. *Praktisk økonomi & finans*, 36(2), 91-104.
- Lindstrøm, M. (2022) Visit Greenland vil have belyst krydstogtbranchen, *Sermitsiaq*, 05.10.2022. Tilgjengelig fra: <https://sermitsiaq.ag/node/239993> (Hentet 14.04.2023)
- Lofotposten (2020) Siersjubel på Norges største coop Extra: - Dette er stort, og det skal markeres skikkelig, *Lofotposten*, 02.01.2020. Tilgjengelig fra: <https://www.lofotposten.no/seiersjubel-pa-norges-storste-coop-extra-dette-er-stort-og-det-skal-markeres-skikkelig/s/5-29-556754> (Hentet: 18.10.2021)
- Lofotposten (2021) Rema1000 på Leknes på salgstoppen i Norge: - At de ansatte ikke tok ferie i juli var avgjørende, *Lofotposten*, 05.08.2021, Tilgjengelig fra: <https://www.lofotposten.no/rema-1000-pa-leknes-pa-salgstoppen-i-norge-at-de-ansatte-ikke-tok-ferie-i-juli-var-avgjorende/s/5-29-733541> (Hentet 18.10.2021).

- Lofotposten (2022) Denne lofotkommunen hadde størst vekst i befolkningen det siste året, *Lofotposten*, 17.11.2022. Tilgjengelig fra: <https://www.lofotposten.no/denne-lofotkommunen-hadde-storst-vekst-i-befolkningen-det-siste-aret/s/5-29-869219> (Hentet: 09.12.2022)
- Lofotposten (2022b) Avinortopp skal gi Lofoten råd om E10 og storflyplass. *Lofotposten*. 17.01.2022. Tilgjengelig fra: <https://www.lofotposten.no/avinor-topp-skal-gi-lofoten-rad-om-e10-og-storflyplass/s/5-29-777447> (Hentet 16.04.2023).
- Lofotposten (2022c) Lofotens reiselivsbedrifter vil ha stor betydning fremover, *Lofotposten*, 10.03.2022. Tilgjengelig fra: <https://www.lofotposten.no/lofotens-reiselivsbedrifter-vil-ha-stor-betydning-fremover/o/5-29-793170> (Hentet: 16.04.2023).
- MacKian S. (2010) The Art of Geographic Interpretation. In Delyser D., Herbert S., Aitken S., Crang M., McDowell L. red: *The Sage Handbook of Qualitative Geography*. London: Sage Publications
- Maher, P.T. (2017). Tourism futures in the Arctic. *In the Interconnected Arctic- UArctic Congress 2016*, s. 213 – 220, Springer International Publishing
- Maher, P. T., Jóhannesson, G. T., Kvidal-Røvik, T., Müller, D. K., & Rantala, O. (2022). Tourism in the Arctic: Shades of grey towards a sustainable future. In D. C. Natcher & T. Koivurova (Eds.), *Renewable Economies in the Arctic*. Abingdon: Routledge
- Management Plan Ilulissat Icefjord 2018- 2020 (2018) *Management plan for Ilulissat Icefjord 2018 -2020*, The steering group for Ilulissat Icefjord, Tilgjengelig fra: [file:///Users/aca029/Downloads/mgmt1149-20190131-en%20\(11\).pdf](file:///Users/aca029/Downloads/mgmt1149-20190131-en%20(11).pdf)
- Marcus, G. E. (1995). Ethnography in/of the world system: The emergence of multi-sited ethnography. *Annual review of anthropology*, 24(1), 95-117.
- Marston, S. A., Jones, J. P., & Woodward, K. (2017). Human geography without scale. In *Theory and Methods* (pp. 337-354). Routledge.
- Massey, D. og Allen, J. (1984) Introduction: geography matters!. In: Massey, D., Allen, J. (Eds.), *Geography matters! A Reader*. Cambridge University Press, Cambridge, pp. 1- 11
- Massey, D. (1993) Power- geometry and progressive sense of place, i Bird, J., Curtis, B., Putnam, T., Robertson, G. og Tickner, L. (red.) *Mapping the futures: Local cultures, global change*. London: Routledge, s. 59 - 69
- Massey, D. (1997) A Global Sense of Place, i Barnes, T.J og Gregory, D. (red.) *Reading human geography: The poetics and politics of inquiry*. Arnold, s. 315 – 323

- Massey, D. B. (2005). *For space*. London; Thousand Oaks, CA: SAGE
- Masterplan Fase 3 (2017), *Prosjektrapport Masterplan Lofoten – fra ord til handling*, Tilgjengelig fra: <https://docplayer.me/114275070-Masterplan-lofoten-fra-ord-til-handling.html>
- Menon (2015) Verdiskapning i reiselivsnæringen i Norge – utvikling og framtidspotensial. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/78e603ad6c8e432695d2bca64fe54d3f/verdiskapingsanalyse-av-reiselivsnaringen-sluttrapport-28--januar-2015.pdf> (hentet 15.04.23)
- Middleton, J., & Samanani, F. (2021). Accounting for care within human geography. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 46(1), 29-43.
- Milligan, C., & Wiles, J. (2010). Landscapes of care. *Progress in Human Geography*, 34(6), 736–754.
- Mostafanezhad, M., & Norum, R. (2019). The anthropocenic imaginary: Political ecologies of tourism in a geological epoch. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(4), 421-435.
- Mullings, B., 1999. Insider or outsider, both or neither: some dilemmas of interviewing in a cross-cultural setting. *Geoforum* 30 (4), 337–350. [https://doi.org/10.1016/S0016-7185\(99\)00025-1](https://doi.org/10.1016/S0016-7185(99)00025-1)
- Naalakkersuisut Departementet for Erhverv (U.Å) *Grønlands nationale turismestrategi 2021-2023*. Naalakkersuisut
- NESH. (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi* Oslo:De Nasjonale forskningsetiske komiteer
- Nordby, K. og Øyri, E. (2019) *Innbyggerundersøkelse Svolve 2019*, Leva Urban Design på oppdrag for Vågan Næringsforum og Vågan kommune
- Nordtømme, S. (2012). Muligheter i mellomrom! I Krogstad, A. Hansen, GK, Høyland, K. og Moser, T. *Rom for barnehage, flerfaglige perspektiver*. Bergen: Fagbokforlaget, s. 13- 23
- Nyseth, T. og Aarsæther, N. (2012) Fra implisitt til eksplisitt komparasjon: komparativ metode i stedsforskning, i Førde, A., Kramvig, B., Berg., N og Dale, B. (red.) Å finne sted. Oslo. Akademika Forlag, s. 221-236
- Olson, E., & Sayer, A. (2009). Radical geography and its critical standpoints: Embracing the normative. *Antipode*, 41(1), 180-198.
- Olson, E. (2018). Geography and ethics III: Whither the next moral turn?. *Progress in Human Geography*, 42(6), 937-948.

- Pedersen, K. og Viken, A. (1996) From sami nomadism to global tourism, Price, M.F. og Smith, V.L (red.) *People and tourism in fragile environments*. UK, John Wiley & Sons, s. 69-88
- Picard, D. (2011). *Tourism, magic and modernity: Cultivating the human garden* (Vol. 32). Berghahn Books.
- Pierce, J., Martin, D. G., & Murphy, J. T. (2011). Relational place-making: the networked politics of place. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 36(1), 54-70.
- Poon, A. (1993) *Tourism, Technology and Competitive Strategies*. Oxon: CABI.
- Puig de la Bellacasa, M. (2011) Matters of care in technoscience: Assembling neglected things. *Social Studies of Science* 41(1): 85–106.
- Puig de la Bellacasa, M. (2012) ‘Nothing comes without its world’: Thinking with care. *The Sociological Review* 60(2): 197–216.
- Puig de la Bellacasa, M., 2017. *Matters of care: speculative ethics in more than human worlds*. Minneapolis: University of Minnesota Press
- Regjeringen (2023a) *Regjeringen satser på reiselivet med disse fem tiltakene*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/regjeringen-satser-pa-reiselivet-med-disse-fem-tiltakene/id2960249/> (Hentet 12.04.2023)
- Regjeringen (2023b) *Vurderer destinasjoner for besøksbidrag*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/vurderer-destinasjoner-for-besoksbidrag/id2959885/?expand=factbox2959954> (Hentet 12.04.2023)
- Ren, C. og Jóhannesson, G. (2018) Collaborative becoming: Exploring tourism knowledge collectives, i Ren, C., Jóhannesson, G., og van der Duim, R. (red.) *Co-creating tourism reseach: Towards collaborative ways of knowing*. New York: Routledge, 24 – 38
- Ren, C., Jóhannesson, G. T., Kramvig, B., Pashkevich, A., & Höckert, E. (2020). 20 years of research on Arctic and indigenous cultures in Nordic tourism: A review and future research agenda. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 21(1), 111–121. <https://doi.org/10.1080/15022250.2020.1830433>.
- Ren, C., & Hall, D. (2021). Fem årtiers turismeudvikling i Grønland–selvstændighed, geopolitik og nye paradokser. *Samfundsøkonomen*, 2021(4), 84-91.
- Ren, C., Duim, R., & Jóhannesson, G. (2021). Messy realities and collaborative knowledge production in tourism. *Tourist Studies*, 21(2), 143–155. <https://doi.org/10.1177/1468797620966905>

- Ren, C., & Jóhannesson, G. T. (2023). To be or not to be like Iceland?(Ontological) Politics of comparison in Greenlandic tourism development. *Polar Record*, 59, e9.
- Ritzer, G. (2004), *The Globalization of Nothing* Forge Press.
- Runge, C. A., Daigle, R. M., & Hausner, V. H. (2020). Quantifying tourism booms and the increasing footprint in the Arctic with social media data. *PLoS One*, 15(1), e0227189.
- Russo, A. P., & Richards, G. (Eds.). (2016). *Reinventing the local in tourism: Producing, consuming and negotiating place* (Vol. 73). Channel View Publications.
- Rytoft, A. (2022). Borgemesteren siger stop: Det går for godt med turismen i Ilulissat. *Sermitsiaq*, 29.08.2022. Tilgjengelig fra: <https://sermitsiaq.ag/node/239196> (Hentet 14.04.2023)
- Rørstad, O. og Sørgård, K. (2014) Vil ikke ha verdensarvstatus: Lofoten er attraktiv nok. *NRK*, 02.05. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/nordland/vil-ikke-soke-om-verdensarvstatus-1.11695464> (Hentet: 04.06.2019)
- Saarinen, J (2014) Transforming Destinations: A Discursive Approach to Tourist Destinations and Development, i Viken, A. og Granås, B. (red.) *Tourism destination development: Turns and tactics*. Routledge, 47 - 62
- Scott-Cato, M., & Hillier, J. (2010). How could we study climate-related social innovation? Applying Deleuzean philosophy to Transition Towns. *Environmental Politics*, 19(6), 869-887.
- Sejersen, F. (2020). Brokers of hope: Extractive industries and the dynamics of future-making in post-colonial Greenland. *Polar Record*, 56.
- Simandan, D. 2019b. Revisiting positionality and the thesis of situated knowledge. *Dialogues in Human Geography* 9:129–49.
- Simmons, E. S., & Smith, N. R. (2019). The case for comparative ethnography. *Comparative Politics*, 51(3), 341-359.
- Sisneros-Kidd, A. M., Monz, C., Hausner, V., Schmidt, J., & Clark, D. (2019). Nature-based tourism, resource dependence, and resilience of Arctic communities: Framing complex issues in a changing environment. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(8), 1259-1276.
- Sharpley, R. (2000) 'In Defence of (Mass) Tourism', pp. 269–84 in M. Robinson, J. Swarbrooke, N. Evans, et al. (eds) *Environmental Management and Pathways to Sustainable Tourism*. Sunderland: Business Education Publishers Ltd.
- Smith, S. P. (2018). Instagram abroad: Performance, consumption and colonial narrative in tourism. *Postcolonial studies*, 21(2), 172-191

- Smith, O. (2019). Luxury, tourism and harm: A deviant leisure perspective. *Deviant Leisure: Criminological Perspectives on Leisure and Harm*, 305-323.
- Solset, J. (2019) Det er ikke bare Trump som er interessert i Grønland. Derfor blomstrer turismen på verdens største øy, Aftenposten, 30.08. Tilgjengelig fra: <https://www.aftenposten.no/reise/i/50w4P6/det-er-ikke-bare-trump-som-er-interessert-i-groenland-derfor-blomstrer-turismen-paa-verdens-stoerste-oey> (Hentet 27.02.2023).
- Springgay, S., & Truman, S. (2018). *Walking methodologies in a more-than-human world: WalkingLab*. London: Routledge
- SSB (2018) *Befolkningsframskrivinger for kommunene, 2020 – 2050*. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/voksende-byer-og-aldrende-bygder> (Hentet: 24.08.2022)
- Swyngedouw, E. (2010). Apocalypse forever?: Post-political populism and the spectre of climate change. *Theory, Culture & Society*, 27, 213–232
- Sæþórsdóttir, A. D., Hall, C. M., & Wendt, M. (2020). From boiling to frozen? The rise and fall of international tourism to Iceland in the era of overtourism. *Environments*, 7(8), 59
- Thirumaran, K., & Raghav, M. (2017). Luxury tourism, developing destinations: Research review and trajectories. *Asian Journal of Tourism Research*, 2(2), 137-158.
- Tsing, A. L. (2004). *Friction: A global ethnography of connection*.
- Tsing, A. L. (2015). The Mushroom at the End of the World. In *The Mushroom at the End of the World*. Princeton University Press.
- Tucker, H., & Shelton, E. (2014). Traveling through the end times: The tourist as apocalyptic subject. *Tourism Analysis*, 19(5), 645-654.
- Turismeudvikling i Grønland – hvad skal der til? (2016 – 2022)
- Vainikka, V. (2013), “Re-thinking mass tourism”, *Tourist Studies*, Vol. 13 No. 3, pp. 268-86.
- Van der Duim, R. (2007). Tourismscapes an actor-network perspective. *Annals of Tourism research*, 34(4), 961-976.
- Van der Duim, R., Ren, C., & Jóhannesson, G. T. (2017). ANT: A decade of interfering with tourism. *Annals of Tourism research*, 64, 139-149.
- Vejjola, S., & Strauss-Mazzullo, H. (2019). Tourism at the crossroads of contesting paradigms of Arctic development. In *The Global Arctic Handbook* (pp. 63-81). Springer, Cham.

- Viken, A. (2001) *Turisme, tradisjon og trender*. Oslo. Gyldendal Akademisk
- Viken, A. (2012) Fokus på sted – fokusgruppesamtaler som metode i steds- og destinasjonsanalyse, i Førde, A., Kramvig, B., Berg., N og Dale, B. (red.) *Å finne sted*. Oslo. Akademika Forlag, s. 205- 219
- Viken, A. (2014) Destination Discourses and the Growth Paradigm, i Viken, A, and Granås, B(red.) *Tourism destination development: Turns and tactics*. Routledge, 21-46
- Viken, A. (2020). *Turismens paradokser: turisme som utvikling og innvikling*. Orkana akademisk.
- Viken, A., Höckert, E., & Grimwood, B. S. (2021). Cultural sensitivity: Engaging difference in tourism. *Annals of Tourism Research*, 89, 103223.
- Visit Greenland (2021) *På vej mod mere turisme – fælles insats for vækst og innovation og ansvarlig turisme 2021 – 2024*. Tilgjengelig fra: <http://www.tourismstat.gl/resources/reports/da/r36/Avannaata-Qeqertalik%20Turismestatistik%20rapport%202019.pdf> (Hentet: 06.04.2021)
- Visit Lofoten (2018) *Handlingsplan for bærekraftig reisemålsutvikling i Lofoten 2018- 2020*. Visit Lofoten
- Visit Lofoten (2017) *Strategiplan Lofoten som reisemål 2017 – 2022*. Tilgjengelig fra: https://assets.websitefiles.com/61b9accdcf42f05dceb461c3/61fd2b682e9386b0272898fb_Lofoten%20som%20reisem%C3%A5l%202017-2022%20%E2%80%93%20strategiplan.pdf Hentet: 20.09.2019
- Våganavisa (2022) Vi skulle jo bare bli ett år, men ble dødsforelsket etter to uker, Våganavisa, 21.11. Tilgjengelig fra: <https://www.vaganavisa.no/nyheter/i/KnnVIE/mange-engasjerte-folk-som-har-lyst-aa-gjoer-noe-for-lokalsamfunnet> (Hentet: 21.11.2022).
- Watt, D. (2007). On becoming a qualitative researcher: The value of reflexivity. *The Qualitative Report*, 12(1), 82-101.
- Weihe, H. (2023): *Hans Egede i Store norske leksikon*. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Hans_Egede (Hentet 10. april 2023)
- Aall, C. (2014). Sustainable tourism in practice: Promoting or perverting the quest for a sustainable development? *Sustainability*, 6(5), 2562-2583.

VEDLEGG 1: Kart over Grønland med oversikt over alle byer og tettsteder, flyplasser og ressursutvinning (kilde: Le Monde diplomatique: <https://www.lmd.no/2023/03/koloniale-arr/>)

